İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No : 2088

ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE
FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ TÂRİHİ
MÜR'İ'T-TEVÂRİH

I.

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE
YENİÇAĞ TARİHİ

İSTANBUL
EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
1976

Dizgi, tertip, baskı ve cilt
Edebiyat Fakültesi Matbaası
İstanbul - 1976

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Onsekizinci yüzyıl kaynakları üzerinde yaptığımız çalışmalar sırasında, yâni takrîben bundan 25 sene önce, Fındıklılı Şem'dânî zâde Süleyman Efendi'nin Mür'i't-tevârih adlı eseri dahi dikkatimizi çekmiş ve bu kitab üzerinde durmuştuk. Daha sonraki çalışmalarımız sırasında ise, bir tarafdan eserin mâhiyetini incelerken, diğer tarafdan da mevcut nüshalarını tesbit etmeye başladık ve nihayet Hazret-i Âdem'den Kanûnî Sultan Süleyman devrine kadar olan baş kısmının basılmış bulunduğunu bildiğimiz bu eserin, bilhassa 1143 (1730) senesinden sonraki olaylar hakkında, vak'a-nüvîslerimize nazaran değişik bir tarzda bilgi verdiğini gördük. Süleyman Efendi, Subhî Târihi'nden, İzzî Târihi'nden istifâde etmiş ve Hâkim Târihi'nden faydalanmış bulunmasına rağmen, XVIII. yüzyıl olaylarını kendine has bir tarzda ve daha ziyâde sosyâl yönden inceleyen bir tarihcimiz olması hasebîle alâkamızı çekmişdi. Bu nedenle, kısmen kendisinin yaşadığı ve kısmen babasının gördüğü olayları dahi içine alan bir devreyi, yâni 1730'dan eserin sonuna, 1777 senesine kadar geçen vuku'âtı ele alarak yayınlamayı uygun bulduk. Nitekim kendisi dahi kitabının ilk tertîbine bu târihden başlamış bulunuyordu.

Biz bu kısmı üç fasikül hâlinde neşre hazırladık. Birinci fasikülü tamâmen I. Mahmud devrine âit olup, bu pâdişahın cülûsu ve ölümü arasındaki vak'aları ihtivâ etmektedir. Geri kalan kısım ise, iki fasikül hâlinde yayına hazırlanmıştır. Bizim için çok güç olmasına rağmen, eserin ilmî hüviyetini kaybetmemesi bakımından, metni sâdeleştirmeden aynen vermeyi tercih ettik. Ancak, tarafımızdan hazırlanan içindekiler kısmında, metne âit başlıkların ifâdeleri, bâzen sâdeleştirilmek ve kısaltılmak suretile alınmıştır. Eserde, iki türlü konu başlığı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi metin içinde ve senelik olayların anlatılmasına başlamadan evvel gelmekte; diğeri ise, sahife kenarlarına ve alâkalı yerler geldikce, kırmızı mürekkep ile kayd olunmaktadır. Biz bunlardan, sahife kenarlarında mevcut başlıkları tercih ederek, kitâbın başındaki fihrist kısmına onları aldık.

Esas metin dâhilinde bulunan hicrî târihlerin yanına ve köşeli parentez içine, milâdileri hesablanarak tarafımızdan ilâve edilmiştir. Okunmasında tereddüd ettiğimiz kelimelerin ve bilhassa has isimlerin yanına, ayrıca parantez içinde, eski harflerle yazılış şekli konulmuştur. Arabca ibârelerde de, bâzen metni aynen tercih etmiş bulunuyoruz. Bunlardan maada metne esas tuttuğumuz Bayezid Devlet Kütüphânesindeki yazmanın (B.D.) varak numaraları, a ve b olarak, köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Diğer nüshalardan Topkapı Sarayı Müzesi, Hazîne Kitaplığındaki nüsha (H.T.) harflerile; Fâtih Millet Kütüphânesi Ali Emîri Kitaplığındaki nüsha da (A.E.) harflerile kısaltılmış olarak işaretlenmiştir.

Esere, ayrıca bibliyografya konulmıyarak, mukaddeme içün faydalandığımız kitablar, bu kısmın altında, notlarda gösterilmiştir. Esâs aldığımız üç nüshayı karşılaştırmak suretile bulduğumuz farklara âit ve 1500 civârında olan notlar ise, yayınladığımız târih metninin sonuna ilâve edilmiştir. Bu çalışmada, Bayezid Devlet Kütüphânesindeki nüsha esâs alındığından, dâima diğer iki nüshadaki değişiklikler gösterilmiştir. Nihâyet bu eserden faydalanmayı kolaylaştırmak amacile, neşrini hazırladığımız kitabın sonuna, analitik bir indeks ilâve olunmuştur.

Eserin isminin okunuş şeklinde ve arabca ile farsca bâzı ibârelerin çözümlenmesinde bana yardımcı olan Prof. Dr. Nihad Çetin ve Prof. Dr. Tahsin Yazıcı ile asistan Dr. Ramazan Şeşen'e; daktilo ve karşılaştırma işlerinde geniş ölçüde faydası dokunan asistan Yusuf Halaçoğlu ile İlhan Şâhin'e ve dizgi ile baskı işlerinde büyük bir gayret ve titizlik gösteren Edebiyat Fakültesi Matbaası personeline ayrıca teşekkür ederim.

15. Haziran 1976 Prof. Dr. M. Münir Aktepe

Bakırköy/İSTANBUL

YAZAR İLE TARİHİ
VE
YAZMA NÜSHALARI HAKKINDA BİLGİ

I

ŞEM'DÂNÎ ZÂDE FINDIKLI'LI SÜLEYMAN EFENDİ'NİN HAYATI

Mür'i't-tevârih adlı eserin yazarı olan Şem'dânî zâde Süleyman Efendi'nin hayatı hakkında fazla bir bilgiye sâhib değiliz. Ancak onun kendi eserinde, şahsına ve babasına dâir vermiş olduğu bilgilerden ve Millet Kütübhânesi, Ali Emîrî Efendi kitabları, Tarih kısmı nr. 552/1'de bulunan yazma *Mür'i't-tevârih* nüshasının baş tarafına, bilâhire yazılmış kısa bir hâl tercümesinden, kimliği hakkında ma'lûmâtımız oluyor. Bunlardan ma'ada Mehmed Süreyya Bey'in *Sicill-i Osmanî*'si ile Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in, *Osmanlı Müellifleri*'nde dahi, Süleyman Efendi'ye dâir bilgiler vardır. Fakat mevcut bu ma'lûmât Süleyman Efendi'nin hayatı hakkında pek fazla bir şey vermemektedir. Bu itibarla, bahis konusu eserlere ve mevcût bilgilere müsteniden diyebiliriz ki, Süleyman Efendi aslen Tokat tüccarlarından Şem'dancı Hacı Mehmed Ağa'nın oğludur[1]. Babası sonradan İstanbul'a gelmiş ve bu şehirde yerleşmiştir. 1730 Patrona Halil isyânı sırasında ise, bir kaç arkadaşı ile birlikde, serden-geçdi kıyâfetine girerek, İstanbul gümrüğünü talan etmek isteyen zorbalara mâni' olmuştur. Bizzat Süleyman Efendi'nin kaydına göre, babası Hacı Mehmed Ağa «... Serden-geçdi hey'etine girüp, bir kaç hemcıvârını Alemdar ve Haseki sûretine vaz' edüp, Gümrük önünde cevelân ederiken bir kaç bayrak zorba gelüp, gümrüğe tesaddi edecek olduklarında, bak-a yoldaşlar biz sizlerden evvel geldik, lâkin fukaranın ve tüccarın gözü yaşları ile ahlarını mülâhaza edüp, meta'larına el uzatmaya cesaret edemedik; sizlere dahi lâyık görmem, işimiz rast gelmez deyü levendâne cevab ile...» zorbaları def' etmiş ve gümrükden bunların mal çalmalarını önlemişti[2]. Bu sebeple, mezkûr vak'a sırasında gümrükcü olan Yeğen Mehmed Ağa

1 Millet Kütübhânesi, Ali Emîrî Efendi Kitablığı, Tarih kısmı, nr. 552/1'de bulunan yazma *Mür'i't-tevârih*'in, fihrist içün hazırlanmış sahifelerinin başına sonradan yazılan hâl tercümesi kısmı ve Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311, c. III, s. 86 ile bak. *Mür'i't-tevârih*, Bâyezid Devlet Kitablığı nüshası, nr. 5144, vrk. 349/a.

2 *Mür'i't-tevârih*, Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144, vrk. 349/a.

daha sonra, yâni 10 Şâban 1150 (3 Aralık 1737) tarihinde sadrıâzam Yeğen Mehmed Paşa olunca, Süleyman Efendi'nin babasını çağırtmış ve kendisine ikramda bulunmuştur[3].

Görülüyor ki, Şem'dancı Hacı Mehmed Ağa artık İstanbul'a yerleşmiş ve bu devrin ricâli arasında mühim bir mevki' sâhibi olmuştur. Ayni zamanda, oğlu Süleyman Efendi, Fındıklı'lı olduğunu söylediğine nazaran, mezkûr âile, bu semtin sâkinleri arasında yer almıştır.

Süleyman Efendi'nin kaç tarihinde Fındıklı'da doğduğunu bilemiyoruz. Ancak, ilk öğrenimini müteâkib medreseye devam ettiği ve ilmiye mesleğini tercih eylediği içün kadı olduğu malûmumuzdur. 20.Ekim.1761 tarihinde Top-kapılı Salih zâde Mehmed Emîn Efendi'nin yerine İstanbul kadılığına getirilen Dâmad zâde Mehmed Murad Efendi zamanında ise, İstanbul Balkapanı nâibliğine atandığını biliyoruz[4]. Hicri 1179 (1765/66) senesinde de, Tuna üzerindeki İsmail kasabasının kadısı idi. Bu itibarla, İstanbul'a dâvet edilen Kırım hanı Selim Giray Han'ın, gidiş ve dönüşünde, Tuna nehrini geçerken kendisine refakat etti ve ikrâm etme imkânını sağladı[5]. Bir ara, Beypazarı ve Pravişte kazaları kadılıklarında dahi bulundu. Hicri 1183 (1769/70) senesinde hükûmet-i şer'îye ile Ankara kadısı oldu[6]. 1771 senesinde, Tokat niyâbetine me'mûr edildiği içün, Sinob'dan geçerken Abaza Mehmed Paşa ile Sinob'da görüştü ve ayni sene içinde Tokat kazasına geldi[7]. Rumeli kazaskerlerinden Murad Molla'nın Beytü'l-mâl kâtibiyken, Efendisinin sürgüne gönderilmesi üzerine[8], kendisi de Ak-deniz adalarından birine sürüldü[9]. Nihayet *Mür'i't-tevârih*'in ikinci tertibini tamamladığı esnada, yâni 9 Rebi'ül-evvel 1190 (28 Nisan 1776) tarihinde Musîle derecesile ve muvakkaten Fayyum kadısı olarak Mısır'da vazife gördü[10].

3 *Aynı eser*, aynı yer.

4 *Mür'i't-tevârih*, Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144, vrk. 433/a-b.

5 *Mür'i't-tevârih*, Berlin, Staatsbibliothek, Ms. Or. quart. nr. 1128, vrk. 591/a. Ve Bayezid Devlet Kitablığı nr. 5144, vrk. 443/b. Ve 446/a-b.

6 *Mür'i't-tevârih*, Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144, vrk. 421/a.

7 *Mür'i't-tevârih*, Bayezid Devlet Ktb. nr. 5144, vrk. 395/a ve 451/a.

8 Mehmed Murad Molla, hicri 1188 (1774) yılında Rumeli kazaskerliğinden azledilmişdi. Bak. Mehmed Şem'î, *İlâveli Esmârü't-tevârih*, İstanbul 1295, s. 174; Ahmed Vâsıf, *Vâsıf Târihi*, Vrk. 82/a, Topkapı Sarayı, Hazîne Kütb. nr. 1406.

9 Ahmed Tevhid, Şem'dâni zâde Fındıklı'lı Süleyman Efendi, *Mür'i't-tevârih* (İstanbul 1338) adlı basma eserin önsözü, not 1.

10 *Mür'i't-tevârih*, Berlin, nr. 1128, vrk. 7/b ve Bayezid Devlet Kitablığı. nr. 5144, vrk. 1/b; Topkapı Sarayı Hazine Ktb. nr. 1338, vrk. 632/b.

Fındıklı'lı Süleyman Efendi Ali Emîrî Efendi ktb. Tarih Kısmı, nr. 131 de bulunan ve tertîbi değişik olan diğer bir *Mür'i't-tevârih* yazmasının baş kısmında ise şöyle demektedir :

«... ve ba'dehu bu abd-i fakîr yâni İslâmbol Kısmet-i askerî mahkemesi kâtiblerinden Fındıklı'lı Süleyman bn. el-Hac Mehmed el-med'üv be-Şem'dânî zâde bu kitâb-ı müstetab yâni *Takvîmü't-tevârih*'i mütâlâa ve...».

Bu ifâde bize gösteriyor ki, Süleyman Efendi İstanbul Kassam kâtibliği dahi yapmış ve Kassam kâtibi iken, 131 nr. lı *Mür'i't-tevârih* tertîbini vücûda getirmiştir. Bilâhire buna geniş ölçüde ilâveler yaparak, hâlen üzerinde çalışdığımız Bayezid ve ona benzeyen diğer bütün nüshalara esas olan *Mür'i't-tevârih* tertîbini hazırlamıştır. Süleyman Efendi resmen vak'a-nüvislik yapmamıştır; fakat târihe çok meraklı olduğu içün, kendi ifâdesile «on üç seneden berü gece-gündüz sa'y-i cemîl ile cem' ve te'lif...» ettiği *Mür'i't-tevârih* adlı kitabını hazırlayarak, hicri 1191 (1777) yılı sonlarında, I. Abdülhamid'e ithaf eylemişti. Süleyman Efendi, adı geçen eserinin ikinci tertîbi dîbâçesinde, bu husûsa dâir şunları yazmaktadır :

» ... امام المسلمين و اميرالمؤمنين و ... وحافظ لواء رسول الثقلين وملك ملوك الخافقين سلطان البرين وخاقان البحرين خادم الحرمين.. اعظم سلاطين آل عثمان، ايده الله و نصره الرحمن، السلطان ابن السلطان ابن السلطان السلطان عبدالحميد خان ابن السلطان احمدخان ثالث ابن السلطان محمدخان رابع خضرتلرينك نام همايونى ياد وطغراى معلاسيله كتابمك غرالنمهسين اجتهار ايتدم ... «.

Süleyman Efendi, nihayet 1193 (1779) senesinde vefat etti ve cenâzesi Eyyüb'e götürülerek, Feshâne karşısındaki Balçık Dergâhı hazîresine defn olundu[11].

II

MÜR'Î'T-TEVÂRİH'İN MÂHİYETİ

Mür'i't-tevârih, Kâtib Çelebi veya Hacı Halife nâmı ile meşhur olan Türk yazarı Abdullah oğlu Mustafa'ya[12] âit, *Takvîmü't-tevârih* adlı eserin,

11 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1342, c. III, s. 76.
12 Orhan Şaik Gökyay, *Kâtib Çelebi*, Ankara 1957, s. 3.

Süleyman Efendi tarafından genişletilerek ve hicri 1191 (1777) yılına kadar tezyil olunarak, vücûda getirilmiş bir târih kitabıdır. Kâtib Çelebi, *Takvîmü't-tevârih*'ini 1058 (1648) senesinde yazmaya başlamıştır[13]. Bu eser dünyanın kuruluşundan, yâni hazret-i Âdem'den başlar ve hicrî 1065 (1654/55) senesine kadar gelen olayları, kronolojik bir sıra dâhilinde kısaca anlatır. Bu itibarla çok muhtasar bir tarzda kaleme alınmıştır. Kâtib Çelebi'nin *Takvîmü't-tevârih'i,* evvelâ Buhârî zâviyesi Şeyhi Mehmed Efendi tarafından hicri 1145 (1732/33) senesine kadar, daha sonra da Basmacı diye meşhur olan İbrahim Müteferrika tarafından, hicri 1146 (1733/34) yılına kadar tezyîl edilmiş ve aynı sene içinde Müteferrika Matbaası'nda da basılmıştır[14]. Ali Sü'âvî tarafından hicri 1149 (1736/37) senesine kadar zeyillendirilmiş ve bâzı hâşiyeler yapılmış bir *Takvîmü't-tevârih* nüshası ise, Süleymaniye Kütübhânesi, Bağdadlı Vehbi Efendi kitapları, nr. 1269'da bulunmaktadır[15].

Fındıklı'lı Süleyman Efendi, Kâtib Çelebi'nin bu eserini ve ona yapılan zeyilleri ele alarak, *Takvîmü't-tevârih*'e başından itibâren, şerhler, ilâveler yapmak sûretile[16], hicri 1146 (1733/34) senesine kadar gelmiştir. Hicri 1146 ile 1191 (1777) seneleri arasındaki vuku'âtı ise, yine aynı sistem dahilinde, ay ve sene sırasına göre işleyerek, yeni bir zeyl eser vücûda getirmiştir; yâni *Mür'i't-tevârih*'i yazmıştır. Aynı zamanda bunu yapabilmek içün, yukarıda da söylediğimiz gibi, kendisi 400 kitap üzerinde on üç yıl gece ve gündüz çalışmıştır. Şem'dânî zâde Süleyman Efendi, hicri 1143 (1730) senesinden sonraki olaylar içün, geniş ölçüde, Vak'a-nüvis Mehmed Subhî ve Süleyman İzzî Efendilerin vekāyi-nâmelerinden dahi istifâde ettiğini kayd etmektedir. Ancak bu vekāyi-nâmelerin ihtivâ ettikleri devirlerden sonra gelen zamanlara âit hâdiseler içün elde mevcut bir kaynak bulunmadığından, müellif, bu kısımları da bizzat kendinin araştırarak yazdığını söylemektedir. Bilhassa aşağıya, târihinin dîbâçesinden ve son kısmından aldığımız bâzı parçalar, bu

13 Tayyib Gökbilgin, *Kâtib Çelebi'nin kronolojik eseri: Takvîmü't-tevârih* (Kâtib Çelebi), Ankara 1957, s. 102.

14 Tayyib Gökbilgin, *Aynı eser,* s. 110 v.d.

15 Tayyib Gökbilgin, bu eseri sonradan Ali Sü'âvî'nin 1147 (1734-35)'den, 1277 (1860/61) yılına kadar zeyillendirdiğini ve hicri 1291 senesinde de Paris'de yayınlamaya teşebbüs eylediğini, fakat, ancak 128 sahifelik bir kısmını bastırabildiğini kaydediyor. Bak. *Adı geçen eser,* s. 111.

16 Bak. *Mür'i't-tevârih*'in, Ahmed Tevhid Bey tarafından, 1338 yılında, İstanbul'da bastırılan birinci kısmına.

husûsu açıklamaya kâfidir. Bizce, Süleyman Efendi'nin eserinin orijinal kısımları da buralarıdır.

Süleyman Efendi, târihinin dîbâçesinde şöyle diyor :

«...Bu fenn-i celîle sarf-ı evkat ve ekser kütüb-i tevârihe mülâkat ettim. Sultanül'-müverrihîn el-Hac Halîfe merhûmun müellefi olan *Takvîmü't-tevârih*'in evvelinde menşe'-i tevârihi ve zeylinde cedvelleri... olup derûnu alâ-tarîkü'l-fihris hübût-ı Âdem aleyhi's-selâmdan târih-i hicret-i nebeviyye aleyhi efdalü't-tahiyyenin bin altmış beş sâline gelince vâkı'âtı işâret ve altmış beşden, yüz kırk altı senesine gelince Emîr Buhârî Şeyhî ile Basmacı İbrahim Efendi zeyl ve tab' etmişler. Bu abd-i fakîr Fayyum kadısı Fındıklı'lı Süleyman bn. Şem'dânî zâde... dahi onlara zeyl olmak kasdı ile ilâ-maşaalah tezyîl ederken bu târih-i takvîmin fâidesi tevârihde râsih olan zevâta has olmağla ta'mîm için şerhine şurû' olunup, mahâll-i ibret ve melhûz-ı menfa'at olan havâdisât tafsîl-i icmâlî vechi üzre tebyîn olundu ki bir vâkı'a zuhûrunda a-ya buna şebîh ve nazîr selefde kaç madde hâdis olmuş ve ne gûne def' veya tahsîline ilâç olunmuş denildikde, vakt-i yesîrde mütâlâ'a ve hatm olunmak kaabil olup...»[17] ve ilâ.

Şem'dânî zâde, bahis konusu târihinde, 1146 (1733) senesi vuku'âtına başlarken dahi şunları yazmaktadır :

«Sene 1146 : Çünki metn-i kitab olan Hacı Halife'nin âsâr-ı kalemi *Takvîmü't-tevârih* 1065 sâlinde Hacı Halife, merhûm oldukda Emîr Buhârî Şeyhî zeyl ederek, 1145 tarihine gelince zeyl etmiş-idi. Ol-dahi merhûm oldukda Basmacı İbrahim Efendi dahi bir senelik vekāyi'i zeyl edüp, kitab tab' olunmağla tamam olmuş-idi. Lâkin bu abd-i hakîr onlara zeyl olmak murad edüp, iş-bu 1146 senesinden 1187 sâli evâhirinde vâki' cülûs-ı hümâyûn-ı Sultan Abdülhamid Han hazretlerine varınca vâki' olan havâdis-i dehrden ıttılâ-'i fakirânem olan vekāyi'i metnen ve şerhen, icmâlen ve tafsîlen tastîre mübâderet olunmuştur».

Bu metnin son paragrafından anlaşıldığı üzre Süleyman Efendi, eserini evvelâ 1187 senesi sonu (Şubat 1774) olayları ile bitirmek istemiştir. Ancak sonradan, I. Abdülhamid devri vekâyi'ini dahi kaleme almayı uygun

17 *Mür'i't-tevârih,* Bayezid Devlet Ktb. nr. 5144; Topkapı Sarayı Müzesi Kütübhânesi Hazîne ktb. nr. 1338; Berlin, Staatsbibliothek, Ms. Or. quart 1128, dîbâceleri.

bulmuştur. Onun bu husûsla alâkalı olarak da, eserinde şunları yazdığını görmekteyiz :

«...Gerçi bu *Mür'i't-tevârih'i* cem' ve terkibe on üç sene gece ve gündüz sa'y ile dört yüz cildden ziyâde kütüb-i tevârihi tedârik ve nadirü'n-nüsha olan kitabları teftiş ve tefahhus ve husûle bezl-i makdûr olunup halîfetü'l-islâm şehinşâh-ı enâm hazretlerinin cülûsu safâsı ile dîbâcesinde nâm-ı kerîmânelerine hutbe inşâ ve takallüd-i seyf-i sa'âdet buyurdukları makāle-i şerîfile hatm olunmak kasdı ile müsveddeleri tebyîze âğaz kılınmış-idi. Lâkin esnây-i tebyîzde sûlh zuhûr edüb, âbâ ve ecdâd-ı îzâmının feth edüb memâlik-i İslâmiyâna ilhak ettikleri memleketten katî vâfir ber vech-i meşrûh karındaşları Sultan Mustafa Han merhûmun asrında küffâr istilâsına mübtelâ olmuş-iken bu dâver-i mansûrü'l-livâ hazretlerinin hulûs ve safvet-i derûnlarından ve kevkeb-i kāhirâne ve şevket-i âlemgirânelerinden nâşi memâlik-i mezkûre-i küffâr bi-ecmâ'ihim teslîm ve müsâlemeye râgıb olmağla te'ab-ı kalîl ile memâlik-i kesîre memâlik-i İslâmiyeye munzam olıcak, bu pâdişâhın dâver-i gîti-küşâ olduğunu dahi hâme-i sühan-perdâz ve demdeme-sâz ve gûşe gîr-i peygūle-i îcâzımda terkîme hâhiş olmağla, metnen ve şerhen envâ' hevesle işbu seksen sekiz sâlinde gerek belde-i Kostantiniyye ve gerek ordûy-ı hümâyûnda vuku'-yafte olan havâdisi zeyle şürû' olundu»[18].

*Mür'i't-tevârih'*in son kısmında ise şu kayıd mevcuttur :

«... Bu abd-i kâtibü'l-hurûf şol mertebe pesend ve tahsîn kıldım ki, on üç seneden berü gece gündüz sa'y-i cemîl ile cem' ve te'lîf ittiğim iş-bu *Mür'i't-tevârih'*imi nâm-ı hümâyûnuna mensub kıldığım gibi hitâmını iş-bu hayrat ve hasenat ile tekmîl eyledim... Hübût-ı ebü'l-beşer aleyhü's-selâmdan, hicret-i men-lehü'l-izz ve'ş-şerefe gelince 6216 sene ve hicretden iş-bu seneye gelince 1191 sene ki, cem'an 7407 sene eder... Hicretin 1145 sâline gelince 7351 senelik havâdisi *Takvîmü't-tevârih'*e şerh edüp ve elli altı senelik havâdisi metnen ve şerhen tahrîr eyledim ve bu elli altı seneden yirmi seneliğini Subhî Efendi ve İzzî Süleyman Efendi alâ-tarîki't-tafsîl mücelled tevârih kılmışlar. Lâkin 1165'den iş-bu doksan bir sâline gelince yirmi altı sene içün ne icmâlen ve ne tafsîlen... kimesne tevârih imlâ etmemekle, bu yirmi altı seneye de tafsîlen ve icmâlen ve metnen ve şerhen muvaffak oldum...».

18 *Mür'i't-tevârih,* Topkapı Sarayı, Hazîne Kitaplığı, nr. 1338, vrk. 616/a.

Mür'i't-tevârih'in dîbâcesinden ve hâtimesinden aldığımız bu örnekler, *Mür'i't-tevârih*'in ikinci tertîbine, yâni Süleyman Efendi'nin Fayyum kadısı iken tamamladığı şekle âittir. Fakat Şem'dânî zâde, *Mür'i't-tevârihi*'ni ilk def'a İslâmbol Kısmet-i Askerî Mahkemesi kâtibi bulunuyorken yazmayı tecrübe etmişti. Fâtih, Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî, Tarih Kısmı, nr. 131'-de mevcûd olan bu tek nüsha ise, 1143 (1730) senesinden başlamakta ve 1184 (1770) tarihine kadar gelen olayları içine almaktadır. Mezkûr nüshanın 1/b varağında da, müellif eserinin mâhiyeti hakkında bize şunları yazmaktadır:

«Bu abd-i fakîr yâni İslâmbol Kısmet-i Askerî Mahkemesi kâtiblerinden Fındıklılı Süleyman bn. el-Hac Mehmed el-med'üv be-Şem'dânî-zâde bu kitâb-ı müstetab yâni *Takvîmü't-tevârih*'i mütalâ'a ve çok şübhe-i hâl etmekle şevk hâsıl oldu ki, Hübutdan sene-i hicrîyenin 1067 târihine gelince merhûm Kâtib Çelebi tasnîf ve takdîm edüp, 1067'den 1145 senesine gelince Emîr Buhârî Şeyhi Mehmed Şeyhî Efendi zeyl edüp, 1145 senesinden 1146 senesine gelince bir senelik dahi Basmacı İbrahim Efendi zeyl edüp, alâ-tarîki'l-icmâl sinîn-i mâziye derûnunda zuhûr eden vekâyi'i beyân buyurmağla, esâmi-i şerîfleri lisân-ı ümmet-i Muhammedî aleyhü's-selâm mezkûr ve nâil-i fâtiha olmalarile bu abd-i âciz dahi sene-i mezbûre yâni 1146 Muharrem'inden bed' edüp, hâllâk-ı mâzi ve müstakbel Celle-celâluhu hazretlerinin müyesser ettiği vakta değin alâ-tarîki'l ihtisar, sene-be-sene tesvîd murad ederim. Lâkin ibtidâ-i âl-Osman'dan 1143 tarihine gelince Âlî merhûm ve Na'îma Çelebi ve Râşid Efendi ve Çelebi zâde Efendi ale't-tafsîl tedvîn buyurdukları kütüb-i tevârihin ekseri basma olmağla teksîr olunmuş olup, ilm-i icmâlisi Takvîm târihinden hâsıl olup, ilm-i tafsîlisi iktizâ ettiğinde zikr olunan kütüb-i mufassalâta müracaat olunur. Lâkin, 1143 senesinden berü zuhûra gelen vekâyi'i vak'a-nüvîs efendiler gerçi ale't-tafsîl imlâ buyurup tedvîn ederler. Amma tab' olunmamağla nâdir olduğu hâlde kalup, kudreti olan vâsıl olur, olmayan mahrûm olur ki, mufassalâtdan müstağni ve kâide-i takvîmden evsa', tatvîl ve taksîrden ihtiraz ederek inşâ eyledim. Ve cedvel-i selâtin-i i'zâm ve cedvel-i vüzerâ ve cedvel-i meşâyih-i islâm ve cedvel-i sudûr-ı Rumeli ve cedvel-i sudûr-ı Anadolu ve cedvel-i kuzât-ı İslâmbol ve cedvel-i ağây-i yeniçeriyân dahi başka başka, iş-bu zeylin hâşiyesine tastîr olundu...».

Şem'dânî zâde, burada açık şekilde görüldüğü vechile, eserine evvelâ hicrî 1143 (1730) yılından başlamış ve bunun sebebini de izah etmiştir. Fakat daha sonra, *Takvîmü't-tevârih*'i ele alarak, başdan sona hâşiyelendirmiş, yukarıda dahi yazdığımız üzre, 1146 (1731/32)'dan sonrasını da kendi te'lif

etmiştir. Böylece, bugün *Mür'i'-tevârih* adı ile meşhûr olan ve başlangıçtan itibâren Kanûnî Sultan Süleyman devrine kadar olan kısmı basılan, yazma eser meydana çıkmıştır.

Fındıklı'lı Süleyman Efendi'nin bilâhire düzenlediği yeni tertîb *Mür'i't-tevârih*'de mevcud, 1730 senesinden sonraki olayları Mehmed Subhî ve Süleyman İzzî Efendilerin vekāyi'-nâmeleri ile karşılaştıracak olursak, arada yine mühim farkların bulunduğunu görürüz. Çünki, her şeyden önce Şem'dânî zâde Süleyman Efendi Vak'a-nüvis değildir. Devletin vekāyi'ini kayd eden resmî bir me'mûr olmadığı içün de, vak'a-nüvîslerin eserlerine kayd edemedikleri bâzı özel mes'eleleri, *Mür'i't-tevârih*'ine almak imkânını bulmuştur.

Diğer tarafdan, babası Hacı Mehmed Ağa, kendi söylediğine göre, hiç değilse 1730'dan itibâren, devlet işlerine ve devlet adamlarına yakın bir insandır. Bu nedenle, bir çok mes'elelerin gizli kalmış taraflarını dahi, bu vâsıta ile öğrenmek fırsatını bulmuştur. Ayrıca bâzı hususları, bizzat devrin vüzerâsından dinlemiştir. Meselâ sadrıâzam Seyyid Hasan Paşa'dan naklen verdiği Üsküdar mahkemesile alâkalı bir ma'lûmat çok ilgi çekicidir[19]. Bu itibarla, bilhassa XVIII. yüz yıl olaylarını, vekāyi'nâmelerden değişik bir şekilde kaleme almıştır diyebiliriz.

Böylece, *Mür'i't-tevârih,* devrin vekāyi'nâmeleri yanında, özel mâhiyeti bulunan, önemli ve ayni zamanda, yazma nüshası oldukça ender bir eser olarak ortaya çıkmış oluyor. Nitekim Cevdet Paşa dahi onu, kendi târihini yazarken, I. ve II. cildleri içün kaynak olarak kullanmıştır[20]. Bu husus dahi, *Şem'dânî zâde Târihi*'nin önemini ve özel bir mâhiyeti bulunduğunu göstermeye kâfi delildir diyebiliriz.

Bu nedenle biz de önemli bulduğumuz bu eserin XVIII. yüz yıla âit kısmını, yâni henüz her hangi bir şekilde basılmamış olan ve *Takvîmü't-tevârih* ile zeyilleri dışında kalan, bil-fi'il Şem'dânî zâde tarafından yazılan kısmını, I. Mahmud'un cülûs yılı olan 1730 senesinden itibâren ele alarak, yayınlamayı Osmanlı ve Türkiye tarihi ile uğraşan bilim adamları içün fâideli gördüğümüzden neşre karar verdik.

19 *Mür'i't-tevârih,* Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144, vrk. 346/b.
20 Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet,* İstanbul 1309, c. I, s. 6.

III

MÜR'Î'T-TEVÂRİH'İN YAZMA NÜSHALARI

Yurd içindeki nüshalar :

Şem'dânî zâde Fındıklı'lı Süleyman Efendi'nin eseri olan *Mür'i't-tevârih*'in, yaptığımız araştırmalar sonunda, yurd içinde ve yurd dışında olmak üzere, muhtelif yazma nüshaları bulunduğunu tesbit ettik. Bunlardan yurd içinde mevcûd kütübhânelerde bizim görebildiğimiz yazmaları ise sırasile şunlardır :

a. Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144'de bulunan nüsha.

b. Topkapı Sarayı Müzesi Kütübhânesi, Hazîne Kitablığı, nr. 1338'de bulunan nüsha.

c. Fâtih Millet Kütübhânesi, Ali Emîri Efendi kitabları, Târih kısmı, nr. 552/1'de bulunan nüsha.

d. Fâtih Millet Kütübhânesi, Ali Emîri Efendi kitabları, Târih kısmı, nr. 131'de mevcûd nüsha.

e. Türk Tarih Kurumu Kütübhânesi, nr. y. 580'de olan nüsha.

f. Türk Tarih Kurumu Kütübhânesi, nr. y. 571'de bulunan nüsha. (Bu nüsha, Bayezid Devlet Kitablığında bulunan, a. nüshasından, 1945 yılında, Şevket Gavsî Efendi tarafından, 5 Defter hâlinde istinsah olunmuştur).

A. *Mür'i't-tevârih*'in, İstanbul, Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144 de kayıdlı bulunan nüshası, tam olarak 542 varaktır ve eb'adı 320 x 200 m.m. olup, her sahifesinde 31 satır mevcuttur. Yazısı ta'lik, kâğıdı ise, açık sarı renkde ve âharlıdır. 1/b ve 2/a varakları, altın yaldız çerçevelidir. Baş kısmında hafif altın yaldız ile süslenmiş, yeşil ve mâvi renkli bir tacı vardır. Cildi, kahverengi meşin, kenarları altın yaldız zencirekli, ortası şemseli ve miklâblıdır. 1/a varağında :

An vakf-ı vâlide sultan	عن وقف والده سلطان
Devletlû ismetlû Bezm-i	دولتلو عصمتلو بزم
âlem aliyyetü'ş-şân	عالم علية الشان
Hazretleri. 1256	حضرتلری ١٢٥٦

kaydını ihtivâ eden bir mühür mevcuttur. Ayrıca beyzi şekilde altın yaldız süslemeli bir çerçeve içinde de şunlar yazılıdır.

« قد هذا وقف الكتاب الجليل
والاثر الجميل والدة السلطان الاعظم
والخاقان المفخم السلطان عبدالمجيد خان ادام الله
ايام وعمر دولته الى آخرالدوران اعنى بها
حضرت بزم عالم سلطان علية الشان جعل الله
موفوراً سنه ١٢٦٦ »

Bu iki kayıd, eserin en son, yâni 542/b varağında dahi görülmektedir. Bunlardan maada, «Kütübhâne-i Umûmî-i Osmânî» diye bir başka mühür vardır ki, bu mühür de eserin bir çok varaklarına basılmıştır. Bahis konusu *Mür'i't-tevârih* nüshasının baş kısmı ise şöyle başlamaktadır :

« بسم‌الله الرحمن الرحيم .
الحمدلله على كل حل. وهو محول‌الحول والاحوال. فى‌الماضى والاستقبال والحال
والصلوة و السلام على محمد الذى صاحب العز والاقبال . و حاله احسن الحال واله
الذى خيرالال ، فيمابعد فن تواريخك عظم شانى تعريف و توصيفدن مستغنى
اولديغى... » .

Son kısmı :

« ... لكن بيلك يوز التمش بشدن اشبو طقسان بر سالنه كلنجه، يكرمى آلتى
سنه ايچون نه اجمالاً و نه تفصيلاً مابين دفتينه كسنه تواريخ املا ايتمكله بو يكرمى
آلتى سنه‌ده تفصيلاً و اجمالاً و متنأوشرحاً موفق اولدم اوله كه سلطان غيبدان
عزشانه حضرتلرى حبل متين دولت عثمانيه‌يى مربوط اوتاد ابدالآباد ايليه. آمين.
تم الحمدلله ثم فثم الحمدلله رب‌العالمين الرحمن الرحيم » .

ifâdesile hitam buluyor. Esas metin 537/b varağında sona ermektedir. Fakat bunu müteâkıb «Cedvel-i Selâtin-i âl-i Osman», «Cedvel-i vüzerây-i a'zamûn», «Cedvel-i meşâyîh-i İslâm» başlıklarını taşıyan beş varaklık, üç cedvel vardır ki, bu cedvellerde ilk Osmanlı padişahlarından, hicrî 1192

(1778) senesine kadar gelen padişahların doğumu, cülûs ve ölüm seneleri ile padişahlık müddetleri; vezîr-i âzamların ve şeyhülislâmların da tâyin tarihleri ile hizmet süreleri gösterilmektedir.

Bahis mevzu'u olan nüshanın sonunda istinsah tarihi ve müstensihi yazılı değildir. Bu itibarla istinsah senesi ve kimin tarafından kaleme alındığı hakkında kesin bir şey bilemiyoruz. Sâdece 1/a varağında, Sultan Abdülmecid'in vâlidesi Bezm-i âlem Vâlide Sultan'ın vakfına dâir kayıdların bulunması, bu eserin nereden geldiği ve devri hakkında, bize az-çok bir fikir vermektedir. Ayni zamanda, gördüğümüz diğer nüshalar arasında, en doğru ve tam olarak yazılan metin dahi budur. Neşre hazırladığımız metinin altında, nüsha farklarını gösteren notlara dikkat edildiği taktirde, bu husus açıkca ortaya çıkar. Bu nedenle, yayına hazırladığımız metne esas aldığımız nüsha notlarda, B.D. harflerile gösterilen bu Bayezid Devlet kitablığındaki nüsha olmuştur.

B. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütübhânesi, Hazîne Kitablığı nr. 1338'de bulunan ve çalışmalarımızda H.T. harfleri ile gösterilen, yazma dahi, *Mür'i't-tevârîh*'in tam bir nüshasıdır ve 643 varak hâlindedir. Her sahifesinde 31 satır mevcuttur. Eb'adı 310 x 180 m.m. olup, âhârlı ince kâğıd üzerine ta'lik ile yazılmıştır. Başlık müzehheb ve sahife kenarları kırmızı, ince çizgi cedvellidir. Konu başları, yine kırmızı ile sahife kenarlarına yazılmıştır. Cildi kahve-rengi meşin ve miklâblıdır. Bu nüshanın da müstensihi ve istinsah târihi belli değildir. Ancak bir çok imlâ hatalarından ve bilhassa satır atlamalarından anlaşılacağı üzre, müellif hattı olmadığı dahi muhakkaktır. Bu nüsha, her hâlde, bir başka nüshadan ve belki de Bayezid Devlet kitablığında ki nüshadan, oldukca acemi bir kâtip tarafından istinsah edilmiş olmalıdır. Baş tarafında, ilk iki sahifede bâzı yerlerin üzeri sonradan çizilerek düzeltilmiştir.

Baş kısmı, diğer bütün nüshalarda görüldüğü gibi :

» بسم الله الرحمن الرحيم
الحمدلله على كل حل. وهو محول الحول والاحوال. فى الماضى والاستقبال والحال.
والصلوة والسلام... «.

şeklinde başlıyor ve aynen, Bayezid Devlet kütübhânesinde mevcût nüsha tarzında hitam buluyor. Bu nüshanın dahi sonunda, pâdişâhlara, vezîrlere ve şeyhülislâmlara âid kronolojik cedveller vardır. İstanbul'da bulunan,

tam nüshalardan ikincisi bu olduğu içün, bir kısım atlamalara ve imlâ hatalarına rağmen, çalışmalarımıza esas aldığımız Bayezid Devlet Kütübhânesindeki nüsha ile başdan sona kadar karşılaştırmayı ve aradaki farkları da notlarda, metin sonunda göstermeyi tercih ettik.

C. İstanbul, Fâtih Millet Kütübhânesi, Ali Emîrî Efendi, târih kısmı, nr. 552/1'de kayıdlı bulunan *Mür'i't-tevârih,* bu eserin noksan olan bir nüshasıdır. Nitekim, bu cilde fihrist yapılmak üzere çizilmiş ve sonradan, yazmanın başına ilâve olunmuş boş bir kısmın üzerinde mevcûd (*Mür'i't-tevârih* yâni *Şemdânî-zâde-Târihi,* cild 2) kaydı, bize bu cildin, eserin son kısmı olduğunu açık olarak göstermektedir. Bu itibarla, bahis konusu yazma *Mür'i't-tevârih :*

«Sene 1140. Harîk der-Üsküdar ve der-Bâb-ı Hatab ve der-Avrat-pazarı ve der-Cerrah-Paşa ve der-Kurşunlu Mahzen ve der-Kulle-i heft ve der -Lûtfî Paşa ve Avrat-pazarı mükerreren ve zelzele-i hafiyye ve vilâdet-i Şehzâde Sultan Seyfeddin...» olayları ile 1140 (1727/28) senesinden başlamakta, ayni zamanda diğer nüshalarda olduğu gibi,

«دولت عثمانیه‌یی مربوط اوتاد ابدالآباد أبلیه آمین. تم الحمدلله ثم الحمدلله تم فتم الحمدلله رب العالمین الرحمن الرحیم تمت الحروف». şeklinde sonuçlanmaktadır.

435 sahifeden müteşekkil bulunan bu nüshanın, eb'adı 328 x 197 m.m. olup, her sahifesinde 33 satır vardır. Yazı şekli âdi nesihtir. Cildi ta'mir görmüş, bakır kırmızı meşin ve miklâblıdır. Sahife kenarları kırmızı mürekkeb ile çizilmiş, ince çerçevelidir. Kezâ baş kısmında, yine kırmızı mürekkeb ile tersîm olunmuş, çok basit bir tâc bulunmaktadır. Eser, sarı renkde, âhârlı kâğıd üzerine yazılmış ve sahife kenarlarına, kırmızı mürekkeb ile konu başlıkları konulmuştur.

Bu cildin fihristini yapmak üzere hazırlanmış ve karelere ayrılarak, sonradan esas kitaba ilâve olunmuş 14 sahifelik boş bir kısmın başında, yâni birinci sahifesinde ise «Müellifin muhtasaran tercüme-i hâli» başlığını taşıyan, bir sahifelik bir bilgi vardır. Burada ayni zamanda iki de mühür mevcuttur. Yuvarlak şekilde olan bu mühürlerden birincisinde «Es-seyyid Mehmed İbrahim 1312»; ikincisinde de «Allahu-te'âlâ hazretlerinin rizâsı içün vakf eyledim. Diyarbekirli Ali Emîrî» ifâdeleri yazılı bulunmaktadır. Ayrıca «Bosnalı Aziz» kaydını taşıyan, dik-dörtgen şeklinde bir mühür daha vardır ki ,bu mühür eserin bir çok sahifelerine basılmıştır.

Mür'i't-tevârih'in, bahis konusu edilen bu nüshası, hâlen Ali Emîrî Efendi kütübhânesinde bulunduğuna göre diyebiliriz ki, mezkûr eser, evvelâ Seyyid Mehmed İbrahim ve Bosnalı Aziz Efendilerin malı olmuş; sonradan Ali Emîrî Efendi tarafından satın alınmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi olmadığı içün, ne zaman ve kimin tarafından yazıldığını bilemiyoruz. Ancak, Bayezid Devlet kitablığında bulunan nüshaya nazaran, bâzı yerlerinde satır atlamaları bulunduğunu ve bir çok kısımlarında da imlâ hataları ve bilhassa nokta eksikleri olduğunu tesbit etmiş ve bunları da, üzerinde çalıştığımız metnin notlar kısmında, nüsha farkı olarak göstermiş bulunuyoruz.

Diğer tarafdan, bizim üzerinde çalıştığımız son kısmı ihtiva eden, ayni zamanda, mezkûr eserin, İstanbul'da bulabildiğimiz üç nüshasından birini teşkil eden bu nüsha olduğu içün, metnin tamamını, Bayezid Devlet Kitablığındaki nüsha ile karşılaştırdık ve nüsha farklarını da A.E. (Ali Emîrî) işâretile notlar kısmında gösterdik.

D. İstanbul, Fâtih Millet Kütübhânesi, Ali Emîri Efendi, Târih Kısmı, nr. 131'de kayıdlı bulunan yazma ise, Şem'dânî zâde Fındıklı'lı Süleyman Efendi'nin *Mür'i't-tevârihi*'ne âit bir başka tertibdir. Çünki bu nüsha, *Mür'i't-tevârih*'in diğer nüshalarından tamamen ayrıdır. Süleyman Efendi, bunu daha evvel, yâni İstanbul Kassam Kâtibliği sırasında, takrîben H. 1186-1188 seneleri arasında hazırlamıştır ve H. 1143 (1730) senesi olaylarile başlayıp, 1184 (1770) senesine kadar geldiği hâlde, tamamı 44 varaktır. Meselâ, diğer nüshalardan farklı olarak, 1143 senesi vuku'atı bir sahife, 1144, 1145, 1146, 1147 v.b. seneleri olayları dahi yarımşar sahife içinde anlatılmıştır. Sahife kenarlarına ise, ilâveler yapılmıştır. Daha sonraki seneler içün de, umûmiyetle bir senelik hâdiselere, bir veya iki varak ayrılmıştır, yâni Bayezid Devlet ve Topkapı Hazîne ile A. Emîri, 552/1 nr. lu nüshalara nazaran çok özettir.

Bu nüshaya, evvelâ müzehheb bir tâç ve sahife kenarlarında altın yaldız çerçeve dâhilinde muntazam şekilde başlanılmış, fakat bilâhire bir çok çıkmalarla, sahife kenarlarına ilâveler yapılmıştır. Bu ilâveler bilhassa baştan ilk 8 varak ile sondan 40-44. varaklar arasında çok fazladır. Buna rağmen, A. Emîri Efendi'de bulunan C. nüshasında, hemen hemen, aynı devrin olayları, 217 varak dâhilinde anlatılmıştır. Bu husus dahi bize, mezkûr D. nüshasının ne kadar kısa ve özet olduğu hakkında bir fikir vermeye kâfidir.

Diğer tarafdan bu nüshanın eb'adı 290 x 170 m.m. olup, her sahifesinde 27 satır bulunmaktadır. Ancak sondan beş varağın satır sayısı deği-

şiktir. Yazı nev'i ince ta'lîk kırması ve cildi ebrû kâğıddan yapılmıştır. Eserin 1/a varağında mevcut, «El-fakîr Abdülhak Reîsü'l-etibbâ-i Sultânî, el-kādı-i asker-i Rumeli sâbıka. Fi Câ. sene 1265» kaydı, bize bu nüshanın kime âit olduğunu ve 1265'den önce yazılmış bulunduğunu göstermektedir. Bu yazmayı daha sonra ise Ali Emîri Efendi'nin elde etmiş olduğunu, muhtelif sahifelerdeki vakıf mühürlerinden anlıyoruz.

Mezkûr eserin baş kısmı şöyle başlamaktadır :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين الحمدلله على كل حال والصلوة والسلام على
حبيب الله الملك المتعال وعلى كزين الاصحاب والآل وبعد بوعبد فقير يعنى اسلامبول
قسمت عسكرى محكمه‌سى كاتبلرندن فندقليلى سليمان ابن الحاج محمد المدعو بشمعدانى
زاده بوكتاب مستطاب يعنى تقويم التواريخى مطالعه وچوق شبهه حال ايتمكله شوق
حاصل اولديكه هبوطدن سنهٔ هجريه‌نك ١٠٦٧ تاريخنه كلنجه مرحوم كاتب چلبى
تصنيف وتقديم ايدوب، ١٠٦٧ دن ١١٤٥ سنه‌سنه كلنجه امير بخارى شيخى محمد
شيخى افندى ذيل ايدوب، ١١٤٥ سنه‌سندن ١١٤٦ سنه‌سنه كلنجه برسنه‌لك دخى
بصمه‌جى ابراهيم افندى ذيل ايدوب...»

Sonu ise :

«... عشا وقتى قليونلر طوپ آتارق قالقوب سرويلك نام محله واردقلرنده
پاشا كميسى صيغه اوطوروب، بر تقريب خلاص اولنوب آنابولى‌يه واروب... »

ifâdesile hitam bulmaktadır. Bâzı sahifelerin kenarlarında da, müellifin yazısı ile tashih ve ilâveler bulunduğu kayıdlıdır[21].

Ali Emîri Efendi kitablığında olan bu nüsha, diğerlerinden tamamen ayrı, farklı ve çok kısa olduğu için, karşılaştırmalarda, üzerinde durulmamış, sâdece, eserin evsâfı tesbit olunmakla yetinilmiştir.

E. Bu nüsha, Ankara, Türk Tarih Kurumu Kitabhğında, Y. 580 nr. da bulunmaktadır ve Keçeci zâde Mehmed Fuad Paşa'nın torunu Şûrây-ı Devlet Mâliye Dâiresi âzâlarından Reşâd Fuad Beyefendi'nin[22] kütübhânesinde olan yazma *Mür'î't-tevârih*'den, Ferid Sağlam Bey tarafından istinsah olunarak, Türk Tarih Kurumu kitablığına hediye edilmiştir. Bu nüshayı, yâ-

21 Millî Eğitim Bakanlığı, *Tarih-Coğrafya Yazmalar Kataloğu,* Fasikül I, s. 96, İstanbul 1943.

22 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî,* İstanbul, C. IV, s. 27/28.

ni Reşad Fuad Bey nüshasını, İstanbul Kütübhânelerinde araştırmamıza rağmen bulamadık. Ancak, Târih Kurumundaki bahis konusu nüshanın, 11 Muharrem 1143 (27 Temmuz 1730) tarihinden başlayup, hicrî 1181 (1767/68) senesine kadar gelen olayları ihtivâ etmesi ve 110 sahife olması husûsuna dikkat olunursa, bu nüshanın, *Mür'i't-tevârih*'in son kısmına âit eksik bir nüsha olduğu anlaşılır; ayni zamanda, Fâtih Millet Kütübhânesi, Ali Emîri, Tarih Kısmı nr. 131'de bulunan *Mür'i't-tevârih* ile büyük bir benzerlik içinde bulunduğu görülür. Mezkûr «D» nüshası ile bu «E» nüshası karşılaştırıldığında, 1143-1181 senesi olaylarının ayni şekilde başlayup devam ettiği müşâhede edilir. Bu bakımdan, «D» nüshası, T. Tarih Kurumundaki «E» nüshasına esas olan Reşad Fuad Bey nüshasına dahi esas olmuştur diyebiliriz. Ancak, «D» nüshasının sonu karışık olduğu hâlde, «E» nüshasına cedveller ilâve olmuştur, yâni sonu muntazam şekil ve tertibdedir. Ancak eksik olması itibarile «E» nüshası üzerinde dahi durulmamıştır.

Yurd dışındaki nüshalar :

Yapılan araştırmalar sonunda, *Mür'i't-tevârih*'in yurd dışında dahi üç nüshasına tesâdüf edilmiştir ve bunlar aşağıya isimlerini yazdığımız kütübhânelerde bulunmaktadır.

a. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. Or. quart 1128.
b. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. Or. fol. 33448.
c. Wien, Nationale Bibliothek nr. 1142[23].

a. Mür'i't-tevârih'in, Berlin, Staatsbibliothek Ms. Or. quart 1128'de bulunan nüshası, İkinci Dünya Savaşı esnasında, korunmak gayesile, Tübingen Devlet Kitablığı'na nakledilmiş bulunuyordu. Bu sebeple, 1962 yılında Berlin'e yaptığımız müracaat üzerine, bize, Tübingen'den, bahis konusu yazma *Mür'i't-tevârih*'in baş ve son kısmına âit dokuz sahifenin mikrofilmini gönderdiler. Bundan dolayı biz de, evvelâ bize gönderilen bu parçalar ile İstanbul'da bulunan nüshalar üzerinde çalışmalar, karşılaştırmalar yaptık.

23 Bu hususta, Ettore Rossi, *Elenco dei manoscritti Turchi della biblioteca Vaticana,* Vatican 1953; Ch. Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in Turkish Museum,* 1888; W. Pertsch, *Berlin Türkçe Yazmalar Kataloğu,* Berlin 1889; E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs,* Bibliothèque National, Paris 1932, gibi kataloklar ile Franz Babinger'in *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke,* Leipzig 1927, adlı eserinden istifâde edilmiştir. Bak. s. 306/7.

Haziran 1972'de ayni konu etrafında daha geniş bilgi alabilmek ve mümkünse, 1128 nr. lu *Mür'i't-tevârih* nüshasının tam mikrofilmini elde edebilmek maksadile, ikinci def'a Tübingen'e müracaat ettik. Fakat bu def'a, bahis konusu yazmanın tekrar Berlin'e gönderildiğini öğrendik. Bunun üzerine mezkûr yazma içün aynı hususları Berlin Devlet Kitablığı'ndan yeniden taleb ettik. Ancak henüz Berlin'de Arapça ve Farsça yazma kitablar tanzim olunup -yersizlik dolayısile- Türkçe yazmalar, el'an depo vaziyetinde bulunduğundan, mikro-film isteğimizin yerine getirilemiyeceği yolunda, 1972 yılında cevap aldık, İşte bu nedenle, biz de, 1128 nr. lu yazma *Mür'i't-tevârih* hakkında, ilk elde ettiğimiz bilgi ve filmlerle iktifa etmek zorunda kaldık.

Bize verilen ma'lûmata nazaran, 1128 nr. lu nüshanın başında ve 1b-7a varakları içinde, Osmanlı pâdişahları ve Osmanlı sadrıâzamları ile şeyhülislâmları hakkında, Bayezid Devlet ve Topkapı Hazîne nüshalarının sonunda gördüğümüz üzere, kronolojik bir liste bulunmaktadır. Eserin esas metin kısmı ise, 7b varağından başlamakta ve 593 a varağında hitam bulmaktadır; yâni *Mür'i't-tevârih*'in tam bir nüshasıdır. 7b ve 8a varakları altın yaldız çerçeveli olup, bunlardan 7b varağı müzehheb taclıdır. Diğer sahifeler, kırmızı ile çizilmiş ince çizgi çerçevelidir. Her sahifede 33 satır vardır. Müstensihi ve istinsah tarihi yoktur. Baş kısmı, aynen Bayezid Devlet ve Topkapı Hazîne nüshaları gibi, aşağıdaki şekilde başlamaktadır.

بسم‌الله الرحمن الرحيم . الحمدلله على كل حال وهو محول الحول والاحوال .
فى‌الماضى والاستقبال والحال. والصلوة والسلام على محمد الذى صاحب‌العز والاقبال.
وحاله آحسن الحال واله الذى‌خيرالال . فيمابعد فن تواريخك عظم شـانى تعريف
وتوصيفدن مستغنى اولديغى... »

Son kısmı dahi aynı tarzda, yâni

«... بو يكرمى‌آلتى سنه‌ده تفصيلاً واجمالاً ومتناً وشرحاً موفق‌اولدم اوله‌كه سلطان
غيبدان عز شانه حضرتلرى حبل متين دولت عثمانيهٔ مربوط اوتاد ابدالآباد ايليه
آمين. تم الحمدلله ثم الحمدلله ثم فتم الحمدلله رب‌العالمين الرحمن الرحيم تمت الحروف ».

şeklinde hitam bulmaktadır.

Yazı nev'i nesih olup, gāyet temiz ve okunaklı bir nüshadır. Diğer tarafdan, bu nüsha Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144'de ve Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kitablığı, nr. 1388'de bulunan *Mür'i't-tevârih* nüshaları ile

aynıdır. Berlin nüshasına âit olmak üzere elimizde bulunan filimin 7b, 8a, 591a, 591b, 592a ve 592b varakları, Bayezid nüshası ile karşılaşdırıldıkda, her iki yazmanın biri-birinden farksız olduğu görülmüştür. Ancak, 1128 nr. lu bahis konusu Berlin nüshasının, bâzı yerlerinde imlâ yanlışları olması, Bayezid nüshasının daha dikkatli bir şekilde yazılmış bulunduğunu bize göstermektedir. Meselâ : «وقتا كه مكارم اخلاق اهله ولوله انداز آفاق اولان» cümlesi, 1128 nr. lu nüshada «... وقتاكه مكارم اخلاق اوله انداز آفاق اولان» şeklinde yazılmıştır (Bak. 8a).

Keza ayni varakda, «هبوط البشر» ifâdesi, «هبوط البثير» ve «رب العالمين» ifâdesi, «درت العالمين» tarzında yazılmıştır; yâni, Bayezid nüshasına nazaran, noktalar yalnış yerlere konulmuş veya şeddeler iki nokta gibi okunmuş, bâzen de arada kelimeler atlanmıştır. Bunun gibi daha bir çok imlâ hatalarının bulunması keyfiyeti ise, bizde, 1128 nr. lu mezkûr nüshanın sonradan ve acemi bir hattat tarafından yazıldığı kanaatini uyandırmıştır. Bunlardan maada, bahis konusu nüshanın 591a varağında, Durak Paşa zâde'nin isim yeri boş bırakılmış, buna mukabil, Bayezid nüshasında bu boş yere, sonradan bir başka imlâ ile «Said» ismi yazılmıştır (Bak. vrk. 535b). Yine aynı varakda «Her ne gûne» ifâdesi, eksik olarak, 1128 nr. lu nüshada «Her gûne» şeklini almıştır. Keza, Bayezid nüshasında «Sadrıâzam hazretleri her hizmetde bulunmağla her şeye ilm-i yakînisi olduğu gibi...» cümlesi, 1128 nr. lu Berlin nüshasında «Her sile» şeklinde yazılmıştır (Bak. vrk. 591b). Ayrıca, Boğdan Voyvodası Ligor (ليغور)'un adı, Bayezid nüshasında kötü bir imlâ ile yazıldığı içün, okunamıyarak, 1128 nr. lu nüshada « بفور » Befor şeklinde kayd olunmuştur (Bak. vrk. 592a); yine aynı yerde, menkabet « منقبت », 1128 nr. lu nüshada menkıb «منقيب», sügûr « ثغور » kelîmesi nüfur « نفور » ve lâkin « لكن » kelimesi de « مكن » şeklinde yazılmıştır (Bak. vrk. 592a). İşte bütün bu ve buna benzer daha bir çok imlâ yanlışı örnekleri, bahis konusu 1128 nr. lu Berlin nüshasının imlâ hataları ile dolu olduğunu ve bu nedenle de, karşılaştırmalarda ele almaya lüzûm bulunmadığını bize göstermiştir.

b. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. Or. fol. 3344 numarada kayıdlı bulunan yazma *Mür'i't-tevârih* dahi, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Marburg şehrinde bulunan Westdeutsche Bibliothek'e nakledilmişti. Bu nedenle, 1962 yılında, Berlin'e yaptığımız müracaat üzerine, bize, Marburg'dan, bahis konusu yazma *Mür'i't-tevârih* hakkında bilgi ile baş ve son kısmından 10 sahifelik bir filim geldi.

1972 yılında, aynı eser hakkında, Marburg'dan tekrar tafsilâtlı bilgi istediğimizde, bu def'a mezkûr yazmanın 344 varak olduğu, Türkçe yazmaların Dr. Flemming tarafından, yeniden tasnif edildiği ve fakat bunların yersizlik dolayısile depo hâlinde bulunduğu gerekçesile, eserin tamamına âit bir mikro filimi, ancak bilâhire gönderebilecekleri yolunda, Berlin'den, Staatsbibliothek'den yeni bir cevab geldi. Bu itibarla, yaptığımız çalışmalarda, elimizde mevcût malûmat ile yetinmek zorunda kaldık.

3344 nr. lu yazma *Mür'i't-tevârih* ile alâkalı olarak, bize gönderilen mikro filimin baş kısmı : «acs. ms. or. 1925. 341; Ms. or. fol. 3344, diye bir kaydı ihtivâ ediyor. Esas metin ise :

«...وخشيت ورخشتله پريشان ومنهزم اولدى. اكرجمله دونانماسى هلاك اولوب
كور قپودان صاغ قالمق لازم كلسه بر سنه‌ده تلف اولاندن زياده دونانما تداركنه
قادر بر كافر ايدى... ».

şeklinde başlamakta ve bilâhire H. 1067 (1656/57) senesi olayları, yâni Köprülü Mehmed Paşa'nın Çanakkale Boğazı seferi anlatılmaktadır. Ayni sahifenin altında, küçük ve beyzî şekilde, «Preussischer Bibliothek» yazılı bir mühür vardır. Eserin baş tarafı noksan olduğundan, mukaddime ve tâc gibi kısımlar yoktur. Sahife kenarları dahi çerçevesizdir. Ancak, konu başlıkları vardır. Yazısı gayet okunaklı nesih olup, diğer nüsha gibi imlâ hataları çoktur. Her sahifesinde 29 satır mevcutdur.

Eserin sonu, diğer yazmalar gibi :

«... لكن بيك يوز التمش بشدن اشبو طقسان بر سالنه كلنجه يكرمى آلتى سنه
ايچون نه اجمالاً ونه تفصيلاً مابين دفتينه كمسنه تواريخ املا ايتمه‌مكله بويكرمى آلتى
سنه‌ده تفصيلاً واجمالاً ومتناً وشرحاً موفق اولدم اوله‌كه سلطان غيبدان عز شانه
حضرتلرى حبل متين دولت عثمانيه‌ئى مربوط اوتاد الابدالا آباد ايليه آمين. تم الحمد لله
ثم الحمد لله ثم فثم الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم. تمت الحروف. عن يد العبد
الضعيف احمد راسم غفر له ».

şeklinde hitam bulmaktadır. Burada görüldüğü üzere, bahis konusu nüshanın dahi istinsah tarihi belli değildir. Yalnız, diğer nüshalardan farklı olarak, bu nüshanın müstensihinin Ahmed Râsim isminde bir kâtip olduğu kayıdlıdır. Diğer taraftan, Bayezid Devlet Kitablığındaki *Mür'i't-tevârih* nüshası ile

bahis konusu 3344 nr. lu nüshaya âit ve elimizde mevcûd fotokopi sahifelerini karşılaştırdığımız zaman, her iki yazmanın da metin itibarile ayni olduğunu görüyoruz. Ancak, bu 3344 nr. lu nüshada dahi, 1128 nr. lu Berlin nüshası gibi, çeşidli imlâ yanlışları ve noksanlıklar çoktur. Meselâ, Bayezid Devlet Kitablığı nüshasında «Durak Paşa zâde Said Bey» yazılı olan bir yer (Bak. vrk. 535b), 3344 nr. lu nüshada, «Durak Paşa zâde.... Bey» şeklindedir. Diğer tarafdan, yine Bayezid Devlet Ktb. nüshasında «her ne gûne» ifâdesi, bu nüshada dahi «her gûne»; «sâir menâsıbdan ba'zısı tebdîl ve ba'zısı ibka olundu» cümlesi, bu nüshada «sâir menâsıbdan ba'zısı ibka olundu» şeklinde noksandır. Ayrıca Menkabet kelîmesi, menkîb; sügûr « ثغور » kelimesi, nüfûr « نفور » revan, revânî; lâkin « لكن » و « مكن » tarzında yazılmıştır[24]. Yâni bu imlâ hatalarına bakılırsa, iki Berlin nüshasında, hemen hemen aynı yanlışların tekerrür ettiği veya biribirilerinden, yanlışlarile beraber kopya edildiği anlaşılır. Bundan dolayı, mezkûr nüshayı dahi, diğer nüshalarla karşılaştırmaktan sarf-ı nazar ettik.

Berlin'de bulunan bu iki yazmanın tamamı elimize geçmediği içün, üzerinde daha fazla çalışma yapamadık.

c. Viyana Millî Kütübhâne, nr. 1142'de bulunan ve «vefât-ı Zeyneb Sultan der-Muharrem ve azl-i ilâh. sene 1188» şeklinde başlayan yazma ise, *Mür'i't-tevârih* adlı eserin çok eksik bir nüshasıdır. 1774 Küçük Kaynarca barışına takaddüm eden olaylardan, 1191 (1777) senesi ortalarına kadar gelen vuku'âtı ihtivâ eder. Bu itibarla, Fındıklı'lı Süleyman Efendi'ye âit bahis konusu yazma, *Mür'i't-tevârih*'in ancak son dört senelik kısmıdır diyebiliriz.

Diğer tarafdan bu yazma, 10.75 x 6.75 eb'adında ve 26 sahife olup, her sahifesinde 27 satır vardır. Yusuf isimli bir kâtip tarafından istinsah edilmiş; yazısı nesih ve kâğıdı koyu sarı renktedir. Sahife kenarları kırmızı mürekkeb ile çizilmiş ve başlıklar dahi kırmızı ile yazılmıştır.

Bu nüsha, görüldüğü vechile, çok eksik bulunduğundan, karşılaştırmalara esas alınmamıştır. Netice olarak diyebiliriz ki, yukarıda zikrettiğimiz nedenler dolayısile, Bayezid Devlet Kitablığı ve Topkapı Sarayı Müzesi Hazîne Kitablığı ile Millet Kütübhânesi, Ali Emîri Efendi kitablığında mevcud üç nüsha üzerinde durulmuş ve Bayezid nüshası esas alınarak, diğer iki nüsha bununla karşılaştırılmış ve aradaki farklar, not hâlinde, metnin sonunda gösterilmiştir.

24 Bu hususta, Berlin, Staatsbibliothek nr. 1128'e âit kısma bakınız.

ŞEM'DÂNÎ - ZÂDE

FINDIKLI SÜLEYMAN EFENDİ TARİHİ

KISIM : I

MÜR'İ'T-TEVÂRİH
ŞEM'DÂNÎ ZÂDE FINDIKLI'LI
SÜLEYMAN EFENDİ TÂRİHİ

Sene : 1143(1730-1731).

[345/a] *İhrâc-ı tuğhâ berây-i azîmet-i sefer-i Acem der âşir-i Muharrem. Nehzet-i pâdişâh ve vüzerâ ve ricâl-i devlet be-Üsküdar ve nasb-ı hıyâm be-Sahrâ'-i Üsküdar, fi. 18 Muharrem ve Kāim-makam şûden-i Kapudan Mustafa Paşa ve vürûd-ı haber-i istilâ'-i Kızılbaş be-Kirman-şâhân ve Hemedân der Muharrem ve Tebrîz der Safer ve zuhûr-ı fitne der İstanbul, fi. 15 Rebi'ül-evvel ve harîk der Top-hâne ve der Kasım-paşa ve der Balık-bâzârı der İstanbul ve der Mahmud-paşa ve der Narlı-kapı ve vürûd-ı haber-i muhâsara-i Revân ve inhizâm-ı Kızılbaş ve da'vet-i Kaplan Giray ez Burusa be-İstanbul ve hânîyet-i o* [345/b] *ve katl şûden-i rü'esâ'-i zorbahâ ve hüsn-i tedbîr der Saray-ı hümâyûn der Cemâziyü'l-evvel. Tecemmû'-ı ba'zı zorbahâ der Meydân-ı Lâhm der Ramazan ve ihrâc-ı sancâğ-ı şerîf ve maktûlî-i îşân be-mübâşeret-i vezîr-i a'zam Kabakulak İbrahim Paşa ve vürûd-ı elçiy-i Tahmasb Şâh be-İstanbul der Zi'l-ka'de :*

İzhâr-ı acz ederek za'îfâne sûlha talebden zarar :

Kırk iki sâli evâhirinde tahrîr ettiğimiz vech üzre İbrahim Paşa Tahmasb'dan gelen elçi ile sûlha nizam verüp habere muntazır oldular. Vaktâki haber gelicek vakit geçdi, ortalıkda güft u gû çoğalup bu kadar ehl-i islâmı İbrahim Paşa Kızılbaş yedine verdi deyü arâcif çoğaldığından ve Acem'den gelecek haber[1] te'hir edicek A'câm'ın derûnunda mel'anet olduğu fehm olunup vezîr za'îfâne sûlha tâlib olduğuna peşîmân oldu. Lâkin ne fâ'ide bu sûlh sohbetile ser-askerler yanında asker kalmadı ve Tahmasb bu vezîrin vekārının sahte olduğunu iz'an etti; ya'ni elçilere, Âstâne'ye vardıkda mücevher kuşaklu İç-oğlanları ile ve incilü mushaf kîseleri ve sâ'atler ve döşeme göstermekle eslâfda görülmemiş ünvân ve ihtişâm nedir? Bu def'a elçi-

miz vardıkda dokuz seneden berü aldıkları memleketleri birden verüp sûlha tâlib olmakla izhâr-ı aczini beyân nedir? dedi. Vezîr cemî' harekât-ı sâlifesine nâdim olup heman Kızılbaş memâlikimize hâlidir deyü yörüyüp hasâret etmeden takvîyet verilmek lâbüd deyü Muharrem'in sekizinde Kapdan Kaymak Paşa'yı İstanbul Kaymakamı nasb ve bi'z-zat Pâdişâh İran seferine gitmek üzre tuğlar Üsküdar'a geçirilüp Muharrem'in on sekizinde azîm alay tertîb olunup, cümle ocaklar ve ricâl ü nisâ Üsküdar iskelesinden tâ sahrada mansûb Otâğ-ı hümâyûn'a varınca gece yarısından berü halk izdiham üzre muntazır olmağla vezîr Saray-ı hümâyûn'a gelüp her şey hazır ve[2] vakt-i hareket geldi, sa'âdetle buyurun deyü pâdişâha bildirdikde Pâdişâh Üsküdar'a geçmekden istikrâh ve fesh-i azîmet buyurup bir kaç sâ'at tereddüd ve nihâyetinde fâriğ oldum deyü kat'î cevab verdikde, vezîrin dört tarafı deniz olup bu hâl-i pür-melâli[3] Yeniçeri Ağası'na bildirdikde, anın dahi aklı başından gidüp, böyle galebeliği dağıtmak kābil değil bir hâdise zuhûruna sebep olur deyü bildirdikde kerhen gidecek oldu. Lâkin sefer içün yevm-i müşâverede Dâmad-zâde Ebü'l-hayr Ahmed Efendi gibi ba'zı hayr-hâhân-ı devletin bu vakitde bi'z-zat pâdişâhın sefere gitmesini münâsib görmediklerini yâd edüp, bi'z-zarûre Sancâğ-ı şerîfi alup Üsküdar'a geçti ve tertîb olunan alay-ı azîm ile Üsküdar iskelesinden Otağ'a teşrîf buyurdu. Amma pâdişâh'ın bu tereddüdü şâyi' olmağla halk sırren ve alenen vezîri zemm ve kazf ettiklerinden vezîr nice edeceğini bilemez oldu; ya'ni kâh pâdişâh sefere gitsün, kâh Burusa'da meks etsün kâh Üsküdar'da tevakkuf etsün ben gideyim; lâkin şitâ gelmekle ben dahi Haleb'de ya Tokat'da kışlayım[4] ve zahîre tedârik olunmadan niçün hareket ettim deyü yine nâdim olup, zahîre ve mühimmat tedâriki içün ben dahi Üsküdar'da kalup, Ser-asker irsâl edelim dedi.

Dâmad-zâde hayrhâh kelâmım ısgā etmemekden zarar. Pâdişâh'ın Acem seferi içün Üsküdar'a geçdiği:

Lâkin askerî ve rü'esâ seferi sahîh zannîle malı olan harç etti; olmayan düyûna mübtelâ oldu. [*346/a*] Bugün yarın diyerek gurre-i Rebi'de kalkarız dediler, yine olmadı; yine bugün yarın diyerek, akīb-i Mevlûd'da denilmekle âlem elem ve hayretde idi. Ez-in cânib sûlh temessükünü Âstâne'den Şâh'a götüren şahısdan kâğıdı Tahmasb Kulu Nâdir Ali Hân ahz edüp, henüz kâğıd Şâh'a vâsıl olmadan, Kirmanşâhân ve Hemedân kal'alarını, Kızılbaş yürüyüp alup, derûnunda olan müslimîni esîr ve mallarını ganîmet edüp, Tebrîz'e gelecek oldukda, muhâfız olan Kara Mustafa Paşa sadrıâzamdan gelen mektûba binâen gece firâr ve bedel-i sûlh olmak üzre Tebrîz'i dahi verdiğin Tebrîz'de olan müslümanlara Acem haber gönderdikde, gerçi ce-

behâne ve mühimmat ve zahîre ve askeri mükemmel ve feth olunca nice bin nüfûs telef olmuş bir kal'a iken, bilâ-ceng, Kızılbaş'a teslîm olundukda, kızılbaş gelüp, askerî makûlesin salı-verüp nisâ ve sıbyânını esîr etmiş sadâsı İstanbul'a şâyi' oldukda bed-hâhlar, Tebrîz'den çıkanlar bizim İbrahim Paşa ile da'vâmız var diyerek, İstanbul'a geliyorlar deyü muvahhiş erâcîfi peydâ ettiler. Ve İbrahim Paşa'nın altın sarf edüp, tatyîb-i enâm kasd ettiği etvârının münkerâtdan olduğunu ta'dâd edüp, bu vezîr mîras yedi meşrebdir; gece ve gündüz zevk ve sürûr îcâd eder ve kendünün ve müta'allikātının safâsına kanâ'at etmeyüp, halkı aldatacak şey lâzımdır deyü îdlerde At-meydanı ve Sultan-Mehmed ve Bayezid avluları ve Yeni-bahçe ve Yedi-kule ve Bayram-paşa ve Eyyüb ve Kasım-paşa ve Top-hâne ve Sa'd-âbâd ve Dolma-bahçe ve Bebek ve Göksu ve Çubuklu ve Beykoz ve Üsküdar'da Harmanlık nâm mahâllerde dolablar ve beşikler ve Atlı-karaca ve salıncaklar kurdurup, ricâl[5] ve nisâ mahlût ve kadıncıklar salıncağa binüp iner iken şah-bâz yiğidler kadınları kucağına alup, salıncağa koyup, çıkarup kadınların salıncakda uçkurları meydanda hoş sadâ ile şarkılar çağırttığında[6] nâkısâtü'l-akl nisvân tâ'ifesi mâ'il olup, kimi zevcinden izin, kimi izinsiz izn-i âmdır diyerek, seyrâna gidüp ve cebren seyr akçası alup, olmaz ise talâk taleb eder; mahkemelerde olan nâ'ibler zenâna müsâ'ade ile me'mûr gibiler olmağla zevcleri tahcîl edecek kelâmlar ile karı karılığı ile seni istemeyecek, sen erliğin ile anı[7] istermisin diyerek, tenfîr[8] etmekle, alâkası olanlar deyusluğu kabûlden gayrı çâre olmamağla tatlik avratların yedinde gibi olup, ehl-i ırz diyecek her mahâllede beş hâtun kalmadı ve bu vezîrin ulemâya ve sulehâya ve ukalâya ve bahâdırlara ve şeci'lere rağbeti yoktur; zîrâ anlar bu misüllü etvâra rizâ vermezler ve süfehâya rağbet etmekle süfehâ, sulehâya adam demeyüp, istihzâ eder oldu ve pâdişâhımız bu vezîre gelince on beş sene emr-i ma'rûf ve nehî ani'l-münker ile meşgul iken bu vezîr pâdişâha dahi müsâmaha ve müsâ'ade ettirdi ve vezîr yalılarda oturup fiske ile avratların yaşmağına fındık altını atmağla, avratlara bir gûne yüz dahi[9] verdi ve bir lâle soğanını bin beşyüz kuruşa çıkardı ve lâle çırağanları ve helva sohbetleri sebebine süfehâ ve mûdhikler [*346/b*] ve ser-hoş ve sâzende ve hânende makûleleri zillû'l-lah-ı fi'l-âlem ve bâ'is-i nizâm-ı âlem olan afîf ve nazîf pâdişâhımıza musâhib oldular ve fukaranın hakkı taşrada icrâ' olunmamağla taşra a'yânından gelüp fukara şikâyet ve ihzârını taleb ettiklerinde a'yânın elbette dâ'ire-i vezîrden birine ta'allûku vardır; müddeiyi kayd ü bend

İbrahim Paşa'nın etvarı :

Müsâ'ade-i fıskdan zarar :

ile ahz ve mahâllinde da'vâsı görüle deyü hasmı olan zâlime irsâl etmekle mazlûmun da'vâsı lağv olduğundan başka hasmı diler ise âzad eder, diler ise telef eder ve Nemçe sûlhunda müşâvere olundukda ulemâ ve erkân-ı devlet Tamişvar ve Belgrad küffarda kalup sûlh olmak münâsib değildir dediklerinde asker itâ'atden çıkmış li-maslahatin sûlh olalım askere gereği gibi nizâm verdikden sonra düşmandan ahz-ı intikam edelüm deyü sûlh oldu.

Ba'dehu askere[10] nizâm vermek şöyle dursun bâkī kalan nizâmı dahi bozup nev-îcad âyin ve oyunlara ve küffârdan ve Kızılbaş'dan utanmadan ziyâde ünvân ve haşmete mübâderet etti. Halkın nizâmında olan ezvâcını ve ta'âm ve libâslarını başdan çıkardı ve yine zevk ve huzûrumuza mâni' olmasun deyü nice bin müslüman şehîd olarak ve nice bin kîse sarf olunarak feth olunan memleketleri Kızılbaş'a verüp sûlh taleb[11] ettiğinden Kızılbaşlar devletin za'fına haml etmekle kuvvetlenüp hücûm etti ve sûlh olunur mülâhazası ile yeni feth olunmuş vilâyetlere takvîyet vermediğinden revâfız gelüp cümlesini bilâ-ceng ve bilâ-zahmet ahz ettiğinden mâ'ada nisâ ve sıbyân-ı müslimîni dahi esir etti ve

Sa'd-âbâd :

Sa'd-âbâd'ı âbâdan etmekle binâ' olunan köşklerde olan i'lân-ı fısk-u fücûra ruhsat verdi; hatta Sa'd-âbâd'ı binâ' ederiken kereste ve ahcar nakline[12] meşgul olan pâyzenleri, yahudi avratlarına havâle ve icrâ'-i mel'anet ettiklerini temâşâ ettiğiçün çok zaman cuhûd karılarına yalımı yaparsın, kazıkmı kakarsın, kuyumu kazarsın payzen çelebi deyü takılırlar idi ve cümle umûr vezîrin yedinde olup ulemâdan ve ocakludan ve taraf-ı saltanatdan[13] ta'arruz olunmadığından, dâ'iresine müntesib olanlar mâni'-i mu'tî bu dâ'iredir deyü sâ'ir nâsâ hakaret ile nazar ederleridi. Kendü müta'allıkları şöyle dursun müta'allıkmın müta'allıkları dahi lâübâli hareket ve sefihâne hareketle ukalâdan meskenetlû adamları istihza ederleridi. Hatta on iki sene sonra sadrıâzam olan es-Seyyid Hasan Paşa'dan menkûl : Ben devr-i İbrahim Paşa'da Üsküdar Çorbacısı olduğumda, havass-ı mukarribînden Sadr-ı Rûm Feyzullah Efendi'nin bir tâzesi av-

Üsküdârî Feyzullah Efendi :

rat evine gireriken Üsküdar'lı tecemmü' edüp, gulâm-ı mezbûru ahz ve darb ve şetm sadedinde olduklarında[14] cem'iyyeti def' ve gulâmı tahlîs kasdile ellerinden alup, halkı teskîn içün gulâma biraz azar edüp, kollukda tevkîf ettim ve kimin oğlanı olduğunu bilmedim[15]. Halk dağıldıktan sonra, oğlan karşıma gelüp, bak Çorbacı, o herifleri niçün sopa ile döğmeyüp, bana azar ettin; hoş-imdi deyüp, gittikten sonra bir dostumuz gelüp, başının [*347/a*] çâresin gör senin içün Yeniçeri Ağası'na adam gitti, de-

yicek eteklerim tutuşup, Şeyhülislâm Abdullah Efendi'nin kilârisi hemşehrim idi, kilâri[ye][16] varup, başıma gelen felâketi nakl ve anın ta'limi ile arz-ı hâl verüp, bükâ' ederek, el-amân, meded Müftî Efendi merhamet edüp, Telhîsci'sini vezîre gönderüp, Üsküdar Çorbacısı'nı incitmesünler deyü Yeniçeri Ağası'na tenbih olunması ricâ olunur deyü sipâriş eyledi; vakta ki, Telhîsî Paşa-kapısı'na vardıkta Feyzullah Efendi Paşa'nın yanından çıkmış, rast gelüp olmaya ki, bize müta'âllık husûs içün gelesin dedikde, Telhîsî ârifâne savuşdurup, risâletini tekmîl ve Çorbacı'ya emniyyet tahsîl ettikden sonra civân-ı merkûmun bir refîkını bulup, iki-yüz kuruşluk bir şal ile gönlünü ele alup, barışdıkta, ta'lîm-i civan ile iki tabla a'lâ balık ve dört tabla şükûfe ve dört tabla meyve ve bir tabla kaymak ve bir tabla yoğurt ile Feyzullah Efendi'ye varup, civanın delâleti ile dâmenini takbîl ile girîbânımı tahlis etmişidim. Bâri'-i ta'alâ gayyurdur. Feyzullah Efendi'yi on iki seneden berü nefîde za'if ve beni sadr-ı âlî ile tâltif buyurup, ıtlâkı içün Feyzullah Efendi şimdi bana arz-ı hâl edüp, hâl-i perîşanını ve ihtiyacını beyân etmiş. Üsküdar Çorbacısı ben olduğumu bilmem bilür mi? Lâkin bana lâyık olan afv edüp, ıtlâk ettirmektir, deyüp Maltepe yalısına götürdüm deyü hamd ve şükr etmiştir. Sâ'ir mazlûmîni ve mağdurîni var kıyas eyle ve sâ'ir mukarribînin evza'ını dahi hisab eyle, bâ-husûs İbrahim Paşa'nın hemşehrisi Baş-kapı Kethüdası Kara Mustafa ve Uzun Abdullah mu'temed casûsları olmağla[17], bir kimesnenin, bir kimesneye gayzi olsa, mezbûrlara varup, arz-ı rüşvetle takdîrini ricâ etse, hemen Kara Mustafa ol kimesnenin yanına varup, şunu kaldurun deyüp, Muhzır Ağa'ya gönderür, ister ise bir iftiralu sohbet ile i'dâm eder; diler ise nefyettirür[18]; kimesnede niçün demeğe mecâl olmaz ve pâdişâhın bu vezîre müsâ'adesinden ve ekseri tebdîl Paşa-kapısı'na varup sohbetine temâyülünden erbâb-ı zekâ meshûrdur deyü cezm etmişleridi. Bu pâdişâhın[19] bu rütbe i'tibârından bir ahed hilâfında olamayup, hakkı söyler dostu kalmadı. İstidrâcın[20] hâli ma'lûm. Ekber şehzâde olan Sultan Süleyman, şevketlû peder, bu vezîrin hilâf-ı şer' edâları ve cümle umûr-ı[21] devleti kendü dâ'iresine mahsûr etmesi, hem kendüsüne, hem şevketlû pâdişâhıma, hem bize, hem Devlet-i aliyye'ye yazık eder; zîrâ pâdişâhlara ve vezîrlerine lâyık olan esbâb-ı şecâ'at ve alât-ı mehâbet olup, gayyurlara ve yiğidlere ve ashâb-ı me'ârifden pâk-tıynet ulemâya rağbettir; yoksa bunlar terk olunup lehv ü havâ ile meşgul olmak ne demektir? dediği lağv olduğundan, Paşa'nın karinleri ve müsâhibleri semt-i müdâheneye zâhib olup, her kelâmını ve her etvârını tahsîn ederek, müeyyed min-indillah zan-

Zâlimin âkıbeti harab olduğu.
Zâlimin mazlûma muhtaç olduğu:

Zülâli Hasan Efendi :

nı ile her umûrunu isâbet addeder-idi. Vaktâki İstanbul kādılığından vakitsiz azl olunan Zülâli Hasan Efendi devletin bu hâline bakup, halkın [*347/b*] vezîrden nefretini görüp, sırren ve alenen zemm ve fasl olunduğun işidüp, bu vezîr[22] ile ricâlî güle oynaya bu devletin izmihilâline sebep olurlar deyü söylediği, vezîrin sem'ini kar' edicek, lisânını kat' ve te'dîb içün Zülâli Çekmece kurbünde çiftliğine nefyolundukda bu mukaddemedir beni bunda komazlar başımın tedârikini görmek lâzım deyüp,

Zuhûr-ı fitne :

hâ'in Arnavud cibillet-i aslîyesi üzre, hemşehrisi olup yeniçerilerde on yedinci'nin cemâ'atın[23] yoldaşı ve kalyonlarda Patorona'nın neferi olmağla Patorna Halil dedikleri habîsi ve müderrisînden Deli İbrahim nâm zelîli mahfî çağırup, akd-i meşveret-i fitne edüp « الفتنه اشد من القتل » nass-ı şerîfinden gāfil ve «الفتنه نائمة لعن الله من ايقظها» hadîs-i şerîfinden âtıl olup, kuru yanınca nîce yaş yanar demeyüp, nîce bin nüfûsun katline ve nîce bin[24] ırzın hetkine ve ibâdullahın malının yağma ve telefine bâ'is olmağla, tevârihde ismi meş'ûm ve müstekreh olacak kâr-ı nâ-savaba mübâşeret etmekle mesfûr Patorna[25] kendi gibi on altı[26] la'in ile Rebi'ül-evvelin beşinci [18 Eylül 1730] hamîs günü duhâ vakti Sultan Bayezid'in Kaşıkçılar-kapısı'nda şer' ile da'vâmız vardır[27] diyerek, bir bayrak çıkarup, müslüman olan dükkânları kapayup yanımıza gelsin, nidâsı ile Bazâristan'a[28] varup, bir kapısından girüp bâb-ı[29] âherden çıktıkda, fesâda meyli olanlar, eşkıyâya mülhak olarak Dîvan-yolu'na çıkup şahrahdan Meydân-ı Lâhm'e varınca kesret bulmuşlaridi; varup cebren Meydan kapısın açtırıp duhûl ettikleri gibi, bir bölüğünü birinci bölüğün kazanını ihrâca irsâl ve bir bölük eşrâr ile kendisi Ağa-kapısı'na gelüp, mahbusları ıtlāk ve kendülere ilhāk ettiler. Meğer bu gece Yeniçeri Ağası Üsküdar ordusundan Kapıya gelmiş-imiş. Müdâfa'a etmeyüp firâr edicek, zorbalar yüz bulup Kâr-hâneli'yi dahi kendülere mülhak kılup, bir bölük la'in Cebe-hâne'ye varup, andan çarşıya gelüp, Bit-bazarı ile Sipah-çarşısı'nı yağma etmekle, bî-silâhları silâhlandırup, kaput ve şalvar ve kılıç ve kalkan ve zırh ve piştov ve tüfenk ve harbe ve palyoş ve gaddara ve yatağan ve şal ve palaska ve vezne (وزنه) sâhibi olup, Sarrac-hâne'ye gittiler. Çünki hüdûs-ı fitneden bir kaç gün mukaddem Müftî'ye ve Ayasofya Şeyhi'ne ve Orta-câmi'e bıraktıkları tezkîrelerde Mahmudü'l-fi'âl pâdişâh lazımdır deyü yazmışlar. Bu esna-

Hakk kelâmı redden zarar :

da herkesde havf ü hirâs zâhir ve hayrân ve ser-gerdân iken ba'zı

hayr-hâh-ı devlet Mehmed Kethüda'ya varup, efendim halkın ağzı yanlış, ortalık zevksiz, alâmetler kabîh, bir hâdise zuhûr etmeden halkın lisanını kat'edecek bir işe mübâşeret buyurun dediklerinde, iğzab olup, ünf ile şetm ederek, bu misillü kelâm lisâna alınır mı? ve hâtıra getirilir mi? ve bu ihtimâl varmı ki? cümle ricâl-i devlet ve ocaklımız çırağımız ve her mahâllede ve her köşede câsuslarımız variken başkaldırmaya kimin cânı var deyü i'tab ile hetk-i ırz ettiği içün ukalâ sükût ve yâr ü ağyar zevâllerine muntazır olduğundan Çarşılı iğmaz edüp, kolunuza kuvvet dediler; yoksa esnaf, dükkân kepengi şöyle dursun, tükrüğe boğarlardı.

Lâkin vezîrin lu'b-u lehvden [*348/a*] usanmadığından halk usanmıştı. Bir ahed def'î ile takayyüd etmediğinden, mesfûrlar Sarrac-hâne'yi kapadup Meydan'a vardılar ve bir bölüğü Tersâne'ye geçüp, zindanda ve çekdirilerde olan mücrimleri tahlîs ve kendülere refîk ettiler. Meğer İstanbul Kaymakamı olan Kaymak Paşa bu gece seherî Çengel-köyü'nde Bâğ-ı ferah tesmiye ettiği Beyler-beyi Yalısı'na gitmiş, bu haber vâsıl olıcak zorbalar korkusu şöyle dursun, pâdişâh ve vezîr korkusu dahi kendüyü istî'âb etti. Hemen İstanbul'a geçüp, Uzun-çarşı'da dükkânları açın deyü zor etti. Mümkin olmıyacak, Üsküdar'a geçüp, vezîre bildirdikde, vezîr Salı-pazarı Yalısı'na gelüp, ulemâ ve ocaklıyı cem'edüp müşâvere ettikde, pâdişâhın Sarây-ı hümâyûn'a nakli tasvîb olunmağla gece pâdişâh Sancâğ-ı şerîfi alup, Saray'a[30] teşrîf buyurdukda cümle ulemâ ve meşâyih ve müderrisîn ve erkân-ı devlet, hâcegân ve ağavât gece tebdîl-i kıyâfet Saray'a cem' olup, gece sâ'at sekizde Hırka-i şerîf odası önünde meşveret olundukta, Zülâlî Efendi çiftliğinde menfîdir, eşkıyâya karışmasın deyü Saray'a getirüldü ve ertesi vezîrin tedbîri ile Sancâğ-ı şerîf çıkarılup Orta-kapı üzerine nasb olundu. Aşcı ve Helvacı ve Bostancı'dan[31] Serdengeçdi tahrîr ve Cebe-hâne'den esliha i'tâ ve münâdiler ile şehirli Saray Meydanı'nda sancak altına da'vet olundu. Gerçi mukaddem târihlerde böyle sancak çıkıcak müslüman olan sîl gibi revân olarak, fi'l-hâl Meydan mâlâ-mâl olur idi. Lâkin bu def'a halk bîzâr olmuş;

Şehirlinin vezîrden ve ricâlinden nefretlerinden zarar :

ekserinin oğlu ve kızı azmış ve i'lân-ı fısk-u fücûr sebebine nefret etmiş. İbâdullahda derûnî adâvet peydâ olmuş ve bunlara kemâl-i rağbet ettiği içün pâdişâha olan halkın muhabbeti silinmiş, cümle nâs bunların zevâllerini[32] isterimiş ve Acem'e ve Afgan'a olan hasâretden ve anlara hasâret edelim deriken hazîneleri telef, bâ-husûs bin hazîne değer Anadolu'yu harab[33] ve seref ettikden sonra Acem seferi safâmıza mâni' oluyor deyü bunca meşakkatle mâlik olunan[34] yerleri birden vermeğe râzı oldular. Lâ-

kin açıkdan verilmez, Kızılbaş gelüp sûretâ hücûm ile almak lâzım deyüp, kal'alarda olan müslimîni habîr dahi etmemekle vilâyetler gittikden sonra ve top ve cebe-hâneyi Kızılbaş aldıkdan sonra, ümmet-i Muhammed'in evlâd ü iyâlinin esîr olmasını tecvîz ettikleri içün nâs derûnî bunlardan nefret etmekle, Saray'a gelmediler ve akall-i kalîl gelenler dahi vakt-i asirde dağıldıkda Haseki Ağa ile meramlarına müsâ'ade olunur, cem'iyyetlerini dağıtsınlar deyü hatt-ı hümâyûn zorbalara irsâl olundukda, biz pâdişâhımızdan hoşnuduz, devlete hiyânet edenleri, defter mûcebince hayyen isteriz[35] dediklerini Haseki Ağa gelüp vezîre takrîr ettikde, var pâdişâha dahi inhâ eyle demekle, pâdişâha dahi takrîr ettikde, akşam olmağla Sancâğ-ı şerîf kaldırılup[36] mahâlline nakl olundu ve paşalar Arz-ağaları odalarında, ulemâ Bostancılar odalarında beytûtet ve ertesi sebt günü sofada müşâvere olunacakiken Müftî Efendi, seherî Zülâlî Efendi ile Ayasofya Şeyhi İspirî[37]-zâde'yi alup[38] sâ'ir ulemânın yanına gelüp, ben bu kadar zaman fetvâ vermişiken, eşkıyâ vezîri ve ahbâbını ve beni hayyen taleb etmişler; benim ak-sakalım kana boyanmak[39] lâyıkmı deyü bükâ' ettikde, [348/b] cümle ulemâ bizler cümlemiz helâk olmayınca sana zarar ettürmeyüz dediklerinde, heman Müftî Efendi cevâba muktedir olup, eşkıya'nın merâmı yazdıkları tezkîrelerden ma'lûm ki, Mahmudü'l-fi'âl pâdişâh isterler nâfile zahmetin ma'nası yok; sabah olsun pâdişâhı hâl' edüp, râhat olalım deyüp, şâfi'i vakti namazı edâ' ve umûmen Revân odası hâricine geldiklerinde Müftî Efendi'nin bu kelâmından cümle ulemâ, bâ-husûs Dâmad-zâde Ahmed Efendi mütehayyirler oldular ki, bu Abdullah Efendi Burusa'dan azl olundukda vezîrin himmeti ile cümlemize tercîh olunup, sadr-ı fetvâya su'ûd[40] ve on üç sene mesned-i fetvâda mes'ûd ve ni'met-i pâdişâhî hakkında meşdûd-iken bu küfrân-ı ni'mete kavlen cesâretini ta'yîb ettiler. Bu hâl şöyle dursun belki pâdişâhın kıyâmına bir ilâc bulunur idi. Bunun bu hareketi erbâb-ı şu'ûru bî-şu'ûr edüp, hal'-i pâdişâha sebeb oldu. Meğer mukaddem bir kaç def'a pâdişâhı tenha buldukça ben gerçi vezîrin çırağıyım, lâkin vezîr tadını azıttı ve zevk arariken, eski zevkleri kaçırdı. Eğer vezîr def' olunmaz ise cenâb-ı sâhib-i saltanata dahi sirâyet eder deyü bildirdikde, isgā olunmadığından başka pâdişâh bu kelâmları vezîre nakl ettikde, vezîr cümle işler yolundadır; bu fikirler fâsid ve hayâl ve muhâldir; esbâb-ı zâhir ile takayyüdümüzden havf ve hirâsa müta'allik bir şey olmadığından mâ'ada mukarribimiz olan erbâb-ı ma'ârifden dahi delâil-i nücûmiyye muktezasınca hitâm-ı zamanımız uzaktır deyü kendi aldandığı gibi pâdişâh-ı zîşânı dahi iğfâl etti ve Müftî'nin kendi aleyhinde olduğuna vâkıf olup, Müftî'yi tekdîr iktiza etti; amma söz ve sav olup, küllî kabâyihim meydana çıkar deyü sükût ve ta'zîr-i bi'l-kerem

tarîkına gidüp, Müftî'ye evvelkiden ziyâde ikrâm ve tâtyîb ve tahbîb etmişimiş.

Şimdi pâdişâh bu gâ'ile neden zuhûr etti dedikde pâdişâhım ben seni iykaz ettim; lâkin sen beni dinlemediğinden mâ'ada, beni İbrahim Paşa'ya söyleyüp bana adâvet ettirdin ve beni kâzib ve İbrahim Paşa'yı sâdık addeyledin[41] deyüp kalbinde olan kederi izhâr eyledi; yine lâyık olan pâdişâha kendüyü fedâ iken kendüyü sıyânet edüp pâdişâhı fedâ eyledi. Ez-in cânib Revân odası önünde böyle mütehayyir ârâm olunurıken vezîr gelüp ben şimdi ölüm-eri oldum, ancak pâdişâhımızı halâsa çâre lâzım deyüp, Müftî Efendi'ye pâdişâhımız seni ve Kapdan Kaymak Paşa'yı ve Vezîr Kethüdâsı'nı azl edüp, nefy etti deyüp üçünü birden hasekilere teslîm ve habs ettiler ve Mîrzâ-zâde Efendi huzûr-ı hümâyûna getirilüp şeyhülislâmlık verildikde kabûl etmedikce ibrâm olunup, kabûl ettirildi. Ba'dehu cümleyi pâdişah huzûruna getirüp, eşkıyâdan gelen defterde Vezîr ve Müftî ve Kapdan Paşa ve Sadr-ı Rum Feyzullah Efendi ve Vezîr Kethüdası ve Baş-kapı Kethüdası ve sâ'ir vüzerâ ve ba'zı ulemâ ile ba'zı ricâl dahi tahrîr olunduğun gösterüp gelen kâğıdın cevâbı içün [*349/a*] eşkıyâya Selânik'den ma'zûl İmad-zâde'yi Pâdişâh irsâl ederiken nihâni vezîri dahi fedâ edeceğini beyân ve cümlenin mu'tekīdi olan Yeni-câmi' şeyhi Seyyid Mehmed[42] Efendi'yi refîk edüp irsâl olundu. Gerçi eşkıyâ dahi hadden füzûn cem'iyyet peydâ etti. Lâkin hurûc ale's-sultan töhmetinden ehl-i ırz olanların kimi hânesinde[43], kimi ahibbâsı hânesinde ihtifâ edüp, ocakludan dahi bir İhtiyar ve bir Çorbacı içlerine karışmayup, içlerinde dahi bir müdebbirleri olmamağla nizamsız serseriler-iken çorbacılıkdan menkûben sarraçlık işleyen[44] Mehmed'i bulup Yeniçeri Ağası ettiler ve Yeniçeri Efendiliği'nden mütekā'id Süleyman Efendi'yi bulup, Reîsü'l-küttab ve Urlu çavuşu Sekban-başı ve Beytü'l-mâlci Deli Mustafa'yı Kul Kethüdası ve Sahn müderrisi Deli İbrahim'i İstanbul Kādısı edüp, Üsküdar'a geçdiler ve orduda olan çadırları kaldırup, Meydân-ı Lâhm'e nakletmekle meydanı Yeniçeri ordusuna müşâbih ettiler ve Cumartesi günü bölük bölük zorbalar, ricâl ve kibâr hânelerine gidüp yağma, hatta Müftî Abdullah Efendi'nin dahi malını yağma ettiler ve Mehmed Kethüda'nın malı cümle zorbayı iğnâ etmişiken dükkânlar açup talan ettikden sonra bir bölüğü Gümrüğü yağmaya geldiklerinde bu *abd-i pür taksîr'in pederi Şem'dânî zâde el-Hâc Mehmed Tokat bezirgânlarından olup,* mesfûrların Gümrüğe dest-i draz edeceklerini te'akkül ve kendü Serden-geçdi hey'etine girüp, bir kaç hem-civârını Alemdar ve Haseki sûretine vaz'edüp, Gümrük-önü'nde cevelân ederiken bir kaç bayrak zorba gelüp, Gümrük'e tasaddî edecek olduklarında, bak-â[45] yoldaşlar biz sizlerden evvel geldik, lâkin fukarânın ve

tüccârın gözü yaşları ile ahlarını mülahâza edüp, meta'larına el uzatmaya cesaret edemedik, sizlere dahi lâyık görmem, işimiz rast gelmez deyü levendâne cevab ile def' ve bir habbe zâyi' olmamasına sebeb olmuş; hatta gümrükçü olan Yeğen Mehmed Ağa ihtifâ'da-iken vâkıf olup, sekiz sene sonra sadrıâzam oldukda, pederi getirdüp[46], envâ' ikrâm ettikde, Hacı Mehmed Ağa ben seni ne zamandan berü severim, bilirmisin deyüp, bu maddeyi yâd, meta'-ı müslimînin selâmetine ve resm-i gümrüğün zâyi' olmamasına illet olduğunu ve sadâkatla cesâretini takrîr etmiş. رحمة الله عليها.

Ve'l-hâsıl sebt günü eşkıya altunu fes ve kuruşu etek ile pay etmişler; hatta Mehmed Kethüda'nın hânesi etrafında[47] olan sokaklardan ertesi gün gelen geçen, kırk elli kîselik nukūd devşirmiştir; yağma edenlerden düşüp, uğur değildir deyü almamışlar ve yevm-i mezbûrda Kapı tashîh ve Serden-geçdi tahrîr ederler-iken[48] İmad-zâde Meydan'a vardıkda pâdişâhımız her teklifinizi kabûl etti; hatta İbrahim Paşa'yı dahi fedâ edecektir. Ancak ulemâdan bir ferdin katline mesağ-ı şer' yoktur. Nihâyet onların cezâsı nefy olunmaktır buyrulduğun ifâde ve nasihat ettikde, râzıyuz, ancak taleb ettiğimiz eşhâsı hayyen bize teslîm ve mansıb ettiğimiz kimesnelere mansıb beratlarını i'tâ ve içerüde olan Zülâlî Efendi'yi Anadolu Kazaskeri edüp, [*349/b*] bize irsâl buyursunlar ricâsile İmad-zâde'yi ve Reîs nasb[49] ettikleri Süleyman ile bile Saray-ı hümâyûn'a ircâ' etmelerile, mezbûrân gelüp bu haberleri ve Zülâlî bizim içün nefy olundu dediklerin bildirdiklerinde, Pâdişâh hazz edüp, vâfir altun verüp İmad-zâde'yi Nakîbü'l-eşrâf nasb eyledi ve madâm ki itâ'atden hurûc olunmıya bir ahad mü'aheze olunmaz deyü ahd ü yemîni hâvî tahrîr olunan hücceti Saray'da olan cümle ulemâ imzâ etmekle, mezbûr Süleyman Efendi alup Meydan'a götürdü. Akşam oldu, ya'ni Pazar gecesi Kızlar Ağası gelüp İbrahim Paşa'dan mührü aldı. Ba'dehu İbrahim Paşa ve Mehmed Kethüda ve Kaymak Paşa Kapıarası'na habs olundu. Ba'de'l-ışâ Alay-köşkü tahtına zorbalar cem' olmuş deyü Pâdişâh'a haber verdiklerinde üçü birden boğulup cesedleri Alay-köşkü'nden ilkā olunacak oldukda sokaklarda bir ferd yok, meğer kelâm-ı merkūm müfsid îcâdı-imiş; telâş ile hakīkat hâle ittilâ' hâsıl olunmadan[50] boğulmuş bulundu; peşîman olundu, çâre yok. Ertesi öküz arabaları ile cesedler meydana îsâl olundukda Mehmed Kethüda'yı Meydan-kapısı'na vaz' edüp, üç taşı bir yere getürsek, kâh memşâ olur, kâh ocak olur demeğin cezâsını buldunmu dediler ve Kaymak Paşa'yı Horhor-çeşmesi'ne bırağup, kâh lâle, kâh oğlan çırağanı, kâh avrat çırağanı etmeğin cezâsını buldunmu dediler. Amma İbrahim Paşa'nın cesedini bilirler-iken, tecâhül edüp, Kürkcü Manol'u boğup cüssesini[51] bize irsâl etmişler, biz İbrahim Paşa'yı isterüz de-

yü İbrahim Paşa'nın meytini beygir kuyruğuna bağlayup, geri Bâb-ı hümâyûn'a gönderdiklerinden dimağlarının fesâdı bilinüp Müftî-i ma'zûl Abdullah Efendi Bozca-Ada'ya irsâl olunup[52], mühr-i hümâyûn Silâhdarlık'dan dâmad paşalık ile çıkan Mehmed Paşa'ya verilüp, hemen Pâdişâh Şeyhülislâm olan Mirzâ-zâde ile Dâmad-zâde ve Sadreyn efendileri yanına dâvet edüp, eşkıyânın beni istemediği ma'lûm oldu[53]; bana da gāile-i saltanatdan girân geldi; hatta[54] Üsküdar'da iken Sultan Mahmud'ı iclâs murâd etmişidim. Mukadder bu güne[55]-imiş. Lâkin bana ve evlâdıma zarar etmiyeceklerine, eşkıyâ beni inandırsınlar deyü Ayasofya Şeyhi'ni irsâl edecek oldukda, Zülâlî'yi refîk taleb etmekle, Zülâlî'ye Anadolu sadâreti ihsan olunup, irsâl olundukda, anlara lâzım olan pâdişâhın tâc ve taht matlûbu değil; lâkin bu kadar zaman İmâmü'l-müslimîn olmuş zât-ı şerîf hayatda oldukça hâl' münâsib değil, her ne kadar istemez ise biz ânı isteriz, dîn-i devlete muzır olan mukarrîbler mündefi' oldu demeyüp, murâdınız hâsıl oldu. Pâdişâh saltanatdan kendisi fâriğ oldu deyüp, zararları dokunmıyacağına yemin ettirüp, geldiklerinde, bâri pâdişâhımızın istifâsından cümlesi mahzun oldu yollu ba'zı kelâm lâzım-iken, pek memnûn oldular deyicek, Rebi'ül-âhir'in on dokuzuncu *[1 Kasım 1730]* isneyn gecesi sâ'at üç buçukda Pâdişâh Mabeyn-kapısı'na ku'ûd ve Sultan Mahmud'ı getirdüp alnından takbîl ettikde, ol dahi emm-i büzürkvârı Sultan Ahmed hazretlerinin dest-i sa'âdetini bûs edicek, işâretlerine binâen, şehzâdeleri dahi Sultan Mahmud'm destini takbîl ve bi'at ettiklerinde, Pâdişâh-ı sâbık[56] şehzâdeleri *[350/a]* dahi Sultan Mahmud'ın destini bûs ve bi'at ettiklerinde Pâdişâh-ı sâbık evlâdları ile mekânlarına gittiler ve Pâdişâh-ı lâhik[57] Hırka-i şerîfi ziyâret edüp, tahtına cülûs ettikde hüddâm-ı Enderûn ve Saray'da bulunan ulemâ ve vüzerâ ve ricâl gelüp bi'at ve dâmen-bûs ettiklerinde ser-i sa'âdetine sorguçlu destârı giyindi ve Harem'e gidüp, seherî yine çıkup salât-ı subhı Hırka-i şerîf Odası'nda edâ' ve Küçük-imam olan Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi[yi] ilim ve fazlına binâ'en İmâm-ı evvel nasb ettikden sonra taşrada olan ricâl ve rü'esâ'-i eşkıyâ dahi da'vetle Saray-meydanı'na geldiklerinde Saray'da lâğım varmış deyü zorbalar illet ettiklerinde Vâlide câmi'i Şeyhi Emîr Efendi varup izâle-i şübhe etmekle silâhlı adamlarile gelüp bi'at ettiklerinde cümleye emniyyet gelüp, ulemâ ve ricâl hâne[58] ve meydânîler meydana gitti.

Zıll-i bârî, kutbü'l-arz târih-i cülûs vâki' oldu ve İbrahim Paşa eyyâmında ihdâs olunan bid'atler ve mâlikâneler ile sâ'ir mezâlim[59] ref'[60] olundu ve Defterdar İzzet Ali Bey, iffet ve istikametine binâ'en azl olunmayup ibkā olundu ve Haremeyn Müfettişi olup, vezîrin ta'allûkātından olan Ekşi-aş zâ-

de Velî Efendi'ye Haleb kazası verilmişidi, ref' olunup âhere tevcîh olunmağla Velî Efendi şe'âmet-i müdâhaneye uğradı ve eşkıyâ mâbeynlerinde Kul Kethüdası nasb ettikleri Deli Mustafa'ya iğzâb olup, meydanda paraladılar ve yerine bir Haseki'yi dahi Kul Kethüdâsı nasb ettiler ve cülûsun beşenci Cuma günü Pâdişâh kılıç kuşanmak için azîm alay ile Edirne-kapısı yolu ile Türbe-i hazret-i Hâlid radiyaallahuanh'a varup şemşîr-i Fahr-i âlem sâllallahu ta'âlâ aleyhi ve sellem'i meyânına bend edüp avdetle yine Edirne-kapısı yolundan İstanbul'a dâhil olup, Ebü'l-feth rahmetullahu-aleyh câmi'inde cum'ayı edâ edüp Saray'a teşrîf buyurdu; hatta Serden-geçdiler[61] alaya atlanmak[62] murâd ettikleri için vezîr bisâtı ile atlar donadub göndermişidi. Mesfûr Serden-geçdiler, onar nefer hasekileri ellerinde hışt-ı pâdişâhı muhâfaza sûretinde, alayın sağ ve solunda güzer etmişleridi; kerem me'mûl ederiz demelerile Serden-geçdilere hil'at ilbâs olundu ve cülûs gecesi eşkıyâ tarafından Ayasofya Şeyhi gelüp saltanatdan ferâğınıza hazz ettiler deyü Sultan Ahmed Hân hazretlerine kelâm-ı bâridi tekellüm eden İspirî-zâde âh-ı serd-i Sultânî'ye uğrayup, haftasına varmadan vefât ettikden sonra nesli[63] dahi münkariz oldu. Yerine Köse Süleyman Efendi Ayasofya Şeyhi olup, Arab-zâde Sultan-Ahmed câmi'ine, Yenibahçeli-zâde Efendi Süleymaniye'ye ve Amasyalı Ali Efendi Sultan Bayezid'e, Hızır-zâde Hasan Efendi Sultan Mehmed'e ve Himmet-zâde Abdüssamed Efendi Selim'e[64] ve es-Seyyid Mehmed Efendi Eyyüb'e ve Kıbrısî Efendi Vâlide-câmi'ine silsile ile şeyh oldular ve Baş-kapı Kethüdası Kara Mustafa ile refikı Abdi'yi eşkiyâ bulup katl ettiler ve [*350/b*] ba'dehu tevâ'if-i askeriyyeye cülûsiyye verildi. Hatta Meydân-ı Lâhm'de zorbaların tashîh ettikleri cedîd esâmelere dahi bir olkadar cülûsiyye verilmişiken, üç bin[65] müteseyyide sandalcı Arab Nakîb olup, Gümrük'den onar akçe vazîfe ta'yîn ettirdiğine kanâ'at etmeyüp, anlara[66] dahi cülûsiyyeden bahşiş aldırdı ve vak'anın on üçüncü gününe gelince, Bezestan[67] ve etrafında olan dekâkin eşkıyâ havfinden açılmayup eşkıyâ dahi amellerinin cezâsını bulmak havfinden dağılmaz idi. Eğer cem'iyyeti dağıtup, bir dahi şer'e ve kānûna muhâlif hareket etmezseniz güzeşte cerâ'iminiz afv olundu deyü, hüccet ve hatt zorbalara gönderilüp, Şeyhülislâm dahi tekeffül etmekle, Meydan'dan çadırlar bozulup ortalarına yerleşdiler[68] ve akıllıca olanları eline giren mal ile sılasına sefer etti ve Bazaristan açıldı ve Rum'dan ma'zûl Feyzullah Efendi ve Büyük imam Arab-zâde Abdurrahman Efendi ve Müverrih Râşid Efendi Mehmed Kethüda'ya ve İbrahim Paşa'ya kemâl-i ittisâlleri olduğu için halk kendülerinden[69] nefret etmekle her biri ittisâli mikdârı devletden teb'îd olunup, birer cezîreye nefy olundu ve on iki seneden berü Reîs olup, umûr-ı seferiyye ve hazeriyyeye vâkıf olan

Üç-anbarlı deyü ma'ruf olan Mehmed Efendi cülûsda azl olunup, Defter-emîni nasb olunmuşidi.

Lâkin İbrahim Paşa vaktinde olan safâlara reîs olmağla lisân-ı nâsâ düşmüşidi. Bir kaç şakî gelüp vezîre nefyettirdüklerini Muslu Beşe[70] haber alup, ben[71] anın hânesini yağma etmişidim; anların haddimidir ki, benim hânesini yağma ettiğim adamı nefyettirmek deyü vezîre gelüp, anlara rağmen ıtlâk ettirdi ki, henüz Bozca Ada'ya vâsıl olmamış-imiş, halâs oldu; hulûslu adam imiş ki, düşmanlar biribirilerine mu'ârız olup, bilâ-me'mûl ıtlâk olundu ve cülûsun on beşinci günü zorbalar talebi ile cedîd ve atîk esâmelere iki kıst ulûfe verildi. Gerçi bu ulûfeye ve cülûsiyyeye kati çok akçe telef oldu; lâkin İbrahim Paşa'dan nakden çıkan iki bin beş[72] kîse ve Mehmed Kethüda'dan yirmi üç bin üç yüz on kîse ve Kaymak Paşa'dan üç yüz altmış beş kîse, vezîr etbâ'ile ba'dehu katl olunacak eşkıyâ muhâllefâtlarından bin üç yüz yirmi yedi kîse ve Bâb-ı hümâyûn'da bey' olunan eşya ile emlâk sümününden bin on üç kîse ki, cem'an yirmi dokuz bin beş yüz otuz kîse defterdar eline girüp cülûsiyyeye ve ulûfeye ve sâ'ire sarf olunmuştur. Meblâğ-ı mezkûrdan mâ'ada İç-hazîne'ye dahi cevâhir ve nüküd alındı ve eşkıyânın altunu fes dolusu ve beyaz akçeyi dâmen dâmen iktisâm ettikleri dahi mîrîye kabz olunandan ziyâde olmağla aç-gözlü[73] eşkıyâyı iğnâ etmiştir. Bak maktüllerin devletine ve iddiharına. Gerçi zâhir İbrahim Paşa'dan çıkan, Mehmed Kethüda'ya nisbet akall-i kalîl, lâkin İbrahim Paşa'nın ahzı, Mehmed Kethüda'ya nisbet üç kattır. Amma Mehmed Kethüda imsâk edüp, İbrahim Paşa bezl ve israf[74] ettiğindendir ve bu İbrahim Paşa'nın vezâretle sadırda meksine bâ'is sehâsıdır [*351/a*] ve hilm[75] ile afv sâhibi olup, ba'zı kere tahminden artık lütûf ve ihsân etmiştir[76] ve İstanbul'da ve taşrada hayratı çoktur. İstidracları müsâ'adeli olmağla ma'denler sâbıkından on kat ziyâde[77] zuhûr etmişdir. Lâkin vüzerâya lâzım olan nizâm-ı âlemi yalnız germe kasr etmeyüp bir elinde altun ve bir elinde kılıç ve başında kitab olmaktır. Cânib-i merhameti tercîh ederek siyâset merfû' oldu; ya'ni mizâcınca olanlar mu'azzez ve mükerrem olup, hilâfında olanlar mahrûm olmağla, herkes hilâfında olmaktan hazer edüp, kerem ümnîyesile meşrebince harekete sa'y eder oldular. Gerçi kütüb-i fıkhiyyede[78] siyâsetin başka bâbı ve faslı yoktur. Lâkin bilâ garez velâ ivâz nizâm-ı âlem içün bir şehir halkının sülüsünü katl etmekden âsim olmayup me'cur olunur. Ulû'l-emr olanlar bu dakîkadan gâfil olup, kan dökmekden kaçındığın eşkıyâ bilmekle âlem fesâda vararak bu fitne zuhûr etti. Bir dahi mansıb-ı vezâretin mümted olmasından ya'ni on üç seneden berü bilâ azl vezâret ederiken Pâdişâh'dan vârid olan hatlarda Hakk-ta'âlâ seni benden ve beni senden ayırmasın deyü tahrîr olunduğundan,

bu vezîr içün azl yoktur deyü mansıb talebinde olanlar ve tâlib-i mansıbların müta'âllikâtları azm ve cezm edüp, bir vechile bu vezîre azl yok ve mansıblarda devran eden ancak vezîrin müta'âllikātı olmağla mansıb tâliblerine ye's-i küllî gelüp, vezîrin zevâline ilâç kaydında olurlaridi; hiç olmaz ise halka nefret verir kelâm ilkā' etmekle fitne zuhûr etti. Eğer selefde Ebü'l-feth'in vezîri Mahmud Paşa ve Sultan Süleyman'ın vezîri Makbûl İbrahim Paşa on beşer sene vezâretleri mütemâdi oldu denilir ise, anlar da âkıbetinde maktûldür. Eğer Tavîl Mehmed Paşa ile Köprülü-zâde Ahmed Paşa dahi on beşer sene ilâ vefât sadrıâzamlık makāmında kā'im oldular denilir ise, Tavîl'in eyyâm-ı sadâretinde üç pâdişâh tebdîl olmağla âlem tecdîd oldu ve Köprülü-zâde bir yerde mukīm olmayup, ömrü seferlerde fütûhat ile geçüp râkid durmadığından idi. Zîrâ küll-i şey'in hayatına sebeb olan su dahi râkid dursa ta'affün eder. Bu sebebden fitne zuhûr etti; yâhud bu Acem seferini ukalâ tecvîz etmedikleri içün açmamak gerekidi. Çünki açdı, bi-nefsihi ya kendi, ya Pâdişâh eslâf pâdişâhları gibi bizzat sefere gidüp, cânib-i İran'a nizâm vermek gerekidi[79].

Atalardan kalma sözdür, akçeyi kazanmak âsân, hıfzı müşkil dedikleri gibi, ahz olunan büldânı hıfz edemeyüp düşman istilâ' ettikde, müslümanların telef olması ya'ni feth olunca telef olan müslimînin akraba ve ta'âllûkātına istilâda helâk olan müslimîn-i müslimânın akraba ve ta'âllûkātı karışup kimi oğlum ve kimi babam ve kimi karındaşım ve kimi emmim ve dayım deyü feryad edüp zâyi' olmalarına vezîr sebeb oldu dediklerinde bed-hâhlar [*351/b*] fursat bulup, bu seferi vezîr halkı kırdırmak içün açdı dedikleri hâliyü'z-zihn avâm-ı nâsın sem'ine girdiğindendir; yâhud Acem seferi zuhûrunda Moskov keferesi sûlh-ı müebbedi fesh lâzım olur, zîrâ bizim şehzâde Tahmasb ile ahdimiz vardır. Şemâhî ve Şirvân ve Giylân ve cemî' sâhil-i bahr-i Hazer[80] benim olacak dedikde, İbrahim Paşa Moskov sûlhu bozulmasın, zevk ve rahatımıza mâni' olur deyüp, ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atdan olup âl-i Osmân nâmına hutbe kırâ'et etmekle, âl-i Osmân'a ilticâ etmiş Şemâhî ve Şirvân ehâlilerinin ekser diyarlarını[81] Moskov'a verdiklerinde Şirvânî'ler, aman bizim[82] âl-i Osmân'a ilticâmız Acem'den rehâ içün iken, bizi Moskov gibi kâfire verüp câmi'lerimizi hedm ettirmek olmaz; geçdik bize sâhib olmanız lâzım değil, biz Moskov ile muhârebe ederiz dediklerinde, İbrahim Paşa Moskov incinmesün deyü zikr olunan yerleri verün deyü ibrâm ve üzerlerine azîm asker ile Ser-asker ta'yin ettikde Şirvânî'ler, yalnız Moskov'a cevab vermek bu ânâ-cek kābil olmuşidi. Lâkin şimdi âl-i Osmân ile Moskov'a birden cevâb mümkin değil dedirüp, Kırım Hânı gibi[83] hânları olan el-Hâc Dâvud Hân, dindar olduğu içün azl ve mevtine-cek Rodos'a nefy ve

mülâyemetle ma'rûf olan Sürhay'ı Hân nasb edüp, hah-nâ-hah Moskov'ın matlûbu olan yerleri küffâra verdiklerinin şe'âmeti yollarına geldi. Gerçi bu vak'a zuhûrunda def'i âsân idi. Bu isâet sebebine basîretleri bağlanup, ahkemü'l-hâkimîn olan gayûr Allah celle-şânuhu tedbîrlerini mu'attal eyledi. Vâkı'ada İbrahim Paşa'nm zevk ve sürûra mâni olmasm deyü, ibtidâ Moskov ile müebbeden sûlh olayım deyü selâbet-i dîni ferâmûş edüp envâ'-ı züll ve hüsrânı irtikâb etmesi, ba'dehu bu maddede Şirvânî'leri tahkîr ve Moskov'm takviyetine bâ'is olması, ba'dehu Tatar'ın burnu kırılsun deyü Moskov'a yüz verüp, Tatar'ın za'fına sebeb olması, kendinin âkıbetini böyle ettikden sonra, kırk dokuz [1149=1736] sâlinde ve seksen üç [1183=1769] senesinde, Moskov'ın galebesine ve Devlet-i aliyye'nin şan ve şevketinin inkisârına bâdi oldu « تجاوز الله عن سيئاته » . Haremeyn Muhâsebecisi Osman Efendi, Vâlide Sultan Kethüdası oldu ve vak'ada Vezîr Kethüdası olan Niğdeli Ali Ağa, pîr-i vakur olup, Serden-geçdilere mudâra etmediğinden eşkıyâ talebile azl olundu ve Canım Hoca bahadır adam olmağla, Devlet Âstâne'ye getürmeye bahâne-cû iken, eşkıyâ Canım Hoca getirülüp Kapdan Paşa nasb olunsun demelerile, hasal el-matlûb denilüp, ıtlâk olunup, Âstâne'ye geldikde, Kapdan Paşa nasb olundu. Ve Sultan Mustafa-i sânî asrında Üsküdar Vâlidesi hatîbi Sâlih Efendi, hoş sada olmağla Hünkâr-imâmı olup Anadolu pâyesini ihrâz edüp, devr-i Ahmed Hâni'de pâyesi Haleb rütbesine tenzil olunduktan sonra Mekke kādısı ba'dehu yolu ile İstanbul kādısı, ba'dehu Anadolu Kazaskeri, ba'dehu Rumeli pâyesi verilmişidi. İşbu tarihde vefât etti ve eşkıyâ kendülere melce olmak da'iyyesile Bursa'da menfî olan Kaplan Giray Hân'ın[84] tekrar hân olmasını taleb etmelerile getirülüp Hân nasb olundu. [*352/a*] Bu esnada Patorna Arnavud Halil hemşehrilerine ikrâm diyerek hayatda olan adamların, timar ve ze'âmetlerin ve tevliyet ve mukata'aların çalup tevcîh ettirdiklerinden başka, bir kasab yazıcısı kefereyi Boğdan voyvodası ettirmek ve ba'zı ricâle seni azl ettiririz deyü tahvîf ile mallarını almak ve ma'zûllerden rüşvet alup ibrâm ile mansıb ettirmek ve Ocak'dan merdûd çarşıda pişmiş kahve satan Muslu Beşe'yi ibtidâ' Yeniçeri Ağası'na Kethüda edüp, sakal salalı kırk gün olmamış habîsi getirüp Kul Kethüdâsı ettirüp, İstanbul Kādısı nasb ettikleri Deli İbrahim'e Kırk-dokuz cemâ'atın kışlasını mahkeme ittihaz ettiler[85] ve Deli İbrahim'in câriyesi bu esnâda vaz'-ı haml ettikde, cümle kibâra, tâ Vâlide Sultan'a varınca şerbet göndermek gibi edebsizliğe cesâret ettiklerinde, Pâdişâh ve vezîr iğmaz ettiğinden cümle umûra müdâhale ederek, devlete istilâ ettiklerin Pâdişâh görüp def'lerine niyyet buyururidi. Lâkin vezîr taşra umûrunu bilmez, henüz içeriden çıkma olduğundan eşkıyâdan havf edüp

mahzûr beyân ederidi. Amma vâfir zamandan berü Dârü's-sa'âde Ağası olan Hacı Beşir Ağa ukalâdan olmağla, ukalâyı bulup, rağbet eder olmağla eşkıyânın i'dâmının uhdesinden ge-

Kaba-Kulak İbrahim Paşa :

lür adam tecessüsünde olup, sâbıka Mısır vâlisi sadr-ı esbak Mehmed Paşa'nın çok zaman kethüdâsı olup, Mısır beylerinin isyân edenlerini ve Çerkes Mehmed Bey'i baba oğul olarak, ba'dehu cesâret-i Fir'avn gibi herifleri izâle eden Kaba-kulak İbrahim Ağa, Çerkes'in malını kabza gelen Yirmi-sekiz Çelebi ve ( )[86] Efendi ile devlete biner kîse akçe irsâl ettikde meblâğ-ı mezbûr Âstâne'ye gelicek, İbrahim Paşa kabz, fakat yüz ellişer kîsesini Hâzine-i hümâyûn'a teslîm etmiş. Pâdişâh niçün Mısır'dan akçe az geldi dedikçe, Efendim Kaba-kulak dedikleri herif kabz etmiş, ihzar olunsun, geldikde Kaba-kulak'ı dahi i'dâm etmekle külliyyetlü mala mâlik olduğun bilüridi. Bu takrîb cümle malını[87] dahi almak kasd etmişidi. Ve'l-hâsıl ihzârına giden mübâşir

Semere-i sadâkat :

Mısır'dan İbrahim Ağa'yı alup sefîne ile İzmir'e ve İzmir'den Mihalıc'a geldiklerinde, İstanbul'da fitne zuhûr etti haberi vâsıl olıcak, hânesini siyânet içün mübâşir Âstâne'ye gidüp[88], İbrahim Ağa[89] sadâkatına binâ'en firâr etmeyüp kaviyyü'l-kalb Âstâne'ye gelüp hânesinde ihtifâ' etti. Eğer İbrahim Paşa bir kaç gün sadrında sağ kalsa kendüyü i'dâm edeceğine vâkıf oldukda, Hüdâ'nın hikmetine ta'accüb ve yüzünü yerlere sürüp hamd ve şükür ederiken Kızlar Ağası'nın mütecessisleri Kaba-kulak'ın Âstâne'ye geldiğin duyup, eşkıyâ i'dâmına Mısır'da çok san'at icrâ' etmiş bahâdır adamdır, me'mûl ki bu kârın dahi uhdesinden gele deyü ta'rif ettiklerinde, Kızlar Ağası Kaba-kulak'ı mahfî getirdüp bu gā'ilenin def'ine çâre nedir deyü istintak ettikde, mümkündür, lâkin nabz-ı âleme âşina bir kaç sâhib-i şu'ûr adama muhtaçdır dedikde, uhdesinden geleceği kelâmından fehm olunmağla, Paşa-kapısı'na varup gelmeğe vesîle olmak içün Hünkâr Kapıcılar Kethüdası [352/b] nasb ettiklerinde, gelüp vezîr ile ba'dehu Tatar Hân ile sohbet, ba'dehu ehl-i tevârihden Defterdar İzzet Ali Bey'i ve Vezîr Kethüdası Mustafa Bey'i dahi mahrem edüp eşkıyâ ref'ine bir kaç tarîk buldular.

Lâkin Ocaklu'suna izâle ettirmekde râhat mülâhaza olunmağla erbâbını tefahhus ederiken Patorna'nın Ortası'nın Çorbacı'sı olup, sadâkatinden nâşi ihtifâ' eden Pehlivan Halil Ağa'nın bu eşkıyânın izâlesi bana sipâriş olunsa ben uhdesinden geliridim dediği Vezîr Kethüdası tarafından haber alındıkda, Kaba-kulak mesrûr olup, bu esnâda Vezîr Vâlide Sultan'a câriyeler almakda olmağla Halil Ağa'yı esîrci kıyâfetinde bir kaç câriye ile Ve-

zîr getirdüp, tenha câriyeye[89]/a bakmak sûretinde Halil Ağa ile sohbet ettiğine vezîrin etbâ'ı dahi vâkıf olamadı. Mu'temed yoldaşlarımdan biraz adam Kola almak için beş bin altun taleb etmekle Vezîr teslîm etti. Ol-dahi Oda-başısı Deli Hasan ve Ömer Efendi ve sâ'ir mu'temed ve emîn ve pehlivan ve bahâdır otuz yiğit tedârik eyledi ve eşkıyâ kahrını ibtidâ' Ağa-kapısı'nda edecek oldular; ba'dehu mülâhaza zımnında Paşa-kapısı'nı münâsib gördüler. Bu esnâda nefyiden Canım Hoca gelüp, Kapdan oldukda, eşkıyâya sâhib olmak sûretinde kopduğundan, eşkıyâ rizâsında idi. Kaba-kulak, Canım Hoca'yı dahi[90] mahrem edicek, eşkıyâyı Saray'a götürmeyi boynuna aldı ve Emîrü'l-hâc'lık sohbetile Rumeli'den Muhsin-zâde Abdullah Paşa'yı dahi Âstâne'ye getirdüler ve bu eyyâmda Patorna üç tuğ talebinde olmağla, Acem husûsu müşâveresi sadedi ile Tatar Hân ve Vezîr ve ulemâ ve Canım Hoca el-Hâc Mehmed Paşa ve Hâfız Ahmed Paşa[91] ve Muhsin-zâde Abdullah Paşa ve Ocaklar ağaları ve zâbitleri ve eşkıyânın re'îsleri Paşakapısı'nda müşâvereye cem' ve biraz mükâleme olunur iken Tatar Hân bu makûle emr-i azîm bir kerre mükâleme ile olmaz herkes kendü kendüye mülâhaza etsün bir dahi cem' olunsun deyü meclisi dağıttı ve eşkıyânın şübhesi zâ'il oldu. Ba'dehu Zülâlî Efendi yalnız Tatar Hân'a gelüp Vezîr ve Şeyhülislâm ve Kızlar Ağası azl olunup, taşradan Beyler-beyi Mustafa Paşa mühre gelince, Hâfız Ahmed Paşa Kaymakam[92] olmasını Meydan Ağaları niyâz ederler, zîrâ bunlardan emniyyetleri yok; eğer müsâ'ade olunmaz ise fitne zuhûr eder, siz[93] dahi bunların azline sa'y edin dedikde, Hân hazır cevablık edüp Patorna buraya gelsün, merâmı eyüce söyleşelüm demekle, Patorna dahi geldi. Rey ettiğiniz[94] husûslar cümle münâsib, lâkin pâdişâhın size i'timâdı var; her ricânıza müsâ'ade ederiken cem'iyyet peydâ edüp nâmınızı zorba etmek lâyık değil, elbette bu-günlerde müşâvere içün cem'iyyet olunacak, ben cem'iyyet-i mezkûru huzûr-ı hümâyûna kaldırırım, siz dahi bi'l-müşâfehe Pâdişâh'a söylersiz, ben de sizi tasdik ederim deyü iskât ve tekrar fitne hüdûsundan men'etti. Ba'dehu Hân, Kaba-kulak'ı çağırup yarınki gün müşâvere deyü cem' olunup eşrârın ihlâkine acele olunsun demekle, Cümâde'l-ûlâ'nın on dördüncü sebt günü* [25 Kasım 1730 Cumartesi günü] Paşa-kapısı'nda müşâvereye cümle erkân-ı devlet, tâ Mekke ma'zûllerine varınca ulemâ dahi da'vet olundukda, Pehlivan Halil Ağa tedârik ettiği otuz iki dilâveri Paşa-kapısı'nda Çinili-oda'ya gece vaz' ertesi

Zorbalar Kahrolunduğu :

[*353/a*] erbâb-ı müşâvere cem' oldukda, Patorna matlûbu olan Rumeli vâliliğini îrâd ettikde, vezîr kürk giydirecek oldukda, senin kürkünü giymem deyü izhâr-ı gayz edicek,

Hân hülâsa-i müşâvere pâdişâh huzûrunda hatm olunup, fâtiha kıra'et olunsun ve siz dahi kürkü huzûr-ı hümâyûnda kabûl eyleyin deyicek, cümlesi tasvîb edüp, Bâb-ı hümâyûn'dan Saray-ı hümâyûn'a duhûl ettiler ve Pehlivan Ağa, dilâverlerile birer ikişer, Soğuk-çeşme Kapısı'ndan Sofa-bekçisi Odası'na îsâl ve sâir eshâb-ı[95] müşâvere Saray'da Arslanhâne ta'bir olunur odaya cem' oldukda, Pâdişâh, Harem'den Sofà'ya çıkup Han ile Müftî'yi yanına getirdikde, Vezîr, Pehlivan Ağa'ya işâret, oldahi kafadarlarile gafleten odaya girüp mütecâhilâne[96], Yeniçeri Ağası dedikleri herîf kimdir deyicek, Patorna kıyâm edüp, palasını çeküp hücûm edeyim deriken, Pehlivan Ağa sarılup, yere yıkup katl ederiken, Yeniçeri Ağası ve Muslu sıçrayıcak hazır olan dilâverler üşüp üçünü katl ederleriken[97], odada olan ulemânın bu işden asla haberi olmamağla hayret ve haşyetle pencerelere gizlendiler. Ve'l-hâsıl lâşeler odadan kaldırılup, cümle[98] huzzar huzûr-ı hümâyûna varup, tebrîk-i gazâ ettiklerinde, cümlesini ku'ûd ettirdikde, zorba serdengeçdilerinden on kişi Arz-kapısı hâricinde tevkîf olunmuşidi. Heman Arz-kapısı[99] ile Orta-kapı kapanmağla bunlara buyurun hil'at giymeye diyerek, Arz-kapısı'ndan içeri alınup, hil'atlar ilbâs olundukda, mezkûr dilâverler ile ba'zı bahâdır İç-Ağaları gelüp, Serden-geçdileri katl ettikden sonra, Bâb-ı hümâyûn dahi sedd olundukda, Bâb-ı hümâyûn ile Orta-kapı mâbeyninde kalan zorbalar ve Alemdarlar ve Hasekiler'den akıllıları, üzerinden âlât ve libâsını atup seyirci gürûhuna karışdı. Kıyâfetile kalan ahmakları yetmiş kişi bulunup, ahz ve Bostancı-başı habsinde katl olundukda, Enderûn'da[100] katl olunan, rü'esâlarının on sekiz lâşesi, Bâb-ı hümâyûn'dan dışarı, Çeşme önüne ilka olunup, der'akab bir kıt'a hatt-ı hümâyûn Bezastan'a[101] ve bir kıt'a Sarrac-hâne'ye ve bir kıt'a Yeni-odalar'a irsâl olunup, benim Ocaklu kullarım mu'temedimdir, içinizde yaramazı komayup, kānun üzre Yeniçeri Ağası'na ita'at edesiz, sizi Allahü-te'âlâ'ya emânet eyledim, deyü tahrîr olundu ve Muhsin-zâde Abdullah Paşa Yeniçeri Ağası ve Pehlivan Ağa Kul Kethüdâsı ve Canım Hoca Kapdan Paşa ve sâ'ir erbâb-ı manâsıba ibkā hil'atları ilbâs olunup[102], vak'ada Sadr-ı Anadolu olan Zülâlî ile İstanbul Kadısı olan Deli İbrahim, Bostancılar'a kaldırılup i'dâm olundu ve Sâlim Efendi Sadr-ı Anadolu[103] ve Nûh-zâde Bekir Efendi İstanbul Kadısı nasb olundu ve Mîr-i alem Derviş Mehmed Ağa'yı zorbalar[105] Çavuş-başı ettirmişidi[106]; eşkıyâya casûsluk ettiği bilinüp, ol-dahi Bostancı-başı habsinde i'dam olundu; hatta bu gûne[107] Paşa-kapısı'ndan Saray-ı hümâyûn'a gidilüriken, Derviş Ağa'nın âdemisi, Patorna'ya bir kâğıd vermiş.

Zorba tarafına meyl ve i'ânet etmekden zarar[104] *:*

Patorna katlinde [*353/b*] cebinde bulunmuş ki, sakı'nup Saray'a gelmeyesin, iş yanlıştır, deyü yazılmış ve Derviş Ağa imzâsile idi. Amma eceli gelmiş, kâğıda nazar etmeden Saray'a gitmiş; bundan sonra dahi bulunan zorbaların kimi zindanda ve kimi Boğaz-kesen'de ve kimi Seddü'l-bahr ve Sakız'da ve ba'zısı nefy olundukları mahâllerde[108] bir iki bin şahıs itlâf olundu. Mezbûr Kaba-kulak İbrahim Ağa, Köprülü-zâde Şehid[109] Mustafa Paşa'nın İç-çuhadarı, ba'dehu Hâcegân'dan Piyâde-mukābelecisi iken şecâ'atine binâ'en Şehid Ali Paşa iki tuğ vermişdi.

Kaba-Kulak İbrahim Paşa :

Ba'dehu ref' ettirüp, sadr-ı esbak Nu'man Paşa'ya Kethüdâ olup, Bosna'da yararlıklar vücûda getirdi. Ba'dehu Nu'man Paşa fevtinde Mısır vâlisi, yine sadr-ı esbak Mehmed Paşa'ya devlet tarafından Kethüdâ nasb olunup, iklim-i Mısır'ı Firavn gibi muhtel eden Çerkes Mehmed Bey gibi habîsi, hakîmâne tertîb ile kahr ettiği pesendîde-i avâm ve havass olmuşidi. Bu fitne hüdûsu akabinde hızır gibi İslâmbol'a erişüp, ber-vech-i meşrûh i'dâm-ı eşkıyâya muvaffak olduğu için üç tuğ ile Haleb verildikde sadrıâzam mezbûru kendüye rakîb addedüp acele Üsküdar'a geçirmeye sa'yi ettiğinde devletin hayırhâhları Pâdişâh'a gerçi sadrıâzam sâdık kulundur[110], lâkin ömrü Saray'da geçmekle böyle vaktin[111] vezîri değildir; böyle vakitde Kaba-kulak gibi vezîr lâzım demeleri ile Receb'in on üçünde [22 Ocak 1731] Pâdişâh[112] Soğuk-çeşme'ye biniş edüp, vezîri rikâba getirttikde, Kaba-kulak İbrahim Paşa'yı dahi içerü götürmüşleridi; Silâhdar Ağa yedile vezîrden mühür alınup, İbrahim Paşa'ya verilmekle, Solak ve Peykler ile Alay-köşkü tahtından güzer edüp, Paşa-kapısı'na gittiğini Pâdişâh seyrân eyledi ve vezîr-i ma'zûl acele Haleb'e irsâl olundu; ya'ni hayırsan işine hayır gelsin başına sırrı zâhir olup, İbrahim Paşa'ya tahmîn ettiği aynile başına geldi. Çün eşkıyânın rü'esâsı i'dâm olunmağla ma'dâsı firâr ve ihtifâ etmekle, ehl-i fesad mündefi' olup âlem rahat ettiği içün Pâdişâh « العفو ذكوة الظفر » mazmûnûna riâyeten Arnavud ve Lâz makūlesinin cümlesini izâle etmedi; lâkin ayağında pabucu olmayan habisler, firâvân mala mâlik olup, dimağlarında bu lezzet bâkı olmağla tekrar kibâr hânelerini ve umûmen ulemâ ve tüccar menzillerin ve Bezazistan[113] ile dükkânların dahi yağmaya bahâne-cû olup, maktûl ağalarımızın kanını da'va ederiz diyerek, Ramazan'ın on sekizinci Pazar gecesi [27 Mart 1731], hurûc edeceklerini vezîr-i pür tedbîr sezinüp leyle-i merkūmede Yeniçeri Ağası ile Kul Kethüdası'nı ve Cebeci-başı'yı Paşa-kapısı'na getirdüp,

Ramazan'da zorba zuhûru :

başka başka, bu gece tâbe-sabah kol dolaşmak emr etti. Lâkin Ramazan gecesi olmağla, birer mikdar uyku kesdirmeye hânelerinde yatmışlariken, şeb-i ma'hûdda[114] sâ'at yedi buçukda, hamamlardan ve dükkânlardan ikiyüz mikdarı Arnavud Süleymaniye-avlusu'na cem' ve Ağa-kapısı'na hücûm ettiklerinde, Kâr-hâneli hemşehrileri olmak takrîbi ile men'etmeyüp, i'ânet edüp, Ağa uykudan kalktıkda koluna bir kurşun rast [*354/a*] gelmeğle, Ağa ard kapıdan firâr ettikde, eşkıyâ hazînesini yağma ettikden sonra, Cebe-hâne'ye varup, zor ile iki kazan ihraç edüp, Sipah-çarşısı'na ve Bit-bazarı'na ve Vezneciler dükkânlarını kırup malzemelerini ahz ettikden sonra Meydân-ı Lâhm'e varup Orta kazanların çıkarırlariken sadalarından ulemâ ve ricâl bîdâr ve vakt-i fecirde dâvetci gelmeğle, cümle ulemâ ve ricâl Saray-ı hümâyûn'a geldiklerinde, vezîr Cebe-hâne'ye varup eğer Cebeciler sâbit olur ise, Pâdişâh'ın hass kulları olurlar diyerek, Cebeci'yi koluna aldı ve Saray'a gelüp eşkıyânın merâmı istihbâr olunsun deyü erbâb-ı devlet ma'kûl gördüklerinde, hemân sadrıâzam bast-ı mekāl edüp, İbrahim Paşa vak'asında, İbrahim Paşa'nın nâ-hemvâr[115] ifrât ve tefrît hareketlerine ve eşkıyânın bu sebebden ma'kūl ve meşrû' cevablarına binâen sü'âl ve cevab iktiza etmişdi[116]. Lillâhi'l-hamd şimdi nokta konacak yolsuz hareket yoğiken bu fitnenin aslı yağmaya alışdıklarıdır, sü'âl ve cevâb ile vakit geçirmenin ma'nâsı yoktur; hemen sancak ile kendi etbâ'ı ve Bostancı ve Baltacı ve Cebeci neferâtını yanına alup, kuşluk vakti Saray'dan hareket ve müslüman olan sancağ-ı şerîf[117] altına gelsün deyü nidâ ettiklerinde şehirli eline giren âlet ile sancak altına seyl gibi cem' oldular. Sancak Okcular-başı'na vardıkda yüz elli neferli[118] bir bayrak şakî karşı gelüp, muhârebeye tasaddî ve sancağ-ı hazret-i Resûl-i ekrem sâllallahu-ta'âlâ aleyhi ve sellem'e kurşun atdıkları gibi zu'âmâdan Kayın Ahmed Ağa ve vezîrin hüddamından[119] bir kaç şeci' Dal-kılıç olup, bir kaç tâne şakînin başlarını kesdiklerinde mâ'dâsı firâr edicek, doğru yoldan Meydan-kapısı'na varıldıkta mümâna'at sadedinde olan eşrāra Kayın Ahmed Ağa ve Deli Ömer Ağa ve İskemleci Mustafa Ağa sell-i seyf edüp, yürüyüp Meydan'a duhûl ettiklerinde, sâir müslümanlar dahi dâhil olıcak, Meydan'da olan eşkıyâ firâr ve Meydan'da kalanlar başlarından cüdâ kılınup sokaklarda dahi ele girenlerden elli neferi hâke-yeksân ve kanları yollara rîzân ettiler ve huzûr-ı hümâyûna kelle götürenlere kabza kabza altun ve Odabaşılar'a ve Zâbitlere ber-hûrdâr olun deyü hatt-ı hümâyûn kırâ'et olundukdan sonra vezîr, Yeniçeri Ağası ve Ce-

Cebeci'ye i'tibâr olunduğu :

Kayın Ahmed Ağa :

beci-başı ile huzûr-ı hümâyûna müsûl[120] olduklarında kürkler giyüp, hayır du'â-i pâdişâhiye mazhar oldular. Hak budur ki, bu Kaba-kulak İbrahim Paşa, Kuyucu Murad Paşa ile Tabanı-yassı Mehmed Paşa'ya kahr-ı eşkıyâda sâlis olmuştur. Zîrâ bu iki def'ada, def'-i mefâsidinde[121] sühûlet semtine muvaffak olmuştur ve vak'a-i ûlâda Çorbacılık'dan Kul Kethüdâsı olan Pehlivan Halil Ağa[122] akīb-i fitnede devleti muhâfaza ve hirâset içün müteyakkız olmak lâzimesinden iken vak'a-i sâniyede fit'ne bîdâr[123] oldukda kendü nâ'im olduğu içün azl olunup yerine Sansuncu-başı İsmâil Ağa oldu. Kezâlik Yeniçeri Ağası'nı vezîr âgâh etmişiken, şehri hıfz şöyle dursun, Ağakapısı'nı dahi hıfz edemediği içün ol-dahi azl olunup, yerine İran'da Ağa olup, Adana vâlisi olan Şâhin Mehmed Paşa nasb olundu ve Köprülü-zâde Nu'mân Paşa'nın [*354/b*] oğlu ve Kethüdây-i bevvâbîn-i şehriyârî olan Ahmed Bey'e üç tuğ ile Kubbe vezâreti ve Nişancılık verildi ve Şeyhülislâm olan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi istîfâsı ile Şevvâl [Nisan 1731]'de azl olunup, Üsküdar'da mütekā'id kılunup, Paşmakcı-zâde es-Seyyid Abdullah Efendi nasb olundu ve Kapdan Paşa olan Canım Hoca Mora fethinde şecâ'ati mâ-lâ-kelâm olup bu vak'ada dahi ikinci def'a Kapdan nasb olundukda, eşkıyâya tarafgirlik vâdisinde, eşkıyâyı Saray'a götürüp izmihlâllerine bâ'is olmuşiken[124], aslı Trablus'lu olduğundan sefele perest olup, şân-ı vezâreti[125] kayırmıyor ve kahve-hâneler[126] bâ-hatt-ı hümâyûn memnû' iken müceddeden bilâ izn Tersâne'ye kahve binâ ettiği içün ve Fransız'a seferim[127] var deyü iki yüz nefer hempâ peydâ ettiği içün Yalı-köşkü'ne da'vet ile geldikde, Bostancı-başı sandalı ile Fener-bahçesi'ne ve andan çekdiri ile Girid'e irsâl olundu ve İstanbul Kadısı olan Mektûbî Abdurrahman Efendi, vezîrden izinsiz tama'mdan ba'zı şey'e narh verdiği içün müttehem olup azl olundu ve İmâm-ı evvel-i Sultânî olmağla Bursa'dan ma'zûl Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi nasb olundu ve İbrahim Paşa gününde gelen Acem elçileri Riza Kulu Han ve Mehemmed Han müsâlâhaya[128] karar verüp, temessükleşmiş iken, cevâbı şahlarından gelmediğinden İran seferi içün Ordûy-ı hümâyûn Üsküdar'a geçdi. Belki ordunun Üsküdar'a geçdiğini Şah istimâ' edüp, sûlha râzı ola[129], mülâhazası ile İbrahim Paşa imrâr-ı vakt ederiken vak'a zuhûr etti ve ba'de'l-cülûs yine elçiler meks olunup, habere muntazır olunmuşidi.

Canım Hoca:

Ahvâl-i Acem:

Yedi ay dahi mürûr etti, yine haber gelmediğinden başka, yedimizde kalan[130] Revân kal'asına dahi Acem'in[131] istîlâ ettiği haberi alınmağla el-

çilerin devleti iğfâl ettikleri ma'lûm olup, hemen elçiler[132] Mardîn kal'asına irsâl ve habs olundu ve Şah'dan tebrîk-i cülûs deyü gelen Velî Kulu nâm elçi dahi Âstâne'ye uğradılmadan Bozca-ada'ya kal'a-bend kılındı. Gerek Acem ve gerek Moskov, devletin maksadı[133] zevkımize mâni' olmasun içün sûlha tâlib olunduğun bilüp, sûlh sohbeti ile iğfâl ettiklerinden mâ'adâ, tebrîk-i cülûs diyerek, dahi[135] devleti tecrübe içün elçi irsâl etmeye ve Revân'ı gelüp almaya cesâret eyledi. Zîrâ düşman dünyayı alıriken, iğfâl içün elçi[136] geldiği zâhir-iken, elçi geldi, hâsıl-ı matlûb deyü devlet-i Acem'in ef'âlinden iğmaz ve gelen elçiye iltifat ve kelâmına i'tibâr ettiklerinden iğfâl sevdâsile devletin humkunu ve za'fını ya'ni devletin müdebbirlerinin za'f-ı akıllarını ve rezâletini fehm edüp cesâret ederler oldular.

Devletin za'fını düşmana izhar ve düşmana müsâ'ade ve ikrâm etmekle düşmanı mahcûb edüp kıyâm-ı sûlha sebep olur deyü zannolmaktan Devlete zarar-ı azîm[134] *:*

Sene : 1144 (1731-1732).

Harîk-ı kebîr der Galata ve der Kadırga-limanı ve der Tersâne, Hâne-i Emîn-i Tersâne ve der Kasım-paşa ve vürûd-ı haber-i feth-i Kirmân-şâhân be-dest-i Ahmed Paşa vâlîy-i[137] *Bağdad ve vefât-ı Arab-zâde Şeyh-i câmi'-i Sultan Ahmed ve inhizâm-ı Tahmasb der kurb-i Hemedân ve firârî-i o-est ve feth-i Hemedân be-dest-i Ahmed Paşa ve vürûd-ı haber-i feth-i Tebrîz be-dest-i Ali Paşa ve azl-i Defterdar Ali Paşa ve tevcîh-i eyâlet-i Kütahya bâ O ve Defterdârî-i Reîs-i sâbık Mehmed Efendi :*

Dağıstan vilâyeti ehl-i sünnet olup hâkimleri olan Sürhay'a Tahmasb tarafından gelen elçinin başın kesüp, Gence muhâfazasına [*355/a*] asker irsâl ettiği için Revân Seraskeri Hekim-başı zâde Ali Paşa'nın i'lâmı ile Sürhay'ın otuz bin askerine yüz elli kîse harclık irsâl olundu ve Safer (Ağustos 1731)'in âhirinde Cebeciler'in Beşinci ortasının Kara-kullukcu'su Süleyman, Haseki Hamamı'ndan geçerken odunlukda Cebeci Kürt Mehmed ve Yeniçeri Çalık gibi on beş kişi müşâvere ederleriken Süleyman'ı dahi yanlarına çağırup bu akşam vakt-i gurubda hurûcumuz var dediler ve Kara-kullukcu'nun mülâim kelâmına firifte olup, keşf-i sır ederek Mahmud-paşa avlusu'na gelüp, bir kaç refîklerin anda bırakup, Dîvân-yolu'nda terzi Lâzın dükkânına vardıklarında sekiz kişi dahi bulup, terziyi Yedi-kule debbağlarına gönderüp, gurub vakti Mahmud-paşa avlusu'na gelsünler deyü sipâriş ve terzinin dikdiği on dokuz

Fitne-i garîbe ve def'-i fitne[138] *:*

bayrağı koyunlarına ihfâ ettikden sonra, Kara-kullukcu Süleyman'ı Cebe-hâne'de olan refîklerine irsâl ettiler. Süleyman bu müfsidler sebebine azîz olacağını iz'ân edüp, onların sipârişini terk eyleyüp mâ-vaka'â kendi Çorbacısı'na takrîr edicek, Çorbacı dahi keyfîyeti Cebeci-başı'ya haber verdikde, Cebeci-başı heman Kara-kullukcu'nun yanına bir kaç tebdîl kimesne terfîk edüp, kendi doğru vezîre ve Yeniçeri-Ağası'na varup, âgâh etmekle, Yeniçeri-Ağası bir azîm kol ile vakt-i gurubda Mahmud-paşa avlusu'na gelüp serseri gezen on sekiz Lâz ve Arnavud bulup, koyunlarını aradıklarında on dokuz bayrak bulunup[139], ahz ve leyle-i mezbûrede cezâları tahkîk olundu[140] ve Kara-kullukcu doksan akçe yevmîye ile takaüd kılındı ve Rebi'ü'l-evvel'in altıncı günü [8 Eylül 1731] sadrıâzam olan Kaba-kulak İbrahim Paşa rikâba varup, Kızlar Ağası'nın azl ve nefy olunmasına pâdişâhı irzâ ve gece Saray açığına çekdiriyi ihzâr ve seheri yalıya gideceğim deyü Çavuş-başı ve Reîs ve Tezkîrecilere tenbih etmekle, merkūmûn seherî Paşa-kapısı'na geldiklerinde, Paşa ale's-sabah Saray-ı hümâyûn'a vardıkda, Revân-köşkü'nde meks olunup, mühr-i şerîf kendüden istirdâd olundu ve malına taarruz olunmaksızın ihzâr ettiği çekdiriye süvâr olunup, Ağriboz muhâfazasına irsâl olundu; yâ'ni kendi kazdığı kuyuya kendi düşdü. Meğer seherî Hünkâr tarafından Yeniçeri Ağası ve Defterdar ve Cebeci-başı ve Şeyhülislâm Saray'a getirilmiş-imiş; Vezîr def' olucak, Yeniçeri Ağası Şâhin Mehmed Paşa Kaymakam nasb olunup Kul Kethüdâsı İsmail Ağa, Yeniçeri Ağası ve Zağarcı Abdülbâki Ağa Kul Kethüdâsı oldu. Vezîr-i ma'zûl, kavîyü'r-re'y ve reşîd bir zât olup, bir fi'ili husûle getirmeden söylemek âdeti değil ve azıcık gönlü karardığı adama afv bilmeyüp intikam alır olmağla ekser ricâl-i devleti tekdîr ettiğinden, kibârdan emnîyet merfû' oldu ve asla narha bakmazidi ve ânifen zikr olunan Mahmud Paşa maddesinde sühûletle def' olunmuşiken kal'a kapıların kuşluk vaktine-dek açdırmayup, izhâr-ı telâş ettiğinde[144], bu maddeden haberi olmayanlar dahi habîr oldu ve devletin eşkıyâdan havfî varimiş denildi ve ekser eyyâmda kol dolaşup halkı tazyîk ederdi ve on beşer müsellâh [*355/b*] Çuhadar ile ve nevbetle zü'amâ ve vezîr ağaları gece Paşa-kapısı'na getirdüp, kendüyü bekletmek ile def' etmek kasd etti ki, ba'zı kibârı bu bahâne ile def' ederidi. Lâkin kendi def' olmağla bu gâile def' olup ricâl ve kibâra em-

Fâ'ide-i sadâkat; Azl-i Kaba Kulak Paşa[141] :

Keşf-i sırdan zarar[142] :

Kişi kazdığı kuyuya düşmek[143] :

nîyet hâsıl oldu. Amma azlinin sebebinin hakîkatını[145] bu *abd-i fakîr* bu maddeyi, işbu *Mür'i't-tevârih*'imize tesvîd ederiken mîr kapdanlardan[146] Şamlı-zâde nâm pîr[147] kapdan yanımıza gelmişidi; Ben müşârün-ileyh İbrahim Paşa ile ba'de'l-azl Ağriboz'da görüşüp sohbet ettiğimde benim azlimin esbâbını îrâd etmişler; lâkin hakîkatı, çünki hîn-i cülûsda Dârü's-sa'âde Ağası el-Hâc Beşir Ağa bizi bulup, bizimle def'-i eşrâr etmeye bâ'is olduğu içün Saray'da istiklâl kesb ettiğine kanâ'at etmeyüp, sâhib-i mühr umûruna dahi istilâ eder oldukda, pâdişâhın rikâbına varup, Efendim ben Mısır'da çok zaman eğlendim, siyah Araplar'da bir akıllı görmedim ki, şimdi vekâlet-i Saltanat-ı aliyye'yi Kızlar Ağası'nın aklı üzre idâre ve onun idâresile hareket edeyim ve etmediğim sûretde bana münfa'il olıcak ve infi'âl edicek, beni kazaya uğradacak, ben dahi bu vesvese ile her işi hazm ve ihtiyat kaydında olacağım, bu sebepden umûr-ı devlet alâ-ma-yelîku (على ما يليق) idâre olunmayup müşevveş olacak dememle, Ağa'nın azline Pâdişâh karar verüp, çekdiri hazırla ve seherî Saray'a gelüp Ağa'yı teb'îd eyle, buyurmağla Paşa-kapısı'na gelüp, hufyeten çekdiriyi[149] ihzâr ettim ve bu sırra bir ferd mahrem olmadı. Ancak kayın pederim olup, Ciğala-zâde kethüdası olan Mehmed Ağa'yı Vezîr-Kethüdası etmişidim; bende beşâşet görücek, Efendimin sürûru var, bizde hissedar olsak diyerek, du'âlar ettiğinde, çünki kayın-pederim ve hasseten çırağım, ancak onun hüzn ve sürûru benimledir zannı ile sırrı keşf eyledim; meğer hâin-imiş. Benim sadrıma gelmeye vesîle addedüp, bu sırrı bir varakaya tahrîr ve bir sâ'atın zarfına yazıp imâmı olan Sarmısakcı-zâde ile ba'de'l-mağrib Ağa'ya göndermiş; Ağa dahi sâ'atın bi-vakt gelmesinde iş var deyüp, zarfını açup nazar ettikde, esrâra vâkıf olıcak, Vâlide Sultan'a firâvân hedâyâ ile varup, maddeyi beyân ve hüzn ve bükâ' ile istirhâm ettikde, Vâlide merhamet edüp, gece pâdişâha varup niyâz ettikde, Pâdişâh mahzûr beyân etti. Lâkin Vâlide bir rütbe iltizam edinmiş ki, nihâyetinde, ey oğul sana vâlidelik hakkını helâl etmem deyicek, Pâdişâh gerçi bizim üzerimize Paşa'nın hakkı ve hukuku çok; lâkin hakk-ı vâlide cümleden çok deyüp, Ağayı sadrında ibkā etmiş. Lâkin vezîr bu husûsa münfa'il olur, infi'âlini def'e çâre nedir deyü Vâlide'den istifsar ettikde, paşayı def'den özke çâre olmaz demekle hazırladığım çekdiri ile bizi buraya irsâl ettiler ve Sarmısakcı-zâde'yi Hünkâr imâ-

Dârü's-sa'âde Ağası el-Hâc Beşir Ağa[148] :

Keşf-i sırdan zarar, hiyânet-i akraba[150] :

Kırâ'et-i mevlûd Vâlide câmi'inde olduğu :

mı ettiler ve iş-bu Rebi'ü'l-evvel [Eylül]'de, kırâ'et-i mevlûd kānûn-ı kadîm, lâkin bu mevlûd pâdişâhın ibtidâ mevlûdu olmağla, teberrüken Bağçe-kapısı'nda vâki' büyük vâlidesi Gülnûş Sultan'ın câmi'inde kırâ'et ettirdi ve mühr-i hümâyûn bir seneden berü Rumeli'de zorba [356/a] ahzına ihtimam ile şöhret

Topal Osman Paşa; Acem Seferi:

bulan A'rec Osman Paşa dâvet ile geldikde mühr i'tâ olundu ve geçen sene dest-i revâfıza giriftar olan Kirmân-şâhân ve Hemedân fethine pâdişâh-ı devrân Sultan Mahmud Han hazretleri Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'yı Ser-asker etmişidi. Lâkin Kir-

Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'nın gazası :

mân-şâhân kurbüne Tahmasb kırk bin leşker ile geldikde, Ahmed Paşa gayret edüp, yirmi bin asker ile varup dokuz sâ'at cengde gālib oldu ve Kızılbaş'ın şâhı olan Tahmasb'ı beş yüz atlı ile kaçırdı ve maktûl yirmi beş[151] bin Kızılbaş lâşesi içinde üç Han ile Leşker-nüvîsi dahi maktûl bulundu ve iki yüz zenberek ile otuz top ve dört havan ve cümle devâb ve mevâşî ve çerke ve çadır ve mühimmat ile ordusu zabt olundu. Çünki bu cengden mukaddemce Kirmân-şâhân feth olunmuştu. Şimdi Hemedân'a varup bilâ-ceng zabt olundu ve akībinde Pâdişâh'dan Ahmed Paşa'ya âferin

Hamalı oğlu Ahmed Paşa :

hattı ile sorguç ve hil'at gitti ve kethüdâsı Hamavî-zâde'ye üç tuğ ihsan olundu ki, Hamalı oğlu Ahmed Paşa deyü şöhret-şi'âr oldu. Ba'dehū yedişer bin adam ile üç bölük asker diyâr-ı Acem'e akına irsâl olunmağla İsfahan'a karîb varınca İran'ı vîran edüp, mal ve esîr doyum oldular ve Şâh-ı merkūmdan sûlh ricâsile Ah-

Sûlh sohbeti ile düşmanın devleti iğfâli :

med Paşa'ya adam geldikde, Devlet-i aliyye'ye ifâde edicek İstanbul'da Paşa-kapısı'nda müşâverede sûlh münâsib görülüp bu sûlh Acem'in iğfâli olduğundan gaflet olunup Ahmed Paşa'ya ruhsat verildi ve yeniçeri ağalığından Kaymakam, sonra, Kapdan olan Şâhin Mehmed Paşa azl olunup, Murâbıt Hüseyin Kapdan, Kapdan-Paşa[152] oldu ve yirmi se-

Rüşvete ve zûlme sevk etmekden zarar :

neden berü Donanma tercümânı olan Kostantin düşmân-ı dost olup, küffâra casûsluk ettiğinden başka,

Kapdan paşaları itmâ' ve havass-ı hüddâmını akçe va'di ile mukarrib edinüp, mefâsid ilkā ve mâl alup zûlm etmek tarafını irâ'e ve irşâd ettikde, paşalular kîseme girene bakalım, âlem ne gûne olur ise olsun diyerek, Şâhin Paşa'yı zûlme sevk ettikleri içün Paşa azl ve tercüman katl olundu. Çünki Maktûl İbrahim Paşa vezîr olalı siyâset merfû' ve televvün ve rehâvet-i hükkâm sebebine fermânlar tenfîz olmadığından ricâl ve nisânın irtikâb etmedikleri bi-edeblik yanlarına kaldığından mâ'ada mükerrem ve mutayyeb olarak vuku'-ı mücâzat havfi derûnlarından ref'olup avratlar onar, yirmişer değirmi yemeniyi başlarına mücevveze gibi bağlayup ince dülbend yaşmakdan[153] çehreleri fark olunmak ve bellerine dek ferâce yakalar ve sıkma şehvet-engîz kıyâfet ile sokağa çıkmak ile müslimîni izlâl ettiklerinde, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehi ani'l-münker olunmazidi. Osman Paşa vezîr oldukda, ba'de'l-yevm hey'et-i mezbûreye yasak ettikde, İbrahim Paşa vaktı gibi fermânın hükmü üç gündür zannı ile üç beş gün sonra ke'l-evvel meydana çıkan Şeytan Eminesi kızı nâm kahbe-i rûz ahz ve aşikâre gündüz Bahçe-kapısı kurbünde, Sirke-iskelesi'nde boğulup, alâ-melâ'in-nâs deryaya atup, bir kaç fâhişeyi dahi buldurup izâle etmekle avratların bîrûnları şöyle dursun, derûnlarını dahi islâh eyledi ve Fahr-i âlem sâllallahü-aleyhi ve sellem hazretlerinin [356/b] kadem-i şerîfi eseri olan hacer-i mu'teber Hazîne-i hümâyûn'da olup, ziyâretine muktedir olanlar müftehir ve taşrada olanlar mahrumlar-iken teksîr-i salât ve celb-i da'vât-ı ümmete vesîle zikıymet-i sengîn olan seng-i elmas-reng ve yâkut rengi mezâr-ı Hâlid bn. Zeyd Ebû-Eyyüb-i Ensârî radiyâllahü-anhü rabbihi'l-bârî dâiresinin cihet-i kıblesine vaz'ile başka bir ziyâretgâh olmağla, bu dergâha[154] varanlar bir taş ile iki kuş vurmuş olurlar oldu ve Şeyhülislâm olan Paşmakcı-zâde Abdullah Efendi müşâverelerde[155] huzûr-ı hümâyûna dâhil oldukça kelâm-ı mülûkâ i'tiraz ve tahakkümâne edâsından, güyâ ben Zülâlî ile yâranlık ederidim, İbrahim Paşa'yı def' diyerek[156] Sultan Ahmed Han'ın

Zamâne hüddâmın hâli :

Kahbe avratı Osman Paşa deryaya attığı :

Kadem-i şerîf Eyyüb Türbesi'ne vaz'olunduğu :

Padişâha tahakkümâne edâdan zarar :

Dâmâd zâde Ebülhayr Ahmed Efendi'nin Şeyhülislâm olduğu :

hâl'ine ve senin cülûsuna ruhsat vermişidik, yollu edâsı içün on ayda azl olunup, mesned-i sadr-ı vâlây-i fetvâ hayr-hâh-ı devlet-ü dîn ve hânedân-ı kadîm Ebülhayr ve'l-hasene Ahmed Efendi hazretlerine erzâni görülmeğle müşârünileyh hazretleri Şeyhülislâm ve sellemehü's-selâm oldu

Nemçe'den ve Moskov'dan tebrîk-i cülûs :

ve bu esnada Nemçe Balyosu elçilik ile ve Moskov mahsûs elçi ile hedâyâ irsâl edüp, tebrîk-i cülûs ettiler ve Van Ser-askeri olan Hekim-başı zâde Ali Paşa Tebrîz mânendi Urûmî kal'asm altmış beş gün muhâsara ve emân ile feth eyledi. Ba'dehu Tebrîz'e vardıkda tâ'ife-i A'câm, mukāvemetden me'yûs olup, bilâ-ceng teslîm etmelerile Tebriz'in dahi fethi

Müşâvere-i Acem :

haberi geldi ve Bağdad vâlisi dahi Hûveyze memleketini ekrâd yedile feth eyledi. Bundan sonra yine Acem'den sûlh talebinde olduklarm Bağdad[157] vâlisi tahrîr etmekle, tekrar Paşa-kapısı'nda, ba'dehu huzûr-ı hümâyûnda müşâvere, ba'dehu İncili-Köşk'-de dahi[158] akd-i meclis-i müşâvere olundukda, cem'olan sudûr-ı ulemâ ve İstanbul ma'zûlleri ve Sadrıâzam ve Kapdan Paşa ve Nişancı Paşa ve Defterdar Paşa ve Yeniçeri Ağası ku'ûd ve ocaklar ağaları ve kethüdaları ve Reîs Efendi ve sâir hâcegân ve ricâl-i devlet kā'imler-iken gelen kā'imeyi Reîs Efendi, Mektûbî Hâlisâ Osman Efendi'ye verüp, kırâ'et olundukda, Pâdişâh kelâma ağaz edüp, Ahmed Paşa'ya mukaddem verdiğimiz ruhsatda Tebrîz yoğidi; belki hîn-i mükâlemede feth olunmuş olmağla, Tebrîz'i A'câm'a vermiş, rizam yoktur, buyurdukda cümle sükût, ancak Müftü'ün-nâs olan Ebülhayr hazretleri lisana gelüp, hâlâ Defter-emîni olan Reîs-i sâbık Üç-anbarlı Mehmed Efendi'ye hitâb edüp, sen asılda[159] bu işlerin içindesin, söyle deyicek, ezilüp büzülmeye başladıkta, Firdevsî Efendi bilâ-sü'âl cevâba tasaddi edüp, çünki mukaddem Ser-askere ruhsat verildi, şimdi akdi kabûl olunmak lâzımdır dedikde, yine sâhib-i fetvâ hazretleri mukābele edüp, be-hey Bekir Efendi sen benden beter ma'tûh olmuşsun, şevketlû Efendimizin kelâmını fehm etmedin, abes söylersin dedikde, sadrıâzam A'rec Osman Paşa ocakluya hitab edüp, münâsibini[160] söyleyin deyicek, perîşan cevab etmelerinden şifây-ı sadr hâsıl olmadığından Pâdişâh a'dây-i dîne Tebrîz gibi memleketi vermem, İç-çuhadar'ım vukuf tahsîli içün irsâl olundu, geldikde yine sohbet olunur buyurdukda Müftî-i enâm hazretleri, Pâdişâhım cümle kal'alar senin ve cümlemiz fermân-berdârız, niçün vücû-

duna zahmet verirsün, şer'an düşmana bir şibr yer verilmek câiz değil, meğer rahat-ı ibâd içün re'âyâya merhamet oluna; böyle değilmi efendiler dedikde, ulemâ tasdîk ettiler [*357/a*] habere intizar[161] içün meşveret-i uhrâya te'hîr olundu ve Mehter-zâde Ali Efendi Dârü's-sa'âde Ağası yazıcısı oldu. Vaktâki Ramazân-ı şerîfin on beşinde âdet-i kadîme üzre ulemâ ve erkân-ı devlet Saray-ı hümâyûn'a varup, Hırka-i şerîf ziyâretile müşerref olduklarından[162] sonra Silâhdar Ağa gelüp, Osman Paşa'dan mührü almağla, Paşa Yalı-köşkü'nden sandal ile Kadı-köyü'ne irsâl olundukda mesned-nîşîn-i fetvâ olan Damad-zâde Ahmed Efendi'nin tasvîbi ile İran tarafına vukûf-ı tammı olan Revân Ser-askeri Hekim-başı zâde Ali Paşa mühre gelince, Defterdar İzzet Ali Paşa Kaymakam nasb olunmuşidi. Şevvâl [Nisan 1732]'de Ali Paşa Üsküdar Sarayı'na geldikde Şeyhülislâm ve Sadreyn ve erbâb-ı Dîvân istikbâl ve ba'de'l-ziyâfe Şemsi-Paşa Sarayı'ndan vezîr kayığına Şeyhülislâm ile bile binüp, Saray-burnu'ndan huzûr-ı hümâyûna müsûl olundukda Paşa'ya mühür î'tâ olunup, Solak ve Peykler ile Paşa-kapısı'na, Arz-odası'na gelüp sadreyne ve paşalara kürk ilbâsından sonra Dîvân-hâne'de müctemi' olan erbâb-ı menâsıb ve Yeniçeri Ağası'na dahi hil'at ilbâsı içün vezîr Dîvân-hâne'ye nüzûl edecek iken, Yeniçeri Ağası İsmail Ağa'yı Arz-odası'na da'vet ve ona dahi üç tuğ ihsân ile bir kürk ilbâs edüp, Dîvân-hâne'ye nüzûl ve sâire hil'atlar ilbâs eyledi.

Mühre gelen vezîri istikbâl:

Vezîr-i ma'zûl Osman Paşa hazretleri ulû'l-emr demeye şâyeste ve ahkâmını tenfîze kâdir ve semt-i siyâseti bilir zât-ı âlî olmağla hîn-i sadâretinde bir ekmekci ve bir kasab sâlb eyledi; tâ azline değin bir dirhem noksan nân işletmedi[163] ve bulunmadı. Zîrâ ibtidâ bir furunda bir ekmek noksan buldukda, furunun gedik sâhibi kimdir deyü sü'âl ettikde, tezgâhdarı oğlan, furun sâhibi benim deyicek, doğru söyle ben sâlb edeceğim, sende tezgâhtar kıyâfeti var dedikce, gulâm benim deyü musırr olıcak, ip buyurdukda cellâd oğlanın gerdenine ipi takar iken furun sâhibi ben değilim filândır deyü figān ve bükâ' etti. Mukaddem doğru söylemek gerekidin deyüp, sâlb etti. Bu hâlet cümlesini vahşet ve dehşete bıraktı; hatta azl olup yerine Ali Paşa vezîr oldukda, kol ile Eyyüb'e varınca yirmi iki ekmekci ve bakkal ve kasab sâlb eyledi. Fâide etmeyüp narhın nizâmı muhtel oldu ve Osman Paşa kılıc-balığına vakîyesi dört paraya narh verdikde, balıkcılar elvermez zarar ederiz dedikle-

Ahvâl-i A'reç Osman Paşa:

rinde, hayvanları sayd etmeyin deyü cevab ile iskât edüp, dört paradan ziyadeye bey' ettürmedi ve soğan bulunmaz olıcak muhtekirlere sü'âl ettikde, Sarmısakcı sûfîleri yoktur deyü inkâr ettiler. Amma vezîr Yemiş-iskelesi'nde bir iki mahzen soğan olduğun haber alup, kol ile mahzenler kurbüne gelüp, eshâbına soğan var ise çıkarup ibâdullaha bey' eyleyin deyü emr ettikde, kâşki olaydı demelerine, mahzenleri temhîr ettirüp, kiremidlerini ref'edüp, kovalar ile deryâdan mahzenler üzerine su dökdürüp geçdi.

Avam-pesend harekât vüzerâya ve selâtîne lâzım olduğu :

Bu hâleti gören muktekirlerde can kalmadı ve âlem bu vezîrin bu misillû avâm-pesend harekâtına mâil olup mehâfil ve mecâlisde mertûbü'l-lisan olmalarile kesb-i istiklâl ettiği içün ricâl-i devlet bizi istiskâl eder deyü havfe tâbi' oldu; hatta müşârü'n-ileyhi [357/b] sevk ettikden sonra, beş gün mukaddem mühr i'tâ olacağını Kızlar Ağası müjde-resân irsâl edüp, mühre gelmesine isti'câl etmek gibi hizmet etmişiken, bu Osman Paşa, Şehîd Ali Paşa yordamına gitti. Zîrâ Pâdişâhım, emminiz hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Han hazretleri, Ali Paşa'ya istiklâl verdi. Ali Paşa semt-i i'tidâli bulamayup ifrât etmekle kendü kendüsünü ve Ordûy-ı hümâyûn'ı telef etti. Ba'dehu İbrahim Paşa'ya istiklâl verdi; ol-dahi semt-i i'tidâli aramayup tefrit etmekle kendüyü telef ve devleti seref ve pâdişâhı hedef etti deyü ta'rif etmekle, Sultan Mahmud Han hazretleri vüzerâsına istiklâl vermekden hazer ederdi. Lâkin vezîrlerde istiklâl olmasa[164] uyûn-ı nasdan mehâbeti gider; vezîrin mehâbeti olmıyacak, pâdişâhın dahi mehâbeti gider; böyle olucak, istiklâli i'tidâl üzre verür oldu; ya'ni umûr-ı cüz'iyyat ve husûs-ı mutavassıtâtda[165] vezîr müstakîl olup, mevadd-ı külliyâtda Kızlar Ağası şerîk kılındı[166]. Ağa'nın şirketini istiskal eden vezîri Pâdişâh istiskal eder idi ve bir sene mukaddem Kel (کل) Ahmed Ağa Başbakı kulu iken Kabakulak vezîr oldukda Çavuş-başı edüp, Osman Paşa vezîr oldukda Vezîr Kethüdası etmişidi. Ali Paşa vezîr olup, Üsküdar'a Yemekliğe geldikde taşrada Kethüdası ve emekdarı Yahya Ağa'yı Vezîr Kethüdası etmekle, Ahmed Ağa azl olundu. Lâkin iki ay sonra, Yahya Ağa Büyük Mîr-i âhur olıcak, ağanın ibramı ile yine Kel

İstiklâl verilen vezîre ifrat ve tefridden ihtiraz lâzım olduğu :

Yahya Paşa :

Vâlide Sultan'dan vezîre at geldiği : Ahmed Ağa Vezîr Kethüdası oldu ve Defterdar İzzet Ali Paşa Anadolu vâlisi olup, Defter emîni Mehmed Efendi Defterdar oldu ve Vâlide Sultan vezîre bir mükemmel at ile bir samûr kürk irsâl ettikde vezîr merdivenden istikbâl etti ve Ali Paşa

İstiklâl kürkü : mührü aldığının ellinci günü, vezîr Salı dîvânında iken, Kapaniçe ta'bir olunur kürkü Pâdişâh ilbâs ettikde, libâs-ı merkūm istiklâl kürkü olmağla cümle ehl-i dîvân Dîvân-hâne-i hümâyûn'da tebrîk içün dâmen-bûs ettiler. Bu vezîr erbâb-ı mesâlihin

Vezîr Dîvânı'nın sabahdan akşama değin mümted olması : maslahatına ihtimam ettiği içün, kesret-i erbâb-ı mesâlihden Paşa-kapısı'nda dîvân sabahdan asre dek mümted oluridi.

Sene : 1145 (1732-1733)

Vefât-ı sâhib-i hazâ ez-zeyl Şeyh Mehmed Efendi bn. eş-Şeyh Hasan el-Feyzî Efendi Şeyh-i zâviye-i Emîr-Buhârî der hâric-i bâb-ı Edirne der İstanbul ve vefât-ı Defterdar Mehmed Efendi, becâyiş-i Cânib Ali Efendi ve vefât-ı Defter-emîni es-Seyyid Firdevsî Mehmed Efendi ve vefât-ı şehzâde Sultan Süleyman bn. Sultan Ahmed Han der Receb [*Aralık 1732*] *ve harīk der Langa ve der havâlîy-i Sultan Bayezid ve der Aya-kapı ve vefât-ı ismet nisâb Fatma Sultan bnt. Ahmed Han der Zi'l-ka'de* [*Nisan-Mayıs 1733*] *ve vefât-ı şehzâde Sultan Seyfüddîn ve Sultan Hasan bn. Sultan Mustafa*[167].

Top-hâne ve Fındıklı kasabaları havası hoş, İstanbul'a karîb, kıbleye müteveccih mekân-ı sa'îd olup, âb-ı lezîz kılletinden gayri ayıbı

Top-hâne'ye su geldiği : yokidi. Hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Han hazretlerinin Top-hâne'ye dört saat mesâfede olan Bahçe-köy nâm mahâlde âb-ı lezîz buldurup ve icrâsına mübâşeretle yollarını kazdırup maksemine esas vaz' etmişidi. Atşâna rahmen pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmud Han mâ'-ı merkūmu cereyân ettirmek kasd ettikde[168], taksim yerinden menba'ı dört zira' mürtefi' bulundu. Lâkin bu mikdar irtifâ' ile dört sâ'at mesâfeden [*358/a*] su cereyân etmez deyü mühendisler ittifak ettikde, Su-nâzırı Bölük-başı'dan[169] el-Hâc Mustafa ukalâdan olup, Büyük-dere önünde olan derya ile Fındıklı denizini[170] mîzâna vurdukda beş zirâ' fark buldu; ya'ni Fındıklı yalısından Büyük-dere sâhili suyu beş zirâ'

mürtefi' bulup, arzen bulduğu dört zirâ' ile bahren bulduğu beş zirâ' ki, cem'an dokuz zirâ' olucak, suyun icrâsına taahhüd eyledi ve ber-vech-i meşrûh bi-muhâbâ su câri oldu ve makseme geldikde Top-hâne meydanına, adîmü'l-misl hoş tarh sekiz musluklu çeşmeyi pâdişâh-ı enâm[171] Sultan Mahmud Hân binâ ve tekmîl ve Azab-kapısı'na Vâlide Sultan'ın binâ ettiği kebîre[172] çeşme ile abdest muslukları ve sebîl ve sadrıâzamın Kabataş nâm mahâlde binâ eylediği[173] iki lûleli çeşme ve Kızlar Ağası'nın Fındıklı'da Yahya-çelebi mahâllesine ve Köprülü-zâde Tevkı'i Ahmed Paşa'nın yine Fındıklı'da Kazancı-başı mahâllesine ve Yeniçeri Ağası'nın Beyoğlu'nda Tepe-başı nâm mahâlle binâ eylediği Aynalı-çeşme ve Defterdar Ali Paşa'nın, Kasım-paşa'da Sel-kapısı'na ve Sadr-ı Anadolu....[174] Efendi'nin yine Kasımpaşa'da, Karanlık Mescid kurbüne ve Silâhdar Ya'kub Ağa'nın yine Kasımpaşa'da Yahya-kethüda mahâllesine ve Vezîr Kethüdası Yahya Ağa'nın Galata'da Kürkcü-kapısı'na ve Vâlide Kethüdası'nın Top-hâne'de, Tom-Tom mahâllesine ve Kel Ahmed Ağa'nın Beyoğlu'nda Ağa mahâllesine ve Reîs İsmail Efendi'nin, Kurşunlu Mahzen'e ve Defterdar Mehmed Efendi'nin Kule-Kapısı'na ve sâir ricâlin sâir mahâllere binâ eyledikleri cem'an kırk aded çeşmeye su koyuverilmek için Beşiktaş Sâhilhânesi'nden Pâdişâh alay-ı azîm ile vezîrin ziyâfeti içün binâ olunan Maksem'e teşrîf buyurdukda, Vâlide Sultan ile Harem-i hümâyûn dahi Makseme geliriken Pâdişâh, Vâlide Koçusu'nu[175] istikbâl ve ol hayrât-ı cârîyeyi vâlidesine ihdâ edüp, Maksem'den mübârek yedile ibtidâ çeşmelere su saldıkda du'âlar olundu ki, âhir-i saltanatına varınca çeşmelerin adedi seksene bâliğ oldu ve Fındıklı bahânesile Galata ve Kasım-paşa ve Dolma-bahçe ve Beşiktaş ihyâ olundu ve ba'de'l-ziyâfe vezîre kürk ve Emîn-i binâ Soğancı-başı Ağa'ya hil'at ilbas olundu[176].

Zikr olunan çeşmelerden başka yalnız Maksem ile su yollarına bin dört yüz altmış üç kîse akçe sarf olundu. Gerçi bed'i Han Ahmed'indir. Lâkin nazar, hâtimeye olmağla, Sultan Mahmud'ın hayrâtı oldu. Lâkin[177] cezâ amel cinsinden olmağla Han Mahmud'ın dahi İstanbul'da Sandal Bezazistanı[178] kurbünde binâ eylediği iki minâreli câmi' ve imâret evâhir-i saltanatında tekmîl olup hemen tathîri kalmışiken, Mahmud Han fevt[179], karındaşı câlis-i serîr-i saltanat oldukda, henüz namaz kılınmıyan[180] mescid emlâk hükmündedir deyüp, kendi nâmile benâm edüp, Nûr-ı Osmânî tesmîye eyledi ki, hâlâ Osmânîye deyü müsemmâdır ve bu esnâda nikābetden[181] ma'zûl Bolevî-zâde ile bi-hayâ İstanbul kazasından ma'zûl Hoca-zâde itâle-i lisanlarına binâen arpalıklarına nefy olundular ve Defter-

Hoca-zâde ve Bolavî-zâde'nin nefîleri :

dar olan Üç-anbarlı Mehmed Efendi fevt olup, yerine Tersâne-cânibi[182] Ali Efendi Defterdar oldu ve Nev'î-zâde Mehmed Salih Efendi İzmir ve Çelebi-zâde Asım İsmail Efendi [358/b] Yeni-şehir Kadısı oldular ve Hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Han'ın ekber şehzâdesi Sultan Süleyman çiçek illetinden vefât ettikde, bir gayyur ve âkīl şehzâde olduğu içün âlem mâtem eyledi ve Baş-bakı kulu olan İvaz Mehmed Ağa Çavuş-başı oldu ve Mora Muhassılı Abdi Paşa zâde Silâhşor Ali Bey'e[183] hizmet-i meşkûresine binâen iki tuğ verildi ve İbrahim Paşa Mühürdarı Abdi Efendi Küçük-tezkireci oldu ve Şeyhülislâm-ı mu'tekid-enâm olan Dâmâd-zâde Ebülhayr Ahmed Efendi hazretlerinin Bursa'dan ma'zûl olan sûlbî mahdûm-ı âlî-kadri Feyzullah Efendi'ye birden Anadolu pâyesi verildi ve Edirne pâyesile Selânik'den ma'zûl Es'ad Efendi fâzıl-ı bi-nazîr ve pür-me'ârif olmak hasebîle Medîne kazası pâyesi[184] ihsan olundu ve İbrahim Paşa halîlesi eshâb-ı hayratdan Fatma Sultan bnt. Ahmed Han merhûme oldu ve Canım Hoca üçüncü def'a Kapdan Paşa oldu ve[185] eyâdî-i nâsda devrân eden kesik ve züyûf para yasağ olup, İslâmbol'dan taşra ve taşradan içerü girüp çıkmamak içün Üsküdar ve Top-hâne ve Beşiktaş ve Galata ve Kasım-paşa ve Eyyüb'e sarraflar ta'yin olunup, dirhemi on üç akçeye alınup sağ akçe verildi ve İran şâhı olan Tahmasb'ın i'timâdü'd-devle ya'ni vezîri Nâdir Ali Tahmasb Kulı Han Bağdad havâlisine gelüp, gafleten Derne nâm mahâlli basdığın Bağdad vâlisi Ahmed Paşa tahrîr[186] etmeğin, Paşa-kapısı'nda müşâvere olunup, seksen[187] nefer ile Bağdad vâlisi Ser-asker nasb olunup beş bin kîse akçe irsâl olundu. Kezâlik Revân muhâfızı İbrahim Paşa dahi seksen bin nefer ile Ser-asker nasb olunup beş bin kîse[188] irsâl olundu ve Kars Beyler-beyisi Toz (بوز) Mehmed Paşa'ya[189] ve Gence muhâfızı Ali Paşa'ya dahi hazîne ve asker irsâl olundu ve bundan akdem Bağdad vâlisi tavassutu ile Acem Şâhı'na sûlh temessükleri tahrîr ve sûlhu tebşîr içün Safî Kulı Han devlete irsâl ve temessükü Tahmasb'ın i'timâdü'd-devle yâ'ni vezîri Tahmasb Kulı Han duydukda alenen Şâhına sebb-ü la'n edüp, kâğıdları getireni ahz ve habs ve heman ilgar ile İsfahan'a varup[190], Rebi'ü'l-evvel [Ağustos-Eylül 1732]'de Tahmasb'ı hâl' ve habs ve kırk günlük Abbas nâm şehzâdesini iclâs ve kendü şâh vekiliyim deyü tahta ku'ûd ve Tahmasb Şâhı Horasan'a irsâl ve Korucu-başı'sı ile sâir erkân-ı

Bursa'dan ma'zûle Anadolu sadrı verildiği :

Canım Hoca; Kesik para yasağı :

Şâh-ı Acem :

devletini habs ve mallarını ahz ve ehl-i sünnetden olacağım deyü Kızılbaş'lara gayret[191] verüp askerini iki böldü. Bir bölüğünü Kerkük'e ve bir bölüğünü Erdebîl'e irsâl ve Kerkük'i gafleten basdıkda ahâlisi sabr ü sebât göstermekle me'yûsen Kızılbaşlar ric'at edüp, Bağdad kurbünde Seyrân-Tepesi'ne varup gafleten nüzûl ettiklerinde Bağdad'ın[192] karakolda olan bir kaç paşası şehîd ve ikisi esîr oldukdan sonra Kızılbaşlar gelüp[193] Bağdad'ı muhâsara eyledi.

Sene : 1146 (1733-1734).

Çünki metn-i kitab olan Hacı Halîfe'nin âsâr-ı kalemi Takvîmü't-tevârih bin altmış beş sâlinde Hacı Halîfe merhûm oldukda Emîr-Buhârî Şeyhî zeyl ederek, bin yüz kırk beş tarihine gelince zeyl etmişidi. Oldahi merhûm oldukda Basmacı İbrahim Efendi dahi bir senelik vekāyi'i zeyl edüp, kitab tab' olunmağla tamam olmuşidi. Lâkin bu *abd-i hakīr*[195] anlara zeyl olmak mûrâd edüp, iş bu [*359/a*] Bin yüz kırk altı senesinden yüz seksen yedi sâli evâhirinde vâki'[196] cülûs-ı hümâyûn-ı Sultan Abdülhamid Han hazretlerine varınca vâki' olan havâdis-i dehrden ittilâ'-ı fakīrânem olan vekāyi' metnen ve şerhen, icmâlen ve tafsîlen tastîre mübâderet olunmuştur; Ve-bi'llâhi'l-muvaffak küll-i makāsıd.

Metn-i kitaba zeylimizin evveli[194] *:*

Metn : *Giriften-i Riyâle-i hümâyûn be-yed-i Malta ez*[197] *İskenderiye, Muhârebe-i sadr-ı sâbık A'rec Osman Paşa der kurb-i Bağdad ve firârî-i Tahmasb Kulı Han ez o ve muhârebe-i sânîye-i Osman Paşa ve şahâdet-i o der Bağdad ve teshîr gerden-i Kara-bâğî Süleyman Kapdan korsan-ı cuhûd Yanâki der Bahr-i Sefîd.* Çünki sadrıâzamlıkdan azl olan A'rec Osman Paşa azli[198] günü Kadı-köyü'ne irsâl olunup, ba'dehu Erzurum vâlisi nasb olunmağla varup Arz-ı Rum'ı zabt etmişidi. Tahmasb Kulı Han'ın gelüp Bağdad'ı muhâsara ettiği devletin ma'lûmu oldukda[199], müşârünileyh Osman Paşa seksen bin nefer ile Musûl cânibi Ser-askeri nasb olundu[200]. Lâkin sinîn-i mâziyede yine seksener bin adam ile ser-asker olanlar kırkar bin cem' etmeye bir senede muvaffak olamamışlariken, Osman Paşa'nın ser-askerliği şâyi' olıcak, üç ayda yüz yetmiş beş bin adam başına cem' olup, aşâ'irden gelenler ile iki yüz bin leşkeri az vakitde te-

Azl-i A'rec Osman Paşa :

Acem Seferi :

Şanlı asker-keş Paşa'nın Ser-asker olmasından fâ'ide :

câvüz etti[201]. Bu küllîyetli asker ile Nusaybin[202] sahrasına, andan on üç günde Kerkük'e vardıkda on beş bin[203] süvâri ile Memiş Paşa ve Selim Paşa ve İbrahim Paşa ve Rişvân-zâde Mehmed Paşa'yı ilerü çarhaya ta'yin etti ve Nâdir Ali küffar tertîbi üzre seksen bin Revâfızı on aded tabur ederek geldikde, Osman Paşa dahi erişüp dokuz saat ceng olundukda, kırk bin Kızılbaş katl olunup, Nâdir Ali mecrûh olmağla firâr edüp, münhezim olduğu haberi vakt-i işâ'da Âstâne'ye gelicek, gece Saray-burnu'ndan ve Top-hâne ve Tersâne'den top şenliği olunmağla izhâr-ı sürûr ve fütûhat olunup, ibâdullah handân kılındı ve ertesi Hünkâr Yalı-köşkü'ne[204] inüp, top şenliği ettirdikden sonra mevcûd vüzerâ ve sudûr-ı ülemâ dâmen-bûs-ı şehriyârî ile tebrîk-i gazâ ettiklerinde kürkler ilbâs olundu; hatta Ser-asker Osman Paşa'nın kebîr oğlu Ahmed Bey, Kapıcı-başı idi; anı dahi getirüp huzûr-ı fâizü'n-nûr-ı sultânîde samûr kürk ilbâs olundu ve kā'ime getiren Tatar'a kıbel-i pâdişâhiden bir kaç kabza altun ile senevî beş kîse hâsıl olur bir ze'âmet inâyet[205] ve cânib-i sadrıâzamiden iki bin altun ile bir hil'at ve bir çelenk i'tâ olunup, üç gün top şenliği kılındı. Çünki yedi aydan berü Bağdad muhâsara olmağla kaht-u galâ'ya ehâlisi mübtelâ olmuşlariken, bu Osman Paşa kudûmü ile cümle rehâ ve halâs bulduklarında, çıkup varoşda olan Kızılbaşları katl ve mallarını yağma ve cümle top ve mühimmatlarını ahz u kabz ettikleri haberi dahi geldikde, tekrar top şenliği olunup, Ser-asker'e yedi bin altun ile mücevher çelenk mücevher kılıc ve kürk[206] ve yanında olan Memiş Paşa [*359/b*] ile Selim Paşa'ya[207] üçer tuğ in'âm olunmağla muhârebede ceng-âver olanlara i'tibâr-ı pâdişâhî olduğu i'lân olundu. Kezâlik Bağdad vâlisi Ahmed Paşa yedi ay muhâsara müzâyakasına sabr ü sebât gösterdiği içün mücevher sorguç ve şemşîr ve kürk ile sâ'îr zâbitânına hil'atlar ve teşrîfat irsâlile tatyîb kılındı ve Nâdir Ali'yi ta'kībe, beş bin gāzî ile Timur Paşa irsâl olunup, İrân'ı virân ederek Tebrîz'i[208] hamle-i ûlâda feth eyledi. Lâkin Tebrîz bir şom kal'a olup, elde

Nâdir Şâh inhizâmı :

Gece Saray-Burnu'ndan top atıldığı :

Yalı-köşkü'nde pâdişâha tebrîk-i gazâ olunduğu :

Müjde resâna atâyâ :

Muhâsara-i Bağdad :

Gāzî hutbesi : ve avuçda durmayup, kâh bize, kâh düşmana geçdiği içün hedmine fermân olundu ve Pâdişâh-ı vakt olan Sultan Mahmud Han'ın nâmını hatibler hutbede lâfz-ı gāzî ile vasıflamak dahi fermân olundu ve Ser-asker Osman Paşa yanında olup, Ordu-kadılığı

Ordu kādısı'na ikram : eden Rumeli kuzâtından Abdullah Efendi'ye, Ser-askere ikrâmen mevlevîyetle Bağdad kazâsı ihsân olundu. Çünki Anadolu'dan ma'zûl İshak Efendi İstanbul kādısı oldukda, harc-ı i'lâm ve harc-ı hüccet ve narh umûrundan bir para almamağla nâs beyninde iffet ile mevsûf olup, bu gün Şeyhülislâm olur, yarın olur denildiğinden nâşî, bir sene mukaddem hâlâ Sadr-ı fetvâ olan Ebülhayr Ahmed Efendi, Kütahya arpalığına nefyetmişidi[209].

Azl-i Ebülhayr : Lâkin bir ay mukaddem karîha-i hümâyûndan itlâk olunup, geldikde Sadr-ı rûm pâyesi verilmişidi. Şimdi Ebülhayr Sadr-ı fetvâdan tenzîl olunup, Büyük-dere'de mekse me'mûr olıcak, yerine mümâileyh İshak Efendi oldu. Ma'zûl-i müşârünileyh, hakk-gûy ve hayr-hâh-ı devlet bir pîr-i binazîr olmağla şehinşâh-ı cihân Sultan Mahmud Han ile baba-oğul olup[210], mâdam ki sen sağ, ben sağım, sana azl yoktur deyü[211] ahd-ü peymân vâki' olup, azlini mûcib bir hâlet yokidi. Ancak İshak Efendi'nin ta'nına sabr edemeyüp, nefy etmekde muvaffak olamadı; zîrâ İshak Efendi semt-i riyâyı ziyâde bilüp, avâm-pesend hareketle memdûh-ı avâm olmuşidi. Nefy olıcak, İshak Efendi gibi afîf zât devletimize elvermedi, falan ve filân deyü söz çoğalmağla lisân-ı nâsı kat' içün nefyden itlâk ve Sadr-ı Rûm pâyesi, ba'dehu Müftî nasb olunacak[212], Dâmâd-zâde azl olundu ve Bursa'dan ma'zûl Mestci-zâde Abdullah Efendi İslâmbol[213] pâyesi ile[214] kezâlik Bursa'dan ma'zûl Neylî Ahmed Efendi, fazîlet-i kâmilesine binâen Anadolu pâyesi ile tekrîm kılındı ve Silâhdâr-ı şehriyârî Ya'-

Nizâm-ı Humbaracıyân : kub Ağa üç tuğla çıkdı ve bu vakte gelince, üç yüz timarlı Humbaracı olup, henüz san'atlarında mehâretleri olmamağın[215], teksîr-i nefer içün ve bilmeyenlere dahi ta'lim içün yevmî on sekizer akçe ulûfe ile Bosna'dan üç yüz nefer üstad Humbaracı getirilüp, cümlesi bir ocak vaz' olunup, Üsküdar'da Ayazma Sarayı'nda[216] binâ olunan kâr-hâneye müstevfa ta'yinât ile iskân olundular.

Sene : 1147(1734-1735).

Ziyâret-i Pâdişâh mezâr-ı Yûşâ'-râ ve ihdâs-ı kâğıd-ı cizye der Mısır ve nüzûl-i dü kalyon der yek-rûz der Tersâne. «İki kalyon birden indi kuş gibi sû-i yemme»[217] tarihini Subhî Efendi demiştir. Tekmîl-i binâ-i câmi'-i cedîd-i Sadrıâzam Ali Paşa der Altı-mermer [360/a] der İslâmbol[218] der Şa'bân [Ocak 1735] ve vefât-ı Müftî-i sâbık Mirzâ-zâde der Şevvâl [Mart], harîk der dâhil-i Bâb-ı kapan-ı dakîk ve sukût şûden-i Yeniçeri Ağası ve Cebeci-başı ez yek dam ve helâk şûden-i Cebeci-başı ba'de zaman ez an cerâhet ve maktûlî-i muhassıl-ı Aydın Abdullah Paşa der Erzurum be-mübâşeret-i Yahya Paşa :

Tezkîre-i sânî Vezîr Kethüdası olduğu[219] :

Vezîr Kethüdası Kel Ahmed Ağa'ya üç tuğ ile Cidde mansıbı verildikde, yerine Küçük-Tezkîreci Hâlisa Osman Efendi Vezîr Kethüdası oldu; ya'ni[220] Tezkîre-i sânî, evvele belki Reîs ve Defterdar'a akl-ı evveldir deyü tercîh olundu ve Ayasofya Şeyhi Köse Süleyman Efendi hediyesini ahz ettiği kimesnelerin işin görmek kasdı ile devr-i ebvâb edüp, bir

Ayasofya Şeyhi'nin yeri hâkk olunduğu[221] :

tarîkın kibârını şefâ'at ile bîzâr ettiğinden mâ'ada kürsîde Cenâb-ı şehriyârî'ye ve vükelâsına harfendazlık ile kesb-i şâna sa'y edüp, sebeb-i ihtilâl olduğu içün yeri hâkk ve nefy olunup yerine Sultan-Ahmed Şeyhi Yeni-Bahçeli zâde Çelebi Efendi urûç eyledi ve bu vakta gelince Mı-

Mısır'ın cizye kâğıdı îcâdı[222] :

sır'ın cizyesi sâ'ir mukâta'ât gibi iltizâm olunuriken Mısır'ın mütegallibeleri seksen kîseye iltizam edüp kat kat fâ'izini beynlerinde taksim ederlerimiş. Pâdişâh istifsâr edüp sâ'ir bilâd-ı İslâmîye gibi evrak verilüp, a'lâdan kırk sekiz dirhem fızza, vasatdan yirmi dört, ednâdan on iki dirhem alınmak üzre kırk bin evrak kâğıdı tertîb olunup, irsâl olundu ki, üç bin kîseden ziyâde hâsıl olur ve Pâdişâh bu esnâda kayıkla Kara-deniz Boğazı Kavağı'na çıkup Hazret-i Yûşa' mezârını ba'de'l-ziyâret çekdiri ile avdet buyurdu ve on seneden berü Cebeci-başı olan Abdullah Ağa, vak'ada tama'a düşüp ismi var, cismi yok vâfir esâme ulûfesin alup, telef-i hazîne ettiği içün iki tuğla ihrâc olunup, Boğaz-hisarı'na vardığında katl olundu ve Üsküdar'da tarîk-ı Halvetîye'den Aziz Mahmud Efendi Şeyhi iken Katar şeyhliğine rağbet edüp, Vâlide Câmi'i şeyhi olan Ya'kub Efendi meşîhati terk edüp, hânesini hâlvethâne edindi ve iki sene

mukaddem Defterdarlık'dan üç tuğ ile çıkup Kars cânibi[224] Ser-askeri olan İzzet Ali Paşa vefat eyledi. Merhûm-ı mezbûr ma'rifetde ehl-i kaleme ve gayretde vüzerâya ve sehâda Hâteme râcih bir zât-ı mükerrem idi[225]; hatta defterdarlığı âleminde ahibbasından biri Ramazan'a karib, harclık edeyim diyerek, üç yüz kuruş hizmet alınacak bir kâğıd peydâ edüp, ihtiyacını îmâ edicek, mühürdarına bu adama bin altun ver deyü emretti.

İzzet Ali Paşa[223] :

Mühürdar dahi yanımda akçe yok ve acele işim var, yarın gel vereyim deyüp, Mühürdar gitti; arz-ı hâl eden Ahmed Ağa dahi gideriken İzzet Efendi taşra çıkup gördükde, aldın mı? deyü sü'âl ettikde, almadım deyicek, kendi[226] yanından bin altun verüp mesrûr eyledi. Ertesi gün Mühürdar dahi bin altunı veririken, dünkü gün Efendi kerem eyledi dedi. Lâkin Mühürdar, bana emrine binâen, ben vermeye muhtâcım, sonra kendüsüne sü'âl ederim; ba'dehu geri alırım deyüp, verdikden sonra efendisine ifâde ettikde, [*360/b*] kısmeti iki bin altun-imiş; verilen geri alınmaz demiş. Rahmetullâhu aleyh[227]. Pâşây-ı mağfûrun hîn-i fevtinde Büyük Mîr-i âhur ve dâmâd-ı sadrıâzam olan Yahya Ağa hizmetle[228], yanında Kars'da[229] bulunmağla tuğları mezbûr Yahya Ağa'ya i'tâ olundu ve sadrıâzam Ali Paşa, mühr-i hümâyûnu aldıkda, binâsına[231] mübâşeret eylediği Altı-mermer'de vâki' musanna' ve hoş binâ Câmi'-i şerîf tekmîl olunmağla, Şa'ban [Ocak 1735]'ın ibtidâ cum'ası salâta beda' olunmak içün Pâdişâh berren câmi'e varup, ba'de edâ'-i salât sâhibü'l-hayrata kürk ilbas buyurup, bahren kayıkla avdet buyurdu ve îd-i fıtrın dördüncü günü[232] [27 Şubat 1735], Bahârîye-yalısı'nda vezîr pâdişâha ziyâfet eyledi ve vak'ada maktûl İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa, üç tuğ ile Bursa mutasarrıfı-idi; lâkin ümm-i sıbyan[233] illetine mübtelâ olmağla terehhümen altı bin kuruş senevî hass ile vüzerâ mütekāidlerine mülhak oldu ve Aydın Muhassılı üç tuğlu Abdullah Paşa nice zamandan berü Aydın ilini ekl edüp, cesâret ve şecâ'at ile şöhretine binâen İran Ser-askeri Köprülü-zâde Abdullah Paşa'nın ma'iyetine iki bin nefer süvârî asker ile erişmek fermân olundukda, Seferîye nâmile re'âyâ ve berâyâdan zûlmen[234] bî-hisab mal alup, ayak sürüyerek beş-yüz mikdarı atlı ile ceng vâkti geçdikden sonra Arz-ı Rûm'a vardıkda, Ser-asker tarafından, niçün geç geldin deyü sü'âl olundukda, bu seferin aslı yok, murad[235] asker kırdırmaktır ve memleketleri Revâfıza vermektir demekle, orduda olan askere dahi perîşanlık verdiği içün Erzurum vâlisi Yahya Paşa'ya mez-

Binâ-i câmi'-i Ali Paşa der Altımermer[230] :

bûr Aydın vâlisinin katli içün ferman sâdır oldukda, Yahya Paşa, yeni vezîr olmuş olup, bu şecâ'atlü herîfin katli[237]ne gûne olur deyü tefekkür ve fırsata müterakkıb-iken, iğfâl içün dostluk arz ettiğinden derûn-ı kal'ada ikāmet içün Yahya Paşa'dan bir konak taleb edicek, Yahya Paşa mesrûr olup, kendü ayağı ile dâme giriftâr oldu dedi. Vaktâ ki bir konağa iskân olundukdan sonra, bir[238] gün Abdullah Paşa, canım cirid istedi; lâkin olduğumuz[239] hânenin tahammülü yok; İç-ağaları'nı alup geldim diyerek Yahya Paşa Sarayı'na geldi. Lâkin gelüriken bir doru küheylan ata süvâr oluriken[240], at yanaşmayup ve Paşa-kapısı'na gireriken Paşa'nın başından kavuğu sukūt ettiğinden etbâ'ı teşâ'üm etmişleridi. Paşa[241], Paşa'nın yanına gelince, etbâ'ını, etbâ'ına[242] sınıfı sınıfına taksim edüp, Yahya Paşa abdest bahânesile kalktıkda, ta'lîmi[243] üzre Sekban-başı Abdullah Paşa'nın yanına girer, otur dedikde, ben oturacak değilim, Pâdişâh senin muhâsebeni görmek içün kal'a-bendliğine fermân etmiş, kalk deyüp kaldırdıkda, çünki etbâ'ı taksim olunmuş olmağla haberleri yok.

Katl-i Muhassıl-ı Aydın Abdullah Paşa[236] :

Abdullah Paşa'yı yalnız ata süvâr ettiklerinde etrafını Serden-geçdi ağaları ihâta edüp, Dizdar-odası'na götürdüklerinde, Kapıcı-başı ve Sekban-başı yanına girüp, Sekban-başı bir bârid Türk olmağla, Paşa abdest-al deyicek, heman Paşa[244] hançer ile Sekban-başı'yı katl ve bir adamını cerh ve Kapıcı-başı'nın dahi Şatır'ını mecrûh edüp, ellerinden halâs olup, avluya nüzûl ettikde, kal'a bedenlerinden taş atarak sersem olundukda, Serden-geçdi ağalarından Kurban Ağa vurup katl eyledikde, ser-i maktû'ı ile beş-yüz kîselik fındık altunu ve [*361/a*] sâ'ir eşyâsı Âstâne'ye irsâl olundu. Amma maktûl-i merkūm[245] şecî' ve delîr vezîr olmağla, Devlete elzem[246] bir zât-idi. Ancak, Kızlar Ağası el-Hâc Beşîr Ağa, şecâ'atlü adamın yaşamasını zarar addetmişidi. Bu sebebden katline[247] istimâ' edenler hayfa dediler.

Sene : 1148 (1735-1736).

Binâ'-i kasr-ha ve hamam ve bağçe der Top-kapı der Saray-ı hümâyûn der İstanbul be-dest-i Yazıcı Ali Efendi ve şahâdet-i Köprülü-zâde Abdullah Paşa der ceng-i Kızılbaş der kurb-i Revân ve maktûlî-i Timur Paşa bâ-cürm-i firâr ez ceng-i Abdullah Paşa ve sebep kerden-i O[248]*, inhizâm-ı O*[249]*, nakz-ı ahd-kerden-i Moskov ve zuhûr-ı sefer-i Moskov der*[250] *âhir-i sene-i in.*

Mâh-ı Safer'in yirmi ikinci Salı günü [14 Temmuz 1735] Büyük Dî-

Azl-i sadrıâzam Hekim-başı zâde Ali Paşa :

vân'dan herkes mekânına gittikden sonra, İran müşâveresi deyü tekrar Vezîr ve Müftî ve ûlemâ ve Ocaklu Saray'a getirildikde vezîr Ali Paşa'dan mühür alınup çekdiri ile Midilli'ye irsâl olundukdan sonra Kandiya mansıbı in'âm olundu ve Bağdad Muhâfızı İsmail Paşa, Bağdad'dan Âstâne'ye gelince Çavuş-başı İvaz Mehmed Ağa'ya üç tuğ ile Kaymakamlık ihsân olundu ve İsmail Paşa seksen günde gelüp mührü aldıkda, İvaz Paşa Vidin'e ve Vidin'de olan Köprülü-zâde Ahmed Paşa Âstâne'ye Nişancılığa[251] getirildi ve Pâdişâh-ı asrın Sa-

Saray-ı hümâyûn'da Top-kapı binâsı tevsi' olunduğu :

ray'da Top-kapı nâm mahâllin[252] ebniyyesine[253] ilâve içün müceddeden binâ buyurduğu nev tarh kasırlar ve fevkānî hamam ile bahçe tekmîl oldu. Geçen sene havâdisinde tastîr olunduğu vech üzere Kızılbaş

Acem cengi ve şehâdet-i Köprülü-zâde Abdullah Paşa :

Gāzî ve A'rec Osman Paşa'yı Bağdad'da şehîd ettikden sonra Revân Ser-askeri olan Köprülü-zâde Abdullah Paşa'nın dahi Kirpî«=كربى» nâm mahâlde üzerine gelüp, ceng olunuriken, Çarhacı nasb ettiği Timur

Tedbîr-i nâkıs-ı Ser-asker :

Paşa[254] dahi vâfir Kızılbaş kırmışiken sû'-i karîn kelâmile bu gece Timur'ı Çarhadan çıkarup Kör-çavuş'ı Çarhacı nasb edüp, ertesi umûmen asker ile Abdullah Paşa kalktıkda[255], Tahmasb Kulı Han ile bir sâ'at ceng olundukda Timur üç tuğlu olup, azl olunduğuna gayzen kendüyü bir bayıra[256] çekicek, sâ'ir atlu Levendâtı dahi bakup ceng etmeyüp, dönmelerile asker bozuldu ve Ser-asker Abdullah Paşa şehîd oldu ve başını Kızılbaşlar alup, şâhlarına götürdü ve cümle Ordûy-ı islâm ile top ve mühimmâtı dahi zabt eyledi. Sû'-i karîn sebebine Abdullah Paşa Çarhacı olan üç tuğlu Timur Paşa'ya cümle Levendât râm olup, ceng ederleriken hata edüp çarhadan çıkarmağla, Levend ceng ederiken iğzâb olup yüz çevirmekle kendünün şahâdetine ve ordunun inhizâmına sebep oldu[257]. Ba'dehu Abdullah Paşa yerine Bağdad vâlisi Ahmed Paşa Revân Ser-askeri oldukda, asılda Timur'a

Paşa katline san'at :

gazabı varimiş, katlini i'lâm etmekle, iki tuğlu Mahmud Paşa ile Hüseyin Paşa'nın seferde taksîrâtları zuhûr etmiş, te'dib içün mezburânı kahren istihdam edesin deyü Timur Pa-

şa'ya fermân vârid oldukda, Timur'un katli içün dahi [*361/b*] mezbûr paşalara gizli fermân varmış. Mezbûrân dahi isti'fâ[258] ve ricâ'-i afv ile yirmi kadar adamlarile Timur Paşa'ya vardıklarında, el ve etek ve ayak öpmek sûretinde yanına varup gāfilen hücûm, Timur'ı kurşun ile vurup ser-i maktû'ını Âstâne'ye gönderdiler. Gerçi katlinde dürâdûr san'at ettiler; lâkin Devlet-i aliyye'de merd, bahâdır ve düşmana mukāvemete kādir er komadılar. Bu vakta[259] hücâcın metrûkâtını Beytü'l-mâl zabt[260] etmekle, vârisleri yedine hisse girmezidi. Ba'de'l-yevm vârislerine teslîm oluna deyü emr olunmağla Pâdişâh ecre nâil oldu ve Sultan Bayezid ve sâ'ir mahâllerde yağlık ve uçkur ve makrama yazıcıları kırkdan ziyâde dükkân olup, bu san'atı tasannu' eden süfehâ bi-pervâ fâhişe-i zenan ile icrâ'-i mel'anet ettiklerini İslâmbol[261] kadısı İlmî Ahmed Efendi i'lâm etmekle dükkânları kapanup men' olundular ve İsmail Paşa mühre geleli seksen yedi gün oldukda, Receb'in on ikisinde [28 Kasım 1735], Surra çıkmak âdet iken, bu sene Receb'in dokuzunda ihraç olunmak için Vezîr ve Müftî Saray-ı hümâyûn'a vardıklarında Revân-odası'nda tevkîf olunup, yalnız Müftî Efendi huzûr-ı hümâyûna götürülüp, Silâhdar Ağa gelüp, vezîrden mührü alup, pâdişâha verdikde, mezbûr Silâhdar Mehmed Ağa'ya üç tuğ ihsan olunup, Kaymakamlık inâyet olundu. On altı gün mürûrunda Kaymakam ile Müftî[262] rikâba da'vet olunup vardıklarında, Kaymakam Paşa'ya mühr-i hümâyûn dahi in'am olunmağla, vekâleti kendü kendüye olduğu ma'lûm olup[263], Solak ve Peyk'ler ile Paşa-Kapısı'na geldi ve Şeyhülislâm Dürrî Efendi'nin illeti olup, imzâya kudreti olmamağla, şifâ' bulunca imzâ yerine temhîre izin verildi ve bu esnâda Moskov keferesi nakz-ı ahde bahâne-cû olup, Acem'in himâyesi bizim[264] üzerimize lâzım deyüp, Düvel-i İslâm ve Nasârâ beyninde serbestîleri mer'î olan Leh hüdûduna kıraliçe dedikleri la'îne seksen bin kâfir ile hilâf-ı ahd Leh hüdûduna girüp, serbestilerini[265] kesre sa'î edüp, Ukrayna ve Podolya memleketlerini zabt ve hüdûd-ı İslâmiye'ye karîb mahâllerine Moskov'dan zâbit ta'yîn etti ve Azak kal'ası'na sekiz saat olan Çerkes-Kirmân kal'alarını ta'mîr ve Don (دن) suyuna sefîne icrâ' ve devlete müntesîb olup, âl-i Osman hutbesini kırâ'et ile ittibâ' eden müslimînden Dağistanlı'nın altmış bin koyununu gasb etti ve İran[266]. Şâhı olan Nâdir Ali Şâh ile mükâtebe ve bi-tamâmihâ mem-

Seksen yedi günde vezîr azli :

Şeyhülislâm fetvâsına imzâ yerine temhir ettiği :

Zuhûr-ı sefer-i Moskov :

leket-i Gürcistan âl-i Osman zabtında kalmak üzre mukaddema Moskov ile olan sûlh-ı salâhda meşrût ve ahid-nâmesinde mezkûr-iken Moskov bu def'a hilâf-ı ahd ü peymân Gürcistan'ın ba'zı mahâlline ta'arruz ve tarafından zabt ettiği yerlere zâbit ta'yîn etti ve Kuban'da sâkin olan Nogay tâ'ifesinden yirmi müslümanı katl ve esîr eyledi ve Devlet-i aliyye'ye tâbi' olan Barabaş Kazağı'nı kendüye celb edüp, mahâll-i merkūma kal'a binâsına mübâşeret misillû envâ' desîse[267] ve hıyânet ettiklerini, Devlet-i aliyye'nin ma'lûmu olmuşiken, devletin Acem ile muhârebesi olduğu için tesâmüh ve iğmâz olunuriken Acem seferi içün Tatar Hanı[268], Devlet-i Şirvan tarafına gitmeye fermân buyurmağla, yerine Kalgay'ı [*362/a*] Kırım'da bırakıp, Kırım Hanı azîm asker ile Dağistan'a gideriken nehr-i Kuban'a vardıkda, Kalmuk kabîlesi itâ'at etti[270].

Kırım Hanı'nın Dağistan'a gittiği[269]:

Andan dokuz sâ'at nehr-i Kûy (كوى), andan yedi saat nehr-i Belh (بلح) kenarına vardıkda, Kabartay beyleri dahi gelüp[271], mütâba'at eyledi. Andan beş saat nehr-i Bahşan (بخشان)[272], andan iki saat nehr-i Çikem (چكم), andan dört saat nehr-i Küşâ-küle (كوشا كوله), andan iki saat nehr-i Balcik (بالجك), andan altı saat nehr-i Çerek (چرك), andan iki saat Deli Evren (دلی اورن), andan bir saat nehr-i Türk (تورك) ubûr olunup, kal'a-i Tatatub (تا تاتوب) ki, fi'l-asl kürsî'-i memâlik-i Cengiziyândır, hâlâ Çerâkise'den Küçük Kabartay kabîlesi sâkin oluridi; Han vardıkda, Han'a tâbi' olup, Han yanına imdâd içün asker verdi. Andan dört saat nehr-i Kerçin (كرچين), andan dokuz saat Sevic (سويج) kurbüne vardıkda, tâ'ife-i Çeçen gelüp bi'at eyledi. Andan dört saat nehr-i Ezgün (ازكون), andan dört saat nehr-i Bas (باس), andan dört buçuk saat nehr-i Gümüş (گمش), andan beş saat Kumuk (قومق) yanına vardıklarında, Kumuk dahi gelüp mütâva'at eyledi.

Andan iki buçuk saat nehr-i Yeman (يمان), andan üç saat Aktaş nâm mahâlle varıldıkda[273], ehl-i islâmdan Andri (اندرى) kabîlesi meskeni olmağla anlar dahi gelüp teba'iyyet edüp, imdâd içün Han yanına asker kattılar. Andan üç saat nehr-i Kavik'e (قويكه) varıldıkda, mesken-i Şemhâl'dir, anda olan Kaynak (قيناق) tâ'ifesi hâkimi Ahmed Han zâde Mehmed Han gelüp, Han'ı istikbâl ettikde, taraf-ı devletden ol-câniblerin azl ve nasbı Tatar Han'a havâle olunduğuna binâ'en merkūm Mehmed Han'a iki tuğ verdi. Andan Sürhây Han zâde Mehmed Bey'in vatanına vardıkda, Çökü-

nü (چوكوى) beyi olan Ahmed Han gelüp, istikbâl edicek bu Ahmed Han'a dahi üç tuğ verdi. Andan Timur-Kapı nâm derbende vardıkda Ak-kuşa (آق قوشه) ülemâsı ve Köyücü (كويجى) tâ'ifesi ülemâsı dahi gelüp, istikbâllerinde âl-i Osman'a itâ'atlerin inhâ eylediler. Ez-in cânib Bağdad vâlisi Ahmed Paşa Bağdad'dan[274] ma'zûlen Erzurum'a Ser-askerlik ile geldikde, Acem Şâhı yine sûlhu niyâz etmekle, Ahmed Paşa mükâlemeye mürahhas[275], müsâlâha mukarrer olduğu içün Tatar Han hüdûd-ı Acem'e girmeyüp, heman Timur-Kapı'dan Âstâne'ye da'vet olundu. Amma bu esnâda ya'ni Tatar Han, Kırım'dan Timur-Kapı'ya gidüp, Kırım'a bıraktığı Kalgay Sultan vefât edüp, Kırım hâli kalıcak, hîle-kâr Moskov kâfiri, hîle-bâz Acem Şâhı ile altı madde üzerine müsâlâha olup, Osmanlı ile Tatarı, Gürcistan ve Acemistan ve Moskov hüdûdlarından, belki bi'l-cümle ortalıkdan ref' ve mahv[276] olunmadıkca, bir tarafdan Acem ve bir tarafdan Moskov muhârebe edüp, cengden fâriğ olmamak üzre mu'âhede edüp, sûret-i ahid-nâmeyi Dorluk (دورلق) hatmanı bir takrîb alup, Tatar Han'a îsâl eyledik de, Moskov'ın ve Revâfızın kârına, gerek Han ve gerek Devlet vâkıf oldu ve devletin Acem seferi içün Moskov'a müsâmaha ettiğini, Moskov, devletin acz ü za'fına haml edüp, devletin üç koldan Acem ile muhârebesi olduğunu[277] ve Kırım'ın Han'dan ve Kalgay'dan hâlî olduğunu ni'met ve fırsat ve ganîmet addedüp Zilka'de [Mart 1736]'de, ale'l-gafle doksan bin kâfir ile gelüp, Azak kal'ası'nı muhâsara ettikde, sûlh ve salâha binâ'en kal'ada cebe-hâne ve mühimmat ve muhâfız kalîl olduğunu Azaklı, Han'a arz edüp, yüz bin kefereden mürekkeb taburunun [*362/b*] dahi Kırım üzerine geldiğin Tatar Han haber alup, Âstâne'ye gelmeden fâriğ olup, cânib-i Kırım'a gideriken[278] Devlet haber aldıkda, Moskov Balyosu'na sü'âl edicek, Moskov kıralı Devletin dostudur, bu dahi Tatar'ın mel'anetidir deyü Balyos tecâhülâne Devleti iğfâl gûne cevab verdikde, İngiltere ve Niderlanda balyoslarından dahi sü'âl olundukda bundan akdem, Moskov, Leh[279] vilâyetine duhûl ettikde, sizlerden sü'âl ettiğimizde, sizler Moskov ve Nemçe, Devlet-i aliyye'ye ve Memâlik-i İslâmîye'ye sû'-i kasd etmiyeceklerine, bizler kefîl deyü ta'ahhüd etmişidiniz; şimdi Azak muhâsara olunmuş, henüz bir haber dahi

Sohbet-i sûlh ile Acem'in devleti iğfâli:

Azağı küffar aldığı:

Moskov'un hîlesine İngiliz'in i'ânesi:

vermediniz denildikde, Moskov'da olan İngiliz elçisinden şimdi kâğıd geldi, bakdık, dostlukdan gayrı bir[280] şey yok. Size gelen haber iftirâ' olmak gerek dediler. Lâkin müdebbirân-ı devlet, bu balyosların bu lâğvîyâtına bakmayup, mahsûr olan müslümanlara imdâd lâzım[281] deyü, fetvâ mûcîbince ibtidâ' Paşa-Kapısı'nda, ba'dehu huzûr-ı hümâyûnda, umûm[282] müşâveresinde, Pâdişâh, Âstâne'de kalup, Vezîr Baba-dağı'na acele gide ve Azak imdâdına acele Kapdan Paşa olan Canım Hoca donanma ile gide deyü, fâtiha kırâ'et olundu. ve İran seferleri Hazîne'yi vîran etmişiken, lillâhilhamd, bir buçuk ayda kemâlile levâzım-ı seferîye görülüp, Trabzon vâlisi Yahya Paşa, Özü muhâfazasına irsâl olunup, Tuna köprüsü inşâsına Soğancı-başı ta'yîn olundu ve Moskov'dan vezîr'e gelen mektubda, ehl-i İslâm nakz-i ahd[283], eğer müsâlâha murâdınız ise bir mürahhas irsâl oluna, eğer değil ise, Kapı-Kethüdamızı gönderesüz deyü yazmış; cevâbında, hangisine rağbet ederisen[284] Devlet dahi rağbet eder deyü tahrîr olundu ve mukaddema sûlhda İngiltere ile Niderlanda tavassûtı ile sûlh olunduğuna binâ'en şimdi zuhûr eden Moskov keyfiyeti Sadrıâzam mektubu ile bildirildi.

Sene : 1149 (1736-1737).

Vefât-ı hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Han-ı sâlis rahmetullahu-aleyh, der Safer [Haziran] ve defn-küned der türbe-i câmi'-i Vâlide Sultan der İstanbul ve istîlâ'-i küffâr-ı Moskov be-kal'a-i Azak ve istîlâ'-i tâbûr-ı Moskov be-cezîre-i Kırım ve ric'ateş ba'de ez tahrîb an diyâr ve vürûd-ı elçiy-i Şâh-ı Acem Nâdir Şâh ve mükâleme-i mürahhasân der İslâmbol ve akd-i sûlh-küned ve tavassut ve iğfâl kerden-i kefere-i Nemçe bâ-müsâlâha-i Moskov.

Hotin Sol-Kol Ağalığı'ndan Mîr-i mîrân olan Kolçak İlyas Paşa'dan şecâ'at ve yararlık müşâhede olunmağla, üç tuğ ile Hotin Muhâfızı nasb olundu ve bu esnada, yüz bin kefereden mürekkeb Moskov taburu Ur-kapısı hâricinde zuhûr edicek, Çarhacısı ile Tatar Han ceng ettiği haberi Devlete gelmeğin, Ordûy-ı hümâyûn'm bir ayak evvel Âstâne'den çıkması lâzım gelmeğin, Nişancı Paşa olan Köprülü-zâde Ahmed Paşa Kaymakam nasb olunup, Muharrem'in yirmi üçünde [3 Haziran 1736], Sâhibi-i devletin tuğları Davud Paşa'ya çıkup, on günde dahi Ordu-alayı[285] ve cümle ocaklar ve Sancağ-ı şerîf ile sadrıâzam Silâhdar Mehmed Paşa Davud-Paşa'ya çıktı ve beş günde yolu ile ocaklar ilerü gidüp, Safer'in altıncı

Sancağ-ı şerîfin Moskov seferine gittiği :

günü [16 Haziran] Sancağ-ı şerîf Davud Paşa'dan hareket ve Safer'in on ikinci günü [22 Haziran] Edirne'ye vâsıl oldu. Yevm-i mezbûrda, hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Han hazretleri vedâ'-i âlem-i fânî etmekle, kafesden rûh-ı pür fütûhu, nezd-i hüdây-i müta'âle pervâz eyledi [*363/a*] ve cenâzesi İstanbul'da, Bağçekapısı'nda vâki' Büyük Vâlidesi türbesinde defn olunmağla eb ve cedd ve a'mâm ve ümmehât eh ve ihvânına hem-civâr oldu. Rahmetullahu aleyh[286] hazretleri, bin seksen dört [1673/1674] senesinde Hacıoğlu Pazarcığı kasabasında dünyaya gelüp, yüz on beş [1703] sâlinde, Edirne'de câlis-i serîr-i saltanat olup, yirmi yedi sene on bir ay hâdimü'l-Haremeyni'l-muhteremeyn ve şâh-ı cihân olmuşidi. Kırk üç [1730] tarihinde uzlet ihtiyâr buyurup, altı seneye karîb kûşe-i inzivâda «mâlik-i yevmü'd-dîn celle-şânuhu»[287] cânibine «iyyâke na'büdü» hând olarak, işbu kırk dokuz Safer'inde [22 Haziran 1736], cıvâr-ı Hakka rıhlet eyledi ki, ömr-i şerîfi[288] altmış yediyi tecâvüz etmişdi. Kabri ravza-i ridvân olup, mekânı firdevs olsun ki, zamân-ı hilâfetinde halk kaht ü galâ' yüzin görmedi. Pirincin kilesi yetmiş ve seksen akçeye, lâhmin vakīyesi dört paraya, hatabın çekisi on iki paraya, pekmezin vakīyesi dört akçeye, yüz dirhem ekmek bir akçeye, mum on altı akçeye ve kıs alâ-hazâ. Hîn-i azlinde evlâdlarından şehzâde Sultan Süleyman ile Fatma Sultan'ın vefâtları acısını çeküp, afv-i taksirât ve ref'-i derecât celb eyledi. Çünki bundan akdemce Şâh-ı İran ile müsâlâha hitâm bulmağla[289], askere insırâfa izin verilmişdi. Şimdi Moskov seferi zuhûr edicek, avdet eden asker Anadolu'dan Kefe'ye geçmek fermân olundu ve Azak kal'asında muhâsara olan müslimîn, doksan altı gün doksan bin kâfirin muhâsarasına tahammül edüp, bir yerden imdâd gelmeyüp ve gelmek ihtimâli de olmadığından, emân ile kal'ayı teslîm eylediler ve on yedi seneden berü virân olan İran[290] memleketi, kâh A'câm eline, kâh Mîr Üveys tarafına, kâh âl-i Osman yedine[291], ba'dehu Tahmasb'a, ba'dehu yine Osmanlu'ya, badehu Tahmasb[292] Kulı Han dedikleri Nâdir Şâh'a geçüp, bir elde durmadığından nâfile asker ve hazîne telefine[293] bâ'is olmakdan gayri bir şey'i müfîd olmadığı içün Nâdir Şâh'ın niyâzına müsâ'ade ve müsâlâha olunup, ba'zı şurût ve kuyûd müzâkeresi içün Abdülbâkī Han nâm elçisi murahhasen Âstâne'ye geldikde, ahvâl-i İran'a[294] ve keyfiyât-ı sefer-i İran'a vukūfu olan Reîs İsmail Efendi ve Beylikçi Tavukcu-başı Mustafa Efendi ve İran ordularında Defterdar ve Reîs olup, muhâsara[295] ve kıtâllerde bulunmağla umûr-ı

Vefât-ı Sultan Ahmed-i sâlis:

Acem elçisinin Âstâne'de sûlh mükâlemesi diyerek iğfâl ettiği:

hafîye ve celîyeye vâkıf olan Cizye Muhâsebecisi Râgıp Efendi, Sancağ-ı şerîf ile Moskov seferine gitmişleridi; yerlerine kaymakam bırakıp, Âstâne'-ye getirildiklerinde, gelen Acem elçisi ile mükâlemeye ağâz ettiler. Bu mahâlde tafsîl iktizâ etmekle, zuhûr-ı Devlet-i Safavîye'den inkırazlarına ve Afgan'ın zuhûr ve inkırazlarına ve Nâdir Şâh'ın zuhûruna[296] ve bu müsâlâhaya gelince, âl-i Osman ile vukū' bulan keyfîyâta müta'allık ahvâli tahrîrine mübâderet olunduki[297], nâzırîn bir nazarada, cümlesine ilm-i icmâlî hâsıl ede ve ibret ahz eyliye.

Devlet-i Savafîye'nin zuhûru ve inkırâzı ve Afganın zuhûru ve inkırâzı ve Nâdir Şâh'ın zuhûru :

Devlet-i Safavîye'nin ibtidâ İran'da zuhûru dokuz yüz altı [1500] sâlinde, Şâh İsmail bn. Şeyh Haydar bn. Şeyh Cüneyd bn. Şeyh İbrahim bn. Şeyh Ali bn. Şeyh Mûsa bn. Şeyh Safîyüddin İshak[298], İran'da Devlet-i Farsi'ye münkariz olmuşidi. Bu tarihde, bu Şeyh-zâde İsmail Şâh olup [*363/b*] Devlet-i Safavîye zuhûr eyledi ve Devlet-i Safavîye'nin iştihârına[299] ve kıyâmına ve bekāsına sebep[300] olur mülâhazası ile Devlet-i Osmânîye ile mukābele ve muhâsama kasd ettikde, Devlet-i Osmânîye'de dahi nevbet-i saltanat bu tarihde Yavuz Sultan Selim gibi bir gayûr pâdişâha gelmişidi. Sultan Selim asrı vekāyi'i tahrîr olunduğu[301] mahâlde tafsîl olunduğu üzre bu Şâh İsmail'in Sultan Selim ile ettiği muhârebede, münhezim ve perîşan oldukdan sonra, çok geçmeden kendü dahi gumûm ve âr ile helâk oldukda, yerine oğlu Tahmasb câlis oldu. Ol-dahi fevt oldukda, yerine oğlu İsmail, ba'dehu Hüdâbende, ba'dehu Abbas, ba'dehu Safî, ba'dehu Büyük Abbas ki, kırk beş sene Şâh-ı İrân olup, âl-i Osman ile nice muhârebe ve Bağdad'ı hîle ile almışidi. Bin kırk bir [1631-1632] târihinde helâk oldukda[302], nebîresi Şâh Safî oldukda, Sultan Murad-ı râbi' hazretleri varup Bağdad'ı yedinden nez' etmişidi[303]. Safî dahi fevt oldukda, sagīr oğlu Abbas şâh oldu. Ol-dahi fevt oldukda yerine Mirzâ Safî şâh oldu. Bu takīy eyyâm-ı saltanatında bir hevl-nâk rüyâ[304] görüp nâmını tebdîl etmekle[305] kazâyı tahvîl ederim zannîle ismini[306] Süleyman eyledi. Vâki'de rü'yânın mazarratı kendüye zuhûr etmeyüp oğlu Şâh Hüseyin'de zuhûr eyledi. Bu Şâh Safî, bed cibillet[307] ve mezmûmü'l-ahlâk ve acûl ve gadûb ve bi-rahm ve hodbîn ve haşîn olmağla, zevcesi sul-

Şâh-ı Acem'in kesb-i şöhret içün âl-i Osman ile nakz-ı ahd ettiği :

Tebdîl-i isim :

tandan üç oğlu oldu. Bir gün[308] ednâ cürm ile katl edicek, ortanca oğlu babasının bu hâlini görüp, havfe teba'iyyetle ihtifâ ettikde, babası envâ' nedâmet ile inandırup, şehzâdeyi kûşe-i hifâdan çıkarttı[309]. Lâkin şehzâde gelüp, babasını[310] tecrübe ettikde, eski tabi'atda görücek, yine firâr etti ve Vâlidesi dahi havfe tâbi' olup, kendüyü bâmdan atup, helâk olıcak, Şâh şemâtet-i[311] nâsa uğradı. Asgar şehzâdesi Hüseyin'e mahabbet eyledi. Bu şehzâde

Şehzâdelere lâzım olan kâr :

Hüseyin kasīrü'l-kāme ve nazarda hor, lâkin zeki ve sâhib-i firâset ve ilm-ü ma'rifete sâ'î olmağla ricâl-i devletin memdûhu olmuşidi. Şâhın âhir zevcesinden dahi Mîrza Abbas nâm[312] oğlu varidi. Onun ulûm ve ma'ârife rağbeti olmayup, pâdişahlara lâzım olan semt-i şecâ'ati bilmektir diyerek, silâhşor ve cesûr ve harb ü darb ta'lîmi ile nâdân kalmışidi. Şâh Süleyman fevtinde, erkân-ı devleti şehzâdeleri yâd edüp, eğer Abbas'ı şâh etsek, huzûr ve râhatı terk eder, zevk ve safâmız gidüp, meşakkat-ı sefer ve ta'b[313]-ı muhâvereye mübtelâ oluruz. Lâkin şehzâde Hüseyin hilm ile muttasıftır[314] deyü, Hüseyin'i ihtiyâr edüp şâh ettiklerinde, ol-dahi farîza-i cihâdı terk ve taleb-i huzûr ve rahat

Pâdişâhın ziyâde hilminden zarar:

ile safâda olup, karındaşı Abbas'ı habs eyledi ve nîce müddet salâh ve takvâ ile ednâ menhîyâta[315] meyl etmeyüp, zühd-ü takvâda ve hilm ile ittisâfda oldu. Lâkin pâdişâhların halîm olması muzırdır. Vükelây-i devleti pâdişâhın taleb-i huzûr ve hilmine mağrûr olup, fısk-u fücûra cesâret[316] ve şâhî, şâhların şânındandır. Etraf düşmanları safâda bilmek lâzımdır diyerek, ibtidâ mûsikīye sonra lehv ü la'ba sonra ayş-ü işrete dahi mübtelâ ettiler ve ricâl dahi zevk-ü safâ şuglile müstağrak olup, husamâ kârını ve mühimmât-ı seferîye efkârını ferâmûş ettiler ve Şâhı bîdâr ve îkaz eder [*364/a*] bir mukārin bulunmadı[317].

Memâlik-i şâh-ı Acem :

Bu âl-i Safavîye, zikri mürûr ettiği üzre, on bir nefer şâhân olup, Memâlik-i İran ve Irâk-ı Acem ve Huzistân ve Lûristân ve Sicistân ve Zâbilstân[318] ve Dağistan ve Gürcistân ve Fâris ve Kirmân ve Mekrân[319] ve Mâzenderân ve Giylân ve Revân ve Şirvân ve Horasân ve Kandehâr mecmû'ı on altı pâdişâhlık[320] memleketleri iki yüz yirmi sekiz sene zabt ve tasarruf ettiler; ya'ni her bir mülûkûn yerini bir hanlık addedüp, ocaklık vechi üzre maktû' olunmağla, hanlar azl[321]ü nasbdan emîn olduklarından[322] ve şâhların kavî düşmanı olmayup, ekseriyâ cengleri kendü re'âyaları makūlesi ile olmağla, mühimmât-ı seferîye ve techîz-i askerde tekâsül ve şürb-i hamr içün nehî ani'l-münker

farz-ı şerîfi ile dahi takayyüd etmediklerinden, ehl-i işret kesret[323] bulduğundan, emr-ü nehîleri gereği gibi icrâ olmaz oldu; hatta bu Şâh Hüseyin ibtidâ cülûsunda hamre ziyâde yasak ettikde ekser ricâl-i devleti ser-hoş olmağla, yasağı def'e bir dürlü çâre bulamayup, Vâlide Sultan'ı itmâ' ettiler ve ocaklu ve ricâl bu husûs[324] için Şâh'a garez[325] ederler, fesad hâsıl olur, yollu ihâfe ile nâkısa-i aklı ihâfe ve itmâ' ettiklerinde vâlide yasağı men'de ve pâdişâhı hamre tergībde sa'y-i mevfûr[326] etti; müfîd olmıyacak, temârüz edüp tabiblere hîle[327] ta'lîm etti; ya'ni bu dâ'-i mühlikeye hamrden gayri çâre yoktur dedirtdi ve heman iki kadeh nûş edicek, güyâ şifâ bulup, oğluna müşfikāne nush[328] edüp, ebâ-ü ecdâdın mesleğidir, birer ikişer piyâle nûş eyle demekle, meşk ederek def'-i gam mertebesine varıcak temşiyet-i umûrdan fâriğ olup, pâdişâhlar vükelâ ve ricâle[329] itibardan maksûd ancak kendi zevk ve safâda olup, her umûru bir ricâle sipâriş etmektir deyüp, hânende ve sâzendeler ile sürûra meşgûl oldu. Çün zimâm[330]-ı devlet ricâl ye'dine girdi, ricâl murâdına erdi, gādir mağdûr, zâlim mazlûm, hakk bâtıl aranmayup[331], celb-i mâl ve zevk u safâsında oldular. Pâdişâh ayyaş olsa zarar olmaz, es-seyf ve'l-ihsan tev'emân kelâmından gaflet etmeyüp, ümerâ vükelâsını beyne'l-havf ve'r-ricâda bırakmak gerek. Amma bu[332] Hüseyin Şâh kanı sevmez, kerîm ve halîm ve selîm olduğundan zâlimler şâhdan havf etmez ve sen çok alıp[333], ben noksan aldım deyü ricâl beynine şikāk düşdü ve mazlûmlar hâlini Şâh'a arzdan fâ'ide olmıyacak, Şah'ın zevâlini temenni ederler iken, gayûr olan Allah celle ve alâ[334] bunlara Afganı taslît buyurdu; ya'ni fi'l-asl Timur-Kapı semtinde sâkin olup, İran'a akın etmekle ta'ayyüş ederlerdi. Timurlenk zuhûrunda İrânîler bunlardan şikâyet ettiği içün, bunları Timur-Kapı'ya yüz konak ba'îd olan Kandehâr'a ki, Hind ile İran beyninde vâki' sahraya iskân etmişidi. Bunlar Ermeniler ile Hind müslümanları ile ünsiyyet ederek, müslüman oldular. Lâkin kâr ve kesbleri gāretden olmağla, cengleri mazbût ve zâbitleri ceng murâd ettiği gibi cümlesi ta'lîmli olmağla, ol-saat cem' olup, saflarını nizâmlayup [364/b] heman cenge mübâşeret ederler ve zâbitleri askerden ileri durur, tâ[335] ceng kızışınca, ba'dehu askerin ardına geçüp, düşmandan yüz çevirtmez, eğer dönen olur ise bilâ-aman katleder. Bu katl indlerinde hederdir; hatta birinin sağ kolu mecrûh olsa, sol kolu ile ceng eder. Zirâ şehid olanları[336] zâbitleri ikrâm ile defn eder. Eğer ardından vurulup helâk olmuşlar ise, meydanda kalır; bu takrîb firârdan terhîb ederler. Cümlesi birden hamle eder; iyi mız-

Zuhûr-ı Afgan:

Tahrîs-i ceng:

rak ve tüfenk isti'mâl ederler. Lâkin Tatar gibilerdir, kal'a muhâsarası[337] ve metrise girmek bilmezler ve zâbitlerine muti'lerdir; hatta ticâret veya ta'am eder bulunsa, zâbitinden haber gelicek, ta'am ve ticâreti terk ederler ve askerîleri[338] her ne kadar muhtaç olsa, bir ahadin ve bir ra'iyenin bir akçelik şey'ine ta'arruz etmezler ve seferde, hanlarına varınca tavada kavrulmuş buğdaya kanâ'at eder[339]. Amma pâklik bilmezler[340] ve ehl-i perde değillerdir. Pâytaht-ı İran olan İsfahân, İrâk-ı Acem vasatında yetmiş derece tûlde ve Kandehâr taraf-ı şarkîde, yüz[341] derece tûldedir. İsfahân'dan Kandehâr'a kârvân konağı doksandır ve Acem Şâhı ile bundan akdem husûmet eden Gürcü Beyi Yorgi Han esîr olundukda, Kandehâr'a habs olunmuşidi. Ba'dehu afv olunup, kâfir-i merkūm Kandehâr'a muhâfız ve zâbit ta'yîn olundukda müslîmler bî-huzûr olduklarını Yorgi görüp Afgan'ın maldar ve akıllısı Mîr-Üveys olup, katl olunmasını kasd eyledi. Lâkin Kandehâr'da katli mümkin değil, ikrâm sûretinde İsfahân'a gönderüp, sû'-i hâllerini beyân ile katlini tahrîr eyledi.

Vasf-ı İsfahan :

Lâkin şâh Abbas vaktinden berü diyâr-ı Acem'in nükūdu âhir ülkeye gitmesün deyü et'ime ve elbiselerini kendi diyarlarından hâsıl olana hasr olunup[342], hacca dahi akçe telef olmasun içün hacca Meşhed ziyâretini bedel etmişleridi. Mezbûr Mîr-Üveys Kâ'be'ye varup, envâ' tuhâf ile İsfahân'a gelüp, Acem'in ricâl-i devletine ihdâ ettikde, memdûh olarak, Şâh'a dahi takarrüb[343] ettikde, Şâh Mîr-Üveys'in akl-ü rüşdünü pesend edüp, meşveretlere[344] idhâl eder oldu. Bu esnâda, Moskov'dan elçi geliyor haberi geldikde, elçinin gelmeden hâli tecessüs olundukda, Ermeniyü'l-asl ve Acem ra'îyesinden iken, Françe ve Nemçe diyârlarında[345] cevelân ve Moskov'da karar edüp, akl-u tedbîr ile nîk-nâm hâsıl ettiğine binâ'en, diyâr-ı İran'ın ahvâline vukūfu vardır deyü, Moskov elçi nasb edüp irsâl olunmuş denildi. Lâkin bu esnâlarda[347] kitablarımızın hükmü, Devlet-i Erâmine zuhûr edecek deyü İran'da şüyû' bulmağla, elçi dahi Ermeniler'den peydâ olıcak, vakt-ı ma'hûd geldi deyü imzâ olunmağla, ricâl-i Acem, Şâh huzûrlarında müşâvere ettiklerinde, bu elçi bizim ra'îyemizden iken gelüp Şâh yanında oturmak ârdır; bâ-husûs Ermeniler'de elçi içün sâhib-i hurûc sohbeti var; gelmesi münâsib değildür deyü ittifak ettiklerinden sonra, Mîr-

Tedbîr-i fâsid :

Tedbîr-i hasen[346] :

Üveys'i intāk eylediler[348]; ol-dahi benim aklımın muktezâsı elçiyi ric'at ettirmek münâsib değil; zîrâ Moskov'a âr olur, aslı yokdan azîm sefere ve muhârebeye bâdi olur ve bu esnâda mesfûr Gürcü Beyi Yorgi'nin karındaşı Moskov'a isti'âne içün firâr etmiş; ol-dahi Moskov'ı iğvâ ve tahrîk edüp, Moskov ile Gürcü bir olur ve ra'îyeniz olan Ermeniler [*365/a*] dahi anlara ittibâ' eder; bir büyük fesâd hâsıl olur. Amma elçi gelse, yedinizde olur; iktizâ eder ise habs olunur, dahi iktizâ eder ise mesmûmen ihlâk[349] olunur.

Zîrâ bir sene mukaddem Şirvân'da bir müfsid zuhûr ettikde, nice hazîne sarf olunup, envâ' zahmete mübtelâ olundu dedikde, Mîr-Üveys cümleden a'kal ve re'yi hasen deyü tahsîn olunup, hayır-hâh deyü addolundu. Vak-tâki Mîr-Üveys müsâ'ade buldu, Gürci Beyi gibi kâfiri[350], Kandehâr'a vâli nasb edüp, müslümanları tahkīr ettikden sonra, zamîrinde olan intikām-ı sâbıkı icrâya takviyet veriniz[351], eğer bendeniz mâni' olmasam Afgan'ı kendüye bend eder ve Gürcü ile kavl edüp, iki tarafdan Devlet-i Safavîye'ye hasâret eder; benim mâni' olduğumu kâfir fehm edüp, beni i'dâm ettürmek içün def'[352] edüp, tarafınıza irsâl etti deyicek, Mîr-Üveys Afgan'a Emîr nasb olunup Kandehâr'a irsâl olundu. Bu Acem'e ferzend derler, ammâ bu husûsda gāyetle hamākat ettiler. Ma'-hazâ tecrübe ettiler ki, Mîr-Üveys cümlesinden reşîd ve a'kal, bunun gibi adam devlete lâzım, bir dakīka[353] yanlarından infikâki câiz değil iken, böyle akıllı herîfi bir vilâyete vâli nasb ettiğimizde bu herîf bu akılla bir fesad izhâr ederise kim cevab verir demeyüp, iki türlü hatâ ettiler ve fırsat bulur isen, Yorgi'yi i'dâm eyle deyü mahfî yedine kâğıd dahi verdiler. Ve Yorgi Han'a bu Mîr-Üveys'e dostluk ve ikrâm eyle deyü[354] tavsiye-nâme yazdılar. Vakta ki, Mîr-Üveys kabîlesine vardı, cümlesi evvelkiden ziyâde rağbet ettiklerinde, Afgānîleri evvelkiden ziyâde kabza-i tasarrufa aldı[355]. Heman-dem bir kabîleyi[356] tahrîk ve Kandehâr vâlisi olan Yorgi'ye isyân ettirdi ve sûret-i zâhirde Mîr-Üveys'in Yorgi Han'a dostluğu olmağla, filân kabîle isyân etti deyü, Yorgi'ye bildirdikde, Yorgi gayret edüp, mevcûd olan askerini isyân edenler üzerine irsâl[357] ve ertesi seherî kendü dahi binüp, Mîr-Üveysi bile alup gitmek içün Mîr-Üveys meskenine varırıken Mîr-Üveys haber alup, haslü'l-matlûb deyü asker tedârik ve Yorgi'nin selâmına muntazır kıldı. Vaktâ ki, Yorgi kendüye ta'zîm zannı ile aralarma girdikde ortaya alup, cümle etbâ'ı ile Yorgi Han'ı helâk ettirdi ki, Kandehâr'a Yorgi Han'ın haberini götürecek bir ferd kalmadı ve Yorgi'nin akşamdan ilerü irsâl ettiği askeri dahi ta'kīb

Reşîd adamı devlet yanından münfek etmekden zarar :

ettirüp, cümlesini katl ve esîr ettikden sonra, beyne'l-işâ'în Mîr-Üveys üç bin adamla Kandehâr'a dühûl ve zâbitân-ı kal'ayı katl birle kal'ayı zabt eyledikde[358] müşâvereye Ağavân ihtiyarlarını cem' ve ma'külü sü'âl ettikde, ihtiyarlar şimdi biz Aceme isyân ettük, ammâ bizler Acem'e[359] nisbet cüz'i kavimiz[360]. Bârî Hind pâdişâhına ilticâ edelüm dediklerinde, Mîr-Üveys, silâh-ı tedbîri ele alup, elem çekmeyin « كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة » âyet-i kerîmesini kırâ'et edüp, hatırınızı kavî tutun; zîrâ ben onları gördüm ve akıllarını tecrübe ettim. Onların ricâl-i devleti ahmaktır ve tedbîrde biribirlerine zıd ve her biri kendi intifâ'ı ve safâsı kaydında olup, esbâb-ı sefer ve nizâm-ı asker ve intizâm-ı memleket ve tesviye-i ra'iyete sarf-ı zihn edebilür kalmamıştır. Eğer üzerimize gelirler ise kuvvet kalb ile muhâvere ve muhâbere ederiz.

İnşâallah[361] gālib oluruz. Eğer za'îf olursak [*365/b*] Hind'e ilticâ ederiz. Lâkin himmetimizi âlî edüp, aldığımız mâl-ı ganâ'im ile Kandehâr'ın irâdı olan dört vakīye altun, muhtaclarımızı iğnâ' eder dedikde, tâ'ife-i Ağavân cümleten gelüp, Mîr-Üveys'e bi'at ettiklerinden sonra, Mîr-Üveys semt-i hîleye sülûk eder. Acem Şâhı'nın i'timâdü'd-devle ya'ni vezîrine, benim inâyetlû Efendim, biz Kandehâr'a vâsıl oldukda, Ağavâniler ittifak ile Yorgi Han'ı helâk ve hîle ile Kandehâr'ı zabt ve zor ile beni kendülere hâkim nasb ettiler. Bu dahi Şâh'ın bahtındandır ki[362], âher kimesneyi hâkim edinseler müşkil olur idi. Amma ben kulları vaktini bulup sühûletle yine kal'ayı Şâh'a teslîme sa'y ederim[363]. Lâkin acele iktizâ etmez. Eğer devlet-i şâhîde olan hod-bînlerin kelâmı ile asker cem' edüp Ağavân üzerine varalım derlerse, Afgan ölüm eri olmuştur; uzakdan gelen asker bir işe yaramaz; zîrâ Ağavân, gelen askerde galebe[364] sûretini müşâhede eder ise, Hind pâdişâhına mürâca'at ederler, dahi fena olur; eğer gālib olurlar ise, bir dahi zabt olunmaz, dahi fena olur. Münâsib olan[365] ihmâldir. Ben bunda-iken elem çekmiyesiz deyü mektûbuna[366] binâ'en, Acemler bir eyyâm ihmâl ettiler; sonra işin hakīkatını[367] tefhîm ettiler ve Moskov'dan gelen elçi sühûletle def' olunup, müşâvere ettiler ve Mîr-Üveys'in katl ettiği Gürcü Yorgi Bey'in karındaşı Husrev, hâlâ Gürcü[368] beyidir, karındaş kanını almak içün, Ser-asker nasb olunup, Gürci'den ve Acem'den azîm asker ile bin yüz yirmi dört [1712] sâlinde azîm asker ile Kandehâr'a irsâl eylediklerini Mîr-Üveys istimâ' edicek,

Hile-i harbîye :

i'mâl-i fikr edüp, heman ekinleri biçdirüp, kal'aya doldurdu ve gelecek askerin yolu üzerinde olan ot ve alef makūleşini ihrāk ettirdi ve atlu askerini derbendlere vaz' edüp, pi-

yâde ile kendi kal'a muhâfazasına kaldı ve gereği gibi kal'anın cebe-hâne ve zahîresini cem' eyledi. Vaktâki Kasım'a karîb, gelüp Kandehâr'ı muhâsara ettiklerinde, Mîr-Üveys, Kızılbaş'ın kesretini görüp, memnûn oldu. Zîrâ alef ve zahîre bulamayup, tîz bî-tâb olurlar[369] dedi. Fi'l-vâki' bir kaç günde[370] olanca zahîreleri tamam olup, kendüleri ve hayvanlar aç kalmağla hayretde[371], kahtdan bî-mecâl olduklarında, askerden fitne peydâ olup, ser-askerleri[372] olan Husrev'e hücûm ve muhâsaradan fâriğ olup ric'at ettiler. Lâkin yollarda alef olmadığından, cem'îyet ile gitmek mümkün olmamağla bölük bölük, perîşan avdet ettiklerinde, Mîr-Üveys, tok ve tüvanâ[373] asker ile çıkup, Husrev Han'a irişüp katl eyledi.

Askerin kesretinden zarar; Askerin zahiresi kılletinden fesad hâsıl olmak :

Ertesi gün âhir bölüğe irişüp anları dahi temam helâk etti. Halâs olan akall ü kalîl idi. Bunlardan alınan[374] ganîmetden dahi Mîr-Üveys'e hazîne ve gınâ gelmekle kuvvet bulup, Mîr-Üveys'in vefâtına varınca yedi sene, her sene Acem'den üzerine gelen askere gālib olup, ganîmet aldı ve Mîr-Üveys'in ömrü nihâyete erüp, maraz-ı mevt zuhûr ettikde, yine gayret ve hamiyyeti[375] bırakmayup, kavmine vasiyyet edüp, umûrunuzu Cenâb-ı hakka tefvîz edüp, himmetinizi âlî edin ve ittifakdan münfekk olmayın; zîrâ Acem devleti nifāk ve şikākdan müşrif-i inhidamdır. Anların kesret [*366/a*] ve haşmetinden[376] size vahşet gelmesün deyüp, vefât ettikde, yerine karındaşı Emîr Abdullah cülûs edüp, Şâh-ı Kandehâr oldu. Lâkin bi't-tab' seferi sevmeyüp rahat ve huzûr taleb ederidi ve Şâh-ı Acem ile sûlh olmak sevdâsında olıcak, Ağavân'ın ukalâsı eğer A'câm bunun seferden hazzetmediğini bilerek sûlh olurlar ise, bizler Revâfız yedine giriftar oluruz deyüp, Mîr-Üveys'in oğlu Mîr-Mahmud, gerçi on sekiz yaşında, lâkin şecî' olmağla bahadırlık me'mûlü ile Mîr-Mahmud'ı tahrîk ettiler. Ol-dahi fırsat düşürüp, emmisi Şâh Abdullah'ı kılıç ile katl edicek, cümle Ağavâniyân[379] gelüp Mîr-Mahmud'a bi'at eylediler. Amma Acem bu vākı'ayı haber alup, fırsat addederek[380], küllîyetlü asker ile Safî Kulu nâm Han'ı Ser-asker nasb ettiklerinde kabûl etmeyüp[381], benden evvel irsâl olunan ser-askerler üzer-

Nasihat :

Pâdişâhın seferden hazz etmemesinden[377] zarar :

Şehzâde Pâdişâhı katl edüp[378], yerine cülûs ettiği :

lerine nâzır nasb olunmağla, felâh bulmadılar dedikde[382], istiklâl verüp, nâzırı def' ettiler. Ricâl-i devletin kulûbı bir değil deyü yine kabûl etmiyecek, merkûm Safî Kulu Han'ın on yedi yaşında oğlunu Ser-asker ettiklerinde, bi'z-zarûre babası bile gidüp, bâr-girânı[383] kabûl eyleyüp, on altı bin leşker ile Kandehâr'a karîb oldukda, Mîr-Mahmud'ın askeri pusudan çıkup, ibtidâ Ser-asker-i civânı, sonra babasını katl edüp, mühimmat ve emvâl ve eşyâların almağla, Mîr-Mahmud kuvvet buldu. Ertesi sene Lûtfî Han'ı[384] elli bin asker ile yine Afgan üzerine irsâl üzre-iken, Maskat (مسكت؟) İmâmı cezîre-i Bahreyn'i[385] zabt etmiş haberi gelmekle, hazırlanmış askeri Basra kurbünde Bahreyn seferine irsâl[386] ettiler. Lâkin Portukal [پرتقال = Portekiz] keferesi sefîne vermemekle bir iş göremediklerinden başka Afgan tarafı hâli kalmağla Mîr-Mahmud gelüp Kirmân-şâhân'ı aldı. Lâkin Lûtfî Han geldikde Kirmân'ı[387] Afgan yedinden istirdad eyledi. Ammâ Devlet-i

Su'-i tedbîr:

Safavîye'nin[388] ricâli müttefik olmayup, akılsız olduklarından bu Lûtfî Han, bu def'a mansûr oldu.

Eğer bir dahi mansûr olur ise, Şâh küllîyen ona muhabbet eder deyü hased edüp, mezbûr Lûtfî Han'ı ve Lûtfî Han'ın akrabâsı olan i'timâdü'd-

Münâfık sözü ile pâdişâh vezîre özür edüp sonra:

devle haklarında sahte mektub ile iftirâ'lar edüp, Şâha tenfîr ettirüp, azl ettirdiklerinden sonra gözlerine mîl keşîde ettirdiler. Bu gece Şâh fikr ü iztırâb ile nâdim ve peşîmân olup, mücerrebü'l-etvâr hizmetkârlarıma acele ettim, iftirâ' olmak tarafı gālib olmağla, bir âlî dîvân edüp, münâfıklar ile i'timâdü'd-devle'yi huzûr-ı hümâyûnunda mürâfa'a etti. İ'timâdü'd-devle'nin sadâkatı zâhir olup, münâfıkların nifâkı ve hasedi iyân olıcak, Şâh, benim devletimde bir sâdık adamım[389] varimiş, ol-dahi böyle oldu[390]. Ben hâinler elinde kalmışım, devletim zevâle varacağında şübhem kalmadı deyü hayflar ile ah-vah eyledi. Lâkin çi-fâ'ide, bâri mukarrîb hâinlerin hakkından geleyim dedi. Ammâ hâinler biri-birine kilid olmuş; görüp onların dahi tertîb-i cezâların edememekle, güyâ düşmânları elinde kaldı

Askerkeş Ser-askeri azilden zarar:

ve Lûtfî Han, asker-keş olmağla asker ana itâ'at ederdi. Gayri Ser-asker nasb olunıcak, asker mütehayyîr[391] olup, bize sâhib çıkar [*366/b*] gāzī ser-askere böyle gadr ettiler. Bu devletin murâdı düşmâna gālib olmak değil, belki asker kırdırmak deyüp, Ser-asker olana itâ'at etmeyüp, yollarda mürûr ve ubûr ettikleri yerleri

yakup, yıkup perîşan gittiler. Hâlbuki askerin bu zûlmüne ve bu perîşânlığını ricâl-i devlet haber alup, hazz eylediler. Zîrâ asker[392] müctemi' olsa, ta'yînât ve ulûfe isterleridi. Hazîneye menfe'at oldu deyü safâ ettiler. Ammâ askerin ve Ser-asker'in böyle rencîde-i hâtır olup, ricâl-i devletin dahi bu hâletden safâ kesb ettiğini Mîr-Mahmud haber alup, bu Acem devletinin ricâline olmuş-olacak, fırsatdır deyüp yürüdü ve Lezkîler dahi haber alup, gazâ[393] eden Ser-asker'i Şâh katl etmiş; şimdiden sonra Ser-asker olanlar ihmâl eder deyüp, diyâr-ı Acem'e akın edüp, nice yerleri gāret ettiler ve Şamâhî ile Şirvân'ı zabt edüp, derûnunda olan Acemler'i katl ettiler. İş-bu yüz otuz dört [1721-1722] sâlinde, Tebrîz'de azîm zelzele olup, seksen bin insan helâk oldu ve İsfahân üzerinden bir kızıl bulut eksik olmadığından müneccimler bu alâmet İsfahân'da kan dökülmeye delâlet eder dediler. Fi'l-vâki' Mîr-Mahmud yürüyüp, Kirmân şehrini gelüp tekrar zabt etti ve eyyâm-ı şitâda, pây-taht-ı İran olan İsfahân yirmi beş konak mesâfe olmağla, Mîr-Mahmud Kirmân'da mülâhaza edüp, İsfahânlu'dan biri[394] me'mûl etmez, bu şitâda İsfahân kurbüne dek varup, çapul edüp, çalup-çarpup avdet[395] etsek ganâ'im-i kesîre ele getirüridik diyerek, sebükbâr-ı Tatar misillû hareket ve ılgar ile kurb-i İsfahân'a geldiklerini Şâh ve ricâl-i devlet istimâ' edicek cümleye dehşet hâsıl olup, acele asker tedâriki kaydına düşdüler ve askerî kısmı dahi vehme tâbi' olup, yazılmayınca, ak-akçe kara gün içindir deyüp, meydana hazîne döküp, on günde vâfir asker tahrîr ettiler ve İsfahân'dan dört sâ'at taşra, altmış bin leşker ile İ'timâdü'd-devle'yi ve sâir hanlarını azîm alay ile ve ünvân ve haşmetle çıkardılar ve tîz elden bu rütbe tedâriklerine gurûr ettiler ve Ağavân'ın kudûmüne muntazır oldular ve yirmi beş konak mesâfeden ilgar ile tedâriksiz gelen askerde tâb-u tüvân kalmayup ve askerisinin ekseri devşîrmedir; diri diri Mîr-Mahmud'ı esîr edüp, Şâh'a götürürüz dediler ve iki gün[396] sonra Afgānîler, Acem ordusuna karşı bir sâ'at mesâfeye geldiklerinde, Acemler'in ba'zısı metrîse girelim ve verâlarına asker ta'yin edelüm dedi. Ba'zı ahmakları bu misillû hazânlar içün metrîse girmek nâmusdur, devletimize sezâ değildir, açıkdan hücûm edelüm, anlar bize nisbet kalîl ve yorgundur. Heman müneccimler bir şerîf sâ'at ta'yîn etsün demelerile, müneccimler, ertesi Pazar günü kable'z-zuhru şeref deyü istihrâç ettiklerine binâ'en, sâ'at-i merkûme dâhile oldukda, Kullar Ağası, ya'ni yeniçeri Ağası Mîrzâ Rüstem kolundan ibtidâ hamle, ba'dehu Ali Merdân Han ve sâir hanlar,

Kızıl bulutun alâmet-i şerr olduğu :

Müneccime şerîf sâ'at ta'yîn ettirmekden fâ'ide olmadığı :

ba'dehu mîrzâlar kol kol hücûm ve ahyânen toplar atılup mülâ'abe misillû ceng olunuriken Ağavânîler Şirâz cisrini zabta geldiklerinde, Acemler hücûm edicek, Ağavânlar firâr etti ve bir kaç gün ârâm edüp, yine zabta geldiklerinde cisri füc'aten gelüp cisri zabt[397] ettiler. Lâkin Acemler, toplar ile yine Ağavânlar'ı geri [*367/a*] redd ettiklerinde, Ağavânlar cenge[398] mübâşeretlerine nâdim olup, sûlha tâlib oldular. Ammâ Acem'in Huveyza Han'ı sünnî müslüman olmağla, hufyeten Mîr-Mahmud'a, İsfahân'a zâfer bulmanın tarîkini ifâde ettikde, Ağavânlar tâze hayat buldular ve bu hâl üzere iki ay bilâ ceng tevakkuf ettiklerinde, Acemler taşradan imdâd getirürüz deyü, güyâ Ağavânîler'i iğfâl ediyoruz zannında oldular. Ammâ Ağavânlar zahîre cem'i içün etrafa çete etmekde, çünki bu iki ay zarfında dahi Acem'e imdâd zuhûr etmediğinden muztarib olup, sûlhu Acem dahi münâsib gördü. Hemen Ağavânîler bu hâlî göricek, hâllerine ıttilâ' hâsıl etmekle, bir seher ale'l-gafle âb-ı Sâbâd'dan geçüp, İsfahân'ı dört tarafdan muhâsara ettiler. Bundan sonra Acem'in sekiz bin asker ile zahîre ve imdâdı gelicek, Afganlar[399] ile cengde, Afganlar gālib olup, zâd ve zahîrelerini zabt etmekle dahi ziyâde kuvvet buldular ve İsfahânlu bu hâli istimâ' edicek, her şeyden me'yûs olup, kat'-ı ümîd ettiler. Çâre ümîdile bir gece şehzâde Tahmasb'ı sekiz yüz atlı ile İsfahân'dan füc'aten çıkarup Ağavânlar arasından geçüp meydana çıkdılar ve Kazvîn'e gelüp, otuz bin adam peydâ etti. Heman İsfahân'a varup imdâd etmek lâzım iken, nâkıs tedbîr edüp, gereği gibi mühimmât ve zahîre tedârik edüp, sonra gidelüm, eğer İsfahân'ı Ağavân zabt etti ise dahi, Ağavân çıkup gideriken varup ta'kīb ederiz; kendüleri kahr edüp, aldıklarını bıraktırırız[400] fikr-i fâsidi ile te'hîr ettiler ve İsfahân'ın muhâsarası mümted olıcak, İsfahânlu Şâhımız tedbîrsiz olmağla işleri bu rütbeye getürdi.

Şimdiden sonramı tedbîr edecek, bu muhâldir deyü gulüvv edüp, şehzâdesi Mirzâ Süleyman'ı Kaymakam-ı saltanat deyü cülûs ettirdiler. Ol-dahi, iktizâsına göre, kimine kahr, kimine lûtf mu'âmelesin edüp, sa'y ederiken,

Sû'-i karînlere pâdişâh teslîm olarak mîzâc-ı devletin sâkin olduğu:

mukarribler, aybımız meydana çıkar, cümlemiz telef oluruz deyüp, bu şehzâde zâlimdir, Şâh Hüseyin[401] gibi devletlû babası-iken gözüne mîl çekecek imiş sohbetini çıkarmağla, yine halk gulüvv edüp, Mirzâ Süleyman'ı dahi hâl' edüp, diğer şehzâde Mîrza Safî'yi cülûs ettirdiklerinde, ol-dahi on gün sa'y-i cemil etti. Lâkin mîzâç-ı devletin sakīm olup, bir türlü salâhı kābil olmadığın görüp, saltanatdan[402] fâriğ olıcak, yine Şâh Hüseyin'i tahta[403] cülûs ettirdiler. Şehzâde Tahmasb ise[404] zikri mürûr ettiği üze-

re, sû'-i karîn sevki ile imdâd husûsunda ihmâl ettiğinden mâ'ada azîm şenlikler ile düğün edüp tezevvüç eyledi; hatta zifâf gecesi[405] Ağavân İsfahân'a zafer buldu. Zîrâ imdâda giden şehzâdenin safâ ve tezevvüç kaydında olduğun duyup, me'yûs olduklarından kat'-ı nazar, kahtdan[406] bî-çâre olup, gürûh gürûh taşraya firâr ederleridi ve firâr edenlere Ağavân mâni' olmazidi. Muhâsaranın imtidâdı yedi aya bâliğ olup, istilâ'-i kahtdan mahsûrlara[407] perîşanlık ârız olmağla, sagîr ve kebîr Devlet-hâne ta'bîr olunan Şâh-Sarayı'na cem' olup, feryâd ve figān ile bizim hâlimiz niye müncer olur deyü, âh ve enînlerine Şâh tahammül edemeyüp, yanlarına gelüp, kullarım maksûdunuz nedir dedikde, bu kahtdan [367/b] nîce bin insan ve nîce bin hayvan telef oldu; henüz Şâhımızın cemâlini gördüğümüz yok; acaba bizim hâlimizden âgâh mıdır? İş-işden geçdi, heman bizimle bile İsfahân'dan çıkup, Ağavân'a hücûm ederüz; böyle açlıkdan kırılmakdan, a'dâ şemşîrile şehîd olmak evlâdır deyü ağlaşdılar. Şâh def' kaydında oldu, olmıyacak, Hüveyzâ Hânı'nı bunlara serdar nasb edüp, def'-i meclis etmekle, asker Hüveyzâ Hânı'na vardılar. Ol-dahi, Tahmasb azîm asker ile imdâdımıza geliyor deyü, sahte mektup ile def' eyledi. Ertesi yine asker gulüvv ettiklerinde, bu gün nahsdır[408] deyü avk edicek, bu dahi Agavân'a mu'în deyüp, yine Şâh-Sarayı'na teveccüh ettiklerinde, Saray kapıları bend olundu. Asker feryâd ederek Saray'ı taşladıklarında, Şâh'ın hüddâmı silâhlanup, toplar ile vâfir adam helâk edicek, halk Şah'dan dahi ziyâde nefret edüp, bölük bölük İsfahân'dan firâr ettiler ve kalanlar Şâh'ın matbahına hücûm edüp ekl ettiler. Ba'dehu Şâh'ın hâdim ağalarından Hâdim Ahmed Ağa, gayretlü ve şecâ'atlü olmağla, civâr-ı İsfahân'a zahire gelmiş, varup alalım deyü Hüveyzâ Hanı ile söyleşüp, İsfahân'dan çıkdılar ve Ahmed Ağa gereği gibi ceng ederek, başında olan askeri helâk[409] oldu. Hüveyzâ Hanı asla i'ânet etmedi. Yalnız kalıp, firâr ederek, Şâh'a geldikde, niçün Hüveyzâ Hanı'ndan başka geldin deyü îtâb olmacak, Şâh'ın hiç aklı olmadığını görüp, Şâh'ım Hüveyzâ Hanı senin düşmanındır, imdâdıma gelmedi. Lâkin sen dostunu ve düşmanını bilmiyorsun[410], senin ayağına, bu akıl ile Ağavânlar ip takar deyü, kendü[411] kendüyi zehr ile helâk ettikde, halk dahi ziyâde meyûs oldu. Çün muhâsara üç ay oldu, kahtdan at ve katır ve kedi ve kelb ekl ettiler[412]. Ol-dahi tamam oldukda altı kasab tedârik edüp, insan lâhmi verdiler. Kimi meyt, kimi hayy idi ve ağaç kabuğunun vakîyesi üç tümene bey' olundu. Köhne papuçları ekl ettiler.

İfrât-ı kaht:

Pâdişâhın yarar adamına i'tibâr etmemekden zarar:

Gün yüzü görmeyen Hân-zâde hanımlar, cümle cevâhirin başlarına alup, sokaklarda bir günlük ekmeğe[413] tebdîle[414] sa'y ettiler; kimesne rağbet etmedi. Can çekerek, inleyerek[415] vefât ettiler ve kalanlar, za'afdan mevtâları defn edemediler. Kıtâlde helâk olan yirmi bin[416] ve kahtdan helâk olan iki yüz bine bâliğ oldu. Vaktâki Şâh'ın dahi zerre kadar ta'âmı kalmıyacak, Şâh gafletden bîdâr olup, âlemin ne çektiğini bilüp, libâs-ı mülûkâneyi çıkarup, mâtem libasların geyüp, etbâ'ı ile veda'laşdı ve sokağa piyâde çıkup lâşeleri gördü ve sağ kalanlara, ey muhabbetim ile mihnete giriftâr olanlar, binâ'-i devletimizi elimiz ile vîrân ettik;

Sâdık hizmetkârın kadrini bilmemekden[417] pâdişâha zarar :

nâil olduğumuz ni'metin şükrünü ve sâdık kullarımızın kadrini bilmedik[418], sâz ve söze ve ricâlimizin şikāk ve nifâkına bakup bu hâle geldik; düşmanlar ayağı altında kaldık ve sû'-i tedbîr sebebine mâlımız ve saltanatımız yâdlar eline girdi.

Mahâll-i i'tibârdır :

Nâşâyeste fi'ilimiz içün tâc ve tahtımızı Bârî ta'âlâ bize lâyık görmedi deyü[419] şehri gezüp, sokaklara el-vedâ' ve'l-firāk deyü çağırdı. Çün akşam oldu, sabah olıcak Şâh bir kaç adamını Mîr-Mahmûd'a gönderüp, kızını dahi pâk libâslar ile [368/a] Mîr-Mahmûd'ın ayağına gönderdikde, kabûl edüp, Şâh'ı da'vet eyledi ve Şâh

Mîr-Mahmud'ın Şâh olup İsfahân tahtına cülûs ettiği[420] :

Hüseyin dahi âdet-i İran üzre alayla Mîr-Mahmûd'ın ordusuna gelirken ricâl-i Afgan istikbâl ve Mîr dahi bir kaç hatve istikbâl ettikde, Şâh Hüseyin atdan[421] inüp, selâm verüp, Mîr'i kucaklayup, alnından ve gözünden takbîl edüp, koynundan bir sorguç çıkarup, kendi elîle Mîr-Mahmûd'ın başına takup « اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء » âyet-i kerîmesini kırâ'et edüp[422], tâc ü taht-ı İran'ı takdîr-i ezel benden alup sana lâyık gördü deyü bi'at, ibtidâ' Şâh bi'at edüp, ikisi birden ku'ûd edicek, cümle ricâl-i Acem ve Hanlar ve ricâl-i Afgan gelüp, Mîr-Mahmûd'dan bi'at etmekle, Şâh Mahmud oldu. Bir Cuma günü idi. İsfahân kapıları Mahmud Şâh tarafından zabt olunup, İsfahân suukları[423] lâşeden ve gayriden tathîr olundu ve Pazar günü azîm alay ile Şâh Mahmud İsfahân şehrine gelüriken Kızılbaşlardan bir ferd alaya ve seyrine çıkmasın deyü tenbih eyledi ve İsfahân'da müsâfiren sâkin olan İngiltere ve Niderlanda Balyosları yolda istikbâl eylediler. Devlet-hâne ta'bir olunan Şâh-Sarayı'na Mahmud Şâh gelüp nüzûl ettikde, Şâh-ı sâbık'ın Enderûn Ağaları ve Hâdim Ağaları dahi[424] gelüp, bi'at edüp hizmetine kıyâm ettiklerinde, Şâh Hüseyin'in i'timâdü'd-devlesini ve

ricâlini kemâ-fi'l-evvel mansıblarında ibkā eyledi ve acele zahîre getirdüp, şehri evvelki nizâmına vaz' ettikde, firâr edenler dahi gelüp, İsfahân şenlendi ve Şâh-ı sâbıka hıyânet edenleri katl eyledi ve müstakīm kadılar nasb edüp, ihkāk-ı hakka ihtimam edicek, Acemler zevâl-i devletin sebebi şer'-i şerîfi hor görüp, rüşvetle ve şefâ'at ile ahkâm sebebine zûlm olduğunu şimdi idrâk eylediler ve Şâh-ı mahlû'ın hazîne ve cevâhirini zabt ve ricâl-i Acem'in maldarlarından vâfir mâl dahi tahsîl eyledi. Bir ay mürûrunda Tahmasb Kazvîn'den asker ile İsfahân kurbüne geldikde, Tahmasb münhezim olup, Tebrîz'e firâr eyledi ve Mahmud Şâh Kazvîn'î dahi zabt eyledi. Sene bin[426] yüz otuz beş [1722-1723] hulûl ettikde, Kazvînli, Mahmud Şâh'a[427] ibtidâ' sûret-i itâ'atde gelen[428] askere ikrâm edüp, her birini müsâfir etmişleridi[429]. Bir hafta sonra, hıyânet edüp, gece müsâfirlerini katl ettiklerinde Ağavânlar'dan az kimesne halâs oldu. Bu haber Şâh Mahmud'a vâsıl olıcak, Kızılbaşlar'a müdârâ ve ikrâm fâ'ide etmeyüp, hased-i kalb-i adüvv lûtf ile zâ'il olmaz deyüp, yine Acemler'e sûret-i iltifâtda ziyâfet edüp, Acem'in kibârından[430] üç bin Kızılbaşı ziyâfetde katl ve Enderûn'da olan Han-zâde iki yüz nefer civan Ağaları dahi katl eyledi ve ceng ü harbe kādir yirmi beş bin Râfızî dahi ahz olunup, katl olunmağla İsfahân tathîr olundu ve emvâl-i azîme der-hazîne kılındı ve esvākda geçen Ağavân'a Acemler kıyâm ve ta'zîm etmek fermân olundu ve mütemekkinîn-i İran yedi rütbe kılınup, rütbe-i ûlâda Ağavâniyân, sânide Dergüzînîyân, sâlisde Ermeniyân, râbi'de Hindiyân[431] ve Mintâniyân, hâmisde Âteş-perestân, sâdisde Yahudiyân sâbi'de Râfiziyân olmağla, Kızılbaşlar cümleden ahkar add olundu ve Dergüzînli [*368/b*] müslim ve sünnî Musûl sükkânından olup, Şâh Abbas vaktinde İran'a nakl olunmuşlar olmağla, Mîr-Mahmud dahi sünnî olduğu içün indinde Dergüzînli'ler mu'teber olup, yüz bin Dergüzînli'yi kurbünde bulunmaları içün İsfahân'a nakl eyledi ve İsfahân vâsi' belde olup, ehâlisi telef olmağla yalnız Dergüzînli ile memlû olmayup, hâli menâzil kaldığı içün Kandehâr'dan dahi kırk bin Ağavâniyân getirüp nakl eyledi.

Şer'e ta'zîmde kusur etmek[425] zevâl-i saltanata sebep olduğu :

Lâkin Ağavân'da ulûfe âdet[432] olmamağla[433], bu askerlere, taraf taraf irsâl olunup, gāretle iğtinâ[m] ettirürleridi[434] ve Ağavân'dan[435] Emânullah Han bir cesûr ve bahtı küşâde Han olmağla, teveccüh ettiği taraflarda muzaffer olup, Mîr-Mahmud'ı dahi şecâ'ata tergīb[436] ve kendü yedile ahz ettiği mâl-ı ganîmetin nısfını kendü ve nısf-ı ahirini Mahmud Şâh'a vermek üzere mu'âhede etmişleridi. Sonra Mahmud Şâh tama'a düşmekle, Emânullah Han gücenüp heman başına bir Şâh sorgucu takınup[437], İsfahân'dan taşra çıkdık-

da Mîr i'ğmâz etmişidi. İki gün sonra Cerî asker ile Mahmud Şâh ilgar edüp, Emânullah'a erişüp tatyîb gûne çevirüp, İsfahân'a getürdükde, göz habsine kodu. Ba'dehu Mahmud Şâh, Giylân semtine seferine gidüp, şitâ sebebine[438] üç ay zahmetle abes yere askerini telef edüp hâ'iben İsfahân'a geldikde askeri kendüden yüz çevirdi. Emânullah Han maddesinden ve askerinin nefretinden mu'azzeb ve etraf düşmanları hâlime vâkıf olur ise, hâlim nice olur deyü fikrden ve işleri aksine gittiğinden vesvesesi cünûna mübeddel oldu; hatta halvet vesîle ile Şeyh türbesi'ne girdi; yine kemâl-i akla nâ'il olamadı ve bir gün Şâh Hüseyin'in cemî' evlâd ve akrabâsı olup, kendü habsinde olan yüz beş nefer kimesneyi elleri bağlı karşısına getirdüp[440], bir başdan[441] cellâdlar katl eylediğini sâ'iri görüp, feryâd ettiklerinde, Şâh Hüseyin dahi mahbesde[442] duyup, ma'sûm şehzâdelerime kıyma deyü aman diyerek[443] yüzünü yerlere sürdükde, çok inâd etti. Hele sonra bağışladı. Lâkin zehreleri çâk olmuş, iki gün sonra şehzâdeler dahi helâk oldu. Bu sebebden kendinin cünûnu dahi ziyâde olup, yanına gelene darb ve şetm ettiğini mukarribleri görüp, nefsine zarar eder mülâhazası ile odaya kapayup ilâç ettiler. Lâkin batnında peydâ olan veca'dan kendü omuzlarını koparıp mecrûh etti ve bu cerâhetlerden, bed râyiha peydâ oldu ve bu[444] esnâda Tahmasb üzerine irsâl ettiği askerin dahi münhezimen geldiklerini istimâ' edicek, keder keder üzerine olduğundan rü'esâ'-i Afganiyân mütehayyir oldu ve bir müddet dahi sabr olunsa, Acemler ferce bulup dört tarafdan bizi i'dâm eder deyüp, heman Mîr-Mahmud'ın emmisi olup bundan akdem katl ettiği Mîr-Abdullah'ın oğlu Eşref Sultan'ı, Mahmud Şâh habs etmişidi, ricâl-i devlet varup zindandan Mîr-Eşref'i çıkarup, tahta iclâs etmek içün taht kurbüne vâsıl olduklarında, tâ babamı katl eden Şâh Mahmûd dedikleri mecnûn kısas olunmadıkca cülûs etmem dediğine binâ'en, ricâl varup, Mîr-Mahmud'ın başını[445] kesüp getirdiler. Eşref Hân dahi tahta cülûs edüp Eşref Şâh oldu ve cümle hüddâmını dahi katl-i âm eyledi ve adâlet ile mülâyemet etti ve halkın dahi[446] haddini tecâvüze ruhsat vermedi ve Şâh Hüseyin'in ayağına varup teselli eylemekle, A'câm'ın hatırını hoş eyledi ve bâkire kızına [369/a] tezevvüc etmekle, Ağavân[447] ve A'câm'ın memdûhu olıcak, ben taht-ı İsfahân'a mâlik oldum, İsfahân'a tâbi' olan yerlerden âl-i Osman aldığını gerü verüp, keff-i yed eylesün ve illâ ceng

Şâh fikri[439] ile mecnûn olduğu :

Cülûs-ı Eşref Şâh :

Afgan'ın âl-i Osman ile muhârebesi :

ederim demekle, Bağdad Ser-askeri Ahmed Paşa'ya asker ve hazîne irsâl olundu. Gelüp Ahmed Paşa ile cengde gālib olup, Kirmân-şâhân ve Hemedân'ı zabt ettikden sonra, sûlha tâlib olmağla zikri...[448] senesinde, mürûr ettiği üzere Âstâne'ye Afgan elçisi gelüp akd-i sûlh olundu. Bu esnâlarda mezbûr şehzâde Tahmasb hayrân ve ser-gerdân olup, hangi niyyete şürû' etti ise cümlesinden me'yûs ve münhezim olarak, kendü kendüye bu kârâ çâre olmayacağını[449] iz'ân ve terk-i gurûr edüp, Horasân cânibi aşîretinden Fetih Ali Han nâm emîr-i Türkman'dan isti'âne[450] ettikde, kendü aşîretinden başka Afşar ve Bayat ve Çemişkezek aşîretlerini dahi Şehzâde Tahmasb'ın hizmet-i imdâdına ta'yîn eyledikde[451], Tahmasb kuvvet bulup, bundan akdem Rüstem neslinden Melik Mahmud Sistânî, Şâh Hüseyin herc ü mercinde Horasân'ı hâlî bulup istîlâ' etmişidi. İbtidâ' Tahmasb varup Melik Mahmud ile ceng ve Melik Mahmud'ı i'dâm ve Horasân'ı teshîr eyledikde dahi ziyâde kuvvet buldu. Lâkin ekser tedbîrde müdebbiri Afşar tâ'ifesinden rüşd ve sedâd ile meşhûr olan Nâdir Ali, Tahmasb'a Eşik-Ağası ya'ni Kapıcılar Kethüdası olmuşidi. Müdebbir bu idi. Bu cengde sâdıkāne hizmeti ve sâ'ib-i tedbîri vücûda gelmeğle Şehzâde kendüye[452] ziyâde i'tibâr ve rağbet edicek, Nâdir Ali dahi ihlâsını beyân zımnında, kā'ide-i A'câm üzre, Tahmasb Kulı Han lâkabı[453] ile telakkub edüp, istiklâl iktisâb edicek, şehzâdenin kuvvetine[454] ve mülk-i mevrûsuna mâlik olan mezkûr Fetih Ali Han'ın bizler minneti altında kaldık, minnetden halâsa çâre i'dâmdır deyüp, iyiliğe[455] kemlik nâmını ve bu hıyâneti irtikâb edüp, Fetih Ali Han'ı i'dâm etmekle, Nâdir Ali dahi ziyâde istiklâl kesb edüp, İsfahân teshîrine mübâşeret ve üç def'a Afgāniyân'dan Eşref Şâh ile ceng ettikde her birinde gālib ve İsfahân kurbünde Eşref Şâh'ı târ u mâr edüp, İsfahân'ı zabt eyleyüp[456], Şehzâde Tahmasb, Tahmasb Şâh olıcak, müdebbir-i merküm Nâdir Ali'yi i'timâdü'd-devle ya'ni sadrıâzam nasb eyledikde, yine ânın re'y ve irâ'esile şahlığına takvîyet içün âl-i Osman ile musâlâha talebile İbrahim Paşa'ya elçi irsâl eyledikde, İbrahim Paşa, zevkimize mâni' oluyor deyü def'-i gāile-i seferi münâsib görüp, Tahmasb Şâh'a mülk-i mevrûsunu ya'ni[457] Kirmân-Şâhân ile Hemedân'ı verüp, mâ'adâ alınan yerler Devlet-i aliyye'de kalmak üzere musâlâha ve elçi ile temessükleşüp, temessük Tahmasb'a varup, sûlha kıyâm verilür-iken i'ti-

Zuhûr-ı Tahmasb Şâh :

Nâdir Ali :

Nâdir Ali'nin i'timâdü'd-devle olduğu :

mâdü'd-devlesi mesfûr Nâdir Ali[458] kendülüğünden Ferahân[459] ve Yezdicerd şehirlerini âl-i Osman yedinden ahz eylediği Devlet-i Osmanîye'nin ma'lûmu olıcak, ser-askerlere muhâfaza-i bilâd içün ihtimâm fermânları gitti. Lâkin[460] Hemedân ve Tebrîz'i dahi, Tahmasb gelüp zabt ettikden sonra, Horasân ile Kandehâr beyninde Ferâh ve Herât kal'aların Afgan yedinden nez' ve Afgāniyân'dan İran'ı tathîr niyyetile Tebrîz'den İsfahân'a teveccüh edüp, güyâ Tahmasb Şâh'ı taht-ı İsfahân'a iclâs kaydında-iken, Tahmasb Revân'a gelüp, Revân Ser-askeri Hekim-başı zâde Ali Paşa ile cengde mağlup olup, firâr, ba'dehu [369/b] Hemedân sahrasında Bağdad vâlisi Ahmed Paşa ile cengde dahi münhezim olıcak, Ahmed Paşa'ya niyâz-nâmesi gelüp, sulhâ tâlib olmağla, nehr-i Aras hadd-ı fâsıl[461] zikri mürûr ettiği üzere Gence ve Tiflîs ve Revân ve Şirvân âl-i Osman'da Tebrîz ve Hemedân ve Kirmân-Şâhân[462] Acem'de kalmak üzere kırk üç [1730-1731] tarihinde nizâm verilmekle, bu nizâm İbrahim Paşa'nın ve Sultan Ahmed Han'ın vak'asına bâ'is olmuşidi.

Hâlbuki, Acem Şâhı olan Tahmasb Şâh'ın dahi idbârına sebep oldu; ya'ni Tahmasb'ın i'timâdü'd-devlesi Nâdir Ali şahlığı sayda tuzak kurup, fırsata müterakkıb-iken, Tahmasb'ın bu sulhûnu haber alup, râzı olmayup, Şâh Tahmasb'ı takbîh ve ta'yîb ederek hâl' ve kırk günlük

Zevâl-i Şâh Tahmasb: Nâdir Ali'nin Nâdir Şâh Olduğu:

Tahmasb'ın sagîr oğlu Abbas[463]'ı güyâ iclâs[464] ve Tahmasb'ı Horasân'da Gülât (کلات) kal'asına habs ve Şâh'ın mevcûd askeri ile mühimmâtını zabt ve Bağdad'ı Râfizîler'e alıvermek dâ'îyesile Râfizîler'in gönlünü cezb ederek, gelüp Bağdad'ı muhâsara ve A'rec Osman Paşa ile cengde münhezimen firâr edüp, mütehayyiren Hemedân'a vardıkda bu rezâleti def' edüp, kendi şâhlığına karar verilmesine ilâç, yine âl-i Osman'dan olur deyüp, âl-i Osman'ın İran seferlerinden usanup sûlha tâlib olduklarını ni'met bilüp, matlûbunun husûlüne ve âl-i Osman'ın iğfâline mübâşeret etmişiken tekrar Osman Paşa ile cengde Osman Paşa şehîd olıcak, gālibâne musâlâha sevdâsı ile Devlet-i aliyye'den Ordu nâ'ibi olup, esîr olan Abdülkerîm Efendi'yi yanına getirdüp, var bi'z-zât Pâdişâh'a söyle, bir ferde[465] söyleme deyü yeminler verüp, musâlâha olacağını bildirüp, gönderdi ve sadrıâzam olan Hekim-başı zâde Ali Paşa'ya mektubunda[466] benim ceddim mukaddema Cengiz hurûcunda Rum'a gelen âl-i Osman'ın ceddi Ertuğrul'ın karındaşı olup, babaları Süleyman Şah suya gark oldukda benim ceddim İran'a gitmişidi. Bu takrîb selâtîn-i Osmânîye ile usûbet-i nesebîye cihetinden karâbetim vardır. Münâsib olan sûlhdur deyü tahrîratı Ali Paşa'ya geldikde mü-

mâşât ile cevab[467]-nâmesini Ali Paşa tahrîr edüp, irsâl ettikde, bu kâğıd İran Ser-askeri Abdullah Paşa'nın[468] yedine girdikde, münâsib görmeyüp kâğıdı gerü göndermekle, kâğıd-ı mezkûr Ali Paşa'nın sadâretden infisâline sebeb oldu ve mezbûr Abdullah Paşa kendü re'yi ile Revân kurbünde mezbûr Nâdir Ali ile cengde şehîd olıcak, Nâdir Ali gelüp Gence Muhâfızı olan Genç Ali Paşa'yı dahi Gence'den ihraç edüp, Gence'yi zabt ettikden sonra, tekrar sûlha taleb izhâr etmekle, bu keyfîyet, taraf-ı devletden Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'ya havâle gûne işâret olundu ve Ahmed Paşa, Erzurum'a geldikde, Nâdir Ali Hazînedârı Mîrzâ Muhammed'i Ahmed Paşa'ya sûlh sohbeti içün irsâl edüp, kendi Kars'dan Tiflîs tarafına gitti ve cânib-i devletden Genç Ali Paşa, elçi nasb olunup, iktizâsına göre sûlha nizâm ver deyü açık hatt-ı hümâyûn irsâl olundu ki, ne-gûne karar verir-isen, kâğıd-ı merkūma tahrîr eyle deyü buyruldu. Genç Ali Paşa dahi kırk sekiz senesi Zi'l-ka'de'sinde [Mart 1736], Tiflîs kurbünde, Mîrzâ Muhammed ile müzâkerede, Sultan Murad-ı râbi' hüdûdı ile murahhas oldum, ya'ni alınan yerleri cümleten vermek üzre murahhasım dedikde, benim de matlûbum budur[469]; lâkin bir kaç madde taleb ederim. Evvelâ biz ehl-i sünnetden olmağla, benim tarafımdan dahi, hüccâc-ı İran ile Emîrü'l-hâccım gide[470]; Sâniyen bizim mezhebimiz olan Ca'ferî mezheb, mezheb-i hâmis olup, bu mezheb içün dahi Kâ'be'de [*370/a*] bir rükn binâ oluna; Sâlisen benim tarafımdan bir Şâh-bender Âstâne'de ve âl-i Osman'ın Şâh-benderi İsfahân'da dâ'imâ sâkin ola; Râbi'an esârâ[471] tahliye olunup dilerler ise vatanlarına gideler deyicek, murahhas olan merkūm Genç Ali Paşa, ben ancak hudûd kat'ına me'mûrum[472], bu maddelere cevâb veremem dedikde, Nâdir Ali cevâbında münâsib olan, Devlete tarafımdan Abdülbâkī Han gidüp temşiyet versün deyüp, Abdülbâkī Han'ı elçi ve Sadr-ı memâlik dedikleri Mîrzâ Kāsım'ı ve Horasân müderrislerinden kendi imamı ve Reîsü'l-ulemâ Ali Ekberî terfîk edüp, kırk dokuz Şevvâl'inde [Şubat 1737], Sahrâ'-i Mugan'dan Âstâne'ye irsâl eyledikden sonra, bi'l-cümle İran'ın vücûh-ı âyânını ve küberâsını Sahrâ'-i Mugan'a cem' edüp, gerek Afgan'ın ve gerek âl-i Osman'ın İran'dan aldıkları yerleri, ben bi'l-cümle istirdâd eyledim; lâkin bana fütûr geldi, ben ba'de'l-yevm kendi askerim ile Horasân'a gidüp, uzlet ihtiyar ederim; size bir adam lâzım, yine münâsib olan Şâh Tahmasb mı, yoksa gayrisimidir, bir[473] sûret verin dedikde, cümlesi, biz senden gayrisin istemeyüz dediler. Hele bir kaç gün fikr edün deyü meydan verüp, yine cem'iyyet ettikde: bu İran'ın ihtilâli, Şâh Hüseyin'in istirâhat taleb edüp kāsır himmetle fütûrundan zuhûr etti; fî-mâba'd biz ol silsileye mütâba'at etmeyüp seni isterüz dediler. Çünki böyledir. Ba'de-ez-in eshâb-ı güzîne sebb ü la'n

etmeyüp, ehl-i sünnet ile ittihâd-ı mezheb edüp, mezheb-i Şî'îden rücû' ve Ca'ferî[474] mezhebe[475] dühûl edüp, evlâd-ı Şâh Hüseyin'i yâd etmemeye ahd ü yemîn edüp, imzâlarınız ile hüccet verürseniz yine bu haml-i sakīli tahammül ederim dedikde, cümlesi hüccet tahrîr ve temhîr edüp verdiler[476]. Vaktâki elçi Abdülbâkī Han Âstâne'ye geldi ve zikri mürûr[477] ettiği üzere, ordudan[478] Âstâne'ye getürilen[479] Reîs İsmail Efendi ve Tavukcu-başı Mustafa Efendi ve Râgıb Efendi ile mükâlemeye bed' ettiklerinde, zuhûr-ı âl-i Osman'dan berü böyle mezheb bahsi ile musâlâha sûreti tevârihde görülmüş değil; bu husûsda ulemâya ihtiyâc olmağla Sadr-ı Anadolu'dan mün'azil İmâm-ı evvel-i sultânî Pîrî-zâde Mehmed Sâhib[480] Efendi ile hâlâ Sadr-ı Anadolu Neylî Ahmed Efendi ve Anadolu pâyesi verilen Mestcî-zâde Abdullah Efendi ve İstanbul'dan münfasıl İlmî Ahmed Efendi ve İstanbul pâyesi verilen Fetvâ-emîni Abdullah Efendi ve Genç Ali Paşa ve Reîs İsmail Efendi ve Tavukçu-başı ve Râgıb Efendi, İstanbul'da Bahçe-kapısı'nda Muhsîn-zâde Sarayı'nda elçi ile bir kaç def'a mükâleme ve ulemâsı ile mübâhase ve münâzaradan sonra Emîrü'l-hâc İran'dan gitsün, ammâ Şam'dan gitmeyüp, Lahsa[481]'dan ve Necef'den gitsün, eğer Şam'dan gitmeye muhtâc olunur ise Emîrü'l-hâc lâfzı olmayup, gayri lâfz olsun ve iki devletin birer adamı, âhirin pây-tahtında Mîr-i alem pâyesile ku'ûd etsün ve esîrler tahliye olunsun[482], kaldıki mezheb-i Ca'ferî'nin hâmis olmasında, mahzûr beyân olunup[483], ol-dahi kendü mezhebleridir, bize zararı yok deyü rizâ verilüp, böylece müsâlâha itmâm olundukda, devletin bu rütbe müsâ'adesine ve za'îfen[484] mükâlemesine kanâ'at etmeyüp, bu maddelerin böylece Devletin kabûl ettiğini cemî' Memâlik-i Osmânîye müftîleri ve kadıları ve müderrisleri [370/b] dahi kabûl ve imzâ etmedikce, ben sözü kat' edemem deyüp, bir kaç def'a dahi meclis ve mükâleme ve münâkaşa olunup, nihâyetinde Devlet[485] tarafından bir elçi ile ulemâdan iki Efendi ta'yîn edüp, benimle bile gitsün, bu işler İran'da nizâm bulsun deyü inad edicek, müşâvere tertîb olunup, ibtidâ' Paşa-kapısı'nda cem'iyyet ve Şâh'dan gelen kâğıdı kırâ'et matlûbu olan maddelere vech-i meşrûh[486] üzere nizâm verildiği[487] takrîr olundukda, cümle huzzâr kabûl ve fâtiha kırâ'et olundukdan sonra Elçi Han yine teklîf-i mâlâyutâka ağâz edüp, elbetde ta'yîn olunacak elçi elbette[488] üç tuğulu olsun dedikde, bu devletde kā'ide dâ'imâ elçi Beyler-beyi pâyesile olmaktır deyü vücûh beyân olunduğu müfîd olmıyacak, na-çâr Büyük Mîr-i âhûr Kara Mehmed Paşa zâde[489] Mehmed Bey'e üç tuğ verilüp

Âl-i Osman'ın za'îfâne sûlhunun kâzib olup bekāsı olmadığı :

elçi nasb olundu. Ba'dehu bilesince gidecek efendiler, Şeyhülislâm olmaz ise, Kazaskerlerden iki efendi olsun deyü, dahi[490] çok ibrâm eyledi.

Lâkin imkânı olmamağla sâbık Fetvâ-emîni Abdullah[491] Efendi'ye Anadolu pâyesi ve diğer Fetvâ-emîni Halil Efendi'ye Edirne pâyesi verilüp, ta'yîn olunmağla, emr-i müsâlâha tekmîl olıcak, sâhib-i devlet seferde bulunmağla Reîs Efendi vekâleten elçiye Tırnakçı[492] Yalısı'nda ve Kaymakam Paşa Sa'd-âbâd'da ve Şeyhülislâm hânesinde ve Genç Ali Paşa Üsküdar'da ziyâfet edüp, Şeyhülislâm'dan mâ'adâsı elçiye kürkler ve sâ'atler ve mükemmel atlar ihdâ ettiler ve sûlh-nâme almak içün elçi mollalar ile Dîvân-ı hümâyûn'a varup, huzûr-ı hümâyûn'a[493] dâhil oluriken, elçiye serâ-ser nîm-ten ve mollalara bol-yenlü samur kürkler ve sâ'irine hil'atlar ilbâs ve nâme teslîm olunup, müstevfâ harclık verilüp mollalara nefîs kitablar ve elçiye hattı a'lâ Mushaf-ı şerîf i'tâ olundu[494]. Ehl-i tevârihe ma'lûm, bu dîn-i mübînin bâ-husûs bu Devlet-i aliyye'nin hassasındandır. Her ne vakit za'îfâne sûlh[495] irtikâb olunsa, irtikâb olunduğu kalır, temel tutmaz[496], sûlh kâzib olur. Bu def'a mükâlemede bulunan zâtlara söz olmaz. Tevârih-şinâs olduklarında dahi iştibah yok. Çünki on beş seneden berü, yalnız Acem'e sefer olunuriken, ekseriyâ gālib dahi olunuriken hazîne ve re'âya telef oldu ve bin zahmetle alınan yerler elimizden gitti ve bir kaç def'adır bu Nâdir Ali'nin istidrâcı kavî ve tedbîri kâmil olmağla, inhizam tarafımızda vâki' oluyor ve askerde nizâm kalmadı, şimdiden-gerü sefer olunsa mukâvemet me'mûl[497] değil-iken, şimdi Moskov seferi dahi zuhûr etti. Hazîne'de müzâyaka var; bu derde sûlhdan a'lâ i'lâç olmaz deyü, sûlhun[498] nizâmına sa'y ve Kızılbaş'ın ber-vech-i meşrûh mâlâyutak teklîflerini kabûl ve rezâleti irtikâb ettiler. İnşâallah sinîn-i âtiyede[499] şerh olunur. Asla bu rezâleti irtikâbın[500] ve olunan masârifin ve çekilen zahmetlerin fâ'idesi olmadı; bu devletin zuhûru salâbet-i İslâmiye iledir[501]. Her ne vakit salâbetle hareket olunur ise, muzaffer olunur ve her ne zaman acz-ü rehâvetle hareket olunsa mağlûb olunur ve her ne zaman âcizâne sûlh mün'akid olunsa, sûlh tamam olmaz, sûlh kâzib olur, gaflet olunmaya ve bu esnada Moskov keferesinin yüzbin fecereden mürekkeb taburu, Ur-kapı'sına geldikde, Tatar taburdan çıkanları esîr etmekle, küffârı taburdan çıkartmayız i'tikādı ile Tatar Han [371/a] asker tedâriki içün Kırım'a gittikde, küf-

Şeyhülislâm'ın elçiye ziyâfeti:

Âcizâne Sûlhun bu devletde mümkün olmadığı ve salâbetin faydası:

Moskov seferi:

far Ur'ı hâli bulup, Ur-kapı'sından Kırım adasına dühûl ettikde, Ur-kal'ası muhâfazasında olanlar[502] bilâ ceng,

Moskov'ın Kırım'a hasâreti :

kal'ayı amân ile küffâra teslîm eylediklerinde, küffar amânına durmayup, mallarını ahz ve cümlesini esîr eyledi ve yirmi bin kefere, Kılburun'a gelüp, mâ'adâsı adanın tûl ve arzına cevelân ederek, Kırım'ı vîrân eyledi; hatta pây-taht-ı Kırım olan Bağçe-Saray'ı dahi ihrāk eyledi ve Ak-Mescid tarafından Ur taşrasına çıkup, diyârına gittikde akībinden Tatar ayrılmayup Sahrây-ı Tîh'den[503] seksen sâ'at mesâfeye dek, bulduklarını esîr ettiler ve zahîrelerini kesmekle cû'dan yevmîye beşer ve altışar yüz kâfir helâk ve telef oluridi.

Bu vakta gelince Hanlar Kırım'ı hirâset ederleriken hâlâ Han olan Kaplan Giray huşûnet ile mîrzaları[504] tenfîr ve ihtilâl ve isyânlarına sebeb olmağla, Kırım'ın harâbına bâ'is olduğu içün azl olunup, Kalgay olan Fetih Giray[505] han nasb olundu ve da'vet ile orduya geldi ve umûr-ı saltanata istîlâ' eden Vezîr Kethüdâsı Osman Kethüdâ'nın maksadı[506] kışlamak olmağla, orduda müşâvere olundukda, Osman Kethüdâ'nın mizâcına mümâşâten erbâb-ı müşâvere bizler, can ve başa ve yağmura ve yaşa bakmayup, kışlarız dedikleri pâdişâha telhîs

Ordunun Baba-dağı'nda kışladığı :

olundukda, ruhsat-ı hümâyûn vürûd edicek, Han Kırım'a, Vezîr Baba-dağı'na, Bölükât-ı erba'a Kefe'ye, Topcu[507] ve Arabacı İsakcı'ya Yeniçeri ve Cebeci'nin birer mikdarı Baba-dağı'na, mâ'adâsı Kili ve İsmâil'e ve İbrâil'e ve Boşnaklar ile Levendât, Boğdan'da kışlamak tertîb olunup, Kasım'ın yedisinde Vezîr Baba-dağı'na meştâya geldi. Kānûn-ı kadîme nakz-ı ahd eden keferenin Balyos'u

Nakz-i ahd eden kâfirin balyosu:

ordu ile gidüp, serhadde vardıkda diyâr-ı nekbetine gitmeye[508] icâzet verilmekidi; lâkin, serhadde varılmayup, kışlada kalındığından, eyyâm-ı şitâda diyâr[ına][509] gitmeye izin verildi ve küffâr Kırım'a hasâret ettiği içün Donanmây-i hümâyûn, Kara-Deniz'de bir münâsib mahâlde kışlamak fermân olunmuşidi[510]. Canım Hoca, Kapdan Paşa, asker dağılır, hâli tekneler ile kışlamak gayr münâsib deyü,

Canım Hoca :

Tersâne'ye geldiği içün azl olunup. Ali Kapdan[511], Kapdan Paşa nasb olundu ve Moskov'ın nakz-i ahdini beyân içün vezîrden Nemçe'ye giden mektubun cevâbında, adâvetden ve muhârebeden sûlh evlâdır[512]; Kıbel-i vukū'ü'l-muhârebe, Devlet'in musâlâha murâdı olur ise, biz tavassut ede-

lim ve İstanbul'da Kapı-kethüdâmıza elçi pâyesile ruhsat irsâl olunmuştur; murâd buyrulur ise i'tibâr oluna deyü mektubu geldikde, Moskov tarafından yedinde sulhû kabûl temessükü lâzım ve esas sûlh, kadîmi hüdûd üzre olmalıdır, ma'lûmun olsun, zîrâ Moskov mütelevvin[513] kâfirdir, mâbeynde olanı mahcûb eder deyü vezîrden[514] Âstâne'ye kâgıd gelicek, elçinin orduya gitmesi lâzım olmağla, Nemçe elçisi irsâl olunup, vezîr ile sohbet ettikde, Moskov bağteten Azak Kal'ası'na müstevlî olduğu içün mıkdârın bildirmek lâzımidi. Lâkin siz tavassut etmişsiz, hâtırınız içün sûlh olalım[515], Moskov aldığı yerleri bırakıp, kadîm hudûd üzre sûlh olunmak esasdır; tâ Çâsâr'dan böyle temessük olmayınca, sulhâ bed' olunmaz deyü[516] vezîrâne cevab vermişiken, cümle[517] ûmûr-ı devlet yedinde olan Vezîr Kethüdâsı Hâlisâ Osman Efendi [371/b] bu Devlet-i aliyye'nin zuhûru salâbet-i dîn-i mübîn ile olup, bu vakta gelince görülen işler salâbet ile vücûda geldiği, tevârihden ma'lûmu olmamağla, gā'ile-i seferin def'i sûlh ile olur ve sûlh rûy-i dil ile olur mülâhazası ile îrâd-ı acz ve fütûr gûne, biz askerimizin kesretine mağrûr olmayup, Bârî-ta'âlâ kerem eder ise, Moskov'dan intikam alırız ve sizler Moskov'a imdâd ederseniz, etme demeyüz[518]

Sûlh sohbeti ile Devleti gafleti ve küffârın iğfâli :

Zîrâ biz sizinle nakz-ı ahd etmeyüz; siz ederseniz, etmemenizi ricâ ederüz. Hudûdumuza girseniz dahi muhârebe etmeyüz. Eğer muhârebe ederseniz, nâ-çâr mütevekkil olup, ceng ederiz. Çünki tavassut etmişsiz. Devletin şânına lâyık sûlh etmenizi ricâ ederiz deyü, hasmın cür'etine[519] yol göstermek ve kocunduğu şeyleri bildirmek gibi tekellüm ettikde, elçi biz sizin böyle dostluk edeceğinizi bilmedik; temşiyet-i sûlha dikkat etmedik. Çünki sizler Azak'dan geçmiyorsuz[520]. Moskov da aldığım aldıkdır, vermem der. İki emrin beyninde bir münâsib şey bulunsun deyüp iğfâl ve ednâ şey' içün Çâsâr'a[521] tahrîr edeyim deyü bir kaç def'a ta'vîk ile mükâlemeyi bahara te'hîri[522] câiz ki, iğfâl ola deyüp, berren ve bahren azîm sefer tedâriki Devlet'den taleb olundu ve iş-bu şitâda sular dondukda, Kırım Han'ı çapula gidüp, elli günde yakup, yıkup iğtinâm ve ihlâk ettiğinden başka, yüz bin esîr ve dört yüz bin hayvan çıkarup, sene evvelinde olan Kırım hasâretinin intikāmını aldı ve tavassut içün İngiltere ve Felemenk elçileri dahi Âstâne'den orduya geldi ve Nemçe'den yine mektub gelüp, bizim, Devletle dostluğumuz kavî ve izzetini taleb ederim; ancak hangimiz cenge mübâşeret ederse[523], ikimiz birden etmek üzere Moskov ile ahdimiz olduğuna binâ'en, âna dahi imdâd ede-

Nemçe'nin hîlesi :

rüz. Eğer Devlet gücenir ise, musâlâha münâsibdir; heman mükâlemeye mübâşeret olunsun deyü yazmakla, Reîs Mustafa Efendi ve Büyük Rûznâmçeci Mehmed Bey ve Mektûbî Râgıb Efendi ve Silâhdar kâtibi Sa'id Efendi mürahhas ta'yîn olunup, bin nefer etbâ'ları ve sekiz yüz Tüfenkçi ve dört Yeniçeri ortası ve tercümanı ile mâh-ı Nisan'da mahâll-i mükâlemeye irsâl olundu ve ordu Baba-dağı'ndan İsakçı'ya varup, akd-i musâlâha haberine muntazır oldu. Amma mahâll-i mükâleme Boğdan sınırında Sordika[524] iken, Nemçe elçisi Leh sınırına tahvîl[525] eylediği haberi geldikde, ordudan izin ve müsâ'ade olunmağla Leh[526] sınırına vardıklarında, Nemçe elçisi, benim Çâsâr'a yazdığım ikinci mektubun[527] cevâbı gelmişidi. Gece ben mütâla'a ederiken mûmda yandı, tekrar sûretini taleb eyledim; sûret gelsün deyü, otuz gün dahi imrâr-ı vakt etmekle Haziran dahil oldu.

Sene : 1150 (1737-1738).

İstîlâ'-i Moskov be-kal'a-i Özü ve Kıl-burun ve nakz-i ahd-kerden-i Nemçe ve istilâ'-i Nemçe be-kal'a-i Nîş-râ ve zuhûr-ı tâbur-ı Nemçe der kurb-i kal'a-i Vidîn ve tâbur-ı diğer der hüdûd-ı Eflâk ve münhezim-şûden-i Nemçe der her mahâl ve katl-i Kethüdây-i sadr-ı a'zamî Hâlisa Osman Efendi der İsakcı ve Defterdâr-ı sâbık Halil Efendi der Edirne ve maktûlî-i şeş-tat hezâr küffâr der Banalûka be-dest-i sadr-ı sâbık Ali Paşa ve tahlîs-i kal'a-i Niş be-dest-i Hâfız Ahmed Paşa Köprülü-zâde ve avdet-i mürahhasân-ı Devlet-i aliyye ez Niemrava (نيمراوه *) be ordûy-ı hümâyûn ve hareket-i ordûy-ı hümâyûn ez Kartal ve vusûleş be-Âstâne [372/a] ve irsâl-i Rakofcı-zâde be-cânib-i Vidîn ve hareket-i Sadr-ı a'zâm Yeğen Mehmed Paşa be-Ordûy-ı hümâyûn ez Âstâne :*

Çünki sene-i sâbık evâhirinde Nemçe'nin[528] musâlâhaya tavassutu iğfâl içün belki kendinin dahi demâğı fesâdını[529] icrâ' içün olduğu ef'âl ve akvâlinden ukalâya müberhen iken cümleden a'kal geçinen Osmanzâde[530] sulhu tahkīk belkî tekmîl oldu, cânibine zâhib olup, sefer tedârikinde ihmâl ve mühimmât erişdirmekde müsâmaha üzre gafletini[531] Bender Muhâfızı Muhsin zâde Abdullah Paşa bilüp, bu üslûb ile ya'ni küffâra izhâr-ı tevâzu' ve tezellül müfîd olmayup, sûlh olacak dahi olsalar bu âcizâne hareketi gaflet ve fırsat addedüp hiyânet edeceğini iz'an etmekle, Vezîr Kethüdası'na, Bender'de asker ve zahîre ve top kalîldir, gerçi mükâlemeye mübâderet olun-

Nemçe :

Küffârın iğfâlini hakīkata hamlden zarar :

muş; ancak esnây-i mükâlemede muhârebe olduğu vardır. Acele top ve cebehâne ve asker irsâl edesiz deyü yazdığı mektub geldikde, Hâlisa Efendi iğzâb olup, bu kelâmları cünûna haml edüp, biz de ol-tarafa varmak üzreyüz; havfî gālib ise biraz cesâret etsün deyü mizâh[532] yolundan, gelen adamı boş gönderdi ve akîbinde Özü Muhâfızı Yahya Paşa'dan, Moskov hududuna irsâl ettiğim casûslar gelüp, yüz bin kefereden mürekkeb tabur, Özü muhâsarası kasdı ile Kodak nâm mahâlle gelmiş ve musâlâhanın aslı yok, iğfâldir deyü haber getirdüler; eğer muhâsâraya gelür ise, kal'a askerden tehîdir; acele asker irsâl edesiz deyü mektub geldikde, yine Hâlisâ iğzâb olup, Paşa sevdaya uğramış, Tatar müfsidlerinin sözü ile kendüye zahmet vermesün, heman müsâlâha tekmîl olmuşdur, cümlemiz avdet üzereyüz; adamını boş gönderüp ordûya gelen asker, sâir sefer senelerinden ziyâde ya'ni altı aydan berü ordûya gelince nice fukaraya zûlm olunmuş, zahmet çekilmiş iken, yüz bin mikdârı askeri tashîh[533] ettirmeyüp, üç günde perîşan eyledikde, Vezîr Kethüdası'nın istiklâline binâ'en vezîr dahi karışmaz ve harekâtına bakup, hayrân olur. Küffârın harekâtı bizi iğfâl edüp, fücc'eten muhârebe iktizâ etmek gerek, acabâ Hâlisâ, mahfî vâkıf olduğu şeymi var[534] deyü fikr ederidi. Ba'dehû Vidîn Muhâfızı İvaz Paşa'dan dahi, Nemçe'nin sûlha tavassutu iğfâl olduğundan gāfil olmayub, Vidîn ve Niş askerden tehîdir, Niş'e bir yarar[535] vezîr ile asker, Vidîn'e kezâlik asker irsâl edin; Nemçe'nin dahi gāfilen[536] nakz-ı ahd edeceği âşikârdır deyü mektub geldikde, Hâlisâ Efendi yine iğzab olup, Nemçe'nin nakz-i ahd etmeyeceğine[537] ben kefîlim, Paşa safâsında olsun, mâl-ı mîrîyi itlâfdan[538] sıyânet etsünler deyü Çuhadar'ını[539] tehî gönderdi. Ba'dehu yüz seksen bin Moskov Özü kal'asını, bir sudan bir suya muhâsara edüp, doksan aded havan ile humbara atmaya mübâşeret ettikde, Özü kal'asını muhâfazaya otuz bin adam lâzım-iken, henüz üç bin adam yok; bu esnâda Muhsîn zâde, Vezîr Kethüdası'nın hâline bakup, Bender'den üç bin[540] adam göndermişidi. Mecmû'ı altı bin adam oldu; Ammâ mecmû'ı şaranpolar muhâfazasına kifâyet etmeziken, Yahya Paşa gayret edüp, üç gün içerüden [372/b] yürüyüşler ettirüp, otuz bin küffâr katl edüp, kellelerinden on aded püşte peydâ olunmuşidi. Lâkin humbaradan kal'ada harîk zuhûr ettikde, kıllet-i insandan itfâsı kābil olmayup, bi'l-cümle ebniyyesi muhterîk olduktan sonra, İç kal'aya dahi sirâyet edüp, küllîyen muhterîk oldukta, yedi aded kulede Cebehâne ve barut varidi.

Özü Kal'ası'na küffârın istîlâ'sı :

Cümlesi birden ateş alup, kıyâmet kopmak hâlâtı zuhûr ve berhevâ olup, nüzûl eden taşlardan çok müslimân şehîd olup, zuhûr eden şedîd rüz-

gârdan küffâr toplarının ve kal'a toplarının dumanı ve sahranın toprağı cümle kal'aya dolup, güyâ leyle-i zalmâ olup aftâb nâ-bedîd oldu. Herkes, gözgözü görmez ve gözlerinin acısından göz kapağını kaldırmaya mecâli yok; bu zahmetlerden harâret dahi müstevlî olup, su kaydında olduklarında, küffâr suları dahi[541] kesmiş olmağla, her şey'e sabr ü tahammül olundu. Lâkin susuzluk nâ-çâr edicek, amân dileyüp, kal'ayı[542] küffâra teslîm ettiler. Vaktâki, küffâr kal'aya duhûl edüp, kelleden püşteleri görücek, gayret-i câhiliyesi galeyân edüp, tekrar cenge mübâşeret ettikde, mevcûd olan gâzîler ölümeri olup, harâretle var-kuvvetin[543] bâzûya getürdiler ve canların dişlerine alup, küffârın nısfından ziyâdesin kılıçdan geçirdiler. Küffâr dahi nakz-ı amân ettiğine peşimân oldu. Nihâyet, Paşa'nın bin nefer etbâ'ından yetmiş nefer kalmışidi. Paşa ile esîr oldular. Mâ'adası Kerbelâ vak'ası gibi susuz şehîd oldular[544] رحمة الله عليهم اجمعين Moskov'ın Feld-maraşal'i[545], Paşa'ya ikrâm-ı tam eyledi. Ez-în cânib Özü'nün muhâsâra olunduğu haberi Hâlisa'ya geldikde, ricâle i'tibâr etmeyen devletlû cümlesinden çâre-cû[546] oldukda, mukaddem bizi redd edüp, bildiğine nîce gitti ise yine öyle etsün demeyüp[547], Tuna'dan ubûru münâsib gördüler; Kartal'a geçdiler. Ammâ Vezîr Kethüdası sûlh tekmîl oldu i'tikādı ile yollara zahîre tedârik etmemiş; bu ecilden bir hatve ilerü ve gerü gidilmedi[548] ve şimdiden sonra, zahîre tedâriki dahi kābil olmamağla herkes mütehayyir oldu ve arâcîf ile ekâzib yayıldı ve ekâbir, Kethüda işleri bu rütbeye getürünce, bildiğine nîce gitti ise, yine bildiği gibi etsün dediler[549] ve Nemçe bu Özü haberi akībinde, Nemçe'nin on beş taburu, on beş mahâlden zuhûr edüp, yirmi bin Nemçe ile bir taburu Niş kal'asına geldikde, Niş vezîrden ve askerden tehî olmağla, bilâ ceng zabt edüp, otuz bin kâfir[550] ile diğer taburu Vidîn üzerine geleceğini, Vidîn Muhâfızı İvaz Mehmed Paşa orduya bildirdikde, ordu ricâli deryâ-yı hayrete müstağrak olup, Vezîr ve Kethüdası[551], kâh Kartal'da ikāmete, kâh Bender'e, kâh gerüye gitmeye niyyet edüp, nîce edeceklerini şaşırup, bir tarafa bir adam ta'yîn edemediklerini ricâl görüp, ricâlin ukalâsı hemen kalkup, Kethüda'ya asla rağbet etmeyüp, doğru vezîre varup, olan oldu, bâri Vidîn himâyet olunsun demelerile, üç tuğlu Memiş Paşa'yı Vidîn'in imdâdına ve iki tuğlu Tuz (طوز) Mehmed Paşa'yı Niğbolu'ya ta'yîn ettirdiler. Lâkin orduda irsâl olunacak asker kalmamağla, paşalar ta'yîn olundukları semtlerden nefîr-i âm askeri[552] tedârik ve imdâd etmeleri fermân olundu. Şimdi Vezîr Kethüdâsı niye uğradığını bildi;

Küffârın kavline i'timâd edüp ihtiyat etmeyen adamın hâli :

ya'ni Nemçe elçisine i'timâd edüp, Nemçe ile Moskov'ın dâmına griftar oldu ve sûlhü zamîrinden tahkîk edüp, askeri dağıtmak ve yollara zahîre vaz' etmeyüp, ser-hadlere [*373/a*] sıyânet-i hazîne diyerek, takviyet vermeyüp, abes yere imrâr-ı vakt ettikde, kendüyü îkāz eden paşalara dahi sevdâya uğramışlar deyü adem-i rağbet ettiği haberi pâdişâha vâsıl oldukda, Büyük Mîr-i âhûr Ahmed Ağa'yı, Rebi'-i âhir[553] [Ağustos 1737]'de orduya irsâl buyurdu. Ol-dahi, bir ahed vâkıf olmaksızın orduda Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa'ya varup, Ağa'yı yanına alup, doğru Vezîr çadırına vardıklarında, ibtidâ' Ağa'ya, üç tuğ hattını çıkarup, kürkünü ilbâs ettikden sonra, Vezîrden mühr-i hümâyûnu alup, Bender'den Muhsin-zâde gelince, Ağa Paşa'yı Kaymakam nasb etti ve vezîr-i ma'zûlü Ağriboz muhâfazasına irsâl etti ve ba'de'l-mağrib Osman Kethüda'nın başını kesüp Âstâne'ye irsâl [eyledi]. Maktûl-i mezbûr akl u kiyâsetine binâ'en intihâb olunup, Küçük Tezkireci'likden birden bire Vezîr Kethüdası nasb olunmuşidi. Küffârın hîlelerini ber-vech-i meşrûh delâ'il-i hâlîye ve mekālîyelerden tefehhüm[554] edemediği ta'accüb olunur bir hâletdir. Ba-husûs yirmibeş sene mukaddem Baltacı Vezîrin Kethüdası Osman Efendi, Moskov'un kelâmına firîfte olmağla maktûl olduğunu bilüriken, aldanmak kendü mevtini taleb etmektir. Ertesi gün Genç Ali Paşa'yı, Mîr-i âhûr alup Bender'e götürdü ve mührü Bender'de Muhsîn-zâde'ye teslîm ettikde, Abdullah Paşa mührü alup, ilgar ile orduya gelüp, Ahmed Ağa'yı Âstâne'ye irsâl eyledi. Ahmed Ağa dahi Edirne'ye geldikde Defterdarlık'dan azl olan Halil Efendi'nin başın kesüp, İslâmbol'a geldikde, huzûr-ı hümâyûnda[555] müşâvereye ricâl-i devlet ve ulemâ cem' oldukda, pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmud Han hazretleri Kaymakam Köprülü-zâde Ahmed Paşa'ya, seni Sofya Cânibi Ser-askeri ettim; İnşâallah varup Niş'i feth eyle deyüp, Kaymakam Kethüdası olan Gümrükcü yeğen[556] Mehmed Ağa'yı, üç tuğ verüp, Kaymakam nasb ettim buyurdu. Ahmed Paşa dahi acele çıkup gitti.

Hâlisa Osman Efendi'nin katli:

Amma yüz elli bin kefereden mürekkeb beş tabur, Bosna'da, Gradişka ve Puzîn[557] (پوزين) ve Çetîn (جتين) ve Ustrovnica (اوستروبجه) ve İzvarnik (ازوارنيق)[558] kal'aları kurbüne geldiğini, Bosna vâlisi sadr-ı esbak Hekim-başı zâde Ali Paşa'ya bildirdüklerinde, öteden berü Nemçe keferesi kelâmında sıdk da'vâsında ve henüz Moskov ile Devlet beynine mutavassıtiken, bu sene Bosna'ya beş tarafdan duhûlün ma'nâsı ne ola deyü, Vezîr'e bildirdikde, Vezîr'den gelen mektubda, Nemçe ile sûlh kā'imdir, cem'iy-

Fâ'ide-i ihtiyat :

yetinden vesvese etmiyesiz deyü yazılmış. Ammâ Ali Paşa, mutabassır vezîr olmağla, gelen küffârın re'îsinden niçün geldiniz deyü süâl ettikde, memleketimizi muhâfaza içün dedi. Ya düşmanınız yokiken bu rütbe asker masrafına ne hâcet denildikde, aslını bilmem, bize tenbîh böyledir. Petro günü geldikde görürsüz deyü gazûbâne cevab vericek, Ali Paşa hemen hüd'ayı fehm edüp, Bosna'da vâki' otuz iki[559] kazanın Kadıların ve Müftî ve Meşâyih ve A'yân ve İş-erlerin yanına cem' edüp, müşâverede, gâliba küffârın kasdı nakz-i ahddir, bizlere de muhâfaza-i bilâd diyerek, âmâde olup, küffâr hangi tarafdan hareket eder ise, herkes mahâllinden üzerine vara deyü kavl ü karar ettiler. Vaktâki Petro günü dedikleri, Haziran'ın yirmi dokuzuncu günüdür, bu sâlde Rebi'ü'l-evvel'in on birinde vâki' oldu; yevm-i mezbûrda İzvarnik'[560]de olan tabur Beşniçe بشنیچه palankanızı bağteten basup ihrāk[561] ve derûnunda olan[562] müslimîni katl ve esîr [373/b] ve mallarını yağmâ etti; haberi Vâli'ye geldikde, Paşa çadırları Travnik (طراونيك) sahrasına kurup, etrafı yamna da'vet ve otuz

Bosnalı'nın bahadırlığı; Tâ'ife-i nisvânın merdâne muhârebesi :

iki kazânın kuzâtı ve guzâtı geldikde küffâr Ustrovnica-i atîk kal'asını dahi muhâsara etti ve derûnunda olan ricâl-i şeci'ân fütûr ve haşyet getirmeyüp cenge ikdâm ettiklerinde, sîm tenlü nisvân dahi merdâne hey'et, potur ve kalpak ve gümüşlü libâs ve kılıc ve tüfenk ile cünbüş ve ceng ettiklerinde, koca hâtunlar sakalık ve aşcılık ve ebe hâtunlar cerrahlık ve sıbyân top tânesi taşımak ile hizmet ederleriken, muhâsara on beş güne vardıkda, Paşa tarafından altı bin adam imdâd geldiğini küffâr haber alup, karşularına varup, muhârebeye tasaddî ettikde, beş sâ'atde münhezim ve ekseri katl ve esîr olundukta, cenerâlleri ile kapudanları dahi[563] esîr alındı ve top ve cebehânesi zabt olunup, ordusunu asker ganîmet eyledi ve kal'a bu takrîb halâs oldu. Ammâ Gradişka'da olan küffâr dahi Banalûka muhâsarasına geliyormuş, haberi kal'aya vürûd ve sekiz bin kâfir[564] ilerü beş sâ'at

Fâ'ide-i Kādî-i âkıl :

mesâfeye geldikde, bahadırlar kal'adan çıkup, basmak münâsib dediklerinde, ba'zı bilgiçler, henüz kâfirin bizimle muhârebeye tasaddîsi yoğiken ceng olunmaz; münâsib olan kal'ayı muhâfazadır dedikleri gibi, belde kādısı Bosnavî Ali Efendi, âlim bi'l-mes'ele ve umûr-dîde âdem olmağla, küffâr toprağımıza girdi, hamle etmesine hâcet yok; cihâd farz oldu deyü gayret vermekle, nısfü'l-leylden son-

ra kal'adan sekiz yüz şecî' er çıkup, küffârın hâlini tecessüs eden casûslar gelüp, sekiz bin kâfir üç bölük olup, bin neferi İnce-Karakol nâmile ilerü ve nısıf sâ'at gerüde iki bin kâfirden Orta-Karakol ve nısıf sâ'at dahi gerüde beş bin kâfirden Büyük Karakol deyü, Çarhacısı geliyor deyicek, küffârın topdan gelmediğini umûr-ı harbiyyeye[565] vâkıf olanlar ni'met bilüp, ilâcı hemen sülüs-i âhir-i leylde şehirden hurûc ve seherî[566] İnce-Karakol'a tesâdüf ve bağteten âdûya şîrâne hamlelerine küffâr tâkat getiremeyüp, ekseri tu'me-i şemşîr ve bâkīsi idbâr edüp, Orta-karakol'a mülhak olıcak, gāzîyân erişüp, fırka-i sâniyeyi dahi şaşırtup, anları dahi dağıttıklarında, anlar dahi firâr ve Büyük Çarhaya mülâsık olduklarında, cünd-i islâm yine erişüp, anlara dahi[567] göz açdırmayup, bozup perîşan ettiklerinde, firâr edenleri ان القرار deyü ta'kīb ve ekserini katl, bâkīsi yüzbin kefereden mürekkeb olan tabura can attıklarında, gāziyân bu mikdar ile iktifâ ve hayvanlar yoruldu deyü it'abdan sıyânet edüp, küffârın de Nebal (دوبال ؟) nâm başları ve iki kapdanları esîr ve cenerâlleri katl olunup, kal'aya girdiklerini Paşa'ya i'lâm ettiklerinde, Banalûka imdâdına Paşa bi'z-zât azîmet etti. Lâkin Paşa hîyle-i harbiyyede kâmil bir zât-ı âlî olmağla mahfî bir kapudânı ilerü bin âdemle irsâl ve Banalûka'ya karîb dağ içinde pinhân olup, sallar hazırlamak tenbîh eyledi ve bu esnâda yirmi bin kâfir Puzîn kal'asın ve yirmi bin kâfir Çetîn[568] kal'asın ve seksen bin kâfir Banalûka'yı muhâsara ettiği ma'lûm oldukda, deryây-ı gam temevvüc etti. [374/a] Lâkin vezîr-i gayyûr mütevekkilînden olup, dergâh-ı kādî'l-hâcâta münâcât ve nâs ile ülfet ve ukalâ ile meşveret ve gönül birliği tahsîl eyledikde, herkes oldu olacak, gitti vilâyet elden, kaçmakdan gayri çâre yok dediklerinde[569], asla Paşa infi'âl[570] etmeyüp, mu'cize-i Ahmediye'ye tevessül ederüz, benim havfim yoktur, sizde havf etmeyin deyüp, Banaluka'ya gelen büyük tabur üzerine gideriken ahz ettiği dillerden, doğru yola küffâr sedd ve hendekler çeküp, tâbyeler ve lâğımlar hazırlamışdır deyü haber alup, mukaddem dağ içinde sal inşâ'sına adamlar irsâl etmişiken, câsûs[571] havfinden yine akd-i meclis-i meşveret edüp, yolları küffâr sedd eylemiş ne gûna hareket edelüm deyü alenen[572] müşâvere ettikde, ricâl-i askerden mahremi[573] olanlara, ta'lîmi üzre, biz doğ-

Tedbîr-i Umûr-ı Harbiyye:

Metîn müslüman olan müdebbir Ser-askerin küffârın çokluğundan havf etmeyüp mu'cize-i peygambere tevessül ve hîle-i harbiyyeyi i'mâl etmekle nusret-i azîme nâ'il olduğu:

ru yoldan ayrılmayız deyü ittifak ettiler ve şâhrâh ile Banalûka'ya üç sâ'at karîb varıldıkda, mukaddem tedârik olunan yola gece inhirâf ve salları indirüp nehri ubûr ve bağteten sahrâya nüzûl, yemînde[574] elvîye-i erbe'a zü'amâsı ve askeri ve yesârda kapdanlar, vasatda Paşa ve Kādı efendiler etba'ları ile ve nîce meşâyih ve hutebâ' hasbî gelmişleridi; «خرب بحر وجنة لاسما» tilâvetine meşgūl oldular. Ba'dehu Paşa tertîb olunan sufûfun önüne varup, pîrlere baba Şābblara[575], oğullar akranlara, kardeşler, bende sizin gibi Hakkta'âlâ'nın bir abd-i âciziyim; dîn uğuruna kurban olurum. Lâkin sabr ü sebât lâzımdır; felâh sabırdadır deyü, halk şehîdliğe cân vermeye acele eder mertebesi, halkın kalblerini terkīk eyleyüp, makāmına durdukda, düşmân ehl-i islâm şu tarafdan gelecek deyü, yirmi günden berü sarf-ı kudret ile sıyânet ettiği tarîka muntazır iken, askeri sahrâda görücek, ba'de't-ta'accüb suyun iki tarafında olan leşker-i küffâr bir olup, toplarına nizâm ile muntazır olduklarında, Paşa atdan inüp, yüzünü yerlere sürüp, yâ-Rabb, beni hacîl etme deyü tazarrū' ve bükâ'dan[576] sonra yine süvâr olup, kılıcını çıkarup, ibtidâ' düşmana karşı, ba'dehu sağa ve sola sallayup, küffârın hezîmetine işâret ve tefe'ül eyleyüp, heman gülbânk çeküp, tekbîr ederek, hareket ve ateşine bakmayup,

Fütûhât-ı Banaluka :

Dal-kılıç askeri hamle ettürdikde, hamle-i evvel[577] dört ركند leşkeri ile[578] üç cenerâli katl olunup, nîceleri nehre dökülüp, livâsı menkûs olıcak, asker celse-i hafîfe ettikde top ve tüfenk gürültüsü ve kılıç ve mızrak şakırdısı gelmişidi[579].

Yine hamle edüp, küffârı âllak-bûllak ederek, yine iki sâ'at cengden sonra, celse-i ceng ve teneffüs edüp, tekrar iki sâ'at sevk ve havâhiş ile hücûm ve teneffüs ederek, beş növbetde, gurûba vâsıl oldukda, küffâr necâtdan nâ-ümîd olup, nehri karşı cân atacak olduklarında[580], serdarları köprüyü kat' edüp, metânet ve firârdan sıyânet kasd etmiş-imiş; cünd-i İslâm tuyûr-ı Ebâbil gibi küffârı sürdükde, küffâr canını[581] karşı atmak ümîdi ile cânını su içinden Cehennem'e attı. Ancak ikiyüz kâfir necât buldu. Bir günde böyle bir gazây-ı ekber hâsıl oldu. Elhamdü-lillâhi-ta'âlâ. On iki top ve üç havan ve iki bin üç yüz çadır ve on beş bin varil barut [*374/b*] ve lâ-yuhsâ tüfenk ve kılıç ve lâ-yu'add şîş ve balyos ve harbe ve gülle ve humbara ve koyun ve sığır ve beygir ve eşyâ ile guzât-ı müslimîn deryây-ı ganâyime daldı ve seherî bir köprü binâ' olunup, kaviyyü'l-cenân şeci'ân karşı geçüp, karşıdan firâr eden küffârı ta'kīb ve nîcesin katl ve esîr ettiler. Gayri çareleri kalmayup, yüzü üzre düşüp, aman Osmanlu, Allah'ı bilürseniz ve

Peygamber'i severseniz bize merhamet edin deyü figān ettiklerinde, gāzîler, el-afv-i zekâtü'z-zafer ve amân diyene kılıç olmaz deyü vâfirini azad ettiler; ertesi dîvân olunup, altmış bin küffâr lâşesi ta'dâd olunduğu[582] bilinüp, tebrîk-i gazâ ve tehniyet-i fütûhât içün mevcûd olan kuzât ve ümerâ ve a'yân, Paşa'nın dest ü dâmânın takbîl ettiklerinde, Paşa cümlesine gazānız mübârek olsun diyerek, hâllerine münâsib hil'atlar ve atiyye ve çelenkler ve tahsînler ile hātırlarını şâd ve memnûn eyledi. Gerçi şühedâ gasl olunmaz ve tekfîn olunmaz; Lâkin namâzı kılındığı içün cümlesini bulup namazlarını kıldıklarında, ekserinin namazına Paşa hâzır olmağla, şühedâya ikrâm ve şefâ'atlerine tevessül eyledi ve bu hâleti müşâhede eden gāzîyân, kâşki bizlerde rütbe-i şehâdeti ihrâz edeydik deyü temennî eylediler ve mecrûhlarına Paşa merhem-i merhamet edüp, pâk bir saraya cümlesini vaz' ve i'lâç ve atiyye ve ikrâm ile hâtırların cebr eyledi ve ertesi yine dîvân edüp, tevcîh-i manâsıb eyledi; ya'ni Banalûka kadısı ûlâ-karîbi iken Sitte mansıbı ve Mütesellime iki tuğ ve Karafere« قره فره » kādısı gelüp cengde bulunmuşidi; mansıbına Nâmlı[583] kazâsı ilhāk olundu ve Habîb zâde Abdullah Efendi'nin rütbesi üç rütbe terfî' olundu ve sâ'ir bahadırlara Alay-beyliği ve ze'âmetler i'tâsına arz eyledi ve arzı devlete geldikde cümlesi tevcîh olundu ve Bosna kādısına Haleb rütbesi ihsân olundu ve mansıbı iki sene medd olundu. Ez-in cânib[584] Puzîn ve Çetîn kal'aları, Banalûka muhâsara olunduğu gün muhâsara olundu. Haber[585] Paşa'ya vâsıl oldukda, sabr ü sebât tavsiye buyurmuşidi. Mahsûr olan muvahhidîn küffârın âteşine on beş gün tahammül etmişleridi. Bu Banalûka nusreti zuhûrunu küffâr haber aldıkda[586], firâr kaydında-iken Puzîn'e imdâd içün Ostroviça nâm mahâlle[587] müctemi' olan müslümanlar dahi Banalûka nusretini istimâ' ve küffârın firârını göricek, kal'a dilâverlerini dahi çıkarup küffârı ta'kīb ve ekserini katl ve top ve mühimmâtını ve eşyâ ve eskāllerini ahz ettiler ve Puzîn'e altı saat mesâfe[588] olan Çetîn kal'asını muhâsaraya ikdâm eden küffâr dahi firâr ederiken, ta'kīb olunup ekseri[589] katl ve esîr olunup, guzāt muğtenem oldular haberi vezîre vâsıl oldukda, vilâyet keyd-i a'dâdan masûn ve pâk oldu deyü hemde meşgūl olarak, Bosna-Saray'ına gelüp cedîd kal'a binâ' eyledi. Meğer Niş kal'asına istîlâ' eden Nemçe Çâsârı dâmâdı, Niş'e zafer buldukda, bir bölük askerini Bosna serhaddinde Yeni-Pazar'a irsâl ettiğini[590], Yeni-Pazar kal'ası ahâlileri mukāvemet mümkin değil deyü kal'ayı tahliye etmişler-imiş. Bilâ-mâni' küffâr gelüp, zabt eyledi.

Mecrûhîne ikrâmdan fâ'ide ve bahâdırlara menâsıb ve atiyye ile ikrâmdan fâ'ide :

Ammâ Bosna'nın Rum-eli'ne geçecek ma'ber olmağla, Bosna'nın kapısı mesâbesinde olduğundan, Paşa müte'ellim olup, ta'yin eylediği asker gideriken, mezkûr kal'ayı tahliye edenleri, matlûbları[591] olan mahâlle îsâl içün yüz otuz kâfir götürür imiş[592], rast gelmeğle askerimiz mezbûrları ahz ve Paşa huzûruna getirdüklerinde, Nemçelü'nün karşısında, kal'ayı teslîm eden Nâ'ib Mustafa Efendi ile zâbitlerini [375/a] ve Kapudânını bilâ-amân katl ve Nemçelü'yü müsâfirdir deyü ellerine birer altun verüp yol verdi.

Siyâset-i lâyıka :

Pâşâ-yi müşârünileyh, dûrbîn ve âkıbet-endîş olup, vakt-ı sefer şöyle dursun hazerde dahi tazyi'-i evkātı revâ görmeyüp, rûz-şeb guzâtı ganîmet ile iğnâ ve düşmânı tazyîk semtine i'mâl-i akl ü fikre kanâ'at etmeyüp, kuzâtm kâr-güzâr ve sâhib-i rey ü tedbîr olanlarını intihâb ve bunlar muhtelif kazâlarda[593] devrân ve cevlân etmekle muhtelifü't-tıbâ' vilâyetlülerile[594] ülfet ve her birinden hisse ahz etmiş mücerreb adamlardır deyü i'tikād ve tecrübe ettikde, anlar zannı gibi zuhûr ettiği içün ekseriyâ anlar ile müşâvere ederidi.

Kādı-i gayûrun evsâfı :

Anların sevki[595] ile eyyâm-ı şitâda boş kalmamak içün Kara-dağ keferesine asker gönderüp, te'dîb ve islâh eyledi ve Niş'e istîlâ' eden mağrûr kâfir, Vidîn kal'asın dahi almak kasdi ile dokuz bin âhenpûş irsâl eyledi. Vaktâki Vidîn'e altı sâ'at karîb vardıklarında, Vidîn Muhâfızı İvaz Mehmed Paşa duyup, Kethüdası Hüseyin Ağa ile Kapısıhalkı'nı ve serhadd yiğidlerini irsâl eyledi;

İvaz Mehmed Paşa :

Meğer bu anda, Banalûka inhizâmı haberi küffâra vâsıl olmağla, küffâra perîşanlık gelmişimiş; altı sâ'at cengde, altı bin kefere[596] katl ve mâ'adâsı firâr ve toplarını Tuna'ya atup, bir mikdar eşyâsını ihrāk etmiş; ertesi hayme ve hargâhları zabt olundu Şühedâ ta'dâd olundukda, fakat yüz şehîd bulunmağla kuvvet-i kāhire-i Cenâb-ı feyyâz-ı mutlak celle-şânuhu hazretlerine hamd ü senâ olundu. « والله على كل شيء قدير ».

Gayret-i Hakk ve Kuvvet-i Cenâb-ı Mutlak :

ve Köprülü-zâde Ahmed[597] Paşa, Sofya'ya vâsıl oldukda, Rumeli askerinden istimâ' edenlerden dirlikli ve dirliksiz varup, başına cem' oldukda, Başağası ile Vidînli Ali Ağa'yı ilerü gönderdikde, mezbûrân varup, Musa-Paşa Palankası'nı hâli bulup, evâsıt-ı Cümâde'l-âhire [Ekim

Nâm ve şân sâhibi Paşa'nın Serasker olmasından fâ'ide :

1737]'de, top ve zahîresi ile zabt eylediler ve umûmen asker ile Ahmed Paşa dahi geldikde, varup Niş'in varoşunu zabt eylediklerinde, otuz bin bahâdır ile iki tuğlu Arnavud Deli Hasan Paşa ve on bin yiğid ile Tuz [توز =veya Toz] Paşa gelüp vâsıl oldukların küffâr görücek, küffâr bilâ-ceng amân bayrakların diküp, cümle âlâtı ile kal'ayı teslîm eyledi.

Bu ne gûne lûtf-u kerem-i Bârî-i müte'âldir ki, gāfilen on beş köşeden[598] hücûm ettikde, Devletde asla haber ve tedârik yoğiken, bu gûne cevâb verildiğinden başka, küffâr kahr ü tedmîr olundu. Bu esnâda Nemçe tavassutu ile Moskov sûlhuna giden[599] murahhaslarımızdan, murahhas-ı sâlis Râgıb Efendi istintak içün[600] orduya getirildikde,

Râgıb Efendi :

biz Nemçe elçisi ile ordudan çıkup, mahâll-i mükâlemeye varınca, vakıt geçirmek içün Nemçe envâ' hîyle icrâ'[601] ve mahâll-i mükâlemeye varıldıkda, Moskov mürahhasları gelecek deyü bir kaç ay ta'vîk ederiken, Moskov Özü'ye ve Nemçe Niş'e istilâ etmiş haberini aldığımızda, küffâr mürahhaslarına, bu mükâlemeden ne fâ'ide, farz edelim sûlh olunmuş sizinle, sûlha ne rağbet, zîrâ Nemçe ile yirmi sekiz seneye mukaddem sûlh olunmuş-iken, dört buçuk sene mukaddem nakz-i ahd ettiniz ve nakz-i ahdi dahi habersiz ettiniz. [*375/b*] Bunlar şöyle dursun, bizi Moskov ile müsâlâha edeyim deyü, tavassut gûne iğfâl esnâsında böyle nakz-ı ahd eden kıralın sûlhuna ve kelâmına rağbet olunur mu? ve bu kârı hangi millet[602] ve hangi mülûk irtikâb eder ve hangi kitabda ve hangi şeri'atda gördünüz deyü hitâb ve itâb ettiğimizde, cevâba kâdir olamayup, sükût ettiler.

Nemçe :

Lâkin bî-âr elçi, aldığımız Niş kal'ası ile Bosna'dan aldığımız kal'alar bizde kalmak üzere sûlh olursanız, Moskov ile dahi sûlhunuza nizâm verelüm dedikde[603], biz böyle şey'e murahhas değilüz deyü def' ettiklerini takrîr ettikde, ordudan Râgıb Efendi'nin bu takrîri be-aynihi Pâdişâh'a tahrîr olundu ve bu esnada[604], Eflak'dan Karayi-ova (قرای اووه) 'da tecemmu' eden Nemçe'yi, Vidîn vâlisi İvaz Paşa haber alup, kethüdâsını irsâl edüp, Karayiova şehrini muhâsara ettikde, bir hamlede küffâr firâr etmekle, ta'kīb edüp, mecmû' piyâdesile ekser süvârisini kahr ve esîr edüp, guzât ganîmet ile geldiler. Mükâlemeden gelen Râgıb Efendi, gerçi mükâlemede, küffâra hitâb ve itâb ettik; Lâkin kat'î cevabdan ihtirâz ettik ki, iki kıral bağteten şimdilik bu mikdar zarar etmiş; eğer mükâlemeyi fesh etsek dahi ziyâde zarar zuhûr eder ise bizlere azvolunur, mülâhazamız varidi. Lâkin Bosna ve Niş ve Eflâk fütûhâtını istima' edicek, عسى ان تكرهوا شيئا وهو خير لكم sırr-ı şerîfi zâhir oldu deyü, hezâr ve sad

Terk-i salâbet-i islâmiyeden zarar:

hezâr hamd ve şükr eyledi. Her vakitde salâbet-i İslâmîyesi olmayanlar, böyle küffârın galebesinde acz ü taksîr ve ihtimalât ile izhâr-ı za'af ve âcizâne hareket edüp, böyle bir âlî devleti ve dîn-i islâmı rezîl ve zelîl ederler. Ancak, böyleler iflâh olmayup, felâketden felâkete uğrar; çok geçmez bir dîn gayreti güder sâhib-i tedbîr, gayûr bir er[605] zuhûr eder; salâbet-i dîni izhâr ettikde dahi, himmetsiz[606] ve gayretsizler, bu herîf delidir, bir fesâd-ı azîme bâ'is olur deyü, şeci'ânın şecâ'atlerine fütûr getürür. Eğer zikr olunan merd-i gayûr fütûr getirmeyüp gayretsizlerin hakkından gelür ise, her hâlde gālib ve muzaffer ola-geldiği tevârihde mestûrdur. Cenâb-ı hayy-i kayyûm celle-şânuhu gayretsiz müttehimleri devlete kurbden berî edüp[607], dîn sâhibi gayûr zevâtı dâima karîn-i devlet eyliye. Nasr-ı[608] azîm-i mezkûr haberi Sultan Mahmud Han hazretlerine vâsıl oldukda, ba'de'l-hamd ve'ş-şükr Vidîn vâlisinin hatt-ı hümâyûn ile hâtırını tatyîb ettikden sonra bir mücevher şemşîr ve Vidîn Ser-askerliği kürkü ile teşrîf buyurup, elli bin kuruş ve bin çelenk ve yirmi hil'at irsâl buyurdu.

İvaz Paşa'ya iltifât-ı pâdişâhî vâsıl oldukda, ta'zîm ve tekrîm ile istikbâl edüp, Feth-i İslâm nâm kal'a ile küffârın Tuna vasatına acîbü'r-resm binâ' eylediği Ada-Kal'ası'nın fethi nîyyeti ile hareket ve Memiş Paşa'yı ilerüye[609] irsâl etmişidi. Küffâr haber alup, Feth-i İslâm'dan beş sâ'at[610] bir derbende tahassün ve sedd-i râh olmak içün şaranpolar ve hendekler îcâd etti[611]. Lâkin[612] ehl-i islâm ayağı tozu ile varup, gālib olduklarında, küffâr münhezimen firâr edicek, gâzîler varup İrşova (ایرشوه) kasabasın dahi zabt edüp, iki kalyonunu ahz [*376/a*] ve toplarını aldıktan sonra, kalyonları ihrāk eylediler. Lâkin şitâ hülûl etmekle, Ada-Kal'ası'nın muhâsarasını[613] evvel bahâra te'hîr eyledi ve mansûren Vidîn'e avdet eyledi. Vukū' bulan bu fütûhatda alınan ganîmet ve esîre, hadd ü hisab yoktur; hatta a'lâ kenîzek ve gulâm beşer kuruşa ve Kazak makūlesi ikişer kuruşa bey' olundu.

Ada-kal'ası :

Baha-i esâra :

Eyyâm-ı şitâda otuz altı kâfir bir sal ile Tuna'da bir adaya çıktıklarını bir gāzî yiğid görüp, soyunup ağzında kılıc yüzerek, yanlarına vardıkda, karşı koymak hatırına gelmeyüp, kendülerini teslîm etmelerile, bir yiğid, otuz altı kâfiri ardına takup getürdü ve bir ciğerdâr bahâdır dahi, sekiz kefereyi esîr edüp, doğru Paşa Otağı'na götürüp, bahşîş ve çelenk alup, gider-iken, İvaz Paşa'nın Kahveci-başı'sına, amân karındaş yoruldum; bana

bir kahve ver, şu esîrlerden beğendiğin al dedikde, kahveci kahve verüp, yiğidim, lâyık olan biz sana ikrâm etmektir; Hâşâ şikârını almak ne mümkün dedikde, yiğidin sözü sözdür deyü mezbûr yiğid, esîrin birini bir fincan kahveye verdi ki, cengsiz vakitde üç yüz kuruş kıymeti varidi. Beyza'-i islâmı kesre kasd eden kâfirleri[614], Hakk sûbhânehu ve ta'âlâ hazretleri bu hâllere giriftar eyledi. Mükâlemede kalan murahhasların ordûya ric'atlerine fermân olunup, geldiklerinde takrîrlerinin hülâsası, Moskov Özü'yü alınca mükâlemeye murahhassı gelmeyüp[615], Özü'yü aldıkda geldi.

Madde-i hafî-i Moskov ve Gurûr-ı küffâr :

Lâkin Nemçe'nin vakt-i mu'ayyende bir kaç tarafdan hücûm edecekimiş, andan habere intizâr ile mükâlemeye bed' etmediler. Vaktâ-ki Bosna'da inhizâmları haberi zuhûr edicek, mükâlemeye mübâşeret ettiler. Çünki bu vakta-cek kâfirler kibr ü gurûr ile Acem seferi sebebine, hani Osmanlı'da asker, hani hazîne, hani tedbîr, hani nizâm; hakāretle mu'âmele ederleriken bu haber-i fevz-nusret ma'lûmumuz olucak, cevâba kudretyâb olup, sizde hiç târih bilür yokmu ki, Muhâc cenginde iki yüz bin kâfiri Otlukcu ve Har-bende ve Aşcı oğlanları makūlesi ile Eğri fâtihi bozup, yüz on küşte peydâ etti ki, her bir küştesi, onar bin kâfir lâşesinden idi; hâlâ[616] eseri mevcûddur deyü ilzâm ederek, müfârakat edüp geldik dediler. Bu sene dahi şitâ hulûl etmekle, evvel bahâra ziyâde tedârik içün ordu Âstâne'ye gitmek lâzım gelmeğin, Kartal'dan İsakcı'ya ubûr ve Edirne'ye mevâcib verilüp, Şa'bân'ın selhinde Davud-Paşa'ya gelüriken, Pâdişâh Sancâğ-ı şerîfi istikbâl ve Eyyüb'den kayık ile Saray-ı hümâyûn'a dâhil oldukda, Serdâr-ı ekrem dahi istikbâle gelen vüzerâ ve ulemâ ve erkân-ı devlet ile azîm alay ile İslâmbol'a[617] duhûl ve Dîvân-yolu ile Saray-ı hümâyûna varup, Sancâğ-ı şerîfi Pâdişâh'ın yedine teslîm edüp, Bâb-ı sa'âdet'de istirâhat ve Kaymakam Yeğen Paşa ile sohbet ederiken Silâhdar Ağa gelüp, sadrıâzam Muhsin-zâde Abdullah Paşa'dan mührü aldı[619] ve yeğen Paşa'yı huzûr-ı hümâyûna götürdükde, mühr-i hümâyûnu Pâdişâh, Yeğen Mehmed Paşa'ya verdi. Taşrada, nâs sadrıâzam çıkacak deyü temâşâya intizâr üzre-iken, sadâret takımı ve Solak ve Peykler ile Yeğen Paşa'nın çıkdığın görüp, hayran oldular. Vezîr-i sâbık [376/b] ihzâr olan çekdiri ile Selânik'e irsâl olundu ve Nemçe'ye tâbi' Macar tâ'ifesi Nemçe'den dilgir olup, ke'l-evvel âl-i

Yeğen Mehmed Paşa'nın Mühür[618] aldığı :

Rakofci Oğlu :

Osman'a taba'iyyet arzûsunda olmaları ile, mukaddemâ Erdel Kıralı olup, Devlete ilticâ eden Rakofci (راقوفجى) zâde'nin yanına asker koşulup Erdel'e irsâl olunsa, Erdellü kabza-i tasarrufa alınur deyü İvaz Paşa bildürmekle, otuz seneden berü Tekfûr-Dağı'nda meks ettürilen Rakofci-oğlu Âstâne'ye getürülüp, kırallık kürkü ilbâs olunup, Vidîn'e irsâl olundu ve Nemçe'nin bahteklik edüp, musâlâhaya tavassut diyerek, nakz-i ahd ettiğini müş'ir vezîr mektubları sâ'ir kırallara irsâl olundu ve hududdan Nemçe tahtı olan Peç'e «پچه» varınca nîce ve nîce kal'alar olup, hudûddan Âstâne'ye gelince Niş'den gayri kal'a olmayup, anı dahi aldı-idi; Lillâhil-hamd yine ahz olundu.

Lâkin düşman Âstâne'ye bilâ-mâni' karîb olmağla, tedârik-i azîmeye muhtâc olduğundan, ba'de'l-müşâvere Nevrûz'dan mukaddem asker Davud-Paşa Sahrası'na gelmek, Anadolu'nun Sağ ve Orta koluna Diyârbekir vâlisi Abdi Paşa zâde Ali Paşa ve Sol kola Mîr-i âhûr-ı sâni Sürücü ta'yîn olundu ve Rumili'nin Sağ koluna Vezîr Kethüdası Şerîf Halil Efendi Sürücü oldukda, Çavuş-başı Ahmed Ağa[620] Vezîr Kethüdası olmuşidi. Zil-ka'de [20 Şubat - 21 Mart 1738]'de merkûm Yekçeşm Ahmed Ağa, üç tuğ ile Kaymakam oldu ve Yedekci Mehmed Ağa Vezîr Kethüdası oldu ve sâbıka Mekke Kādısı Fâzıl Es'ad Efendi, Anadolu Pâyesi ile Ordu-kādısı oldu ve Zi'l-ka'de'nin yirmi yedisinde [18 Mart 1738], vezîr tuğları Davud-Paşa'ya çıkmağla, ertesi Ordu-alayı, dahi ertesi Yeniçeri ocağı ve iki gün sonra Cebeci ve Topçu ve Arabacı ocakları alayları ile çıkdı; dahi ertesi Sancâğ-ı şerîf ile Sadrıâzam Top-kapı'dan çıkup, on iki gün Davud-Paşa'da meksden sonra, kalkdığı gün Pâdişâh gelüp, yemeklik mahâlline değin Sancâğ-ı şerîfi teşyi' buyurdu ve Zi'l-hicce'nin yirmi dördünde [14 Nisan 1738] vezîr Edirne'ye vardı. Çünki Nemçe ve İngiltere ve Felemenk dahi bundan akdem Moskov sûlhuna tavassut diyerek, Devlet-i aliyye'yi iğfâl ettikleri içün sadrıâzam Yeğen Paşa, mesfûrûna asla iltifat etmeyüp, yine tavassut sevdâsında olduklarına i'tibâr etmeyüp, eğer sûlha siz tavassut ederseniz kabûl olunur deyü Françe'ye mektub irsâl etmişidi. Tavassut içün Edirne'ye Françe elçisi geldikde, yüz on târihinde (1699) olan sûlha Nemçe râzı olur ise, mâbeyne gir ve illâ olmaz deyü ce-

Pâdişâh'ın Sancağ-ı Şerîfi teşyi' eylediği[621] :

Küffârın iğfâline rağbet olunmamaktan fâ'ide :

vâb ettikde, Nemçe tarafından Pozrofca [Passaroviç] sûlhuna ruhsatım vardır; Eğer musâlâha murad ise, cengi te'hîr edin deyicek, Françe'nin dahi murâdı iğfâl ve cümle küffârın yek-dil olduğu ma'lûm oldu. Ba'zılar mümkin olduğu mertebe ile sûlh[622] evlâdır, zîrâ cümle kefere yek-dil-imiş; Acem seferleri takrîbi ile Devlet'de hazîne ve asker kalmadı; bir büyük fesâd çıkmasun dediklerinde, Yeğen Paşa asla havf ve herâs etmeyüp, mu'cize-i Ahmedîye aleyh-i efdalü't-tahîye'ye tevessül birle, salâbeti terk etmedi ve Anadolu Pâyesi ile İstanbul'dan ma'zûl İlmî Ahmed Efendi ve Abdürrahman Efendi ve Nakīb-i sâbık Hoca-zâde Ömer Efendi arpalıklarına nefy olundu. [*377/a*]

Müdebbirânın himmetsizleri :

Sene : 1151 (1738 - 1739).

Vukū'-ı nusret ez cânib-i Ser-asker-i Vidîn ve hezîmet-i Nemçe ve feth-i kal'a-i Semendire bâ-hûd'a-i garîbe-i harbiyye ve feth-i Mehâdiye der def'a-i sâniye be dest-i Ser-asker İvaz Paşa ve muhâsara-i Ada-i kebîr be-Ordûy-ı hümâyûn ve tertîb şûden-i esbâb-ı yürüyüş ve hücûm ve istîmân kerden-i a'dâ ve teslîm-i kal'a-i o râ ve avdet-i Ordûy-ı hümâyûn ez sahrâ'-i Fethü'l-İslâm ve vusûleş be Âstâne ve makhûr şûden-i tâbûr-ı Çârîçe-i Moskov der nehr-i Turla ve âmeden-i mektûb ez Başvekîl-i Nemçe[623] berây-i istid'ây-i musâlâha ve helâk şûden-i sefâyin-i düşmân[624] ez dest-i gāzîyân-ı Donanmây-i hümâyûn der deryây-ı Azak ve halâs şûden-i kal'a-i Özü ve Kılburun ez dest-i a'dâ ve vukū'-ı mükâleme be-elçiy-i Françe der Âstâne ve tebdîl-i sadrıâzam Yeğen Mehmed Paşa ve nasb-ı İvaz Mehmed Paşa[625] ve ihrâc-ı ordu be-Sahrâ'-i Davud-Paşa ve vukū'-ı alay.

Pâdişâh'ın Nemçe ve Moskov'a, iki kola birden seferi olduğunu, cibilletinde habâset merkûz olan Aydın mütegallibelerinden Sarı-Bey oğlu nâm şakī fırsat addedüp tuğyan etmekle, Mîr-i âhûr-ı evvel Ahmed Ağa'ya üç tuğ ile Aydın muhassıllığı verilüp, Sarı-Bey oğlu'nun i'dâmı sipâriş olundu ve sadrıâzam Edirne'de on beş gün meks ve Muharrem'in sekizinde [28 Nisan 1738] hareket ve yirmisinde [10 Mayıs] Sofya'ya ve Safer'in on ikisinde [1 Haziran] Niş'e vardı ve yirmi gün meksden sonra cümle ricâl-i ordu tasvîbi ile Belgrad muhâsarasına azîmet olunmuşiken Vidîn Muhâfızı İvaz Paşa Ada-kal'ası'nı muhâsara etmiş ve Ordûy-ı hümâyûn gelüp muhâsaraya ikdâm etmeye muhtâc olduğun bildirmekle tekrar müşâverede İvaz Paşa'nın re'yi ma'kūl görülmekle Rebi'ül-evvel'in onbeşinde [3 Temmuz 1738], Niş'den hareket edüp,

Sarı-Bey oğlu :

nehr-i Timuk'a varıldıkda, yüz bin kefere Mehâdiye boğazı'nda olan Memiş Paşa ve Murtaza Paşa ve Tuz (= Toz = توز) Paşa'nın üzerine vardığını İvaz Paşa haber alup[626], Ada muhâsarasından fâriğ olup, ılgar ile gelüp yevm-i mezbûrda erişdi ve Şebeş kurbünde tâburun üzerine varup ceng ettikde, gālib olmağla, küffâr top[627] ve Çarh-ı feleğin bırağup dağa firâr ederiken, ekseri katl ve esîr olunup top ve cebehâne ve çadırları zabt ve ordusunu asker iğtinâm eyledi. Bu zafere nâ'il oldukdan sonra İvaz Paşa avdet edüp, yine Ada-kal'asın muhâsara eyledi ve Ordu dahi Ada'ya varır-iken Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa vefât etmekle, yerine Kul Kethüdası Deli Hasan Ağâ olundu[628] ve Vidînli Ali Ağa nâm Serdengeçdi Ağası, dört yüz adamla Semendre taraflarını tecessüse irsâl olunmuşidi;

Fâ'ide-i hîle-i harb :

Merkūm[629] Ali Ağa hile-i harbe ârif merd-i delîr olmağla, ale'l-gafle Semendire kal'asına varup, kal'a cenerâlini acele kapıya çağırup iş-bu kal'ayı muhâsaraya otuz bin asker geliyor, biz karakoluz, sonra size necât vermezler, heman kal'ayı bize teslîm edüp giderseniz, nâm bizim olmak içün sizi azad ederüz; tîz cevâb ver, olmaz ise gelecek askere haber verelüm dedikde, küffâr havfe tâbi' olup, kal'ayı cebehâne ve top ve mühimmât ve zahîresi ile bırağup çıkdıkda, küffâra yol verüp, bu feth ile orduya geldi. El-harb-ı hud'a[630] sırrı zâhir oldu. Zîrâ kal'a-i merkūme metîn ve sa'bdır; hatta Ebü'l-feth Sultan Mehemmed sekiz yüz altmış üç [1458/59] târihinde, bi'z-zât yer götürmez asker ile sefer edüp, kırk gün muhâsara ile fethine nâil olmuştur. Böyle zahmetle feth olunan kal'anın, böyle zahmetsiz feth olunması fâl-i hasene addolundu. Lâkin zikri mürûr eden Mehâdiye cenginden aldıkları ganâyime Hırvat ve Arnavud makūlesi kanâ'at etmeyüp, sâ'ir askerînin eşyâsına gece ta'arrûz ettiklerinde,

Askerimiz perîşân olmuşiken tedbîr ile cem' olmak :

asker küffâr basdı zannı ile asker dağılacak, İvaz Paşa perîşan asker ile muhâsaradan fâ'ide olmaz deyü Ada muhâsarasını terk edüp, Fethü'l-İslâm'a geldiğin Vezîr[631] haber alup, acele Fethü'l-İslâm'a [377/b] gelüp, muhâsaradan ferâgat töhmetile İvaz Paşa'yı Ser-askerlikden azl edüp, yerine Genç Ali Paşa'yı nasb eyledi. Amma küffâr askerin[632] bilâ-mûcib böyle perîşân olmasını hîleye hamletmiş; sonra vâkıf olduklarında tekrar Mehâdiye'ye gelüp, firâr eden askeriniz gelmez, heman sizler telef olmadan kal'ayı bize teslîm edin dediklerinde kal'alu, Ordûy-ı hümâyûn Fethü'l-İslâm'a gelmiş, eğer altı güne değin imdâd olunmaz ise kal'ayı verirsüz deyü kavl ettiler. Fi'l-vâki' imdâd gelmemeğle kal'ayı küffâra verdiler. Bundan sonra küffâr biri-

birine, Osmanlı bir kerre perîşân olucak, bir dahi nizâm bulmaz deyü izhâr-ı sürûr ile İrşova taraflarında aceb ve gurûr ile temâşâda gezerleriken Çarhacı olan Tuz [= Toz = طوز] Paşa ile Murtaza Paşa gelüp kendü metrislerinde küffârı görücek, gayrete gelüp İrşova'ya hücûm ettiler. Gerçi küffâr Mehâdiye kal'asından toplar ile boğazdan geçen guzâtı tazyîk ederidi[635]; Lâkin müslümanlar asla sallamayub geçüp küffâra sataşdıklarında, küffâr firâr etmekle ta'kīb edüp, ekserini katl ile intikām aldıklarından sonra Ali Paşa ile Mehâdiye kal'asına açıkdan hücûm etmekle, küffâr kal'ayı amân

Askerin acele ganîmete meşgūl olmasından zarar :

ile tekrar teslîm etmişiken, nizamsız askerin[634] yağmaya meşgūliyetini, küffâr görüp ateş saçarak dağdan nüzûl edüp cenge mübâşeret ettikde, küffârın kesretinden askerimiz firâr ettiklerinde, Ser-asker Genç Ali Paşa ile Vezîr Kethüdası nasîhat ettiler; Ammâ müfîd olmayup asker doğru İrşova'ya vardıklarında, nâçâr Ali Paşa ve Vezîr Kethüdası dahi İrşova'ya geldi.

Lâkin asker kıllet-i zahîreden ve Ser-askerden izinsiz yağmaya tevaggûl töhmeti ile asker Ali Paşa'dan mü'âhaze havfinden İvaz Paşa'nın yanına varup, Ser-asker hakkında dillerine geleni söyleyüp, hilâf-ı vâki' isnadlarından askerin murâdı Tuna'dan Fethü'l-İslâm cânibine geçmek ol-

Askerin memdûhunun Ser-asker olmasından fâ'ide :

duğunu İvaz Paşa fehm edüp, asker geçürmemek içün yalılardan kayıkları def' ve askere zahîre ve lâtif kelâmlar ile avkını sadrıâzama bildirdikde, vezîr pür telâş olıcak, heman Ordu Kādısı Es'ad Efendi ve Reîs Mustafa Efendi tesellî gûne, bu bize bir tenbîh-i Hakk'dır, akībinde sürûr hâsıldır; Ancak asker İvaz Paşa'dan hoşnud, yine İvaz Paşa Ser-asker olsa, asker emîn olup, dağılmazlar demeleri ile Sadrıâzam, İvaz Paşa'yı çağırup, ba'de'l-ikrâm yine Ser-asker nasb edicek, bu rütbe asker yüze çıktı,

Müdebbir Ordu Kādısı ol-maktan fâ'ide :

uhdesinden gelemem deyü def' ve inâd ettikde, Es'ad Efendi, eğer siz kabûlden imtinâ' ederseniz, ben çatal destar ile Ser-asker olup karşu geçerim deyü ibrâm ile hâh-nâ-hâh kabûl ettirdi. Lâkin, Yeniçeri Ağası ile bütün Ocak, benimle karşu geçmek iktizâ eder dedikde, bir tarihde Ocağın Sancâğ-ı şerîf'den ayrıldığı ve köprüsüz Tuna'yı geçdiği yok denildikde, Es'ad Efendi, murâdımız iş görmektir, kānuna bakılmaz demekle, Ye-

niçeri Ağası Hasan Ağa gayrete gelüp, zâbitlerine gerçi bizim geçmemiz selefin hilâfınadır; ancak dîn ü devlete hizmet edelüm deyü cümlesini irzâ edüp, kayıklar ile iki günde Ocak geçdi ve Tuz Paşa Çarhacı olup, Mehâdiye'ye vardıkda küffâr mukāvemet edemeyüp, bilâ-ceng üçüncü def'a kal'ayı teslîm etmekle bu havâli tathîr olundu ve Yeniçeri Ocağı ile İvaz Paşa suyun bu[635] cânibinde ve Fethü'l-İslâm tarafında, umûmen ordu ile Sadrıâzam ve Diyarbekir vâlisi Abdi Paşa zâde Ali Paşa sâniyen Ada Kal'ası'nı [378/a] muhâsara ve Ordu-şeyhî Abdülhâlim Efendi Sancâğ-ı Şerîf obasında her gece yetmiş bin kelime-i tevhîd ve top ve humbara ile tazyik olundu. Lâkin kal'a-i merküme musanna' on iki tabyalu ve her tabya biri-birine nâzır bir hisar-ı nâşenîde olmağla, asla durûb te'sir etmezidi ve esnâ'-i muhârebede Toz [=Tuz = توز] Paşa ile Murtaza Paşa süvâri asker ile akına ta'yîn olunmağla, Tamışvar'a bir sâ'at karîb varınca, yirmi gün diyâr-ı küffârı yakup, yıkup çapul ederek avdetde Şebeş (شبش) ve Logoş (لغوش) nâ[m] kal'aları dahi tahrîb ve buldukları küffârı i'dâm edüp, ganîmet-i azîme ile ordûya geldiler.

Tuz Paşa:

Ada Kal'ası:

Fâ'ide-i kelime-i tevhid:

Mukaddemâ kal'a-i mezbûreyi İvaz Paşa kırk beş gün muhâsara etmişiken, bir kaç gün Mehâdiye ürküntüsünde[636] terk olunmuşidi. Sonra umûmen ber-vech-i meşrûh Yeniçeri ordusu ile İvaz Paşa Tuna'nın karşı yakasından ve Ordûy-ı hümâyûn beri yaka[637], yirmi dört gün sa'y-i bi-şumâr ile muhâsara olundukda, kal'aya zarar isâbet etmiyecek, yürüyüşe muhtâç[638] deyü on beş bin Dalkılıç tahrîr ve merdivenler ihzâr ve donanma sefîneleri iki tarafa getürülüp, yürüyüş olunacağını küffâr idrâk edüp, baş-aşağı bayrak ile İvaz Paşa tarafına kapudanları gelüp, ikrâmen verilür ise kal'ayı teslîm edeceklerini ifâde ettiği gün rehin alınup[639], on madde ki, küffâr kal'adan çıkariken tranpeta çalarak çıkup, tüfenklerine yirmi dörder atım barut verilüp, muhâsaradan berü alınan esîrler[640] dahi gerü verilüp, kayıklar ile semt-i selâmete geçürülmek, kavl ve karâr verildikde, Tamışvar tarafına sûlhu beyân içün bir ulak gitmek ricâ eyledi. Meğer ulak hey'etinde, başvekîlin akrâbasından bir cenerâl Mehâdiye cenginden[641] kal'aya kapanmış-imiş, ânı ulak kıyâfetinde bu

Hîle-i hafiyye-i küffâr:

takrîb halâs edüp, tekrar cenge kıyâm edecekimiş. Ulak gitti zannı ile kal'a küffârı tekrar cenge mübâşeret ettikde, hirede ma'lûm olup, ulakları habs edüp, eğer yarınki gün kal'a teslîm olunmaz ise sizi katl edüp, yürüyüş olunur deyü ulaklara tefhîm olundukda, hîleleri kâr-gir olmadığını bilüp, nâ-çâr ertesi Cuma günü kal'ayı teslîme minnet etmekle, topları zabta topçular ve kapıları zabta Yeniçeriler ve cebehâneyi zabta Cebeciler gidüp, burclarında ezân-ı Muhammedî (صلى الله تعالى عليه وسلم) verilüp, sîmden kal'a miftâhlarını küffâr getürdükde kabz olundu. Ertesi cenerâl gelüp vezîre buluşdukda, kakım kürk ve sırr (ser) kâtibine[643] hil'at ve baş cenerâle bir at ve etbâ'ına bahşiş i'tâ olunup, ertesi pazar günü sâlimen küffâr hududlarına îsâl olundu ve yevm-i mezbûrda, sadrıâzam erkân-ı devlet ile kal'a temâşâsına varup, envâ' hamd-ü şükr eyledi. Bu husûsda ibret alınacak kâr çoktur. Osmanlı askeri dâima böyle nizâmsız ve ednâ bahâne ile perîşan[644] olur; Lâkin İvaz Paşa gibi askere zahîr ve melce' ve askerin mu'temedi orduda vezîr bulunup, Es'ad Efendi gibi Ordu-kādısı dahi bulunmağla paşaların bürûdetini def' ve tevfîk[645] ü gayret verüp ve ulakları irsâlde te'ennî etmekle küffârın hîlesine vâkıf olmak tedbîrler lâbüddür. [378/b] İyâzen bi'l-lâh. Ba'zı cenglerde zikr olunan tedbîrlerden biri nâkıs olmağla, matlûb fevt olduğundan mâ'adâ, inhizâm zuhûr eder ve bir kerre askerimiz münhezim olıcak, askerin gözü korkmağla sonra vâki' olan cenglerde asker bilâ-ceng firâr ettiği şöyle dursun, ertesi sene, belki dahi ertesi senelerde dahi semt-i nusrete yapışamayup, küffâra mağlûben sûlh ile netîce verür. Gelelim sadede. Bu Ada fethi esnâsında Moskov'a esîr olan Yahya Paşa'dan gelen mektûbda, Moskov sûlha tâlibdir ve bizi mürahhas ister deyü tahrîr etmiş; Lâkin esîrden mürahhas olmak kā'ide olmamağla, başka mürahhassı Ordûya gelür[646] ise sûlh sohbeti olunur deyü, vezîr-i gayûr cevâb tahrîr etmişidi. Tekrar mektûb geldikde Françe elçisine murâdımızı sipâriş edüp, bir mürahhas ceneralimiz irsâl olunmuştur; hangi mekânı mükâlemeye ta'yîn edüp, mürahhas irsâl buyurup, mükâleme olunsun ve Özü ve Kılburun kal'alarını hey'et-i aslîyesi üzre teslîm ederüz ve Azak tahrîb olunup hâlî kalmak üzre esâs bağlanmak deyü yazmış[647]; cevâbı mahâllinde tahrîr olunur. Safâ şundaki, Ada-kal'asını amân ile teslîm eden kâfirin, çıkariken tranpeta çalarak çıkayım deyü, on şartdan birini şart etmesi; Zeyd ile Amr kavga ederiken,

Fâ'ide-i basîret-i rü'esâ[642] :

Feth-i kal'a-i Ada :

Moskov :

Zeyd envâ' cürûb ve şütûm ile Amr'ın her a'zâsına[648] darb ederiken, Amr, Zeyd'e karnağrısı deyüp, Amr ba'de'l-halâs âşinâları[649] yanına geldikde utanup, arlanmayup, Zeyd bana cürûb ve şütûm ile darb etti ise bende âna karnağrısı dedim, deyü iftihâr ettiğine benzer. Nemçe ceneralinin fikr ü aklı bundan ma'lûm olur. Bu sene-i mübârekede Tuz (طوز) [650] Paşa yüzünden vücûda gelen yararlığa binâ'en, üç tuğ verilüp, İvaz Paşa ma'iyyetine ta'yîn olundu ve sadrıâzam Cumâde'l-ûlâ'nın on birinde [27 Ağustos] avdet edüp, gittiği yoldan ya'nî Vidîn semtinden sekiz günde Niş'e geldikde, Pâdişâh tarafından Kapıcılar Kethüdâsı gelüp, tebrîk-i gazâ içün Vezîre bir mücevher çelenk ve kürk, sâ'ir vüzerâyâ kezâlik ve zâbitân ve erkân-ı devlete hil'atlar ve gâzîlere çelenkler getürmekle tevzî' olundu ve küffâr tâburu Belgrad karşısında Zemin [Zemun] yakasında olmağla, Abdi Paşa zâde Ali Paşa'ya Ada yürüyüşü içün ihzâr olunan Dal-kılıçlar ve sâ'ir askerden ta'yîn olunup, Belgrad semtine irsâl olundu.

Abdi Paşa zâde Ali Paşa :

Ol-dahi bir merd-i cesûr olmağla, Niş'den kalkup Hisarcık'a vardıkda, ağırlığı bırağup, sebük-bâr Belgrad'a ilgār ve[651] kal'aya bir sâ'at, Halil Paşa meterisine vüsûl bulup, varoşa hücûm edüp, nisâ' ve sıbyânını esîr ve kiliselerini ihrāk ve Sava kenarında olan büyük tâbur ile altı sâ'at ceng ederiken, akşam olmağla, mansûren Niş'e avdet eyledi ve Bender cânibine Moskov tâburu geleceğini, Bender Ser-askeri Nu'mân Paşa haber alup, Turla kenarına varup, küffârı berî geçürmediğinden mâ'adâ, Bucak Sultanı'nı karşu geçirüp, küffârı iki tarafdan tazyîk etmekle, nâ-çâr küffâr geri gittikde Nu'mân Paşa Bender'e geldi.

Lâkin sadrıâzam gayretlû ve şecâ'atlû müşîr olmağla[652], heman[653] Paşa'nın kesretlü asker ile ilerü varup küffârı kaçırmışiken, varup Özü kal'asını almadan gelmesine iğzâb olup, tekrar Özü'yü almasına fermân etmekle, Nu'mân Paşa kalkup Özü'ye takarrüb[654] edicek, küffâr Özü [*379/a*] ile Kılburun kal'alarını hedm edüp, diyârına gitti. Ammâ Nu'mân Paşa Özü'ye gideriken zahîre ve asker kılletini beyân içün orduya mahzer irsâl etmiş bulunup, küffârın firârına vâkıf[655] mahzeri gerü almağa[656] ulaklar gönderdi. Lâkin erişemeyüp, mahzer Vezîrin eline girmekle, kendü kendüsün hacîl ettiğine peşîmân olup, ikāba müstehak olmağla, vezâreti ref' olunup, Sakız'a nefy olundu ve Azak deryâsında olan Moskov donanması bizim donanmamızı görücek, teknelerini ihrāk edüp firâr eyledi ve Moskov bu sene yine Kırım'a duhûl içün gelüp, Ur kal'asını iğfâl ederek kal'ayı küffâr almışidi; Mingli Giray Han geleceğini küffâr duyup, kal'ayı vîrân edüp, firâr ettikde,

ta'kīb olunup, on yedi tâburdan fakat biri halâs oldu ve sadrıâzam Niş'den hareket ve iki konağı bir ederek Âstâne'ye gelmesi için Hünkâr Silâhdarı da'vete gelmekle, vezîr acele Edirne'ye gelüp, bir kıst ulûfe verüp, yolda Sipâha sergi ederek, Edirne'den yedi günde Davud-Paşa'ya gelüriken Pâdişâh Sancâğ-ı Şerîfi istikbâl buyurup, Saray'a avdet buyurduğu gece Vezîr Davud-Paşa'da kalup, ertesi alayla Saray'a teşrîf ve sancâğı[657] Pâdişâh'ın yedine teslîm edüp, Paşa-kapısı'na geldi ve Nemçe Çâsârı'nın damâdı ile Moskov'ın baş cenerali müsalâha için gelüp, Azak hedm olunsa Tatar'dan emîn olamaz deyü Françe elçisine yazmışlar. Ordu-kādısı Es'ad Efendi ve Reîs Mustafa Efendi ve Mektûbî Râgıb Efendi, Dolma-bağçe'de Mehmed Emîn Yalısı'nda altı meclis-i mükâleme ettiler; nizâm bulmamağla tekrar Françe elçisi Vezîr'den Moskov ve Nemçe kırallarına mektûb alup irsâl eyledi ve Leh Kıralı devletin dostuna dost düşmanına düşman olup[658] elli bin asker ile Hotin'de devletin imdâdına geliyoruz deyü kâğıdı geldi. Kezâlik İsveç Kıralı devletin dostudur; Baltık deryâsından, Nemçe diyârlarından, Daniska'ya on bin adam ile hasâret edecektir. Ammâ şimdi İsvec'e akçe lâzım, üç bin kîse karz verin deyü Leh'den kâğıd gelicek, çünki Lehlü devleti cumhûrdur; cümle voyvodaları ile[659] a'yânından imzâları ile temessük gelür ise akçe verilür deyü devletden cevâb verildi ve Aydın'da peyda olan Sarı-Bey Oğlu'nun şekāveti müzdâd olup, Honas kal'ası nâm sa'b hısna tahassün[660] etmiş[661], kahrına me'mûr olan Yekçeşm Ahmed Paşa'nın yanına Hamavî-zâde Ahmed Paşa dahi ta'yîn olunup, Honas Kal'asın muhâsara ve tazyîk etmişleriken bir gece eşkıyâ çıkup, Serasker ordusunu basmağla, Ordu ve paşalar ve asker perîşan olmağla, eşkıya orduyu cümle edevâtı ile zabt edüp, Sarı-Beyoğlu kuvvet buldu ve Nemçe herseklerinden Prusya (پروسيا) Kıralı, Leh içinden nâmesi ile Kırım'a adam gönderüp, iki senedir Nemçe'ye biz[662] imdâd vermedik, âl-i Osman'a imdâd edecegüz akçemiz ile memleket-i Osmâniye'den devâbb iştirâsına ruhsât taleb ederüz demekle, izin verildi. Bu esnâda Tatar Han Âstâne'ye gelmişidi. Bu Moskov ile Nemçe sûlhunu ana dahi bildürmek lâzım deyüp, [379/b] küffâr ile bu gûne sûlh sohbetine ne dersiz denildikde, Han cevâbında, küffâr ile ba'zen

Yolda ulûfe verildiği :

Nemçe elçisi ile Âstâne'de sûlh mükâlemesi olunup, netîce bulmadığı:

Sarı-Bey Oğlu :

Za'af[663]-ı dîn ashâbının kelâmı :

mağlûben[664] sûlh olunuyor; şimdi gālibâne sûlh pek ma'kūl, gelecek seneye kalsa gālib ve mağlûb kim olacağını ancak Allahu te'âlâ bilür, mevhûmdur; kaldı ki, küffâr Azak'ı aldı; Azak bize kırk sâ'at uzak ve Moskov hudûduna sekiz sâ'attır. Küffâr her vakit hareket ettikçe, bu'd-ı mesâfe hasebîle imdâd erişmeyüp, istilâ ediyor; tahrîb olunsa güzel olur. Eğer tahrîbe Moskov inad eder ise, Moskov'ın yedinde kalsun ne mâni'. Eğer Azak deryâsına küffâr donanma çıkarur denür ise, Azak'ın bizde olup olmaması müsâvidir; yine donanmasını çıkarur. Hemen Yeni-Kal'a'ya ihtimam olunsun; Azak'a olacak masraf telefdir. Ve'l-hâsıl Azak, gerek hedm olunsun, gerek Moskov elinde kalsın, sûlh enfa'dır dedi. Bu mahâlde, bu *abd-i fakîr*'in ya'nî Şârih-i *Takvîmü't-Tevârih*'in nâvek-i kilki Hân-ı merkūmun boğazına batsun. Bu kelâmı zerre mikdârı îmânı olan söylemez ve îmânı olmayup zerre kadar[666] aklı olan yine söylemez. Zîrâ Ebü'l-feth merhûm şükrullah-ı mesâ'iye, İstanbul'ı feth ettikde, İstanbul'a kilid lâzımdır deyü, mülâhaza ve müşâvere edüp, tâ Azak'a varınca nîce bin zahmet ile fethine sa'y edüp, mâlik olduktan sonra Azak kal'asını binâ etti.

Fi'l-vâki' ol-vakıtdan berü küffâr Azak ile oyalanınca[667], müstevlî olsa dahi asker-i islâm erişüp, her def'ada küffâr makhûr olup, Azak'dan berüye zarar isâbetine kādir olamazidi. Cümlesi şöyle dursun, çünki Azak'ın vücûdu ile ademi beraber; belki nâfile masrafimiş! Niçün düşmân onun harâbını taleb ediyor, Elbetde düşmana nef' ve devlete zarar olmasa bu rütbe musırr olmazidi deyüp, küffârın melhûzu olan fâ'idesini bundan idrâk edüp, red lâzımidi. Bu da şöyle dursun, fi'l-hakīka bekāsı muzır olsa dahi düşman taleb ettiği içün ibkā lâzımdır. Ma'-hezâ devlete bundan zararlu şey olamaz. Ancak zararı fi'l-hâl olmayup, bir müddet sonra olacak, hak bu ki, seksen üç [1769] târihinde, Moskov'ın hareketinde zararı müşâhede olundu ki, Azak olmadığından, Kırım hâil olamayup, küffârın verâsından havfi olmamağla, dolu dizgin, Tatarı perîşan edüp, Kamçı (قمچی) suyunacek geldi. Lâkin bu misillü âcizâne sûlhu ve selâbet-i islâmiyeyi terki, İbrahim Paşa vezîr oldukda îcâd edüp, Nemçe'ye Belgrad'ı verdiğinden başka, on yedi bin kîse akçe hazîneden verdi ve Acem[668] ile ve Afgan ile dahi bu gûne âcizâne sûlh olup, aldığı yerleri verdi ve Moskov ile mü'ebbed sûlh diyerek, hazîneden mikdârı nâ-ma'lûm meblâğ verdiğinden başka, hazeri sefere tercîh içün Şırvan'ı müslümanlar elinden alup, Moskov'a verüp sûlh oldu. Bu Mingli Giray dahi İbrahim Paşa'dan kalma olmağla, bu za'îfâne kelâmı tekellüm eyledi; yoksa bu kelâmı Osmanlu'dan ve Tatar'dan tekellüm eder

Derûnunda musammem olan sırrı ifşâdan zarar :

olmadı. Gālibâ sadrıâzam olan Yeğen Mehmed Paşa, sâhib-i gayret ve salâbet olmağla, bu kelâmdan gücendiğini, devletin müdebbirleri istimâ' edüp, bu vezîr pişmiş aşa soğuk su katıyor dediklerini haber alup, hoş-imdi [380/a] ordû çıkdıkda, Kızlar Ağası'nın hakkından gelirüm dediğini dahi Kızlar Ağası duyup, îd-i

Azl-i Vezîr Yeğen Paşa ve nasb-ı İvaz Mehmed Paşa :

fıtrın ikinci günü âdet-i kadîme üzre vezîr ve şeyhülislâm Gülhâne'ye vardıkda, vezîrden mühür alınup, Balık-hâne'ye inzâl ve hazır olan çekdiriye süvâr olundu ve Kapdan Süleyman Paşa dahi meclisde hâzır-idi ve Yeniçeri Ağası ve Sipâh ve Silâhtar ağaları ve Defterdar ve Reîs efendiler ve Cebeci ve Topcu-başılar dahi gelmişidi. Cümlesine Pâdişâh hitab buyurup, inşâallahü-ta'âlâ düşman-ı dîne bu sene seferim var. Mührü Vidîn Ser-askeri İvaz el-Hâc Mehmed Paşa'ya verdim ve Aydın Muhassılı[669] el-Hâc[670] Ahmed Paşa'yı Kaymakam nasb ettim ve Ahmed Paşa gelince, Kapdan Süleyman Paşa Kaymakam vekâleti etsün ve sizler dahi mansıblarınızda müstakıllersiz deyü, hil'atlar ilbâs buyurup, göreyim sizi dedi. Hak budur ki, tamâm mülûkâne kelâm ve mülûkü'l-kelâmdır. Bir kaç seneden

Mâlikânelerden cebelü tahsîli :

berü mâlikâne ashâbından cebelü tahsîl olunuridi. Bu sene yine tahsîl olundu ve Anadolu'nun Orta-kolu'nu sürmeğe Hâlid Paşa ile Mîr-i âhûr vekîli Şehsüvâr-zâde Mustafa Bey ve Sol-kolu, Bahr-i siyah'dan, sefâ'in ile Kefe ve Akkirman'a geçürmeye Kapıcılar Kethüdası pâyesi ile Mahmud Bey ve Anadolu'nun Sağ-kolu'na yine Kapıcılar Kethüdası pâyesi ile Süleyman Bey, Sarı-Bey Oğlu üzerine sürmeye ta'yîn olundular[671]. Ve Zi'l-hicce'nin on altısında [27 Mart 1739], Aydın'dan Ahmed Paşa Âstâne'ye gelüp, Kaymakam oldu ve ertesi Ordûy-ı hümâyûn alay ile Davud-Paşa'ya çıkdıkda, vekâleten Sancâğ-ı şerîfi alup, Davud-Paşa'ya vardıkda, yevm-i mezbûrda Yeniçeri Ocağı dahi, ertesi Cebeci ve Topcu ve Arabacı ocakları Davud-Paşa'dan kalkdı.

Sene : 1152 (1739-1740).

Hareket-i Ordûy-ı hümâyûn ez Sahrâ'-i Davud-Paşa, âmeden-i nâme-i kıral-ı İsveç ve âmeden-i ser-i maktû'-ı Sarı-Bey oğlu, müşâvere berây-i hareket der otâğ-ı Serdâr-ı ekrem, mukâbele şûden-i ehl-i islâm bâ-küffâr-ı li'âm ve hezîmet-i düşmen-i dîn Nemçe der Hisarcık, ez nısf-ı şeb tâ be-

gurûb-ı şems ve firâr kerden-i düşman be-derûn-ı şeb-i âtî ve hareket-i ordû ez-o ve muhâsara kerden-i kal'a-i Belgrad ve katl-i Toz (توز) [672] *Mehmed Paşa Ser-asker-i Vidîn ve vürûd-ı vâlî-i Bosna sadr-ı sâbık Ali Paşa be-Ordûy-ı hümâyûn, âmeden-i elçiy-i Françe be-müsâlâha-i düşman*[673], *âmeden-i mektûb ez cânib-i cenerâl-i kal'a-i Belgrad berây-i ricâ'-i sûlh, ihrâk kerden-i küffâr kalyon-hây-i huveyş*[674] *ve vukū'-ı akd-i müsâlâha ve teslîm kerden-i küffâr kal'a-i Belgrad-râ der Cumâde'l-âhire* [*Eylül 1739*] *ve mükâleme ba-murahhass-ı Moskov ve akd-i musâlâha ba-Moskov ve hareket-i ordûy-ı zafer makrûn ez Belgrad ve vusûleş be-Sahrâ-i Nîş ve tevzi'-i çelenk ve vusûl-i Ordûy-ı hümâyûn be-Âstâne ve vefât-ı Hân-ı Kırım Mingli Giray ve nasb-ı Selim Giray ve tertîb-i ziyâfet be-elçiy-i Françe der Tersâne ve mübâdele-i tasdîk-nâme-i Nemçe ba'de ez mürûr yek mâh ve mübâdele-i tasdîk-nâme-i Moskov der Tersâne, der ziyâfet-i Kapudan Paşa ve vukū'-ı edâ'-i salât-ı îd-ı fıtr der kabl-i*[675] *vakt-i zevâl ve harîk kerreten ba'de uhrâ der Sarây-ı cedîd-i sadr-ı a'zamî.*

Gurre-i Muharrem [10 Nisan 1739]'de, Sancâğ-ı şerîf ile Kaymakam Paşa, Davud-Paşa'ya çıkdıkda, Pâdişâh varup Sancâğ-ı şerîfi teşyî' ve avdet buyurup, Kaymakam Paşa râhî olup, [*380/b*] Edirne kurbünde, Solak-Çeşmesi'ne vardıkda, Sadrıâzam İvaz Mehmed Paşa gelüp, Sancâğ-ı şerîfi istikbâl ve kabz edüp, leyle-i merkūmede anda ârâm, ertesi alay ile Edirne içinden geçüp, Saray-meydanı'na mansûb otâğa nüzûl eyledi. Çünki mühürden azl olan Yeğen Paşa, Ada-kal'a'sın feth edüp, mansûren gelmişiken azli, yevm-i îd'de vâki' olmağla, nâs îd yerine mâtem eyledi. Lâkin Pâdişâh-ı dil-âgâh, bu vezîr Şehîd Ali Paşa vâdisinde, Âtıf Efendi gibi Defterdar'ı azl ve mâmelekini müsâdere ve nefy ve Nu'man Paşa ve Selim Paşa ve Hüseyin Paşa'nın tuğlarını ref' etmekle, cümle ehl-i manâsıb ve ricâli havfe tâbi' eyleyüp, Dârü's-sa'âde Ağası gibi hayır-hâh-ı devleti teb'îde[676] fırsat-cû olduğu, ma'lûm-ı hümâyûn olup, bu gurûr ve gadr ile inkisâra mazhar oldu. Şehîd gibi felâkete uğrayup, devleti dahi felâkete uğratır; şimdi küffâr sûlha tâlib[677] olmağla, gālibâne sûlh olunmak ni'met-i azîmiken Pâşây-ı müşârü'n-ileyh râzı olmayup, Budin (بدين) ve Varadin (وارادين) ve Tamışvar gibi teklifler eylediği içün azl olunup, İvaz Paşa sözden çıkmaz deyü mühre nâil olmağla, ta'mîr-i kulûb diyerek vezâretleri ref' olunan paşalara tuğları ibkā ve Âtıf Efendi'yi Defterdar nasb edüp, Edirne'de, yirmi beş günde, Acem ve Moskov ve Nemçe taraflarının askerine ve zahîresine nizâm verüp, Safer'in üçünde [12 Mayıs 1739], Edirne'den hareket, altı günde Filibe'ye ve sekiz günde Sofya'ya vardı. Çünki Kaymakam Ahmed

Paşa, Edirne'de Sancâğ-ı şerîfi sâhib-i devlete teslîm ve avdet edüp, Âstâne'ye gelmişidi.

Sefere Bostancı gittiği[678]:

Acele üç bin Bostancı tedârik ve sefîneler ile Bender'e irsâl eyledi ve Anadolu'dan fevk'al-me'mûl ordûya asker irsâl eyledi ve Hünkâr Kapıcılar Kethüdası Bender Ser-askeri[679] ma'iyyetine, kezâlik Kapıcılar Kethüdâsı pâyesile bir Silâhşor Vidîn[680] Ser-askeri yanına, nâzır yollu irsâl olundu ve İsveclü'nün zamân-ı sâbıkda mîrîye deyni olmağla, şimdi sefer takrîbile levâzımdandır deyü, deyne takas on bin harbeli tüfenk Âstâne'ye, kalyon ile irsâl etmeğin bu esnâda vüsûl bulmağla, kabz olundu ve Moskov'a telâş vermek içün İsveclü, Moskov'ın ardından hareket edeceğini beyân eyledi ve Âstâne'den, karadan Kırım'a Kalyoncu askeri irsâl olundu.

İsvec

Anadolu Levendâtı :

Bu esnâda Paşalar sefere gidüp, Anadolu hâli kalmağla, Levendât eşkıyâsı zuhûr etmekle i'dâmları içün kasabât ve büldân zâbitlerine evâmîr[681] irsâl olundu ve Aydın'da iki seneden berü peydâ olan Sarı-Bey oğlu, çünki geçen sene Honas nâm mahâlde Ahmed Paşa ile Kazıkcı Hüseyin Paşa'yı bozup orduyu zabt etmekle, kat kat kuvvet bulmuşdu.

Sarı-Bey Oğlu katli :

Lâkin bu def'a üzerine Hamavî-zâde Ahmed Paşa Ser-asker ta'yîn olunup vardıkda, şakıy-i merkûm münhezimen firâr ettikde, Alaşehir'lü Ömer Ağa erişüp, başın kesüp devlete irsâl eyledi. Böyle vakitde zuhûr eden eşkıyâ küffârdan ber-terdir. Şakāvetden başka asker-i islâmın kimini izlâl edüp, yanına aldığından gayri, asker bulunup üzerine ta'yîn olunmağla, kıllet-i askere bâdi ve küffârın galebe ve kuvvetine[682] bâ'is olurlar; sefersiz vakitde şakāvet edenlerden bunların dîn ü devlete zararı yüz katdır. (قاتلهم الله والحمد الله). Rebi'ül-evvel'in on ikisinde [19 Haziran] ser-i maktû'ı gelmeğle, gā'ile-i merkūme mündefi' oldu.

İran'a giden elçi ve Efendiler :

Ve İran'a giden elçi Mustafa Paşa ile [*381/a*] Abdullah Efendi ve Halil Efendi avdet ile Bolu'ya geldiklerinde meks olunmuşlaridi. Paşa'ya İznikmid (İzmit) verilüp[683] Efendiler Âstâne'ye götürüldü ve

Orduda akd-i meclis-i mevlûd :

Ordûy-ı hümâyûn Sofya'da-iken Rebi'ül-evvel [Haziran] dâhil olmağla, orduda akd-i meclis-i mevlûd-i şerîf olunup, şeker ve şerbet tevzî' olundu.

Bu ânâ-cek orduda mevlûd kırâ'eti vâki' olmamışdı. Ordu Şeyhî Abdülhalim Efendi ta'rif ve va'z ve du'â ve senâlar eyledi ve Sadr-ı Anadolu Übeydullah Efendi vefât etmekle Dâmad-zâde Feyzullah Efendi Sadr-ı Anadolu ile be-kâm oldu ve Nemçe Herseklerinden Prusya Kıralı, Nemçe'ye muhâlefet edüp, iki sene Nemçe'ye imdâd vermeyüp, devlete dostluk dâ'iyesinde olup, sâ'ir kırallar gibi, tüccar gelüp gitmek içün Âstâne'de Balyos'ı oturmağa olan ricâsı, hediyesi alınup ruhsat verildi ve Ordu Sofya'da kırk gün meksden sonra, dört günde Nîş'e varılup müşâvere olundukda, herkes gönlüne geleni söylesin denilüp netîce-i müşâvere, Belgrad'a teveccüh olmağla, herkese yirmişer günlük umûm zahîresi tevcih olunup, Nîş'den Morava'ya varıldıkda, Abdi Paşa zâde Ali Paşa Çarhacı nasb olundu ve ordu Morava'dan Semendire'ye vardıkta, Belgrad hendeğinde olan küffâr tâburu mağrûrâne çıkup, Hisarcık'a gelüp, yedi kıt'a kalyonu Tuna'da karşısına dizdiği haberi vezîre vâsıl oldukda, müşâvere olınacak, ba'zı ricâl semt-i sûlha sa'y, hatta Vezîr tereddüd edüp, sûlh münâsib değil, diyeyim dedikde, Reîs Efendi gibi ba'zı ricâl, yedlerinde olan hatt-ı şerîfi çıkarup, pâdişâhımızın murâdı ve emri Morava'dan kat'-ı hudûd ile sûlhdur ve Yeğen Paşa muhâlefet ettiği içün azl olunup, sizi sûlh içün mühre lâyık gördü dediklerini Yeniçeri Ağası'na bildirdikde, heman Yeniçeri Ağası tecâhülâne, küffârın berü gelmekden merâmı, asker-i İslâmdan mukaddem Hisarcık bataklığını zabt edüp, askerimizin mürûruna mümâna'atdır; Şimdi hareket olunup, küffârdan mukaddem bataklığı zabta acele edelüm dimekle, mâh-ı mezbûrun on dördünde, Rumeli askeri ile Çarhacı Ali Paşa ile Memiş Paşa ilerü irsâl olunup, ba'de'l-asr atlu Yeniçerilere Vidînli Zabur (ظبور) Ali Ağa Baş-buğ nasb olunup, Çarhacı ta'yîn olundu. Vakt-ı gurubda Sol-kol'a Sansuncu ve nısıf sâ'at mürûrunda Sağ-kol içün Zağarcı ve nısıf sâ'at mürûrunda Yeniçeri ordusu ağırlığı bırağup umûmen gitti ve ışâ vakti Topcu ve Cebeci ve gece sâ'at altıda dahi Sadrıâzam ağırlığı gerü bırağup, umûmen asker-i islâm ve Sancâğ-ı şerîf ile hareket eyledi. Çünki Çarhacı Hisarcık'a vardıkda, hâb-u rahâti terk ve kol kol karakollar ta'yîn edüp, vasat-ı sahrâ'da, her kola nezâret içün meks edüp, ahz ettiği dillerden küffârın gece basacağını fehm edüp,

Prusya Keferesi:

Nemçe ile Hisarcık cenginde vâki' olan fütûhat-ı azîme[685]*:*

Fâ'ide-i cesâret ve küffârın sûlh diyerek iğfâline i'timâd etmemekden fâ'ide:

Serdâr-ı ekreme tahrîr etmekle, iş bu Çarşanba gîcesi ber-vech-i meşrûh asker hareket etmişidi. İlerü gidenler varup bataklığı zabt ve bir tarafdan asker gelmekde ve yorgun[686] varan asker, kîmi çadır kurup, kimi meteris kazmakda ve kimi uykuda [*381/b*] iken, kırk bin âhen-pûş süvâri ve kırk bin piyâde[687] toplar ile Çarh-ı feleklerin önüne alup, ale'l-gafle üç koldan hücûm ederiken, karavulumuzu top ve tüfenk ile tazyık ve gerü püskürtmüş-iken, Yeniçeri guzâtı muztarib olmayup, sâbit durup, gelen top dânelerine göğüs verüp, gece karanlığında cenge mübâşeret ve tüfenk ve kılıç ile küffâra sataşup, delirâne ceng ederek, sabah oldukda, Çarhacı Ali Paşa ve yanında olan Arnavud Deli Hasan Paşa ve Tahir Paşa ve Rumeli eyâleti dilâverleri ve Anadolu kahramanları ve Sivas Beyler-beyisi ve Çeteci Abdullah Paşa ve Süleyman Bölük-başı ve Hâşim Bölük-başı ve Deli-oğlan misillü şeci'ler, cenge girişdiler.

Cengde sebatdan fâ'ide:

Nâ-çâr küffâr bir fitilden ateş verüp, tâburuna tecemmu' edüp, çarh-ı feleklerine girdiklerinde, şâfi'i vakti Yeniçeri Ağası erişüp, ayağı tozu ile ol-dahi cenge mübâşeret etmekle, on iki bin demirli küffâr helâk olıcak, küffâr ardında olan sa'b dağa ve mîşe-zâr[688] ve bağlar derûnuna meterislerine firâr ettikde, Vezîr-i a'zam Semendire'den gece kalkup geliriken, Hisarcık'a iki saat mahâlle geldikde, dil ve kelle ile gâzîler yürüyüp istikbâl ettiklerinde, me'mûllerinden ziyâde en'âm alırlaridi. Vezîr Hisarcık-boğazı açığına geldikte küffârın altmış pâre top-çeker beş kıt'a kalyonu, dâne-i top ile boğazdan geçmeye mâni' olmak kasdı ile, yağmur gibi gülle yağdırdı[689]. Amma asker-i İslâm bi-muhâbâ geçdi; hatta Sancâğ-ı şerîf ile sadrıâzam ubûr ederiken güneş tulû' etti ve müşârü'n-ileyh Ali Paşa ve atlu askeri ve Levendât ve İç-ağası nâm ceng-cûlar, çarh-ı feleğe iki mızrak tûlü karîb varup, küffâr tâburundan ateşler saçdığına asla iltifat etmeyüp yürüdüler; hatta Selânik Alay-beyisi Mustafa Bey, bir mızrağa dört adet demirli kâfir sancub helâk etti. Hâl-buki, mâh-ı Temmuz'ın[690] evsatı olmağla gâyet[691] harâretden atşân olduklarına dahi bakmayup, ba'zı gâzîler bir iki sâ'at ceng edüp, bi-tâb olmağla gelüp bir iki lüle dühân içüp, yine varup cenge meşgûl oluridi. Müşârü'n-ileyh Ali Paşa, askeri tahrîs içün hazînesinde olan yüz kîse akçeyi bahşîş verüp, akçe kalmayıcak, memhûr tezkire veriridi ve bir tarafdan Sadrıâzam ve bir tarafdan Defterdar ve bir tarafdan Rûznâmçeci ve bir tarafdan Mevkûfâtcı[692] ve bir tarafdan Muhâsebeci, askerden dil ve kelle getürenlere bahşîş

Şecî' ve Gâzî:

verüp, askere kesel getürmediler. Gecenin yedinci sâ'atinden gurûba dek, on yedi sâ'at ceng mütemâdi olup feysal bulmadı; hatta Ordu-kādısı ve Defterdar ve Reîs Efendi, safây-ı gazâyı temâşâ ederek, kendülere cünbüş gelüp, ellerine birer bayrak alup, hüddamları ile varup küffâr ile birer[693] mikdar muhârebe edüp avdet ederleridi. Vakt-ı asrda küffâra yirmi bin nefer imdâd gelmişiken, askerimiz fütûr getirmeyüp, metânet ederek akşam oldukda cenge ârâm verildi. Ammâ ümmet-i Muhammed tiz sabah olsa da yine küffâr ile ceng-etsek deyü ricâ edüp, küffâr gece şeb-i yeldâ gibi tavîl olsa deyü temenni ederdi ve derûn-ı leylde küffâr firâr edüp, Belgrad'a iki sâ'at mahâlle çekilmiş[694]. Guzāt sabah[695] oldukda vâkıf olup, ta'kīb ve katl ederek, kurbe[696] [*382/a*] vardılar. Lâkin nizâmsız ceng gayr-i münâsibdir deyü Ali Paşa askeri çevirdi.

Lâkin küffâr anda dahi duramayup Tuna'yı karşı geçdi ve kalyonları dahi Belgrad'a firâr etti. Ba'de'l-muhârebe mevtâ ta'dâd olundukda, üç yüz şehîd ve bin nefer mecrûh hisâb olunup, küffârdan piyâde ve süvâri ve demirli ve demirsiz kırk iki bin lâşe bulundukta, kudret-i bâhire-i kādir-i kayyûm hazretlerine ta'accüb ile hezâr ve sad hezâr hamd-ü şükr ve minnet olunup, Belgrad varoşuna hücûm olundu. Meğer küffâr, tâburuna mağrûren Belgrad gibi kal'aya top bile vaz' etmemiş-imiş. Ayak tozı ile asker-i İslâm yürümüş olsa, ol-gün feth ederlerimiş. Lâkin, küffâr hîleye sülûk edüp, kal'ayı teslîm etmek üzere sûlh talebi ile rehini geldikde, Vezîr Tamışvar ile Varadin kal'alarını, Belgrad ile bile isterim deriken, üç günde küffâr kendüye metânet ve toplarına nizâm verüp, top atmağa başladıkda, Vezîr küffârın iğfâl ettiğini idrâk edüp, Belgrad'ı muhâsaraya şürû' eyledi ve Vidîn Ser-askeri Toz (توز) Paşa orduya gelüriken, Hisarcık'dan münhezimen firâr eden küffâr tâburuna rast gelüp, cenge mübâşeret ettikde, Tuna karşısında Ordûy-ı hümâyûn'dan seyran ettiler; Tuna'yı bahâne edüp imdâd etmediler. Toz Paşa, bu hâli görüp, iş-başa düşdü deyüp, yanında olan Murtaza Paşa'yı Çarhacı etti. Ol-dahi küffâra evvel-emîrde gālib olup, küffârın kanını sel gibi akıdup, topların çivilemişidi. Lâkin Toz Paşa ordudan imdâd olunmadığına iğzâb olup, cenge ikdam etmemekle[697], küffâr Çarha askerini ortaya alup, guzât şehîd olarak semt-i selâmete çıkdıkda, Sadrıâzam Toz Paşa'nın infi'âline[698] infi'âl edüp, ser-askerlikden azl ve Tuna Kapudânı ma'rifeti ile kayık içinde katl edüp, yerine Memiş Paşa'yı Ser-asker nasb eyledi. Bu cenge gelince, Toz Paşa'nın[699] her vechile bahadırlığı nümâyân ve katl olduğu için

Katl-i Toz Paşa:

Fâ'ide-i İmdâd :

askerimizden a'lâ ve ednâ mâtem edüp, kalblerinden vezîre, sû'-i tedbîr etti dediler ve muhâsaranın « »[700] günü, Bosna vâlisi sadr-ı sâbık Ali Paşa imdâda gelüriken askere muhâsaradan fütûr gelüp, cengi terk sûretleri zâhir olmuşiken, güyâ tâze cân gelür gibi olup, iki sâ'at karîb geldikde, Sadrıâzam istikbâl, hatta mâşiyen mülâkat etti; ya'nî hukūk-ı kadîmeye ri'âyet etti; ya'nî müşârü'n-ileyh Hekim-başı zâde Ali Paşa sadrıâzam iken bu İvaz Paşa, Çavuş-başı'sı[701] idi; mürâ'ât etti. Ba'dehu at-başı beraber küffârın önünden azîm alay ile güzâr ettiklerinde, asker-i İslâma kuvvet ve küffâra za'f geldi. Vaktâ ki, muhâsaranın elli birinci Cümâde'l-ûlâ'nın sekizinci [13 Ağustos 1739] günü baş ceneralden mektub gelüp, Devlete, adem-i mukāvemetimizi kırala yazup sûlh taleb eyledik deyü yazmış.

Hekim-başı zâde Ali Paşa :

Lâkin i'tibâr olunmayup, Sava cânibinden dahi muhâsaraya ikdâm olundu. Bu esnâda Hisarcık gazâsının pâdişâh tarafından teşrîfâtı gelüp, sadrıâzama mücevher kılıç ile kürk, sâ'ir vüzerâya kürkler geldi ve Vezîr ibtidâ' muhâsaradan berü gayret edüp, meterisler ardından ayrılmayup, küttâba dahi etbâ' ile gece meteris beklemek fermân eyledi ve küffârın kalyonları donanmamızı ubûra mâni' olmuşidi. Ammâ donanmamız bi-muhâba [*382/b*] ubûr etmekle, küffâr kalyonları içün bir iş kalmadı ve açıkdan kalyonlara yürüyüş olunacağını küffâr haber alup, ba'de'l-ışâ kalyonları biribirine bağlayup, cebehânelerine âteş vermekle havaya attı ve gark etti[702] ve içinde olan keferenin kenara çıkdığın guzât görüp, ekserini helâk ettiler ve sûlha tavassut eden Françe elçisi, Âstâne'den orduya geldikde, kal'adan ikinci cenerâl ile Sır-kâtibi dahi çıkup, Ordu-kādısı ve Reîs Mustafa Efendi ve Mektûbî Râgıb Efendi mükâlemeye mübâşeret ve müsâlemeye nizâm verilür gibi olmağla, muhârebeye feysal verildi ve Belgrad kal'asına sonradan on iki bin kîse sarf edüp, istihkâm vermişidi. Muhdes olan binâsını hedm edüp, hey'et-i aslîyesi üzere teslîm ve Ada-kal'ası[703] hey'et-i mecmû'a ve müzâfâtı[704] ile tefvîz ve Eflāk-ı cedîd ya'nî Karayi-ova ve Pasarofça (=پوزارفچه) dan Belgrad'a varınca, bir tarafdan Sava ve bir tarafdan Tuna Sırp (=صرف) memleketlerile[705] teslîm etmek üzre Cümâde'l-

Müsâlâha-i Nemçe :

Belgrad zabt olunduğu :

ûlâ'nın yirmi birinde [26 Ağustos 1739], sûlhu itmâm etmekle, mürahhaslar ile Françe elçisine kürkler ilbâs olunup, Kal'ayı kabza[706] Abdi Paşa zâde ta'yîn olunmağla[707], varup dâhil oldukda kal'a[708] cenerâli istikbâl-i Paşa donanmış at çekdi ve Yeniçeri ortaları gelüp kapıları zabt eyledi ve yirmi üç madde üzerine, yirmi yedi seneye sûlh olundu ki, Tuna'da ve Sava'da değirmenler ve balık saydı müşterek ola ve Acem tüccarı, âl-i Osman diyârından Nemçe'ye geçe ve Devlete yüzde beş gümrük vere deyü şurût akd olundu. Ba'dehu Moskov sûlha tâlib olmağla, Azak kal'ası hedm olunup, hâli kala ve sûlh-i mü'ebbed ola ve Kuban'da taraf-ı Devletden ve Azak semtinde taraf-ı Moskov'dan birer kal'a binâsı câ'iz ola ve Taygan[709] ta'mîr olunmaya ve Kabartalar (=قبارطهلر) iki devlet beyninde kala ve Rus'ın tüccâr sefînesi ola; Ammâ Moskov'ın sefînesi olmaya ve Çâriçe'ye imparator ünvânı tahrîr oluna deyü, on yedi madde[710] üzre sûlh olunup, kürkler ilbâs olunduk-

Yolda ulûfe verildiği :

dan sonra Ordûy-ı hümâyûn hareket edüp, sekiz günde Niş'e, ba'dehu Edirne'ye gelüp, bir kıst ulûfe verüp, Silivri'ye gelince Vezîr Sipâh'a sergi edüp, ulûfelerin verdi ve Silivri'de Sancâğ-ı şerîf sandukdan çıkarılup sırığına tahmîl olundu ve mâh-ı mezbûrun yirmi beşinde [29 Eylül], Davud-Paşa'ya karîb gelindikde, Pâdişâh gelüp, ba'de'l-istikbâl avdet buyurdukda, Sadrıâzam, ordu ricâli ve Âstâne'den gelen müstakbîlin ile alây-ı azîm ile Top-kapı'dan Âstâne'ye dühûl ve Saray-ı hümâyûn'a vüsûl buldukda, bu sadrıâzamın yüzünden vücûda gelen fütûhâta hürmeten, eslâfından ziyâde ikrâm kasd olunup, Orta-kapı'da dâbbesinden nüzûl ettirilmeyüp, Arz-kapısı'na varınca râkiben girmeye ruhsat verildi.

Sancâğ-ı şerîfi yeden be-yed vekîl-i mutlak Pâdişâh'a teslîm edüp yine alay ile Paşa-kapısı'na geldikde[711], Kaymakam Ahmed Paşa Nişancı nasb olundu ve Kırım Hanı Mingli Giray vefât etmekle, Selim Giray Han

Kable'z-zevâl salât-ı îd kılındığı :

nasb olundu ve Ramazan gurresi [2. Aralık. 1739], her diyârda ve İslâmbol'da Çarşanba gününden olmağla, otuzuncu hamîs günü herkes sâim-iken Lofca kādısından gurre-i Ramazan salı gününden olmak üzre, Edirne'ye gelen hücceti, Edirne kādısı kabûl edüp, Âstâne'ye irsâl etmiş. Yevm-i mezbûrda, vakt-i işrākdan sonra vezîre[712] gelüp, şeyhülislâma ifâde ve İstanbul Kādısı'na havâle ve hükm olununca[713] vakt-i zevâl takarrüb etmişidi. Toplar atılup, sübût-ı îd i'lân olunup, derhâl Pâdişâh alay ile Sultan-Ahmed câmi'ine varup, kable'z-

zevâl salât-ı îdin edâsı sahîh [*383/a*] olmağla, salât-ı[714] îdi edâ ve akībinde vakt-ı zuhr dühûl etmekle salât-ı zuhru dahi edâ edüp, Saray'a teşrîf buyurdukda mu'âyede makāmında tahtına[715] ku'ûd[716] ve resm-i mu'âyede icrâ olundu. Gerçi herkes vâkıf olup, iftar eyledi. Lâkin ba'zı cevâmi'de hatib bulunmayup ba'zı[717] mahâlde gec duyulmağla, zevâl vakti duhûl etmekle ertesi cuma günü ba'de tulû'üş-şems salât-ı îdi edâ ettiler ve yevm-i mezbûr cum'ada şedîd kar yağmaya başlayup peya-pey üç ay yağdı ve Nemçe hudûdu kat'ına Mevkūfâtî Mehmed Efendi ve Sipah-kâtibi Yirmisekiz Çelebi-zâde Sa'id Efendi irsâl olunup, sâbık Mevkūfâtî Merâmî (=مرامی) Efendi ile Kethüda Kâtibi Hattî Efendi dahi Moskov hudûdu kat'ına irsâl olundu ve sadrıâzama ta'zîm kasdi ile Maktûl İbrahim Paşa'nın, Paşa-kapısı ittihâz edüp, ba'de'l-katl terk olunan Saray, sadrıâzama Paşa-kapısı tahsîs kılındı-idi. Zi'l-ka'de âhirinde [1740 senesi Şubat ayı sonu], Harem Ağaları Odası'ndan, Salı gecesi harîk zuhûr etmekle, Saray-ı mezkûrun haremi muhterîk oldu. Garâbet bundaki, haftasında ya'nî ertesi Salı gecesi, yine ateş zuhûr edüp, Hâriciye ve dîvân-hânesi dahi eser-i binâ kalmayınca, muhterîk olmağla, Vezîr eski Paşa-kapısı'na nakl eyledi ve arsa-i muhterîkayı, Pâdişâh Yeni-hamam tesmiye olunan musannā' ve mülûkî hamamı binâ' ve bâkīsine menâzil ihdâs olunup, mahâlle kılındı ve îd-i edhânın dördüncü günü [12 Mart 1740], vezîr Bahâriye yalısı'nda Pâdişâh'a ziyâfet eyledi.

Şitâ'-i şedîd:

Paşa-Kapısı harîkı:

Binâ'-i Yeni Hamam der İstanbul:

Sene: 1153 (1740-1741).

Tekmîl-i binâ'-i Kitâb-hâne der ittisâl-i Câmi'-i Ayasofya-i kebîr ve vaz' şûden-i pâdişâh-ı İslâm Sultan Mahmud[718] Han çâr hezârân kütüb-i nefîse ve zuhûr-ı eşkıyâ der Câmi'-i Sultan Bayezid ve intifâ'-i nâ'ire-i fesâdeş ba-şemşîr ve zuhûr-ı fitne-i kâzibe ve bâ'is şûden-i azl-i sadrıâzam ve nasb-ı Yek-çeşm Ahmed Paşa ve irsâl şûden-i âvîze-hây-i mürassa'a ez cânib-i şehriyâr be-Merkad-i münevvere-i Hazret-i Seyyîd-i enâm[719] aleyhi efdalü's-selâm ve vürûd-ı elçiy-i Nemçe be-Âstâne ve tertîb-i ziyâfet-i sadrıâzamî be-elçiy-i mesfûr der Sa'd-âbâd ve âmeden-i haber-i Çâsâr-ı Nemçe ve Çârîçe-i Moskov ve zuhûr-ı harîk der Sultan Bayezid ve âmeden[720]-i elçiy-i İran Hacı Han be-Âstâne bâ-fîl-hâ.

Gurre-i Muharrem [29 Mart 1740]'de, Ali Paşa Beyler-beyilik pâyesi

ile Nemçe'ye elçi ta'yîn olunmağla nâme-i hümâyûnu Pâdişâh'ın yedinden kabz edüp, müzeyyen alay ile Nemçe cânibine gitti ve bir ay sonra Emîni[721] Paşa dahi müretteb alay ve yedi kalkanlı yedek ve üç yüz İç-Ağası ile ve mükemmel Delü ve Gönüllü ile Moskov'a[722] elçi olup gitti ve hâlâ İtalya (=ايتاليه) memleketinin kıralı ve İspanya'nın kıral zâdesi Karaloş (=قرالوش = Karlos), Devlet ile sûlh oldu ve sâ'ir düvel gibi ticârete izin içün Âstâne'de Balyosu oturmaya ruhsat verildi ve bu esnâda Pâdişâh-ı hayırhâh, Ayasofya Câmi'ine, Kitab-hâne binâ' edüp, derûnuna dört bin cild nefîs kitab ile Hazret-i Osman (رضى الله عنه) hazretlerinin *Mushaf*-ı şerîfi ve Hazret-i Ali (رضى الله عنه) hazretlerinin kezâlik kendü hattı ile *Mushaf*-ı şerîf ve hatt-ı Yâkut ve hatt-ı İbn Şeyh ve hatt-ı Hâfız Osman ile mesâhif-i şerîfe vaz' buyurup, *Buhârî* kırâ'etine on nefer muhaddis ta'yîn buyurdu ki, ayda bir kerre zikr olunan Kitab-hâne'nin, Ayasofya derûnunda kapısı kurbüne tunc kafesli şebîkede *Buhârî* hatmi oluna deyü şart ve vakf eyledi; hatta ibtidâ' hatmi içün Pâdişâh, Ayasofya'nın [*383/b*] Tesbîhciler-kapısı'ndan teşrîf buyurup, Kitab-hâne'de beş sâ'at meksde, Şeyhü'l-kurrâ' Yusuf Efendi-zâde hazretlerinin *Tefsîr*-i şerîf[724] takrîrini ve muhaddis İbn Hümâ'nm te'vîl-i ehâdîs eylediğini istimâ' ve müceddeden ta'yîn buyurdukları vâ'izin nushunu kabûl buyurup avdet eyledi. Françe devleti kadîmden âl-i Osman ile dost olup, bu Nemçe ve Moskov sûlhlerine tavassut ile dostluğunu isbât ettiğinden, ba'zı ricâsına müsâ'ade-i mürüvvet olduğu içün, tecdîd-i sûlh niyâzında olmağla, Âstâne'de Reîs Efendi murahhas olup, Françe elçisi ile mükâleme edüp, mizâcına mutâbık bir kaç şurût zamm ettirdi. Zâhir[725] Françe sûlha tavassut ile dostluk etti. Hakîkatde, eğer galebe bizde olmaya-idi, sözüm geçmedi deyüp, seyrânımıza nâzır oluridi. Lillâhi'l-hamd, galebe taraf-ı Devlet'de bulundu. Nemçe'den, ayak basılsa Budin'e değin rizâsı ile alınmak kābil-idi ve sadr-ı sâbık Yeğen Paşa'nın mülâhazası bu-idi. Lâkin ricâl-i devletin maksûdu, sefer sıkletini, safâya mâni' olur deyü def' etmek olmağla, Fransız'a rağbet ettiler. Ol-dahi Devletin salâbet ve galebesini mahv edüp, Belgrad kal'asını vaz'-ı kadîmine tenzîl edince hedm etmek sû-

Nemçe'ye elçi gittiği :

Moskov'a elçi gittiği :

İtalya[723] keferesi :

Ayasofya Kütübhânesi binâsı :

Françe :

retile sûlha nizâm verüp, Nemçe'ye i'ânet-i azîme eyledi. Lâkin varak-ı mühr-i vefâyı kim okur, kim dinler. Bu Devlet-i Osmânîye'de mukarrib-i pâdişâh olanlar tama'larına binâ'en böyle gaflet ettikleri çoktur.

Fitne :

Çünki îd-i fıtırdan berü kar ve kış şedîd olmağla ve seferler temâdisinden Âstâne'de kaht vâki' olıcak, hâll ü akd sâhiblerinin tekâsülüne haml olunarak peydâ olan arâcîfden münşe'ab Rebi'ül'evvel'in on birinci ahad günü [6 Haziran 1740 pazar] bir kaç şakī zuhûr ve Sipâh-bazarı'na hücûm ve yağma ettikden sonra, Bit-bazarı'na, andan Kazancılar'a andan Meydân-ı Lâhm arzûsu ile dükkânları kapatarak rastgeldikleri kimesneleri kendülere ilhak edüp, tereddüd ve muhâlefet edenleri katl etmekle, derûn-ı şehirde sadây-ı hây ve hûy ile Sultan Bayezid Avlusu'na çıktıklarında, kaçan kaçana ve dükkânını kapayan kapayana[726]; meğer bu gün sadrıâzam İvaz Paşa Sa'd-âbâd'da ve Pâdişâh Beykoz'da, Gümrükcü ziyâfetinde binişe gitmişlerimiş. Bu keyfiyyet zuhûr ettikde, Nişâncı Ahmed Paşa ve Yeniçeri Ağası es-Seyyid Hasan Paşa, haber alup gelürleriken, Sultan Bayezid Kulluğu'nda[727] Çorbacı olan Hasan Ağa, sopa kapup neferâtı ile dükkâncılara, eğer benim ile bir[728] olursanız, ben bu eşkıyânın hakkından gelirim deyüp, eşkıyâya hücûm edüp, şakīlerin bayrakdarını[729] katl ve sâ'irine girişdiklerinde, eşkıyâ perîşân oluriken müşârü'n-ileyhümâ Ahmed Paşa ve Yeniçeri Ağası dahi erişüp, ekserini katl etmekle, def'-i fitne eylediler. Pâdişâh dahi Gümrükcü'nün ziyâfetini ekl-edüp, ba'de'l-asr, Bahâyî-körfezi'nde Mehmed Emîn Ağa'nın yalısına gelmişidi. Bu haber vârid olduğu anda kayığa süvâr olup, Saray'a teşrîf ettiği gibi, fermân buyûrdukları[730] üzere, Vezîr ve Ağa, Kol-Kol dolaşıp, eşkıyâ ile müttefik olan Arnavudları haber alup, hamamlardan ve şübhelü olan mahâllerden basub i'dâm ettiler ve ertesi salı günü, Dîvân-ı hümâyûn'a, erbâb-ı dîvândan gayri ocaklar ağaları ve zâbitler dahi getirdülüp, hizmetleri mukābili hil'atlar ilbâs olunup, ba'de'l-yevm ehl-i suuk böyle fitne zuhûrunda zâbite bakmayup, [*384/a*] kepenk sırıklarile kahr etmelerine ve dükkân kapar olur ise, katl olunacaklarını beyân eder, hatt-ı hümâyûn irsâl eyledi. Ve on seneden berü taşradan gelmişleri[731] vilâyetlerine gitmek üzere mahâlleler teftiş olunup, bâzısı vilâyetlerine irsâl olundu ve zikri mürûr eden Çorbacı Hasan Ağa ikrâmen[732] muhzir nasb olunup[733], neferâtına yetmiş ve seksen[734] akçe ulûfe ihsân olundu. Ba'dehu bir müslim, bir yahudiden hakkını taleb ve ibrâm ettikde, yahudi, müslime zorba deyü fer-

Pâdişâh'ın Gümrükcü ziyâfetine gittiği :

yâd edicek, Yeniçeri Ağası ol-havâlide-imiş, Salma-çuhadarı, ahz sadedinde-iken müslim firâr etmekle, akībinden bir kaç adam seğirtdikde, bire vurun sadâsı zuhûr edüp, ehl-i suuk fermân mûcibince Mercan-çarşısı'nda kepenk sırıkları ile bi-çâreyi helâk[735] edüp, şamata kesildi. Lâkin bu maddeyi vezîre[736] Sultan Bayezid[737] maddesi gibi deyü ta'rîf ettiklerinde, aslına ermeden, Pâdişâh'a telhîs etmiş; Ba'dehu Ağa tarafından, ber-vech[738]-i meşrûh, hakīkat-ı hâlin

Azl-i İvaz Paşa:

kā'imesi Pâdişâh'a[739] vâsıl oldukda infi'âl edüp, vekîl-i mutlakım olan zât kizb ile muttasıf olmak ne demek dedi ve ertesi gün vezîr, Yeni-bahçe'de Kanbur-oğlu bahçesi'ne binişe gidüp, Nişâncı Paşa'yı dahi da'vet ile getirdüp, vakt-i asra değin sohbet ederleriken, sâhib-i devlet acele Saray-ı hümâyûn'a taleb olunmağla, gittikden sonra Nişâncı Ahmed Paşa'yı dahi Saray'a götürdüler. Biri-biri ardınca Saray'a vardıklarında Silâhdar Ağa vâsıtası ile sadrıâzam İvaz Mehmed[740] Paşa'dan mühr alınup, Nişâncı Yekçeşm Ahmed Paşa'ya i'tâ olundu ve İvaz Paşa Kapı-arası'na kaldırılup, bir kaç sâ'at mürûrunda Cidde mansıbı tevcîh ve çekdiri ile irsâl olundukda, niyâzına binâ'en Cidde afv olunup Hanya verildi ve on sekiz seneden berü Cidde ve Habeş vâlisi olan el-Hâc Ebûbekir Paşa da'vet ile bu esnâda Üsküdar'a gelmeğle, sadrıâzam tarafından Üsküdar'da ziyâfet ve umûmen erbâb-ı Dîvân ile istikbâl olunup, Âstâne'ye götürüldü ve mukaddemce kendüye tezvîç olunan Safiye Sultan bnt.[741] Mustafa Han'a[742] zifâf olundu ve Pâdişâh-ı dil-âgâh bir altun tahta üzerine bir kebîr elmas ve et-

Ravza-i mutahhara'ya irsâl olunan âvîze:

rafına andan cücük[743] sekiz elmas, ânın etrafına on dört yâkut, ânın etrafına yine otuz yedi elmas taşdan bir âvîze-i lâtîfe îcâd ve takdîr-i bahâsından cevherîler âciz ve tâcirler kıymetinden kāsır bir levha-i bî-bedel, Ravza-i mutahhara-i hayrü'l-enâm[744] (صلى الله تعالى عليه الصلوة والسلام) dergâhına yâdigâr edüp, câmi' sâhibi Sultan Ahmed ve karındaşı Sultan Murad-ı râbi' hazretlerinin âvîzelerine sâlis kıldı ve Nemçe'den büyük elçi Belgrad'a gelüp, bizim elçi Belgrad'a varmışidi, mübâdele, ya'nî bizim elçi Nemçe memleketine ve Nemçe elçisi âl-i Osman diyârına gelüp, Davud-Paşa'ya geldikde, yemeklik olunup Cümâde'l-ûlâ [Temmuz-Ağustos]'da, Çavuş-başı Ağa, alay ile alup, Beyoğlu nâm mahâlde tahliye kılınan konağına götürdü. Ba'dehu ulûfe[745] dîvânında, nâmesini Pâdişâh'a teslîm eyledi.

Moskov Elçisi'nin çekdiri ile ziyâfete geldiği:

Ba'dehu vezîr Sa'd-âbâd'da elçiye ziyâfet ettikde elçi, Yeni-köy'den çekdiri ile Has-köy'e geldikde, Defterdar[746], yedi çiftesi ile Sa'd-âbâd'da mansûb [384/b] Otâğa geldikde, sadrıâzam Ahmed Paşa, Mîr-i âhûr-köşkü'nden alay ile gelüp, elçi otağı önünden geçüp, kendü otağına nüzûl ettikde, sâbıka Sadr-ı Rûm ve İmâm-ı evvel-i Sultânî[747] Mehmed Sâhib Efendi ve Ordu-kādısı Es'ad Efendi, Vezîrin otâğına geldiklerinde, dîbâ kaftanlu, elmas kuşaklu ve yaraşıklu yüz dâne civân hûbân İç-oğlanları, mücevher hançerleri ile makām-ı hizmetde ve dört yüz İç Ağası[748] dahi cirid oynayup, hoş sadâlu mutribler nağmede ve nişâna[749] top ve tüfenk atılup, ayı ve samsûn [sansun] ve pehlivan güleşleri ve çengî ve rakkas ve envâ' et'îme ve cins meyve ve şükûfe ile bast-ı zevk ve sürûrdan sonra mükemmel at ve çûha samûr kürk elçiye ilbâs olunup, yedi çifte kayık ile elçi Yeni-köy'e irsâl olundu. Ba'dehu Bahâriye-Yalısı'nda Vezîr Fransız elçisine kezâlik ziyâfet eyledi. Ba'dehu Yeniçeri Ağası Tırnakçı-Yalısı'nda gümüş müştalı aşcılar ve nev-civân tosun Kara-kullukcular ve Çorbacılar hizmetlerile Nemçe elçisine ziyâfet edüp, elçiye ve bey-zâdelerine boyamalar ihdâ eyledi. Ba'dehu Vezîr Kethüdası Çırağan-yalısı'nda kezâlik Nemçe'ye ziyâfet eyledi.

Fransız elçisine ve Nemçeye ziyâfet :

Bir hafta mürûrunda Defterdar Efendi Bahâyi Körfezi'nde kezâlik ziyâfet eyledi. Ba'dehu Reîs Efendi, Rumeli-Hisarı'nda, Hâcegân Kafesî destâr ile makām-ı hizmetde oldukları hâlde, kezâlik Nemçe'ye ziyâfet eyledi. Ba'dehu Sadrıâzam beş hafta, haftada bir gün Çırağan-yalısı'nda İngiliz balyosuna, ba'dehu Venedik balyosuna, ba'dehu Niderlanda[750] balyosuna ba'dehu İsvec balyosuna[751], ba'dehu İtalya elçisine, ber-vech-i meşrûh izhâr-ı zevk ve sürûr ile ziyâfetler eyledi ve bu esnâda Nemçe Çâsârı ile Moskov Çârîçesi mürd oldukları haberi geldi. Ammâ Nemçe diyârı Peç (= پچ) ve Çeh (= چه)ve Bavâriya (بواريه) [753] ve Prande-burk (براندە بورق) ve Anodber (انودبر) [754] ve Kolonya (قلونيه) ve Saksonya (صقسونيه) misillü yedi hükûmet olup, her biri bir hersek zabtında olup, cümlesine Çâsâr hâkim olmağla, sâir milel-i nasâra mânendi Çâsâr hâlik oldukda veled-i zükûrundan gayri inâsa[755] kalmaz; zükûr münkariz oldukda, yedi hersekden biri cümlenin ihtiyâri ile Çâsâr oluridi. Mârü'z-zikr Tersâne-cânibi Ali Efendi, Beyler-beyilik ve elçilik ile Peç'e dört sâ'at karîb mahâlle varup, ertesi gün Peç'e du-

Nemçe çâsârı ve Moskov çârîçesi mürd oldukları[752] Memleket-i Nemçe tafsîli :

Elçimiz Cânibi Ali Efendi'nin Nemçe'ye vardığı :

hûl içün hazırlanup, dört sâ'at mesâfeye serîrler koyulup[756] ricâl ve nisvân temâşâya gelüp, muntazır olduklarında, elçi Paşa dahi alayını nizamlayup yürüyecek vakitde, tercümanlar gelüp, kā'ide-i devletimiz ve merâsimimiz, Peç'e bir[757] sâ'at karîb vardığımızda yemeklik çadırları kurulmuştur; nüzûl edersiz, baş-vekîl sizi istikbâle gelür, siz kıyâm edersiz ve bile süvâr oldukda, siz solda ve Baş-vekîl sağda, Peç'e dâhil olursuz ve ta'yîn olunan saraya nâzil olduğunuzda, Baş-vekîl size vedâ' ettikde, merdîvene-cek teşyî' edersiz deyü ta'lîm eylediklerinde[758], elçi Paşa, müslüman ve kavîyü'r-rey ehl-i ma'ârifden bir zât olmağla, bizim şerî'atımız[759] bu teklîflere el-vermez deyicek, tercümanlar, eğer böyle etmezseniz azîmet fesh olup, Pâdişâh ile Çâsâr beynine adâvet ilkā etmiş olursuz, sizin bu huşûnetinize Pâdişâh râzı olmaz, zahmet çekersiz dediklerinde, pâdişâhımızın[760] rizâsı, Allahü-ta'âlâ'nın rizâsının hilâfına değildir deyü cevâb verüp, [*385/a*] alayı bozup fesh-i azîmet etmeğle, seyirciler dağılmağla bir sovuk hâlet zuhûr etti ve günden güne, hizmetde olan tercümânlar ve bey-zâdeler, elçinin hizmetinden ferâgat ederek, elçi yalnız kaldı ve bundan sonra günden güne[761] ta'yînâtı kat' ederek, fakat sımât kalıcak, etbâ'-ı habisleri paşayı fasla başlayup, bu dâr-ı harbdir, oldukca mudârâ lâzımdır. Çünki böyle huşûnet edecek-idin niçün böyle hizmeti kabûl eyledin, hem kendüye, hem bize rahne eyledin ve bu gûne rezâlete giriftâr oldun, bu muâmeleye tâkat gelmez diyerek, on beş gün mürûr ettikde, Paşa iki tercümân çağırup, biz âl-i Osman devletinden mürsel-i Resûl-iken bu hakarete cesâret eylediniz; Devlet-i aliyye'ye yazup keyfinizce bir elçi getirdün dedikde, elçi[762] müte'essir olmuş, belki etvâr-ı sâbıkına nâdim olmuştur deyü teklifât-ı sâbıkayı tekrâr eylediklerinde, Paşa, ke'l-evvel redd edüp, azîz olan şeri'atımızı ben hakîr edemem dedi. Çünki böyledir; Pâdişâhına sen yaz, biz irsâl edelüm deyü tercümânlar karar verdiklerinde, gerek kendüsü, gerek etba'ı, kemâl-i infi'âl ile hayrân[763] ve ser-gerdân olup, ne zaman Âstâne'ye adam gidüp gelecek derleriken, ertesi gece baş tercümânları ile makbûl cenerâlleri ve bey-zâdeleri, sonra Baş-vekîli gelüp, Paşa'nın dâmenini takbîl, hadden ziyâde ta'âm ve hedâyâ getirdüklerinde, etba'-ı habîsleri görüp, ta'accüb ettiler.

Selâbet-i İslâmiye :

Meğer leyle-i merkūmede Çâsâr mürd olmuş; veled-i zükûru olmamağla kānûnları üzre Hersekler biri-birile muhâvere ve muhârebe ve hangisi gālib gelür ise, Çâsâr olacak ve Çâsâr oldukda mürd-i mesfûrun vükelâsını ve etba'ını i'dâm ve tahkīr[764] edicek, başlarına geleceği bilüp, çâre

mülâhazası ile elçiye gelüp, tazallûm ve ikrâm edüp, ertesi azîm alay ile Paşa'yı Peç'e götürüp, hâlik-i mesfûrun hâmile kızını kıraliçe nasb ettiklerini, elçi Paşa, âl-i Osmân pâdişâhı tarafından, vekâletine binâen kıraliçeliğini tasvîb ve kabûl edüp, acele Âstâne'ye ahvâli bildirüp, Çasâriçe ünvânı ile nâme-i hümâyûn getürtdikde, hareket eden Hersekler sâkin oldu. Zîrâ şimdi biz bu da'vâda olsak, âl-i Osmân ile dahi düşmân oluruz; hem Nemçe devletine nizâm vermek, hem âl-i Osmân ile husûmet etmek müşkil olur deyü, tasaddî ettikleri da'vâdan fâriğ oldular. Kıssadan hisse, Ali Paşa'nın salâbet-i dînîyeye teşebbüsü böyle netîce verdi. Bir adam dîn-i islâmı böyle azîz tutar ise böyle azîz olur ve ânın yüzünden ehl-i islâm dahi azîz olur. Lâkin böyle kârı fazl[765]u hüner ile tevârîh-şinâs ve dîndâr ve gayretlû olan zât becerebilür. Bu elçi[766] Ali Efendi, dîne ve devlete bu misillü hizmet ettiğinden başka, kendü azîz olduğundan mâ'ada, eslâf elçilerinden[767] otuz kat ziyâde mükerrem olup, mâle mâlik oldu. Bu tafsîlimizden herkes isti'dâdına göre hisseyâb olur. Bu salâbet ve gayret-i dînîye, yalnız elçilere değil, belki vüzerâya ve serdâr-ı ekremlere ve kādılara dahi vâcibdir. A'yân ve ummâl zalemesine, intifa' mülâhazası ile mağlup olmaz. Zaleme dahi zûlme cesâret edemez, etse dahi hakkından gelür; Hakk-ta'âlâ böyle kādıya mu'în olur. Lâkin kādı fazl[768] [385/b] u hüner ve tevârîh[769] ehlinden olmak lâbüddür ve ûlû'l-emre[770], kazâları böyle zâtlara tevcîh etmek lâbüddür. Lâkin kādı-i câhil, ben, mansıbına[771] akçe kazanmağa geldim; a'yâna muhâlefet etsem mahsûl telef olur deyüp mutâva'at eder. Zîrâ cühelâ bu salâbet-i dînîye şîvesinin farkına varamaz ve îd-i fıtrın yedinci günü [26 Aralık 1740], Pâdişâh Vezîrin, Paşa-kapısı'nda ziyâfetine teşrîf içün Saray'ın Soğuk-çeşme kapısı'ndan hurûc buyurdukda, Vezîr Kethüdası ve Defterdar ve Reîs ve Çavuş-başı, Terziler-kârhânesi önünde, zemîn-bûs ve istikbâl edüp, önünce mâşiyen[772], Arz-ı hâlci köşesine geldiklerinde, Ağa-Paşa istikbâl edüp, zemîn-bûs eyledikde, Çavuşlar alkış aldı ve Paşa-kapısı'nın dış[773] kapısında[774], Sadrıâzam istikbâl ve zemîn-bûs ettikde, kezâlik Çavuşlar alkış alup, binek taşına[775] gelindikde, Tezkîreciler ve sâ'ir ehl-i mansıb, saf-beste-i selâm olmağla[776], selâm nisâr buyurup Pâdişâh merkebinden nüzûl buyurucak, kezâlik alkış alınup, Vezîr sağ ve Silâhdâr Ağa sol bağallarına girüp bâlây-ı Saray'a ku'ûd ettirdiklerinde saz ve söz ile lu'be-bâzlar ve envâ' meyve ve şükûfe temâşâ kılınup, ba'de'l-asr

Kādılara salâbet lâzım olduğu:

Vezîrin Hünkâra ziyâfeti:

ta'âmdan sonra Pâdişah'a ve etbâ'ına envâ' tuhaf hedâyâ, Vezîr arz edicek, serâsere kaplu[777] kürk ile tatyîb olundu.

Ba'dehu Pâdişâh avdet ettikde, müstakbilîn istikbâl ettikleri[778] mâhâlde teşyi' ettiler. Tekrar Nemçe elçisine Sadrıâzam, Çırağan-yalısı'nda ziyâfet etti ve Zi'l-ka'de'de [Ocak-Şubat 1741], Kapdan Gāzî Süleyman Paşa vefât etmekle, Elçi Mustafa Paşa kapdan oldu. Nemçe ve Moskov musâlâhaları hemen nizâm bulsun içün Pâdişâh'a bildirmeden ba'zı kuyûdât zamm ettikleri içün elçilerin inâdına sebep oldular deyü, Baş-tercümân İskerlet-oğlu Alexandre katl olunup, Reîsü'l-küttab Mustafa Efendi Kastamonı'ya nefy olunup, Mektûbî Râgıb Efendi Reîsü'l-küttab oldukda, Pâdişâh'ın fesh-i sûlh edeceğini teyakkun edüp, bir seneden berü ettikleri bârid teklîflerden fâriğ olup, sûlha nizâm verdiler. Bu küffâr ile[779] musâlâhaya tavassut muhâtaradır. İbtidâ'sında[780] hemen matlâbları mezkûr olandır zannettirüp, gûnâ-gûn şu'beler teklîf ederler. Eğer def'-i gā'ile denerek bir ikisine müsâ'ade olunur[781] ise on iki dahi ederler, teselsül bulur, inâd ve huşûnetleri müzdâd olup âr etmezler; merâmlarına sa'y edenleri tekzîb ve müttehem ederler.

Vefât-ı Kapdan Süleyman Paşa:

Küffâr ile müsâlâhaya tavassutda muhâtara olduğu:

Reîs Mustafa Efendi gibi a'kal-i nâs ve hünermend-i bi-kıyâs iken bu husûs içün kazâya uğradı. Gālibâne sûlh olunmuşiken, küffâr bu rütbe cefâ etti. İyâzen-bi'llâh mağlûbâne sûlh olunmak lâzım gelse, bu küffârın tahkīr ve terzîl[782] ve cefâsına tâkat gelmez. Bu kârda ve bu hizmete[783] me'mûr olan ziyâde fikr-i sâ'ib sâhibi bir merd-i gayûr gerek ki şân-ı devleti sıyânet edebile ve iş-bu elli üç senesi Zi'l-hicce'sinde [Şubat-Mart] hudûd temessükü alınup verildi ve bu esnâ'da İran Şâhı Nâdir Ali Şâh'dan te'kîd-i sûlh içün diyerek, mücevherât ve bi-nazîr akmişe ve on aded fil ile ve üç bin nefer Kızılbaş ile Hacı Hân nâm[784] elçisi devlete gelür oldukda, gerçi selefde bu rütbe asker ile [*386/a*] elçi geldiği yok, lâkin iktizây[785]-i vakt-ü hâle göre Çavuş-başı Derviş Mehmed Ağa Mihmandâr ta'yîn olunup, Bağdad'dan elçiyi alup, gelüriken, yol üzerinde[786] olan paşalar ve ağalar Devlet-i aliyye'nin kuvvet ve kudretini, elçiye alay gösterüp, ziyâfet ederek, izhâr ederleridi; hatta Bağdad vâlisi on bin[787] nefer kapısı hâlkı ile izhâr-ı ihtişâm ve elçiye mükemmel at ve hedâyây-ı kesîre i'tâ eyledi. Bu üslûb üzere elçi Fener-bağçesi'nde ziyâfete götürüldükde, Yemek-

Nâdir Şâh; Acem'den dokuz fil geldiği:

lik-emîni Şerîf Halil Efendi, sadrıâzamın sipârişi üzre istikbâl ettikde, elçinin sağ cânibinde yürümek kasd ettikde, elçi iğzab[788] olup, râzı olmıyacak, Halil Efendi, hem-inân gelmekden fâriğ olup, tarîk-ı âhardan yemekliğe geldi.

Vaktâki ziyâfet sofrası ferş olundu, elçi gazabını izhâr edüp, yoğurtdan gayri ta'âm yemedi. Etbâ'ı dahi aç kaldı. Ba'dehu filler mavunalar üzerine binâ' olunan sallara ikişer ikişer vaz' olunup, su görünmemek için etrâfına tahta-perde çekilmişidi. Beşiktaş'a geçirilüp, İstanbul hâricinde, Çırpıcı-Çayırı'na nakl olundu. Ba'dehu elçi Hân ve ma'iyetinde olan iki nefer Hân ve bir sene mukaddem gelüp Üsküdar'da meks üzre olan Oğuz Ali Hân iki çekdiriye süvâr kılınup, gelüriken, Top-hâne'den üç yüz pâre top atılup, Kurşunlu-Mahzen ve Tersâne'den kezâlik toplar atılup, Eyyüb iskelesine vardıkda, Çavuş-başı Ağa, alayla çıkarup, Gümrükcü-Çiftliği'ne götürdü.

Acem elçisi Üsküdar'dan gelüriken olan şenlik :

Sene : 1154 (1741-1742).

Âmeden-i ser-i maktû'-ı vezîr Genç Ali Paşa; Âmeden-i elçiy-i Moskov be-Âstâne ve me'mûriyyet-i Münîf Efendi be-Cânib-i İran ve me'mûriyyet-i Yirmi-sekiz Çelebi-zâde Mehmed Said Efendi bâ-rütbe-i Mîr-i mîrânî be-cânib-i Françe ve icrâ' kerden-i kalyon-hâ be-deryâ ez Tersâne-i âmire; Me'zûn şûden-i Reîs-i sâbık Mustafa Efendi ve Defterdar-ı sâbık Âtıf Mustafa Efendi be-Hacc-ı şerîf ve harîk-ı kebîr der kurb-i Ayasofya der Ramazan [Kasım] ve ziyâfet-i Ağây-i yeniçeriyân der sâdis-i Şevvâl [15 Aralık], der Bâb-ı Ağâ[789] be-cânib-i sadr-ı a'zamî.

Çünki sene-i sâbıka âhirinde Acem elçisi gelmişidi; Gümrükçü-çiftliği'nde yirmi gün istirâhatdan sonra, elçi Hân Paşa-Kapısı'na geldikde, erbâb-ı dîvân, dîvân libâslarile kapıda selâm aldıklarından sonra, elçi Hân vezîrin sağına, sâ'ir hânlar soluna ku'ûd edüp, tatlı ve kahveden sonra, vezîre çubuk, hânlara nargile verilüp, kürkler ilbâs olunacak oldukda, Hacı Hân Vezîrden kürk giymeyi, irtikâb etmeyü[790] kabûl etmiyecek, etbâ'ına hil'atlar ilbâs olunup[791], mahâlline irsâl olundu. Bu def'a Şâh'ın elçi ba'sinden maksûdu, beşinci mezhebi[792] tasdîk; lâkin mukaddema mezheb kavgasında Âstâne'den ulemâ irsâl olunup, mesâğ-ı şer' olmadığı i'tizâr olundukda, Şâh'dan nâme gelmeyüp, sükût ikrâr sûretinde kalmışidi. Bu def'a yine tasdîk-i mezheb husû-

Mezheb-i hâmis kavgası :

suna ibrâmından sû'-i kasdı fehm olunup[793], Anadolu'da olan paşalar imdâd-ı seferîye tahsîl edüp, Kapıları nizâmına mukayyed olmak emr olunup, zahîre mübâya'a ve cem'ine mübâşeret olundu ve elçi Paşa-kapısı'na geldiğinin beşinci salı günü Dîvân-ı hümâyûn'a [*386/b*] geliriken, Orta-kapı'dan Dîvân-hâne'ye varınca, yekpâre elmas ve yâkut ile murassa' rahtlu ve bisâtlu ve kalkanlu ve hotoslu ve incû kesmelü yirmi at ve yirmi beygir dizilüp, üst yanma Peykler ve Solaklar, anın üst yanına zu'amâ ve sağ tarafa keçelü on bin yeniçeri ve elli Süpürgeli Çorbacı, anın üst yanına Bölükât-ı erba'a ve Sipâh ve Silâhdarlu ve Arz-Kapısı hâricinde Yeniçeri Ağası ve altmış aded serâ-ser kürklü sîm âsâlu Kapıcı-başı ve Kubbe-altı'nda Sadrıâzam ve Kapdan Paşa[794] ve sâ'ir erbâb-ı dîvân hâzır ve muntazırlar-iken, elçi Orta-Kapı'dan girüp, tamam Yeniçeri mukābelesine geldikde, ale'l-gafle yeniçeri keçelerile çorbaya seğirtdikde, havf-nâk olup tevakkuf ettikde Çavuşbaşı Ağa lâ-tuhaf[795] demekle yürümeğe[796] başladı. Lâkin elçinin arkasında[797], fakat zağrası samûr dîbâya kaplu nîm-ten ve başında bir zirâ' külâh üzerine sırmalu yeşil destâra sorguç takınmış, gûyâ isâbet-i ayndan Mevlâ'ya sığınmış kıyâfetle Dîvân-hâne'ye dühûlünde[798] sadrıâzam Divitdâr-odası'ndan girüp, elçide vezâret pâyesi olmağla, Nişâncı mevki'ine iclâs olunup mertabânilere mevzû, altmış nevi' ta'âm ferş olundukda[799], elçi ile Oğuz Hân vezîr sofrasına ve iki Hân, Kapdan Paşa sofrasında tenâvül ettikden sonra, vüzerâ Arz-odası'na girüp, elçi ve ma'iyyetinde[800] mezkûr üç hân dahi girüp, huzûr-ı pâdişâhiye vardıklarında Şâh'dan teblîğ edeceği kelâmı teblîğ etmeye[801] ruhsat verildikde, mehâbet-i pâdişâhiden, şâhım, şâhım lâfzından gayri tekellüme muktedir[802] olamayup, habt olmağla ric'at edüp, Orta-Kapı'ya geldikde, zihâmdan çıkamayup, yeniçeri çıkınca, bir sâ'at meks edüp, ba'dehu ihsan olunan ata süvâr olup, Darb-hâne önüne geldikde, kezâlik zihâmdan Dış-Kapı'yı çıkamayup dururiken, sadrıâzam debdebesi ile önünden geçüp, sonra elçi dahi çıkup hânesine gitti. Bu esnâda Moskov elçisi dahi gelmişidi; gelüp vezîre buluşdu. Ba'dehu Acem elçisi tekrar huzûr-ı hümâyûna dâhil olup, nâme teslîm olundu ve dört seneden berü Moskov'a esîr olan Yahya Paşa, ba'de'l-sûlh halâs oldukda, Âstâne'ye gelicek, tuğları ibkā ve Bursa sancağı verilmişidi; Nişâncı nasb olundu; ba'dehu Mısır mansıbı verildi. Ba'dehu Dîvân-ı hümâyûn'da Françe elçisine nâmesi teslîm olundu ve ertesi hafta kezâlik Dîvân-ı hümâyûn'da Nemçe elçisine nâmesi[803] teslîm olundu. Ba'dehu Vezîr Çırâğan-yalısı'nda

Moskov :

Yahya Paşa :

Nemçeye ziyâfet:

Nemçe elçisine tekrâr ziyâfet eyledi. Ba'dehu Vezîr Sa'd-âbâd'da Pâdişâh'a ziyâfet ettikde Cedvel-i sîm ta'bir olunur Sa'd-âbâd havuzuna nâzır Otak'a Pâdişâh gelüriken, Yalı-Köşkü'nden kayığa binicek, Top-hâne ve Tersâne'den ve rûy-ı deryâda[804] ihzâr olunan sefâinden kati çok top atıldı ve Pâdişâh Mîr-i âhûr-Köşkü'nden çıkup, râkib oldukda Sa'd-âbâd'a varınca, Yeniçeri ve Cebeci ve Topcu kıyâmen hünkârı selâmladılar. Otak'a teşrîflerinde, nişana top ve humbara ve tüfenk atılup cirîd ve samsun ve pehlivan güleşleri temâşâ olunup, çengi ve canbaz ve sâz-u söz safaları olundukda, Yahya Paşa ve Kapdan Paşa ve Sadr-ı Rum'dan [*387/a*] münfasıl Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi dahi ziyâfete med'ûvven hazır olmuşidi; hatta ba'de'l-asr dolu yağdı ve bir hafta sonra, yine Sa'd-âbâd'da Vezîr Acem elçisine ber-minvâl-i muharrer ziyâfet eyledikde, cümle sudûr-ı ulemâ dahi ziyâfete da'vet olunmağla geldiler ve Vezîr-Otakı mücevher tüfenkler ve tîr-keşler[805] ve ağır döşeme ile tezyîn olunup, çadır direklerine elmaslı kılıclar âvîze kılınup elmaslı ağır piştovlar dahi yasdık üzerine vaz' olunmuşidi.

Elçi ziyâfetine kazaskerler dahi da'vet olunduğu:

Acem elçisinin dört bin nefer ile Âstâne'ye geldiği:

Elçi dört bin haşaratı ile ta'yîn olunan otâğına geldikden sonra, Vezîr Mîr-i-âhûr-Köşkü'nde kayığından[806] çıkup, süvâr oldukda, Süpürgeli Çorbacılar rikâbında ve Muhzir Ağa neferâtı, kaplan[807] postları ile ve mecmû' ehl-i dîvân ünvânları ile[808] ve pîşinde mücevher yedekler çekilüp, mükellef dört yüz İç-ağası dahi süvâren verâsında ve Yeniçeri ve Cebeci piyâde, vakta ki Sadrıâzam Otağına[809] nüzûl buyurdukta cümle vüzerâ ve ulemâ ve erkân-ı devlet dâmen-bûs ettikden sonra, Cündîler cirîd ve mızrak ile harb[810] oyununu icrâ ve top ve humbara ve tüfenk nişanları ve altmış aded hoş manzar[811] İç-Ağası, müşa'şâ' elmas kuşak ve mücevher hançer ve dîbâ kaftanlar ile makām-ı hizmetde ve sîm ve altun sahanlar ve fağfûr tabaklar[812] ve mertabânî tabaklar ile elvân ta'âmlar ve a'lâ sâz ve söz ve çengi ve âheng hitâmı'nda, elçiye müzeyyen atlar, mâ'ada hânlara kürkler ilbâsı ile[813] ikrâm olundu.

Ba'dehu Bahârîye-yalısı'nda, Kapdan Paşa İran elçisine ziyâfet ettikde, müşârü'n-ileyhümâ Mehmed Sâhib Efendi ve Es'ad Efendi ve Anadolu'dan ma'zûl Neylî Ahmed Efendi ve İran'dan gelen Abdullah Efendi[814] ve Halil Efendi ve Reîs Râgıb Efendi dahi ziyâfete geldiler ve Tersâne ricâli ve

bir kaç bin şallı ve poşulu Kalyoncu şâhbâzları makām-ı hizmetde oldu. Elçi ulemâ ile bir yere geldiklerinde, billâhi'l-hamd, cümlemiz ehl-i islâmdan ve bir peygamberin ümmeti olmağla, uhûvvet ve sevişmek lâzım diyerek bir kâğıd çıkarup, Şâh'ın murâdı tasdīk-ı mezheb-i hâmisdir deyicek, mesâğ-ı şer' yok deyü[815] i'tizâr olunmuşiken, yine bu ısrâr münâsib mi? devletimiz her umûru şer'e tatbîk eder denildikde, elçi biz dahi şer'den ayrılmayuz deyüp, diğer sohbet ettiler. Ba'dehu Davud-Paşa'da çadırlar ile Yeniçeri Ağası es-Seyyid Hasan Paşa Acem elçisine ziyâfet ettikde, gümüş çaprastlu civân Kara-kullukcular ve sîm muştalu tosun aşcılar makām-ı hizmetde ve sûr-ı İstanbul'dan, Davud-Paşa'ya varınca iki keçelü yeniçeriler makām-ı selâmda oldular. Her dürlü âheng ve cân-bâz ve zor-bâz ve hokka-bâz ve perende-bâz ve şîşe-bâz icrâ'-i san'at ettiler[816] ve ba'de'l-ziyâfe elçiye hediyeler verildi[817]. Ammâ Acem Şâhı'nın Lezki nizâmı sadâsı ile Şemâhî havâlisinde cem'iyyet ettiği içün ol-cânibe, ihtiyâten asker lâzım olmağla, Nişâncı Yahya Paşa Mısır'a ve Mısır vâlisi Ali Paşa, Ser-askerlik içün Kütahya tevcîh olundu. Çünki Hacı Hân'ın getürdiği nâmeden şifâ'-i sadr hâsıl olmadı ve

Beş mezheb kavgası :

elçinin tasdīk-ı mezheb olmadıkça, ben cevâb veremem demekle, ulemânın beyân eylediği i'zâr-ı şer'îye, bi'l-müşâfehe Şâh'a takrîr olunmak lâzım olmağla, Mâliye Tezkirecisi olup, her ilimde mehâreti olan sadakat ve istikāmet sâhibi Münîf [*387/b*] Mustafa Efendi nâme-ber[818] ünvânı ile Şâh'a irsâl olunup, Şâh'ın Lezki seferi nâmı ile yer götürmez asker ile hudûd-ı islâmiyede meksinden, mâ-fî'z-zamîrini ahz etmek sipâriş olunup[819] vezîrden ve şeyhülislâmdan dahi mektublar ile Nazîf Mustafa Efendi,

Nazîf Efendi ve Münîf Efendi, Aceme elçi irsâl olunduğu :

Münîf Efendi'ye terfîk olundu ve nâme almak içün elçi Hân huzûr-ı hümâyûna dâhil oldukda Serâsere kaplı nîm-ten kürk[820] ilbâs olunup, elli bin kuruş yol harclığı verilüp, yanında olanlara dahi, rütbelerine göre akçe verildi ve bir kaç gün mürûrunda elçi Paşa, kapısına vedâ'a geldikde biz bu mertebe tekellüf ile gelmişiken bir işe temşiyet vermeden gittiğimiz[821] bize ayıbdır; mümkin ise bir dahi görüşsek demekle, tekrâr Vezîr Bahâriye-yalısı'nda ziyâfet edüp, vakt-ı asra-cek envâ' tarab ve ihtişâm olundukda, teklîfimi[822] kabûl etmekle, beni Şâh indinde mahcûb etmeyin[823] deyüp, tasdîk-ı mezheb teklîfinden rücû' etmemekle meclis yine bir şey'i müntic olmadı. Ba'dehu Üsküdar'a geçirilüp, Fener-bağçesi'nde[824] ziyâfet olunup, mu'azzezen diyârına[825] irsâl olundu. Bu Şâh, Hind seferinden avdetinde, İsfahân'a uğramayup, Lezki nizâmı deyü

hudûda gelmesinden dimâğında fesâd olduğu fehm olunup, Beşiktaş-Sarayı'nda huzûr-ı hümâyûnda müşâverede Bender Ser-askeri Nu'mân Paşa'nın Anadolu vâliliği ile hudûd muhâfazası Ser-askeri olması münâsib görüldü.

Vaktâ ki, Münîf Efendi, Şâh'a Şirvân'da mülâkî oldukda, kabûl-i mezheb-i hâmişe musırr olup, eğer kabûl olunmaz ise Memâlik-i islâmîye'ye hücûm edeceğinin şübhesi yoktur deyü, mektup geldikde, Terakkīlü ve Mîrî levendi tahrîrine mübâşeret olunup, otuz bin[826] asker, Ser-asker yanına[827] irsâl olundu. Bu Acem elçisi Âstâne'de-iken, Moskov elçisi gelmekle, Vezîr Acem elçisine ziyâfetinin[828] haftasında, Sa'd-âbâd'da Moskov elçisine dahi, envâ' ihtişâm ile ziyâfet etti ve Françe tavassutu ile Nemçe ve Moskov sûlhu vücûda gelmekle, Françe'nin dahi sûlhu tecdîd olunup, bir kaç niyâzına müsâ'ade olunmağla, Yirmi-sekiz Çelebi zâde Mehmed Said Efendi Nemçe[830] hudûdunu kat' edüp, bu eyyâmda gelmişidi. Mukaddemâ merkūm Said Efendi pederi ile Françe'ye gidüp ve müstakilen kendü İsveç'e elçi gitmekle Lâtin lisanını tahsîl etmişidi. Münâsib görülüp, Said Efendi elçi nasb olunup, Françe'ye irsâl olundu ve Moskov ile sûlh olundukda tarafeynden[831] esîrler acele tahlîs[832] olunmak şart kılınmışidi. Devletde olan esîrler irsâl olundu. Lâkin hîlekâr Moskov esîrleri koyuvermeyüp[833], elçinin Âstâne'de birer[834] mükâlemesi vardır, Âstâne'ye vardıkda nizâm versün deyü haberi geldi ve elçisi geldikde izhâr-ı huşûnet ve temşiyet-i maslahata su'ûbet gösterüp, otuz seneden berü Memâlik-i islâmîye'de, islâmı kabûl etmiş ve belki azâd olup îyâl ve evlâd sâhibi olmuşları dahi vermedikçe, islâm esîrlerini vermem ve Azak kal'ası'nı hedm etmem deyü mâ-lâ-yutak teklîf ettikde, Es'ad Efendi ve Râgıb Efendi ilzâm kaydında oldukda, Moskov, Acem'in hareketini duyup, Osmanlı her teklîfimizi kabûl eder deyü bir kaç meclis-i mükâlemede mülâyemet etmiyecek, Moskov'a giden elçimiz Emnî[835] Paşa'ya, bu tarafa gelen elçi ile iş görülmek mümkin değil, sen mürahhas olup, Kıral ile nizâm veresin deyü tahrîr olundukda, Kıral hazz edüp Emnî Paşa ile [388/a] mükâlemeye şürû' ettiklerin Âstâne'de olan elçi[836] istimâ' edüp, inâdından ferâgat ve bir def'a Reîs Efendi ile mükâlemede, hemen kıraliçeye, imparatorluk ünvânı tahrîr olunsun, sâ'ir husûslar olur deyüp yevm-i mezbûrda, tarafeyn rizâ ve tekmîl-i

Moskov Elçisine ziyâfet :

Yirmi-sekiz zâde[829] Mehmed Said Efendi Françe elçisi olup gittiği :

Hîle-i Moskov :

Moskov'a ziyâfet[837] :

sûlh olundu. Ba'dehu Moskov elçisine Yeniçeri Ağası ve Kapdan Paşa ve Vezîr Kethüdası ve Defterdar ve Reîs Efendi, başka başka ziyâfet edüp, mükemmel at ile hedâyâların verdiler. Bu esnâda Vezîr Çırağan-yalısı'na biniş ile gittikde, Françe elçisi, mahfî sohbetim var deyü gelüp, Nemçe Çâsârı bilâ-veled-i zükûr fevt olmağla, memleketi ihtilâldedir. Françe kıralı, Nemçe memleketine sefer edecek, vakt-ı fırsatdır, Nemçe memleketine hücûm edin dedikde[838], vezîr-i âkıl, henüz sizin tavassutunuz ile sûlh olunup, ahd-nâme verilmişiken bilâmûcib nakz-ı ahdi devlet irtikâb etmez deyü cevâb verdi. *Subhî Târihi*'nde tafsîl eder. Biz, ihtisâr üzre bir garîbe[839] tahrîr edelim. Kanca-baş kapdanı Hasan Kapdan, elli senesi [1737] donanma ile Akkirman'dan, Kırım'a varup, Kasım'dan otuz dört gün mukaddem avdetde, fırtınaya tesâdüf ile Sünne boğazı ağzında iki buçuk mîl çevirür Yılan adasına varınca, iki adam gark ve yuvalanmaktan anbarda altı adam vefât edüp, bâkî yirmi beş kişi adaya çıkdık.

Lâkin me'kûlâtımız tamam olıcak, yılan ve ayı balığı ekl ederidik. Kar ve yağmurdan sığınacak bir yer olmamağla, çekilen azâb, bi-hisâb. Yedi ayda vefât edenlerimizi dahi ekl ederek dört kişi kaldık. Nihâyetinde bir gemi görüp, ateş işâretile gelüp bizi aldı. Lâkin ta'âm ekline bizde kudret kalmamış. Elleri ile ağzımızı açup tedrîc ile çorba vererek, aklımız başımıza geldikde bizi Sünne Boğazı'na çıkardı deyü nakl eyledi.

Sene : 1155 (1742-1743).

Âmeden-i Münîf Efendi ve vukû'-ı müşâvere der[840] *sadrıâzam ve zuhûr-ı sefer-i İran ve azl-i sadrıâzam Yekşem Ahmed Paşa ve nasb-ı sadr-ı sâbık Ali Paşa ve tekmîl-i binâ'-i imâret-i Ayasofya-i kebîr ve vefât-ı Âtıf Mustafa Efendi Defterdar-ı sâbık.*

Acem'den Münîf Mustafa Efendi gelüp, madde-i hamse ile mezheb-i hâmise[841] kabûl olunmadıkça sûlh kābil olmaz deyü Şâh'dan nâme getürdikde erbâb-ı devlet Paşa-Kapısı'na cem' olup, müşâvere olundukta Şâh'dan gelen nâme kırâ'et olunup, ulemâya ne dersiz denildikde, şer'imizde tasdīk-ı mezhebe cevâz yoktur, eğer Şâh Memâlik-i islâmîye'ye ta'arruz eder-ise, müdâfa'ası vâcib ve kıtâl farzdır deyü fetvâ verdiler. Ba'zı küteh-binler otuz sene-

Acemden Münîf Efendi geldiği :

Salâbet-i İslâmiye'ye ulemânın temessükü :

den berü Acem seferi diyâr-ı islâmîye ile Hazîne-i âmire'yi haraba[842] sebeb oldu ve dört seneden berü Nemçe ve Moşkov seferleri; kezâlik şimdi yine Acem'e sefer lâzım gelür ise, hâl nice olur; zarûretde her şey mübâh olur. Bir mezheb tasdîkı içün sâhib-i hurûc ve cihangirlik sevdasında olup, Timurlenk gibi bir belâdır ve teklîfi sehildir; her ne ise, vucûdu cihândan kalkınca kelâmı tasdīk olunmağla, def'-i belâ etmek münâsibdir demişleridi. Lâkin ulemâ'-i dîn, bu dîn-i mübîn ve bu Devlet-i aliyye'nin zuhûru ve bekāsı, her işi şer'e[843] tatbīk ve salâbetle olup, rehâvetden [*388/b*] ve izhâr-ı aczden berî olmağladır deyüp, metânet ettiler[844]. (جزاهم الله خيراً كثيرا وابقاهم ورحمة الله عليهم) Gerçi zikr-i âtî bundan sonra sefer açılup, iki def'a ser-askerlerimiz münhezim olmağla hasâret vâki' oldu. Lâkin dahi sonra[845], Şâh-ı mesfûr helâk ve nesli münkariz olduğundan başka, memleket-i İran, tavâ'if-i mülûkdan harâb ve yebâb olmağla ettikleri zor teklîfin[846] cezâsını buldular. Zikr olunan müşâverede, Anadolu vâlisi sadr-ı sâbık Hekim-başı zâde Ali Paşa'nın Ser-asker olmasını tasvîb ettikleri, pâdişâha telhîs olundukda, Pâdişâh kabûl edüp, Büyük Mîr-i âhûr olan, Boyunu-eğri Abdullah Ağa, zâhirde, Ser-askerlik kürkü ile irsâl olundu.

Bir kaç gün sonra, sadrıâzam rikâba da'vet olunup geldikde, mühür nez' olunup, Balık-hâne'ye tenzîl ve Kapdan Mustafa Paşa Kaymakam nasb olundu. Meğer Abdullah Ağa, Ser-askerlik kürkü götürdükde, mühüre da'vet hattını mahfî götürmüşimiş. Altı gün sonra, Kütahya'dan Ali Paşa Üsküdar'a geldikde, erkân-ı devlet istikbâl ve yemeklik olunup, Şeyhülislâm ile bile huzûr-ı hümâyûna vardıkda, mühürü ikinci def'a ahz edüp, Solak ve Peyk ile Kapı'ya gelüp, umûm hil'atını ilbâs eyledi ve Hünkâr Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa'ya üç tuğ ihsân olundu ve Rebi'ül-âhir [Haziran 1742]'de Pîr[848] Mustafa Efendi'ye dahi üç tuğ verilüp, yerine ikinci def'a, Yedekci Mehmed Ağa Vezîr Kethüdası oldu ve Cumâde'l-ûlâ gurresinde [4 Temmuz], Sadr-ı Anadolu, İran'dan gelen Abdullah Efendi azl olunup, yerine Bolevî-zâde es-Seyyîd Mehmed Emîn Efendi oldu ve mâh-ı mezbûrun râbi'inde [10 Temmuz], Defterdar Yusuf Efendi azl olunup yerine Âtıf Mustafa Efendi olmuşidi; yedi gün mürûrunda vefât etti. Merhûm-ı mezbûrun İstanbul'da Vefâ kurbünde inşâ' ettiği Kitabhâne, mahâllinde bir eser-i cemîl olmağla, talebe-i ulûm yevmen

Hekim-başı zâde Ali Paşa'nın mührü aldığı ve mühre getirilmesinde olan san'at[847] :

Âtıf Mustafa Efendi vefâtı :

Ayasofya imâreti binâ'sı :

fe-yevmen müntefi' bih olmaktadır ve mâh-ı mezbûrun yirmi üçünde [26 Temmuz], Ayasofya Câmi'i gibi ma'bed-i kadîmin medresesi imâretden berî-iken, hâtır-ı pâdişâhiye sünûh edüp, imâretin imâretine mübâşeret buyurmuşidi. Zi'l-hicce evâilinde [Ocak-Şubat 1743] tekmîl olmağla hayr-ı kesîre nâ'il oldular ve Cânibî Ali Efendi, Âtıf Efendi yerine Defterdar oldu. Ve Şevvâl'in râbi'inde [2 Aralık 1742], Sadr-ı Rûm Neylî Ahmed Efendi azl olunup, es-Seyyid Zeynelâbidin Efendi nasb olundu ve sâdis ışrînde [24 Aralık 1742], İstanbul[849] Kādısı Lütfullah Efendi dahi azl olunup, Abdurrahîm Efendi nasb olundu.

Sene : 1156 (1743 - 1744).

Vefât-ı Sadr-ı Rûm Zeynelâbidin Efendi ve nasb-ı İmâm-ı evvel-i Sultânî Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi ve vefât-ı Defterdar[850] Cânibî Ali Efendi ve Defterdâriy-i Sa'dullah Efendi ve vefât-ı Mehmed Emîn Ağa ez küberâ'[851]-i Devlet-i aliyye ve vefât-ı emme-i Pâdişâh Hadîce Sultan ve binâ'-i Bâb-ı Defterdar der Saray-ı Yere-batan.

Muharrem'in üçünde [27 Şubat 1743], Sadr-ı Rûm Zeynelâbidin Efendi fevt olmağla, İmâm-ı evvel-i Sultânî Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi nasb olundu ve Safer'de [Nisan], Cânibî

Vefât-ı Cânibî Ali Efendi :

Ali Efendi vefât[852] etmekle yerine Gümüş-hâne ve Darb-hâne Emîni Sa'dullah Efendi Defterdar oldu[853]. Hak budur ki, merhûm-ı mezbûr Cânibî Ali Efendi, Nemçe'ye elçilik ile gittikde, bu dîn-i müstakīme ta'zîm edüp, kendü hakāreti cefâsını irtikâp etmekle, akībinde kıralın helâki ile mu'azzam olmuştur. İlâ yevmi'l-kıyām rahmet ile yâd olacak bir zât-ı mükerremdir (رحمة الله عليه) [389/a] ve Yedekci Mehmed Ağa'ya üç tuğ verilmekle, Şerîf Halîl Efendi Vezîr Ket-

Vefât-ı Mehmed Emîn Ağa :

hüdası oldu ve Abdi Ağa Çavuşbaşı oldu ve Mehmed Emîn Ağa, Paşalar Kapı Kethüdası ve Mukāta'ât mültezimi olmağla emvâl-i kesîreye mâlik ve çırağı çok ve sadakāta mâ'il, memdûh, ricâl-i devletden bir zâtidi. Vefât eyleyüp, Sâdık Ağa ve Hüse-

Âstâne'de Acem Şâhı nasb olunduğu :

yin Ağa nâmân iki veled-i keyânî terk eyledi ve Şâh Hüseyin şehzâdelerinden Şâh Safî, Sakız adasında bu ânâ-cek mihman-idi. Nâdir Şâh'ın nakz-ı ahdine binâ'en Âstâne'ye

getirilüp, şâhlık tâcı olmak üzre Selîmî destâr ve sorguç i'tâ ve ilbâs olunup, alay ile hudûd-ı İran'a irsâl olundu ve Çümâde'l-ûlâ'da [Haziran-Mayıs 1743], Kapdan Mustafa Paşa azl olunup, taşrada zabt etmek üzre, Yahya Paşa Kapdan nasb olunmağla, Tersâne Emîni Mürtezâ Efendi, Yahya Paşa gelince, vekâlete meşgûl olmuşidi. Yahya Paşa Mısır'dan gelüp Kapdan olup, donanmayı zabt ve Boğaza geldikde azl ve yerine Osman Paşa zâde Ahmed Paşa Kapdan olmağla Zi'l-ka'de [Aralık-Ocak]'de Âstâne'ye gelüp, menkûhası Ayşe Sultan'a zifâf eyledi ve Sadr-ı Anadolu Bolevî-zâde Mehmed Emîn Efendi ma'zûl olmağla, Hoca-zâde Efendi nasb olundu ve Şa'ban'ın dördünde [23 Eylül 1743], sadrıâzam olan Ali Paşa azl olunup, yerine Yeniçeri Ağası es-Seyyid Hasan Paşa sadrıâzam oldu ve Subhî-zâde Efendi Tezkîre-i sânî olup, Çavuş-başı Abdi Ağa[855] Arpa-emâneti[856] oldu ve[857] Arpa-emîni Ali Ağa Çavuş-başı oldu ve Şevvâl'in üçünde [20 Kasım], İstanbul Kādısı Abdurrahîm Efendi azl olunup, yerine Şeyhülislâm Abdullah Efendi Kethüdası Ahmed Efendi oldu[858] ve Teşrîfâti Âkif Efendi îd-i fıtr mu'âyedesinde, Cebeci-başı'yı Yeniçeri Ağası'na takdîm hatâsını etmekle azl olunup, Beylikçi Nâ'ilî Abdullah Efendi, hem Beylikçi ve hem Teşrîfâti nasb olundu ve mâh-ı mezbûrun on yedisinde [4 Aralık 1743], pâdişâhın Çatal-çeşme'de, At-meydanı kurbünde, müceddeden binâ' eylediği Defterdar Kapısı tekmîl olup[859], derûnuna kalemler ve kâtibler nakl olundukda «Ketebe koysa sezâdır buna Sultan Mahmud» mısra'ını Ha[860] (=خا) Efendi söyledikde, Pâdişâh pesend edüp, kapısı üzerine tahrîr ettirdi ve Zi'l-ka'de'nin dördünde [20 Aralık], Defterdar Sa'dullah Efendi Nişâncı olup, Tevkī'i Yusuf Efendi üçüncü def'a Defterdar oldu.

Yahya Paşa[854] :

Es-Seyyid Hasan Paşa'nın sadrıâzam olduğu :

Tekmîl-i Bâb-ı defterdar müceddeden :

Sene : 1157 (1744-1745).

Tevcîh-i Ser-askerî be-Cânib-i Kars be-sadr-ı sâbık Yekçeşm Ahmed Paşa ve me'mûriyyet-i Orta-hây-i Yeniçeriyân ve Cebeciyân ve Topcıyân be-cânib-i Kars ve ihsân-ı vezâret be-Reîsü'l-küttâb Râgıb Mehmed Efendi be-eyâlet-i Mısır ve selef-i o el-Hâc Mustafa Efendi def'a-i sâniye Reîsü'l-küttâb şûd ve vefât şûd Ser-asker-i Diyârıbekir Abdi Paşa zâde

Gāzî Ali Paşa (رحمة الله عليه) *ve vürûd-ı Şâh*[861] *Tahmasb Kulu Hân be-cânib-i Kars ve vukū'-ı muhârebât-ı adîde dü mâh ba-Ser-asker-i Kars sadr-ı sâbık Ahmed Paşa der Kars ve münhezimen ric'at şûden*[862]*-i Şâh-ı Kızılbaşân ve gālib şûden-i ehl-i sünnet ve âmeden nâme resen*[863]*-i Hind be-Âstâne-i sa'âdet ve ric'at vey be-müvâfakat-ı sefîr-i Devlet-i aliyye [389/b] Sâlim Mehmed Efendi ve tevcîh-i Ser-askerî-i cânib-i Kars be-sadr-ı es-bak-ı zîşân Yeğen Mehmed Paşa be-istîfâ'-i selef-i o.*

Mısır Beyi Osman Bey'in ahvâli :

Mısır Emîrü'l-hâccı olan Osman Bey'in Mısır'da hâsidleri peydâ olmağla, Mısır'ı ihtilâle verdiklerinde muhârebeye tasaddî etse galebe tasavvur olunuridi. Lâkin nüfûs-ı kesîre telefine bâ'is olacağın fikr edüp, mukadder ise vaktile gelürim diyerek mâ-melekini terk ettikde, emvâlini kabza devletden[864] Mehmed Said Efendi irsâl olundu ve Kars cânibi Ser-askeri Hamavî-zâde[864/a] Ahmed paşa'nın hastalığı mümted olmağla, azl olunup sadr-ı sâbık Yekçeşm Ahmed Paşa nasb olundu ve geçen sene Acem şezâdelerinden Şâh Safî tâç ve sorguç ile semt-i diyâr-ı İran'a irsâl olunmuşidi. Lezki tâ'ifesi ve Kürdistan ümerâ'sına şehzâde-i mezbûrun i'ânesinde olmaları[865] tenbîh olundu ve Nâdir Şâh kâh izhâr-ı dostî, kâh düşmenî ederek, elli dört [1741] sâline gelince imrâr-ı vakt ve sâl-i merkūmda, Lezki tâ'ifesine hasm olup, bir buçuk sene anlara[866] hücûm ettikde, Lezki ehl-i sünnetden olmak berekâtı ile her hücûmunda Hakk-ta'âlâ Nâdir Şâh'ı makhûr eyledikde, Nâdir Şâh Devlet-i aliyye'den havfinden, dostluk mürâselâtını, devlete irsâl ederiken hudûd başında bu Kızılbaşlar'ın cem'iyyetine binâ'en Devlet-i aliyye ihtiyat edüp, Erzurum ve Van ve Diyarıbekir ve Bağdad'ı Ser-askerler ile muhâfazadan hâli olmadı. Vaktâki elli altı [1743] senesinde, bağteten Kızılbaşlar, Kerkük ve Musul üzerine gelüp kırk sekiz gün muhâsara etti, ammâ avn-i Bârî ile me'yûsen geri gitti ve Cümâde'l-âhire'nin on dördünde [25 Temmuz 1744], Şâh-ı mesfûr Arpa Çayı'[867]nı mürûr ve Kars'a iki sâ'at File(=فيله) Dağı'nın zirvesine nasb-ı[868] hiyâm, ba'dehu Künbed karyesine gelüp, toprak kal'a binâ' edüp nehri mecrâsından âhir mahâlle icrâ ile Kars'ı susuzluğa griftâr ettikde, tarafeynden cenge mübâşeret ve tamam bir ay ceng olundu. Lâkin gālib ve mağlup ma'lûm olmadı. Nihâyetinde on iki tâbur ile gelüp sekiz sâ'at cengde

Hamalı[865]*-zâde Ahmed Paşa :*

Nâdir Şâh'ın Musul'a geldiği :

İnâyet-i Hakk :

iki Hân'ı ile[869] bin yediyüz Sürh-i ser helâk oldukda ehl-i sünnetden fakat iki Paşa ile seksen şehîd bulundu ve ceng tamâmında, sûlh talebine adamları geldikde, red ve tard olundukca sûlh ricâsında olup, Ordu Defterdarı olan Kesrîyeli Ahmed Efendi ile Ordu Ağası Câmûs Hasan Ağa ve Mürteza Paşa irsâl olunup, bir kaç def'a ordudan orduya varup geldiler. Gāyetinde Kesrîyeli'yi ordusundan doğru Âstâne'ye irsâl eyledi. Lâkin asker bu keyfiyyeti duyup, Acem ile Devletin alemi bir, biz nâfile kırılmak revâ değil deyüp, perîşan oldular.

Esnay-i seferde sûlh sohbetinden zarar :

Bu hâl Pâdişâh'ın ma'lûmu olıcak, Ahmed Efendi'yi Âstâne'ye getirtmeyüp, Samsun kal'ası'na habs ettirdi. Ammâ perîşan olan asker, cem' olmaz, orduda asker kalîl kaldı ve bu fursatı Acem fevt etmeyüp, üzerimize[870] yürüdükde, Ser-asker kal'aya girüp, hendek ve şaranpo ile metânet verüp, bir kaç kerre hücûmunu def' ve bir gün tulû'dan gurûba değin ceng olundu. Ve mu'cize-i Fahr-i âlem (صلى الله عليه وسلم) ile Bâriy-i müta'âl (عز شانه) hazretlerinin inâyetine[871] bak ki, lâşeler ta'dâd olundukda, bir şehîde bin Kızılbaş cesedi bulundu ve sel-i azîm zuhûr edüp, suyu mecrâsından tahvîle[872] binâ' ettiği sedler münhedim olmağla, mecrâ'-i kadîmine su cereyân edicek[873], Şâh'ın çektiği [390/a] emek, hebâ-i mensûr olmağla, hâ'iben gurre-i Ramazan'da [8 Ekim 1744], diyâr-ı nekbetine yıkılup gitti ve bu cenglerde iki tuğlu Çeteci Abdullah Paşa'nın bahadırlığı bürûz etmekle üç tuğ ihsân olundu ve altı sene mukaddem mühürden münfasıl olan Yeğen Mehmed Paşa ba'de'l-azl Bosna ve Aydın vâlisi olmuşidi, şimdi Kars cânibi[874] Ser-askeri[875] nasb olunmağla eyâlet-i Kütahya verildi.

Çeteci Abdullah Paşa; Yeğen Mehmed Paşa :

Ol-dahi Kütahya'ya gelüp Anadolu'yu teftîş ederek, Tokat'dan Erzurum'a vardıkda, Yedekci Mehmed Paşa Sürücü ta'yîn olundu. Nâdir Şâh'ın[876], ben mezheb-i Şi'adan adûl ve Ca'ferî mezhebi kabûl edüp, ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atten oldum. Siz dahi tasdîk edin deyü teklîf eylediği mezheb[877], ba'zı kütüb-i mu'tebere-i kelâmiyyede قوم من الروافض لقبول بالجعفري [878] ta'bîri ile musarrah olmağın, redd olunup, Ca'ferî mezhebin butlânı ile hükm olunmuşiken, sûret-i dostîde envâ' i'tizâr ederek, zu'munca mezheb-i batılı tervîc edüp, hetk-i ırz-ı ehl-i sünnet ve şer'-i şerîfe mugāyir melâhiye ruhsat ve muzırrü'n-nâs ve sâ'î bi'l-fesâd olmağla izâlesi lâzım olduğu içün Diyarıbekir vâlisi Çeteci Abdullah Paşa'ya on iki bin süvârî asker ile Erdilân Hân'ı olup, Âstâne'ye ilticâ' eden Ahmed Hân, memleket-i A'câm'ı hoş bilür deyü ma'iy-

yetine verilüp, Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'ya, Bağdad askeri verildi ve Musûl Vâlisi Abdülcelîl zâde Hüseyin Paşa ekrâd ve aşâyir askeri ile Çeteci nasb olundu ve Niderlânda ya'nî

Niderlând'a ya'nî Felemenk :

Felemenk elçisine, nâme-i hümâyûn Paşa-kapısı'nda teslîm olunacak oldukda, sadrıâzam mühr-i hümâyûnu koynundan çıkarup, ba'de't-takbîl Reîs Efendi alup, nâme-i hümâyûnun bal-mûmusunu temhîr edüp, sadrıâzama verdikde[878/a], sadrıâzam nâmeyi yedine alup, ba'de't-takbîl, elçiye teslîm edüp, elçiye ruhsat ver-

Râgıb Paşa'nın evsâfı :

di ve fi'l-asl İstanbul'da tevellüd edüp, pederi ma'lûm olmamağla, ba'zı[879] hulûslu kimseler[880] merhamet ve terbiyye edüp, Defter-hâne'ye şâkird ettikde, Râgıb telâkkub edindikten[881] sonra fenn-i kitâbetde liyâkat ve fetânetine binâ'en ve ulûm u ma'ârifi sa'y ile kesbîne i'tibâren İran seferlerinde Ser-askerler[882] yanında ve Bağdad'da Reîs ve Defterdar olarak tahsîl-i ma'ârif ve celb-i şân etmekle, İstanbul'a getirilüp, Mâliye Tezkirecisi, ba'dehu Cizye Muhâsebecisi olup, kırk dokuz [1736] târihinde, Acem elçisile mükâlemede âdâb üzre münâzara etmekle Sadrıâzam Mektubcusu olup, mârü'z-zikr, Nemçe ve Moskov mükâlemesi diyerek, Reîsü'l-küttab olup, yedi sekiz elçiye sühûletle cevâb ve nâmelerine nizâm vermekle tamam Reîs'lik ettiği içün şânını terfi' lâzım olmağla, üç tuğ ile Mısır mansıbı inâyet olundu[883]. Mehmed Râgıb Paşa oldu ve selefi olup, nefy olan Tavukcubaşı Mustafa Efendi, ikinci def'a Reîsü'l-küttab oldu ve yevm-i mezbûrda Vezîr Kethüdası Şerîf Halîl Efen-

Hind Elçisi :

di'ye dahi üç tuğ verilüp, Kethüdalıkda ibkā olundu ve İran seferi zuhûr edeli, Hind elçisi geldiği yokidi. Bu def'a Hind pâdişâhının elçisi es-Seyyid Atâullah, Hind'den Basra'ya ve Basra'dan Bağdad'a ve Bağdad'dan Üsküdar'a geldikde Meliki'l-müslimîn Mehmed Şâh ile Melik-i Mecûs'dan[884] getürdiği nâmeleri teslîm ve Nâdir Şâh'ın Hind'e varup, ma'mûreleri tahrîb ve mallarını ahz etmekle [*390/b*] hazînelere mâlik olup, ekser bilâdımızı kendüye mülk edindi. Biz Hind tarafından, sizler Anadolu tarafından, ortaya alalım deyü niyâz etmekle, ma'kūl görülüp, bu vech üzere nizâm içün Mâliye Tezkirecisi Sâlim Efendi Hind'e elçi ta'yîn olunup, gelen Atâullah'a terfîkan irsâl olunup, Nâdir Şâh'a infi'âl vermek kasd olundu ve îd-i fıtırda Yeniçeri Ağası, Ağa-kapısı'nda vezîre ve Vezîr, Paşa-kapısı'nda Hünkâr'a ziyâfet eyledi.

Sene : 1158 (1745).

Vefât-ı Şeyhülislâm es-Seyyid Mustafa Efendi ba'de ez nüh sâl-i fetvâ dâden zuhûr-ı ateş ez derûn-ı mahzen-i sürb der Tersâne ve muhterīk şûd[885] *cemî' mühimmât ve azl ü nefy şûden-i Emîn-i Tersâne Mollacık-zâde Ali Bey ve Cânib Sâlih Efendi ve vefât-ı Hamalı-zâde Ahmed Paşa ba'de ez ref'-i mansıb ve tuğhây-i o, be-sebeb-i zûlm-i fukarâ'-i o ve vefât-ı Ser-asker-i cânib-i Kars Yeğen Mehmed Paşa der kurb-i Revân ve perîşânîy-i ordûy-ı İslâm ve Ser-asker şûden-i sadr-ı sâbık Yekçeşm Ahmed Paşa der def'a-i sâniye ve tevcîh-i Ser-askerî be-cânib-i Kars be-sadr-ı sâbık Ali Paşa vâliy-i Haleb ve eyâlet-i Haleb be-Ser-asker-i sâbık el-Hâc Ahmed Paşa ve ihsân-ı vezâret be-ayâlet-i Kıbrıs, be-Mîr-i âhur-ı evvel-i şehriyârî Abdullah Bey.*

Nemçe Devleti'nin taksimi :

Nemçe devleti sâbıkda yedi, hâlâ dokuz Herseklik yer olup, bu dokuz hükûmete Çâsâr ta'bîr olunan imparator hâkim olmağla, ya'nî Çâsârlık ile imparatorluğu câmi' olduğu içün sâ'ir düvel-i nasâra kırallığı gibi evlâd-ı inâsa intikāl etmeyüp ancak zekere[886] nakl eder. Eğer zükûr münkariz olur ise dokuz hersekden biri cümlenin ihtiyârı ile Çâsâr oluridi. Geçen sene hâlik olan Çâsârın tahtına kızı hilâf-ı âde, Cânibî Ali Paşa'nın i'ânesile câlis oldukda, Nemçe memleketinin muhtel olduğunu Fransız fırsat bilüp, hareket ve ba'zı kal'a ve arâzîlerin alup, imparatorluğu dahi almaya sa'y ettikde[887], İngiliz bu dokuz hersekden biri olmağla, Nemçe devletine sâhib olup Fransız'ın imparator olmasına râzı olmayup, İngiliz, Fransız ile fesh-i sûlh ve cenge mübâşeret ve Avrupa ülkesinde olan mülûk-i nasâradan ba'zısı Nemçe'ye ve ba'zısı Fransız'a sâhib olmağla, düvel-i nasâra biri-birine muhtelif olup, beş seneden berü, berren ve bahren muhârebe ve pür ihtilâl olduğundan, tüccar-ı efrenc sefâ'ini Âstâne'ye gelmemeğle Âstâne'de çuha ve sâ'ir metâ'-ı frengi kalîl ve gümrüğe noksan terettüb ettiğinden, âl-i Osmân pâdişâhı, beynlerini islâh murâd etmekle, sâhib-i devlet es-Seyyid Hasan Paşa gâh bi-gâh Tersâne'ye biniş ile varup, Françe ve Venedik balyoslarını[888] ve İsveç ve Nemçe ve Moskov Kapıkethüdalarını ve İngiltere ve Felemenk elçi vekîllerini ve Sicilya elçisini ve sâ'irinden ikişer üçer Tersâne'ye getirdüp şevketlû âl-i Osmân pâdişâhının islâha tavassut buyuracağını iş'âr ve kırallarına vezîr mektubu ile işrâb ey-

Fransız ile Nemçe ve İngiliz'in beynlerini Devlet-i aliyye sûlh ettiği :

ledi ve Yeniçeri Agası olan Yazıcı-zâde İbrahim Ağa'ya üç tuğ ile Erzurum verilüp[889], Kul Kethüdası Dibâcı İbrahim Ağa Yeniçeri Ağası oldu ve kırk sekiz [1735/36] sâlinden berü on sene Şeyhülislâm olan es-Seyyid Mustafa Efendi illet-i felcden[890] merhûm olmağla[891], yerine Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi Şeyhülislâm oldu ve İmâm-ı sânî-i Sultânî Sarmısakcı [391/a] zâde Mustafa Efendi İmâm-ı evvel olup, İzmirî Hüseyin Efendi sânî nasb olundu.

Vefât-ı Şeyhü'l-islâm es-Seyyid Mustafa Efendi:

Tersâne Mahzeni muhterīk oldu:

Ve Tersâne'de mahzen-i Sürb ta'bîr olunan envâ' mühimmât mahzeni derûnundan ateş zuhûr edüp, bi-temâmihâ muhterīk oldukda, Tersâne Emîni olan Mollacık-zâde Ali Bey ve Cânib Salih Efendi ve mahzen-i merkūm kâtibleri nefy olundu ve yerine Tiryâkî Mehmed Efendi Tersâne Emîni oldu ve evvelkinden a'lâ mahzen-i mezkûru binâ' ve derûnunu evvelkiden ziyâde mühimmât ile imlâ eyledi ve

Hamalı-zâde Ahmed Paşa:

Rakka vâlisi olan Hamalı-zâde Ahmed Paşa, mezâlim ile cem'-i mâl ve mâl-ı mezkûr ile başına on bin mikdarı haşarât cem' edüp Rakka'ya vardıkda, Rakkalu zûlmünden havflerinden tecemmû' edüp[892], şehre komayup, devlete arz ve mahzer ile vâlî-i âhir taleb etmeleri ile Pîrî Mustafa Paşa Rakka vâlîsi nasb olunup, Ahmed Paşa'nın tuğları ref' olunup, Rodos'a nefy hattı ile Büyük Mîr-i âhûr vardıkda, zâhiren itâ'at, lâkin başından haşarâtı dağıtmayup Haleb semtine güzâr ve Levendât, Paşa'nın ta'lîmi ile hareket edüp, biz Paşamızı vermeyüz deyü mübâşiri paralamaya hücûm ettiklerinde, Paşa muslih olup def' eyledi. Bu keyfiyyet pâdişâha i'lâm olundukda Pâdişâh inkisâr eyledi ve akībinde Paşa hastalanup vefât eyledi. Ba'zılar Paşa'nın hastalığında[893], Mîr-i âhûr tabîbe zehîr içürtdü deyü rivâyet ederler. Her ne gûne ise, dâhiye-i azîme sühûletle mündefi' oldu ve Top-hâne'ye resm-i[894] lâtif bir kebîr top kârhânesi binâ' olundu ve bu husûsda Topcu-başı Kara Mustafa Ağa'nın hezârfenliği ma'lûm oldu ve Tophâne meydanı elli zirâ' mıkdar[895] deryâya kazıklar ile çekilüp doldurulup tevsî' olundu ve Mısır vâlisi Râgıb Paşa tahrîri ile İskenderiye ile Reşid beyninde olan bahr-i Malçik (=مالچك) bahr-i

Top-hâne Kârhânesi tecdîdi:

Sedd[896]-i İskenderiye-i Mısır:

Kum-Kapı'da kalyon zâyi' olduğu :

Sefîd tarafında olan sedd rahnedâr olmağla, bir kaç karye zâyi' olmuşidi; sıyâneten merkūm Hezârfen Mustafa Ağa irsâl olundu[897] ve Mısır'ın bezirgân kalyonlarından, Arab Ömer kapdanın at-başlu kalyonu Mısır yükü ile geliriken, gece Kum-kapı ile Çatladı-kapı beynine[898] vakt-ı i'şâda sığa[899] oturdup, halâsına çâre olmıyacak, hamûlesi ihrâç olundu.

Lâkin pirinç ve kahve tuzlu su ile ıslanmış, kurudulup kahvenin vakīyesi yirmi paraya, pirincin kilesi on[900], ketenin vakīyesi dört paraya bey' olundu. Çünki Pâdişâh kalyonun halâsına ihtimâm buyurmuşidi. Müyesser olmıyacak, kapdana Tersâne'den bir kalyon ihsân buyurup, hüznünü sürûra mübeddel kıldı ve

Kıbrıs Muhassıllığı eyâlet olduğu :

Kıbrıs cezîresi yüz otuz [1718] tarihinden berü muhassıllık olup, sadrıâzamlara has ta'yîn olunmuşidi. Ammâ muhassıllar zulmü ile harab olduğu ma'lûm olmağla, Büyük Mîr-i âhûr Eğri-boyun Abdullah Paşa'ya üç tuğ ile Kıbrıs eyâleti ihsân olundu. Sadrıâzamlara Kıbrıs mukābili Azez (=عزز) ve Rüşvân ve Kilis'den[901] ikiyüz kırk kîse hass gösterildi ve Acem seferi içün beş bin Tatar ile Kāsım Giray Sultan, Büyük-dere'ye gel-

Tatar askeri Âstâne'ye gelüp Anadolu'ya geçdiği :

dikde, Beykoz'a geçirilüp, Sultan Âstâne'de[902] Defter-emîni'ne bir kaç gün misâfir kılınup, Bahârîye-yalısı'nda Vezîr Kethüdası ziyâfet edüp, kürk geydirüp donanmış [*391/b*] at ve harçlık ve bir kaç adamına[903] hil'at ilbâs edüp sefere irsâl olundu. Bir kaç gün mürûrunda, Nûreddin Sultan dahi beş bin nefer Tatar ile geldikde Sultânîye Sahrası'nda, Vezîr ziyâfet ettikde, Kapdan Paşa ve Sadr-ı Rûm'dan münfasıl, sâbık Ordu Kādısı Es'ad Efendi hazır-idi. Sultan'a tîr-keş ve kürk ve zî-kıymet tüfenk ve harçlık ve iki yüz kırk sekiz adamına hil'at ilbâs edüp, Kars cânibine irsâl eyledi ve bu esnâda İran[904] hâkimlerinden Mekrî Hânı Mehmed Kulu Hân ve

Acem Hanlarının Devlete iltica ettiği :

birâderi İmam[905] Kulu Hân ve Tebrîz hâkimi Kāsım Hân ve Hoy Hânı olan Mürteza Kulu Hân ve Dinli (=دینلی) Beyi Mehmed Tâir[906] Bey ve İsmail Ağa Tabeneklü (تابنوکلی)[907] aşîreti ile Melek Ağa, Akça-Koyunlu aşîreti ile Nûh Bey, Hızırlu aşîreti ile Hacı Ağa, Tululu (طلولو)[908] aşîreti ile Ali Riza Bey, (دومه طو طکاو?) aşîreti ile ve Mehmed Ali Bey Giresunlu aşîreti ile

Acem Şâhı'nın Lezki ile cengi:

ve sâ'iri dahi Şâh'ın cefâsından rû-gerdân olanlar istîmâna geldiler. Bundan sonra Şâh Lezki ile bir kaç def'a muhârebe ve her birinde mağlup oldu; hatta bir def'asında, Şâh'ın başından sorgucu düşdü ve yedeklerini Lezki zabt eyledi. Çünki Yeğen Mehmed Paşa mahâll-i mu'arekeye ka-

Yeğen Paşa cengi ve vefâtı:

rîb vardı, haberi Âstâne'ye geldikde cevâmi'de sıbyân du'âya me'mûr oldu ve müşârü'n-ileyh Yeğen Paşa Receb [Ağustos]'de, bi-nihâye asker ile Revân kurbünde vâki' sahrâya varup ârâm etti.

Meğer düşman mahâll-i karîbde metrislerin almış, müheyyâ-imiş. Asker-i İslâm bilâ metris yürüyüp vakt-ı duhâdan akşama değin ceng edüp, süvârisini bozup kaçırdıktan sonra ertesi gün dahi ceng ederek düşmanın topu altına girilmişidi. Beşinci gün düşman[909] hücûm ettikde cenge kıyâm olunup düşmanda za'f-ı küllî sırrı zâhir olup, cum'a ve sebt günlerinde yürüyüşe karar verildi. Ammâ Ser-asker gâyetle hasta olmağla Levendât ve Delü misillûler Ser-askerin hastalığın ni'met bilüp, cibilletlerinde merkûz[910] olan hiyânete bahâne-cû-iken, yem ve yiyecek nizâ'ına şürû' ve bu vakitde Ser-asker Paşa merhûm olıcak bu ceng Ser-askerin değil[911], belki pâdişâhındır, biz altı aylık ulûfemizi aldık, pâdişâhın cengine kıyâm lâzım demeyüp, on dört günden berü asker-i İslâm gälibler-iken süvâri müfsidleri yüz çevirüp, avdet ettiklerinde lâ-ilâç Ordûy-ı hümâyûn geri çekilüp, Kars'a geldi. Lâkin inhizâma ve ihtilâle bâ'is olan eşkıyây-ı Levendât fırka fırka olup, Anadolu'yu tahrîbe âğaz ettiler. Bu ecilden eşkıyây-ı mesfûrûnu ahz içün Anadolu'nun üç koluna fermân olunup, gelen eşkıyâ kelleleri sâ'ire ibret kılındı ve mümâileyh Yeğen Paşa yerine sadr-ı sâbık Yekçeşm Ahmed Paşa Ser-asker nasb olundu ve Sürücü nasb olunan Yedekci Mehmed Paşa dahi, bu esnâda vefât etti. Bu inhizamdan

İğfâl-i acem:

sonra Şâh-ı hîlekâr semt-i hüd'aya sülûk edüp, ba'de'l-yevm ibrâm eylediğim tasdîk-ı mezheb[972] ve binâ'-i rükün da'vâsından rücû' eyledim ve hilâf-ı şer' ve kānûn hareketden fâriğ oldum ve Devlet-i aliyye mezhebine ve kānûnuna iktidâ' ettim, deyü Ser-asker Ahmed Paşa'ya ve Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'ya gelen tahrîrâtı gelüp, ancak tahrîrâtının birinde Bağdad ve Basra ve Meşhed ve Azerbaycan ile bunlara tâbi' olan yerleri ve Kürdistan'ı[913] taleb ederim deyü yazmağla, biribirine uymaz kâğıdlarından güyâ devletin za'af ve kuvvetin tecrübe eyledi. [*392/a*] Zîrâ devr-i Sultan Ahmed Hânîde, Maktûl İbrahim Paşa Acem seferi mütemâdi oldu; zevk ve

rahata mâni' oldu; ne gûne olur ise olsun, şu delik kapansun deyü sûlha tâlib olup, A'câmın cümle merâmına müsâ'ade ettikce, lâ'în-i sürh-i serler ehl-i sünnetin za'fına hâml edüp teklîfi artırdılar. Ol zamandan berü ağızlarına lezzet girüp, şimdi yine çene ve (قرو) yere metâlibini tahsîle sa'y ettiğini Devlet-i aliyye müşâvere edüp, sene-i âtiyeye külliyetlü sefer tedârikine mübâşeret ve Ahmed Paşa'ya Ser-askerlik ibkā olundu ve Dağistan ehâlisinden Kars muhârebesine imdâda gelen Ahmed Hân, taraf-ı devletden Cenktay (جنكتاى)[914] Hânlığında ibkā olunup, Has Pulâd Hân, eben-an-ceddin Kumuk Şamhâli ya'nî Hânı olmağla, şamhâlliğinde ibkā olundu[915] ve ibtidâ'-i şitâda, Kars Ser-askerliği, sadr-ı esbak Hekimbaşı zâde Ali Paşa'ya, Anadolu Vâliliği ile ihsân olunup, selefi Ahmed Paşa'ya Haleb mansıbı ihsân olundu ve bu esnada Nâdir Şâh'dan devlete Fetih Ali Bey elçi olup, dört ayda Bağdad'dan Üsküdar'a geldikde istikbâl ve yemeklik olunup, sandal ile İstanbul'a getirilüp kürk ilbâs olundu.

Dağistan ve Kumuk:

Sene: 1159 (1746).

Ruh-sûden-i sefîr-i İran be-pâye-i serîr-i a'lâ ve teslîm-i nâme-i hod ve vukū'-ı müşâvere der-Saray-ı âsafî berây-i ahvâl-i İran ve irsâl-i elçiy-i Şâh ve elçiy-i Devlet be[916]-İran bâ-nâme-i sûlh-u salâh ve vefât-ı Sadr-ı Rûm Arab-zâde Abdurrahman Efendi ve tevcîh-i câh-ı vâlây-ı Defterî[917] Behçet Efendi ve vefât-ı Ağay-i Dârü's-sa'âde el-Hâc Beşir Ağa ve katl-i mülhid Bosnavî İbrahim Efendi ve binâ'-i mahzen-i Çöp der Tersâne ve ta'mîr-i Kasr-ı Tokat ez-hadâyık-ı Sultânî ve ta'mîr-i Çeşme-i Beykoz ve azl-i sadrıâzam Hasan Paşa ve ihsân-ı mühr-i hümâyûn bâ-vezâret-i ulyâ be-Kethüdây-i sadr-ı a'zamî el-Hâc Mehmed Paşa ve tefvîz-i Kethüdây-i sadr-ı âlî be-Sa'id Mehmed Efendi ve ihsân-ı vezâret be[918]-Silâhdar-ı Şehriyârî Mustafa Bey bn. Baltacı Mehmed Paşa ve vukū'-ı ziyâfet-i hümâyûn der Saray-ı âsafî ve ihsân-ı vezâret be-eyâlet-i Sivas be-Rûznâmçe-i evvel Kesrîyeli el-Hâc Ahmed Efendi berây-i sefâret-i cânib-i İran ve ihsân-ı vezâret ba-Kapudânî-i deryâ be[919]-Mîr-i âhûr-ı evvel Şahsuvarzâde Mustafa Bey, âmeden-i Nazîf Mustafa Efendi ez-diyâr-ı Acem bâ-sûlh ve âmeden-i Hân-ı Kırım Selim Giray be-Âstâne-i sa'âdet bâ-da'vet-i şehriyârî:

Çünki sene-i sâbık evâhirinde İran'dan gelen elçi tahrîr olunmuşidi. İşbu sene-i mübâreke evvelinde[920] Dîvân-ı hümâyûn'da getürdiği nâmeyi

Acemin sûlha rağbeti :

teslîm etmekle, tercüme olundukda bu vakta-cek, Ca'ferî mezhebini tasdîka ve Kâ'be'ye bir rükn binâsında asla zarar yoğiken ulemây-i Rûm tecvîz etmeyüp, a'zâr beyân etmelerile, muhârebe vukū'una sebep olup, Yeğen Paşa ile bu kadar nüfûs ziyâ'ına bâ'is oldular; yine ibrâm etsek a'zârlarını yine tekrâr edüp, sefk-i dimâ'a bâdî[921] olacakları âşikâr olmağla, da'vây-i mezkûrdan fâriğ oldum. Hüccâc-ı İran, hangi mezhebi taleb ederse ânınla hacc etsün âhir kāimemizde[922] olan matlûbumuza müsâ'de olunsa, ittihâd-ı dîn vesîlesi ile kıyâmete-dek[923] dostluk bâkī oluridi deyü yazmağla [*392/b*], âhir kāimesi dahi tercüme olundukda Şâh İsmail'den berü, mezheb-i Şî'a İran'da şâyi' ve sebb ü la'n zâhir olmuşiken, ben câlis-i taht-ı Şâhî olduğumda ashâb-ı güzîne mahabbet edüp, hilâfında olanları tahzîr ve Ca'ferî mezhebe dühûllerine ibrâm ederek, mezheb-i hakka sevk ve ittihâd-ı mezheb mûcebince âl-Osmân dahi mezheb-i Ca'ferîyi kabûl edüp, anın içün dahi Kâ'be'de bir rükün binâ' etseler, şî'îleri küllîyen ref'e[924] sebep olunur deyü cezm etmişidim. Sizler ise, mezhebimizi kabûl etmemekle, şî'îlere meydan verdiniz ve bizim şî'îlere ibrâmımız bi-ma'nâ olduğu içün biz dahi vücûdumuza sıklet vermekden fâriğ olduk. Ancak şî'îlerin, şî'îyetde kalup[925], bizim keselimize bâ'is olmak günâhı sizin gerdenize (کردکزه) oldu. Lâkin memleket-i Azarbaycan'ın pây-i tahtı olan Tebrîz bizdedir. Âna tâbi' olan kazaları, ya'nî Arapgîr ve Eğin'e varınca olan yerleri, yâhud cânib-i İrak'dan Bağdad ve Basra'yı[926] bize verin. Bundan akdem, zikr olunan iki tarafı birden taleb etmişidik; müsâ'ade etmediniz, bâri bu kerre iki tarafın birini verüp, dostluğa hediye edüp, sûlh olalım deyü[927], ricâmız ibrâm üzre değildir[928], ricâdır ve İran'dan şî'ayı ref' eylediğim gibi, Ca'ferî mezhebi dahi def' eyledim ve mezâhib-i erba'adan hangisini ihtiyâr ederseniz kabûl edin deyü tahyîr eyledim deyü yazdıkları içün cem'iyyet-i müşâvere[929] olundukda, ulâma, ittifâkan Acem'e bir karış yer şer'an ve aklen verilmez; Lâkin bu tahrîrâtdan Şâh'ın maksadı sûlhdür; müsâ'ade olunmaz ise dahi sûlhdur; ancak gālibâne sûlh olmak içün teklîfi tahfîf etti; ricâ' me'mûl eder; heman taraf-ı devletden bir elçi gidüp, zamîrini fehm eyle[se][930] enseb olur deyü rey ettikleri Pâdişâh'a telhîs olundukda (ماراٰه المؤمنون حسنا فهو عندالله حسن) deyü, hat geldikden sonra Dîvân-ı hümâyûn'da elçiye cevâb-nâmesi ve bir kürk ile otuz beş kîse harçlık verilüp, taraf-ı devletden ve Hâcegândan[932] Nazîf Mustafa Efendi dahi Aceme elçi nasb olunup, huzûr-ı hümâyûna götürülüp, lisânen dahi tavsîye

Nazîf Efendi'nin Acem elçisi gittiği[931] :

buyrulup, Üsküdar'a geçirildi. Nazîf Efendi[933], bir gün ilerü ve ertesi gün Acem elçisi gitti ve ser-hadde vardıklarında, bir yere gelüp, gittiler. Lâkin Devlet-i aliyye kemâl-i hazm ve ihtiyâtı elden bırakmayup, sinîn-i sevâbık misillü Ser-askerler[934] yanına müstevfi ve mevfûr asker ta'yîn eyledi. Ancak âdet-i kadîme üzre Mısır'dan sefere gelecek üç bin neferin afvini, iki yüz kîse bedel verüp[934/a], Mısır Vâlisi Râgıb Paşa ricâ ettikde, makīs-i aleyh olmamak şartı ile bu senelik müsâ'ade olundu. Vaktâki Nazîf Efendi ile Fetih Ali Türkman Şâh'a vardıklarında, fi'l-hakīka Şâh'ın maksûdu sûlh-imiş. Sultan Murad-ı râbi' hüdûdu üzre kat'-ı hüdûd edüp, sûlh olundukta[935], Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'dan dahi, Şâh sûlh temessükü taleb etmekle, Ahmed Paşa dahi, temessükü temhîr eyledi[936] ve Nazîf Efendi on günde, yedi meclis-i mükâlemede müsâlâhaya[937] nizâm verüp, Bağdad'da temessükler mübâdele olundu; haberi Âstâne'ye geldikde top şenliği olundu ve Acem'den büyük elçi gelecek olmağla, Devletden dahi büyük elçi gitmek lâzım olduğu içün, hâlâ Rûznâmçe-i evvel ve sâbıkda Şâh ile mu'ârefe ve ülfeti olan Kesrîyeli Ahmed Efendi'ye üç tuğ ile Sivas verilüp, eslâf elçilerinden ziyâde asker ile gidecek oldukda, Hâcegândan Mustafa Bey Ordu-Defterdarı ve müderrisînden[938] Nû'man Efendi Ordu-Kādısı ve şu'arâdan Kırımî Rahmi Efendi vak'a-nüvîs olup[939] [*393/a*] ve bir Kapıcı-başı Kethüda nasb olundu ve ma'iyyetine bir, iki tuğlu paşa ile on[940] za'îm ve yüz humbaracı ta'yîn olundu ve sâbıkda elçilere etbâ'ı cefâ ve dârü'l-harbde edepsizlik etmekle, elçimizi mahcûb ettikleri tevârihden ma'lûm[941] olmağla, erbâb-ı timâr'ın güzîdelerinden dört yüz nefer yiğid İç-Ağası tedârik olundu ki, sâ'ire muvâfakat etmeyeler deyü; gerçi selef elçilerine, Ordu-Kādısı ve Ordu-Defterdarı ta'yîn olunduğu yoğidi. Ancak bu def'a küllîyetlü asker ile elçi gittiğinden ve tekellüfe muhtâc olundu. [ve Şeyhülislâm olan Hayâtî-zâde Efendi gāyetle ihtişâma mâ'il ve dâ'iresi gayr-i mazbût olup etbâ'ı nâ-sezâ hareketle, sudûr-ı ulemâya kibr ü gurûr ile tekdîr ettiklerinden, ulemâ beyninde kīl ü kāl oldukda, gerçi cemî' ulemâ Sadr-ı fetvânın emrine râmlardır. Ancak pâdişâhlar, ulemâsının tekdîr olduğunu tecvîz etmez; dâ'ima şeyhülislâmlar ile ulemânın hüsn-i ülfetlerini tefahhus ederler. Bu ecilden Hayâtî-zâde asılda Ser-etibbâ' olmağla, pâdişâhın nabzına âşina olmağla, pâdişâhın mahbûbu-idi.

Mısır Askeri :

Acem sûlhu :

Kesrîyeli Ahmed Paşa'nın Acem'e elçi olduğu :

Lâkin ulemâsının kederine rizâ vermeyüp fedâ eyledi; hatta yedi ayda azl edüp, dört def'a Sadr-ı Rûm'dan infisâl eden pîr-i pür-nûr Ak Mahmud-zâde es-Seyyid Zeynelâbidin Efendi'yi şeyhülislâm nasb eyledi. Müşârü'n-ileyh Hayâtî-zâde şeyhülislâm oldukda, kethüdâsı olan Mehmed Said Efendi, Ser-etibbâ' nasb olunup, bir kaç ayda Mekke pâyesini ve İstanbul kazâsı rütbesini ihrâz etmişidi. Ancak Efendisi dillenüp, azl olunduğu Mehmed Said Efendi'ye dahi sirâyet etmekle azl olunup, yerine Müneccim-başı ve Bursa Kādısı olan Ahmed Efendi Ser-etibbâ' olup, Müneccim-i sânî Halil Efendi Ser-müneccimîn nasb olundu ve Abdullah Efendi, Müneccim-i sânî oldu][942] ve Rumeli Hisarı

Rumeli Hisarı Câmi'i Binâsı :

hâricinde ateş zuhûr edüp, hâric-i suru muhterik ettikde bânî-i Hisar Ebü'l-feth Sultan Mehemmed Hân'ın askerinden ve ricâlûllahdan Hacı Kemâleddin'in Câmi'i dahi muhterik olmağla mu'ammer-i bilâd Sultan Mahmud Hân hazretleri Câmi'-i merkūmu tevsî' ve fevkānî kârgir binâ' buyurup[943] itmâmında teşrîf buyurup, edâ'-i cum'a ettikde cevâmi'-i selâtine ilhak buyurdu ve dört gün mukaddem Mekke kazâsı[944] tevcîh olunan Şerîf-zâde Ali Molla füc'aten vefât etmekle, Mısır'dan ma'zûl olup, bir sene sonra kendüye Mekke mansıbını[945] tahmîn eden Feyzullah Molla-zâde (حالى) [946] ile Mekke Kādısı oldu ve bu esnâda dâhil-i Bâb-ı[947] Balat'da bir Seyyid ba'de'l-mağrib tenhâ mürûr ederiken, helâk kasdı ile cuhûdlar darb-ı şedîd ile mecrûh ederiken halâs olup keyfiyyeti vezîre bildirdik de, Vezîr cemâ'at başıların ahz ve istintak ederiken intāk-ı hakk olup, üç yahudinin sâ'y bi'l-fesad olduklarına şahâdet edicek, siyâseten üçü birden ol-havâliye ber-dâr olundu[948] ve Bosnavî İbrahim Efendi nâm kādı, elfâz-ı şeni'a tekellüm etmekle, cünûnuna[949] haml olunarak nefy

Mülhîd :

olunmuşidi. Elfâz-ı küfre dâ'ir on aded Türkî ve otuz aded Lâtin lisanınca mektubları ahz olundukda imzâları Habîbullah-ı hazret-i serverî ve Muhammed nebîyullah ve taraf-ı [*393/b*] hakdan zuhûr eden Hakk resûlûllah bende-i muzaffer dâ'imâ yazılup, derunlarında dahi, ben[950] kırk üç [1730] tarihinde göklerden Allah tarafından nüzûl ve Bosnavî İbrahim nâm Beyzâde'ye hulûl ve ol sûrete[951] girdim. Dîn-i İsâ hakdır, Allah[952] üçdür, deyü tahrîr olunmağla, Âstâne'ye getirilüp, inkâr ve tövbesine binâen afv olundu. Lâkin sonra yine kâğıdları ahz olundukda, Bâb-ı hümâyûn'da katl olundu ve Kars Ser-askeri olan Ali Paşa, Kütahya'dan azîm asker ile hareket etti. Ancak kıyâm-ı sûlh u salâh me'mûlü ile Sivas'da tevakkuf

Kızlar Ağası el-Hâc Beşir Ağa fevti :

edüp, elçinin cevâbına intizâr fermân olundu ve otuz seneden berü âle't-tevâlî Dârü's-sa'âde Ağası olan el-Hâc Beşîr Ağa vefât etmekle, kabri[953] Hazret-i Ebî Eyyûb-ı Ensârî kapısı kurbünde türbeye defn olundu ve âb-ı lezîz bulunup başı ucunda, fî-sebîli'l-lâh Sebîl binâ' olundu.

Merhûm Kızlar Ağası Süleyman Ağa vaktinde, bu el-Hâc Beşîr Ağa, Hazînedâr Ağa bulunup, Süleyman Ağa ile bile Kıbrıs'a, ba'dehû Mısır'a nefy olundukdan sonra Medîne-i münevvere'de Şeyhü'l-harem olmuşidi. Damad Ali Paşa şehîd oldukda, yirmi dokuz [1717] târihinde İstanbul'a[954] gelüp, Dârü's-sa'âde Ağası olup, hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Hân'a güzel hizmet eyledi. Lâkin sadrıâzam İbrahim Paşa vaktinde, pek ilerü atılmadı. Lâkin akl-u rüşd ve hayr-hâh olmak üzre şöhreti varidi. Sultan Mahmud Hân cülûsunda, ba'zı kelimâtı vâkı'a mutâbık ve tedbîri isâbet etmekle, Pâdişâh emr-i cüz'î ve küllîde kendüye mürâca'at etmekle zimâm-ı devlet, kabza-i tasarrûfuna girüp, Paşa-kapısı kurbünde bir câmi' ve bir medrese ve bir kitabhâne ve bir nakşbendi tekkesi ve iki çeşme ve bir sebîl ve bir mekteb ve Nişâncı mahâllesinde, kezâlik bir medrese binâsı gibi hayrâta muvaffak olmuş bir pîr-i sâd-sâl idi. Rahmetullâhu-aleyh. Elbetde hall ü akd erbâbının gördüğü işlerin ba'zısı güzel vâki' olur ise, ba'zısı kerîh olur. Lâkin Acem seferlerinde beş mezheb kavgasında[955] Reîsü'l-küttâb olan Râgıb Efendi, mezheb-i hakk dörtdür, lâkin pâdişâhımızın hükmü cârî olan kazâlarda kādılar, Pâdişâh Hanefîü'l-mezheb olmak hasebîle dört mezhebden olanların da'vâsını dahi Hanefî ictihâdı üzre hükm ederler; Ca'ferî mezhebi dahi tasdîk olunsa yine Memleket-i Osmânîye'de Hanefî mezhebi câri olur; bu tasdîk lâfzî murâd bir şeydir. Bunun içün otuz seneden berü Anadolu harab ve nîce yüz bin nüfûs-ı müvahhidîn telef ve hazîne tehî ve rahat merfû' olduğundan başka devletin Nemçe ve Moskov gibi düşmanı zuhûr etti ve şimdi yine Acem[956] ancak[957] mezheb kavgası içün sefer açdı. Kuru bir kelâm içün böyle zarûretde şer'in müsâ'adesi vardır ve zarar-ı âmdan zarar-ı hass evlâdır dedikde, bir dahi bu[958] kelâmı lisâna alma, mâdâma ben hayatda iken mezâhib-i erba'aya mezheb-i bâtılı hâmis ettirmem deyü sa'y edüp ve hulûsuna binâ'en kıbel-i mevte Acem ile mezhebsiz sûlh müyesser oldu zann-ı gālib[959]. Merhûm mebrûr ve mağfûrdur[960] ve başı ucunda su çıkup Hazret-i Hâlid gibi teşeffu[961] olunacak zâta cârr olarak medfûn olması şâhiddir. Rahmetullâhu aleyh. Bu tafsîlimiz ibret içündür. Devlet-i aliyye'nin hall ü akd erbâbı da'imâ salâbet-i dîni terk edüp rahatı taleb etmemek gerek,

bir kerre hasmın merâmına, sühûletle def' olunsun deyü müsâ'ade olunur ise, devletin mehâbeti gider, sonra devlete yazık olur, pek sakınacak işdir [394/a]. Merhûm-ı mezkûr el-Hâc

Ulemâ evlâdının sefâhatinden zarar :

Beşîr Ağa'nın yerine Hazînedâr Ağa olan Beşîr Ağa Dârü's-sa'ade Ağası olup, musâhibândan Bilâl Ağa Hazînedâr oldu ve Şeyhülislâm olan Pîri-zâde Mehmed Sâhib Efendi, âlim ve fâzıl-ı bi-nazîr, ammâ oğlu Osman Molla'yı İslâmbol[962] Kādısı edüp azl etmişidi. Gerçi Osman Molla

Pîri-zâde Mehmed Sâhib Efendi'nin azli :

Efendi dahi okur yazar ve ma'rifetlü; lâkin mîras yedi meşreb, günâgûn sefâhetleri şâyi' olmağla, babası azl ve ikisi birden Kâ'be'ye irsâl olundu ve halkın lisânı kat' olundu ve Hayâtî-zâde Şeyhülislâm oldu

İşgüzâr adama ikrâm olunduğu :

ve Tersâne Emîni olan Tiryâkî Mehmed Efendi, Tersâne'de muhterik mahzeni evvelkiden a'lâ binâ' ve mühimmât ile imlâ' edüp ve bundan akdem Nemçe hudûdu kat'ına gidüp, uhdesinden geldiği içün ikrâmen Vezîr Kethüdası nasb olundu ve Def-

Behçet Efendi :

terdar Yusuf Efendi Tersâne Emîni olup, on üç seneden berü Defterdar Mektubcusu olan Acem-Kılıcı zâde Behçet Mehmed Efendi Defterdar oldu ve karındaşı İbrahim Sârım Efendi Mektubcu oldu ve Mehter-başı'lıkdan Cebeci-başı olan Abdullah Ağa azl olunup, Hünkâr Kapıcılar Kethüdâsı Salih Ağa Cebeci-başı ol-

Şâd-ı merk :

du ve Çuhadar-ı Şehriyârî Kapıcıbaşılık ve Sipah Ağalığı ile çıkup, şâd-ı merke uğrayup üç günde vefât eyledi ve Şam Defterdarı[963], Şam kullarını, koluna alup, mahkeme bas-

Mahkeme basanın katl olunduğu :

dığı ma'lûm-ı devlet oldukda bâfermân Şam vâlisi başını kesdi ve Tersâne'de mahzen-i sürb, a'lâ binâ' olunup Çöp[964] mahzeni dahi mahzûn olmasın deyü, resm-i ma'hûd üzre

Beykoz çeşmesi ve Tokat ta'mîri :

ol-dahi müceddeden binâ' olundu ve Beykoz'da vâki' Tokat nâm mahâl[965] fi'l-asl Sultan Süleyman binâsı ma'mûre-iken, mürûr-ı zaman[966] ile harab olmuşidi. Emr-i şehriyârî ile Sadrıâzam Hasan Paşa müceddeden, hoş tarh ile binâ' eyledikde[967], temâşâsına biniş tarîkası ile Pâdişâh teşrîf bu-

yurdu ve Beykoz Çeşmesi'nin dahi ta'mîri Gümrükcü İshak Ağa'ya emr olunmağla kâr-gîr ve müferrih binâ' ile mahâll-i merkūmu ihyâ eyledi ve Sadrıâzam Hasan Paşa Saray-ı hümâyûn'da Salı-dîvânı'nı edüp, Paşa-kapısı'na geldikde tekrar da'vet ile Saray-ı hümâyûn'a götürülüp, Silâhdar Ağa vâsıtası ile mühr ahz olunup Vezîr Kethüdası olan Tiryâki el-Hâc Mehmed Efendi[968] dahi içeri çağrılup, mühr-i şerîf i'tâ olunmağla, Solak ve Peykler ile Paşa-kapısı'na gelüp umûm hil'atı ilbâs eyledi ve Hasan Paşa Balık-hâne'ye, ertesi Çekdiri ile Rodos'a nefy olundu ve sebeb-i azl henüz Yeniçeri eşbahları vâdisinde olup, narha ihtimâm etmediği içün çokdan azl olunacakidi. Ammâ Sultan Bayezid'in Vezneciler Kapısı'na hîn-i sadâretinde çeşme ve mekteb ve sebîl binâsına şurû' edüp, evkāfına müsakkafât olmak içün kurbünde bir han binâ' etmek murâd eyledi. Lâkin Sultan Mahmud Hân, müceddeden han binâsı şöyle dursun, ta'mîrini dahi ekîd ve şedîd hatt-ı şerîf ile nehî buyurmuşidi. İcâzet içün rikâbda, Efendim mekteb ve çeşme yapmak pek sevâb dedikleri içün binâsına mübâşeret ettim; lâkin vazîfe içün bir han binâ'sını münâsib gördüler; binâ' edecek [394/b] olduğumda, pâdişâhımızın yasağı var dediler; Allâhı seversen aslı varmı dedikde, Pâdişâh hande edüp, gerçek yasağımız vardır; ammâ sana izin deyü buyurdukda, zemîn bûs edüp, kapıdan taşra çıkup, der-akab içerü girdi ve tekrar zemîn bûs edüp, bana han yapmaya izin verdin ammâ, tamam olunca azl etmezmisin dedikde, tekrar hande edüp, azl etmem buyurmuşidi.

Tiryakî Mehmed Paşa'nın mühürdarlığı:

Lâtife:

Ana binâ'en azli bu vakta te'hîr olundu. Gerçi hanın ba'zı kusûru varidi, ancak binâ'sı tekmîl oldukda azl olundu. Hâlâ Hasan Paşa Hanı deyü be-nâmdır. Lâkin han-ı merkūmu Pâdişâh alup kendi vakfına ilhak buyurdu. Pâşây-ı merkūm lâübâli meşreb ümmî adam olmağla ekserî kelâmı galat-idi; hatta Galatat Hasan Paşa deyü meşhûrdur ve îd gece[si][969] Sultan Bayezid Câmi'i minâresi alâim-i semâvîyeden tutuşup külâhı tamâm yandı ve Şevvâl'in dördünde [20 Ekim 1746], Galata'da, Sandıkcılar'da ve Balat'da harīk-ı kebîr vâkī' oldu ve Müverrih İzzî Süleyman Efendi Küçük Evkaf Hocası oldu ve Şevvâl'in on ikisinde [28 Ekim 1746] Vezîr Paşa-Kapısı'nda Hünkâr'a ziyâfet eyledi ve Kars Ser-askeri olan Ali Paşa Kütahya'dan kalkıp Sivas'a gideriken, Yeğen Paşa bozgununa bâ'is

Alâ'im-i semâvîyeden minâre külâhı yandığı:

Genç Ali nâm Levend-i şakīnin katli[970] *ve tedbîr-i hakîmâne :*

olan Levendât eşkıyâsının reîsleri olan Genc Ali ve Küçük Oğlan Mustafa'nın katillerine hatt vârid olmuşidi, gelüp Ali Paşa'ya Kapılı oldular. Lâkin başlarında[971] levendât kesîr olmağla Sivas'a varınca mesfûrlara Paşa mudârâ ve ikrâm etti. Ammâ Sivas'a varıldıkda, el-hâ'in-i hâ'if mazmununca[972] şakīler ordudan hâriç konup ihtiraz üzre durdular ve bu sırrı[973], İç-çuhadar'ı olup, bahâdır ve[974] mu'temedi olmağla mahremi olan

Abaza Paşa[975] *:*

Abaza Mehmed'e, Paşa[976], açdıkda, benim anlar ile ülfetim var, hatta ba'zen ma'en[977] sayd-ı tuyûra gideriz, fırsatını[978] düşürüp inşâallah[979] işlerini görürüm[980] deyüp, bir gün mu'temedi olan bahâdırlardan on bir kimesneyi bu kaziyyeye âgâh edüp, sayd bahânesi ile şakīlerin çadırları kurbünden geçeriken mesfûrân Abaza'yı çadırlarına da'vet ettiklerinde ben şimdi sayda gideceğim, avdetde gelürüm deyicek, bizde giderüz deyüp, on kişi yanına gelürleriken, Abaza kendü adamlarına[981] göreyim sizi, cümlemiz çırağ oluruz deyü gayret verür. Vaktâ ki, mesfûrlar[982] yanına gelüp, çadırlarından irağ olduklarında heman Abaza, gāfilen Genc Ali'ye kılıç darb edüp, atından yıkdıkda refikleri refiklerine girüp, cümlesini katl ve kellelerini Paşa'ya getürdüklerinde, eğer Levendât kendü hâllerinde[983] olurlar ise günahları afv olunur deyü Paşa nidâ ettirmekle cümlesi tâ'iben orduya mülhak olduklarında, ikişer ve üçer bayrak sâ'ir paşalara, bunları Ali Paşa tevzi' edüp, gā'ile-i azîme böyle sühûletle def' olunduğu pâdişâha i'lâm olundukda mesrûr olup[984], Abaza'yı Silâhşor-ı şehriyârî edüp, yanında olan yiğitleri dahi Paşa meramlarına nâ'il eyledi.

Bu Abaza Mehmed Ağa .... [985] sene sonra[986] tuğyân eden Çapanoğlu'nun üzerine ta'yîn olunmağla varup katl edüp, [*395/a*] bin kîseden ziyâde mâlini devlete göndermeğle maktûlün iki tuğu[987] kendüye ihsân olunmuşidi; tâ seksen üç [1769] senesi Moskov seferinde, Hotin kurbünde gazâsı meşhûd[988] oldukda, kendüye üç tuğ i'tâ olundu. Lâkin seksen beş [1771] sâlinde Moskov Kefe'ye istilâ' ettikde, mezbûr Yeni-Kal'a[989] muhâfazasına ta'yîn olundukda, keyfiyyet-i harbe ârif olmağla, Kal'aya girsem esîr olup devleti bed-nâm edeceğim deyüp girmedi ve üç gün sonra, Moskov Kefe ve Kırım'ı ve Yeni-Kal'a'yı aldıkda Abaza Mehmed Paşa, bir sefîneye süvâr olup Sinob'a çıkmış ve bu *Abd-i râkımü'l-hurûf* dahi Tokat niyâbetine piyâde kayıklar ile gideriken Sinob'a vardığımızda[990] da'vet edüp, beş gün mihman edindikde, bu Genc Ali maddesini[991] lisânen, ber-vech-i muharrer takrîr eyledi. Bir sâlih ve gāzî vezîridi. Hasûdları[992] fursat bulup, sûret-i is-

yânda Yeni-Kal'aya girmedi deyü pâdişâha[993] gamz etmelerile[994] seksen beş Cumâde'l-ûlâsında[995] [Ağustos 1771], Canik Muhassılı el-Hâc Ali Bey mübâşeretile katl olunup, zümre-i şühedâya ilhâk olundu. Rahmetullâhu aleyh[996] ve Şeyhülislâm olan Hayâtî-zâde Efendi, gâyet ihtişâma mâ'il olup, dâ'iresi mazbût olmadığından her biri bir işe karışup, nâ-sezâ hareket ve kibr-ü gurûr ile sudûr-ı ulemâyı tekdîr ettiklerinden[998], kıyl ü kâle bâ'is oldukda, gerçi Hayâtî-zâde Efendi Ser-etibbâ' olmağla, pâdişâhın nabzına âşinâ olduğu içün, Pâdişâh'ın muhibbî-idi. Lâkin Pâdişâhlar ulemâsının tekdîr olduğunu istemedikleri ecilden, yedi ayda fedâ edüp, azl ettikde, Kethüdası olup, kendü yerine Ser-etibbâ' oldukdan sonra, Mekke ve İstanbul pâyelerini ihrâz eden Mehmed Said Efendi'ye, Efendisinin dillendiği sirâyet etmekle, Hekîm-başılık'dan ol-dahi azl ve yerine Müneccim-başı olup, Bursa Kâdısı olan Ahmed Efendi Ser-etibbâ' oldu. Ve sânî Halil Efendi, Ser-müneccimîn ve Abdullah Efendi sânî oldu ve sûlh tamam olmağla Ser-asker Ali Paşa Kütahya'ya avdet ve Velî Paşa Anadolu'da[999] eşkıyâ teftişine me'mûr oldukda, bi-hisab zûlm ederek Kayseriye'ye geldikde mesâne illetinden vefât etti ve Kal'acıklı[1000] Şahsuvar-zâde Mustafa Bey Büyük Mîr-i âhûr olmuşidi. Üç Tuğ ile Kapdanlık ihsân olundukda Baş-bakı kulu Durak Bey Mîr-i âhûr oldu ve sadr-ı esbak Muhsin-zâde Abdullah Paşa Adana'ya[1001] menfî-idi; afv olunup, Bender Muhâfızı oldukda oğlu ve üç tuğlu Mehmed Paşa'ya Mar'aş eyâleti verildi ve Nîş kal'ası neferâtı ulûfe vakti geçdi bahânesi ile, Yeniçeri Ağası ve Cebeci ve Topcu-başılarını zindana vaz' edüp, telef edecekleri ma'lûm oldukda, Yahya Paşa, Belgrad'dan ma'zûlen Rûmeli mansıbına geliriken, taraf-ı devletden Nîş nizâmı fermânı hufyeten kendüye vâsıl olmağla, Nîş'e gelüp mübdi'-i fesaddan ba'zısını ahz ve katl ve ba'zısını habs ve nefy edüp nizâm verdi ve Zi'l-ka'de [Kasım-Aralık] de, diyâr-ı Acem'den Nazîf Efendi geldikde, hizmeti makbûl olmağla, huzûr-ı hümâyunda samur kürk iktisâ eyledi. Ba'dehu Vezîr erbâb-ı müşâvereyi [395/b] Paşa-Kapısı'na

İhtişâm-ı mufritden zarar; Etbâ'ın gayr-i mazbut olmasından zarar[997] :

Kurb-i Sultan âteş-i sûzan olduğu. Pâdişâh ulemâsından geçmediği :

Şehsuvar-zâde : Muhsîn-zâde ve zâdenin zâdesi :

Ocaklı'nın ser-hadde fitnesi :

Sûlh-ı sahîh-i Nâdir Şâh[1002] :

cem' ve sûlh-nâmeleri kırâ'et ve Sûfîye zamanında peyda olan Rafz ve'l-hâdi, Nâdir Şâh bi'l-küllîyye terk ve ehl-i[1003] sünnet mezhebine duhûl etmekle, Meşhed'in[1004] ziyâretine mâni' olunmıya deyü[1005] akd-i sûlh ettiğini Nazîf Efendi on ayda varup gelüp takrîr eylediği pesend olunup bu Nâdir Şâh sinîn-i vâfireden berü bu mezheb da'vâsında-iken terk-i husûmet edüp, uhuvvet etmesi[1006] hâtıra gelür ma'na değilidi.

İlhâm-ı Rabbânî ve inâyet-i Bârî deyü hamd ü senâ akībinde Ayasofya Şeyhi'nin ba'de'd-du'â fâtiha ile meclise hâtime verildiği pâdişâha telhîs[1007] olundukda memnûn olup, izhâr-ı sürûr buyurdu ve

Hîle-i Nemçe :

bu eyyâmda Nemçe kıralından nâme geldikde, filân ve filân diyârlarının[1008] kıralıyım, hatta Kudüs-i şerîf kıralıyım deyü yazdığını Vezîr görüp, bu ne gûnâ kelâmdır ve bundan murâd nedir deyü kâğıdı elçisine redd edicek, maksûdu ve hîlesi kâr-gir[1009] olmıyacak nâmeyi gerü gönderüp, tebdîl ettirüp, müceddeden gelen kâğıdı sehv olmuş diyerek, envâ' i'tizâr ile teslîm eyledi.

Acemden gelen hedâyâ :

Çünki Acem'den[1010] Hacı Hân elçilik ile geldikde, dokuz fil ile yüz kîse kıymetlü, yüz yirmi sekiz kıt'a elmas ve[1011] on aded la'âl ve otuz iki zümrüd taşlı bir ciga ve seksen yedi kîse kıymetli fülâd tığlı elmas ve yâkut ve zümrüd ile müzeyyen bir cündehir (=جمدهر) ya'ni hançer ve yüz yirmi kîse kıymetli bir kılıç ve elli dört kîse kıymetli diğer elmas yüzük ve yüz yirmi kîse kıymetli diğer elmas yüzük ve beş kîse kıymetli bir sarı yâkut yüzük ve sekiz kîse kıymetli[1012] diğer sarı yâkut yüzük ve altı buçuk kîse kıymetli iki kıt'a mâi yâkut yüzük ve altmış sekiz kîse kıymetli iki kıt'a la'âl[1013] yüzük ve bir kîse kıymetli «yâ-kadîr» yazılmış bir zümrüd yüzük ve iki[1014] kîse kıymetli mücevher kutu ve sekiz buçuk kîse kıymetli envâ akmişe ki, cem'an[1015] beş yüz yetmiş üç kîselik hediyesi gelmiş-idi.

Bizden Aceme giden hediye[1016] :

Elbetde bu def'a dahi gelecek elçisi ile bu misillü hediyesi gelür; Şimdi bizden gidecek Kesrîyeli elçi Ahmed Paşa ile irsâl olunacak hedâyâ tertîb ve Paşa-kapısı'nda, Arz-Odası'nda Müftî ve Sadreyn ve Defterdar ve Kuyumcu-başı ve Bazaristan-Kethüdası ve ehl-i hibre gelüp kıymet takdîr olunan eşyâ : altmış kîse kıymetli yüz altmış elmas ve bir kebîr zümrüd taşlu bir sorguç ve yüz yirmi kîse[1017] tutî burûnu bir kılıç ve altmış kîse kıymetli, otuz[1018] altı elmas ve sekiz yüz on sagir elmas ile altı aded düğmelü ve altun çaprastlu incû püsküllü, beyaz İstanbul dîbâsına kaplu bir sırt samur kürk ve on iki kîse kıymetli bir mücevher kutu ve altı

kîse kıymetli bir mücevher zarf ve yirmi altı kîse kıymetli üç aded koyun sâ'ati ve dört kîse kıymetli iki gözlük ve on bir kîse kıymetli on aded dürbîn ve on kîse kıymetli bir çekmece[1019] ve üç kîse kıymetli dört tüfenk ve otuz kîse kıymetli bir tüfenk ve yirmi beş kîse kıymetli bir çift piştov ve dört kîse kıymetli bir at sorgucu ve yüz kırk kîse kıymetli bir kemeri mücevher raht[1020] ve yedi kîse kıymetli bir rişme ve on iki kîse kıymetli bir gaddara ve üç kîse kıymetli bir rikâb ve sekiz kîse kıymetli bir eğer ve yirmi kîse kıymetli bir zîn-puş ve iki kîse kıymetli bir yapuk ve üç yüz elli kuruşluk bir dizgin ve beş kîse kıymetli on tob dîba ve beş kîse kıymetli on donluk üstüfe ve bir buçuk kîse kıymetli on donluk Venedik dîbâsı [*396/a*] ve iki buçuk kîse kıymetli İstanbul-kârî pudârı (پودارى) ve iki buçuk kîse kıymetli on donluk dimi dîbâ ve iki buçuk kîse kıymetli taraklu dîbâ ve bir buçuk kîse kıymetli on donluk şükûfeli dîbâ ve iki buçuk kîse kıymetli on donluk telçekme[1021] ve altı yüz kuruş kıymetli elvan şalı ve sof ve altı yüz kuruşluk[1022] sof ve yediyüz kuruşluk mevceli[1023] sof ve bin sekiz yüz kuruşluk kadife yasdık ve altı kîse kıymetli yirmi Şam kesmesi ve bir kîse[1024] kıymetli on aded Sakız-kârî seccâde ve bir kîse kıymetli on aded Uşak seccâde ve sekiz buçuk kîse kıymetli kırk tâne samur ve dört buçuk kîse kıymetli üç postu çuhâ ve beş buçuk kîse kıymetli üç postu sâye çuha ve doksan re's at ki, cem'ân sekiz yüz altmış kîselik hediye[1025] oldu ve bu esnâda Kırım Hânı Selim Giray, Âstâne'ye gelüriken Davud Paşa Sarayı'nda yemeklik içün alaya, Vüzerâ ve Defterdar ve Hâcegân ve Kapıcı-başılar ve Zü'amâ ve Sipâh ve Silâhdar ocakları ve Yeniçeri ve Cebeci ve Topcu ve Arabacı ağaları ve neferleri geceden hâric-i Sur'da âmâde ve Sadrıâzam dahi seherî çıkup, varup salât-ı subhı Davud-Paşa'da edâ' edüp, Hân geliriken, Vezîr Kethüdası ile Çavuş-başı istikbâl ve Saray'ın hâric-i bâbında, Vezîr at üzerinde istikbâl ve nüzûl ve ba'de't-ta'âm taraf-ı sadrıâzamiden al çuhaya kaplu samur kürk arz olundukda telebbüs eyleyüp, yine vezîrden, ağır kemer rahtlu ata Hân süvâr olup, sol cânibinde sadrıâzam hem-inân alay ile Davud-Paşa'dan Sûr-ı İstanbul'a gelince iki geçelü saf-beste olan ocakluya arz-ı selâm ederek, kal'aya dâhil olup, âheste Dîvân-Yolu ile Paşa-kapısı'na gelinüp istirâhat olundukda Hân hazretleri ile bile gelen Mes'ud Giray Sultan[1027] ve Kazaskerine ve Hazînedar-başısı ile Şirin beylerine samûr kürkler ve etbâ'ından gediklülerinden on dört kişiye tilki-boğazı ve sincab ilbâs olunup tekrar Vezîr Kethüdası yedile yeşil çuha samur kürk Hân hazretlerine verildikden sonra umûmen ricâl-i devlet ve Vezîrin takımı ile Hân, Bağçe-

Kırım Hânı'nın Âstâne'ye geldiğinin tafasîli[1026]:

Kapısı'nda Mehmed Kethüda Sarayı'na îsâl olunup, üçüncü gün[1028] yine Hân, Paşa Kapısı'na götürülüp, Vezîr ile ma'en Saray-ı hümâyûn'da, huzûr-ı pâdişâhîye[1029] varup takbîl-i kûşe-i dâmân ettiklerinde ihrâma ku'ûda ikisine bile ruhsat verilüp, hoş geldiniz deyü ba'zı sohbet-i mülûkâne ve Dârü's-sa'âde Ağası yedile ibtidâ' Hân'a, sonra Vezîr'e Serâ-sere kaplu bir samur kürk ilbâs, ba'dehû Pâdişâh belinden hançeri çıkarup, Vezîr yedile Hân'ın miyânına bend ve yine Dârü's-sa'âde Ağası yedile bir mücevher sâ'at ve iki kîse dolu altun in'âm olunup taşra çıkdıklarında Revân-Odası'nda, tatlı ve kahve ve on iki kîse kıymetli bir mücevher kutu verilüp, ihzâr olunan mükemmel ata Orta-kapı'da süvâr olup, yine Vezîr ile Paşa-Kapısı'na geldiklerinde, Vezîr Kapıya girüp, Hân Vezîr takımile konağına gitti ve iki gün sonra Vezîr Hân[1030] ziyâretine vardı.

Ertesi Müftî Efendi, dahi ertesi sadreyn varup ziyâret ettüler; dahi ertesi ulemâdan ve ricâlden me'zûn olanlar ziyâret eyledi.

Sene : 1160 (1747).

[396/b] *Mürûr-ı sefîr-i İran el-Hâc Ahmed Paşa be-Üsküdar ve nüzûl-i kalyon ber bahrî ez Tersâne[1031] ve irtihâl-i kutbü'l-ârifîn eş-Şeyh es-Seyyid[1032] Nûreddin* (قدس سره) *Şeyh-i hânikāh-ı Koca Mustafa Paşa. Târih-i vefât : Emr-i hâli oldu neyliye kendüye. Târih-i vefât : Göçdü tevhîd ile Nûreddin kutb-ı vâsılîn. Târih-i diğer : Savt-ı i'lâ ile tezkîr eyle târihin[1033] Necîb, Göçdü mülk-i adne Nûreddin kutbü'l-ârifin. Târih-i diğer : Sa'îdâ söyledim Lâhûta sırr oldukda târihin, Cihânın kutbu Nûreddin Efendi bi-nişân oldu. Ve binâ'-i kasr-ı hümâyûn-ı meyâmin-mümûn der Saray-ı Beşiktaş ber bist-û dü sutûn îcâd şuden-i Pâdişâh-ı sîm-taht der yalı-köşkü ve maktûli-i Nâdir Şâh Şâh-ı[1034] İran der câme hâb be-dest-i ümerâ'-i o der menzil-i Kocan der kurb-i Meşhed be-ordûy-ı o, der Cumâde'l-âhire ve vürûd-ı ser-hây-i maktû'a-i ümerâ'-i Mısır be-dest-i Vâlî-i Mısır Râgıb Paşa ve vefât-ı Şeyhülislâm-ı sâbık Hayâti-zâde Mehmed Emîn Efendi der Şam ve te'kîd-i yasâğ-ı hamr ve vefât-ı Vâlî-i Bağdad Ahmed Paşa ve ihsân-ı vezâret be-Kethüdâ-i âsafî Yeğen Ali Ağa ve mîr-i mîrân Zâralı-zâde Mehmed Paşa der Sivas :*

Çünki sene-i sâbık avâhirinde Âstâne'ye geldiği tahrîr olunmuşidi. Âstâne'ye geldiğinin on üçüncü günü

Tatar Hân : Vezîr Paşa-kapısı'nda Hân hazretlerine ziyâfet ve bir gün bir gece

kesb-i safâ edüp, hitâmmda bir samur kürk ve bir mücevher bıçak ve bin

zer-i mahbûb ve etbâ'ına altın[1035] sâ'atler ve çuha ve surralar verildi ve üç gün sonra Tatar Hânı[1036] Şeyhülislâm ziyâretine vardı. Dahi ertesi Tersâne'de Kapdan Paşa Hân hazretlerine ziyâfet eyledi. Dahi ertesi kezâlik Yeniçeri Ağası ziyâfet eyledi[1037]. Tuhaf ve hedâya verildi[1038]. Ba'dehu Vezîr Kethüdası, ba'dehu Defterdar, ba'dehu Darb-hâne Emîni Sâdık Ağa'dan ziyâfet bedeli bin[1039] kuruş ile birer[1040] mükemmel at verdiler. Dahi ertesi Hân, Vezîri[1041] sâkin olduğu konağa da'vet edüp, nısfü'l-leyle dek safâ ve sohbet ettikden sonra Vezîr Paşa-kapısı'na geldi ve beş gün sonra, Hân Paşa-kapısı'na getirilüp, ba'de'z-zuhr Vezîr ile hem-inân Sarây-ı hümâyûn'a ve huzûr-ı hümâyûna müsûl olduklarında, taraf-ı pâdişâhîden bir samur kalpak ve iki sorguç ve kırmızı kadîfe kapaniçe ta'bir olunur sırma çaprastlu kürk ilbâs olunup, bir mücevher kılıç ve bir murassa' tîr-keş ve bir sandık ile altmış kîse akçe[1042] i'tâ olunup, yanında olanlara dahi atâyâ ve hil'atlar ve Sultan ile kazaskerine dışarıda beyaz tilki kürk ilbâs olundu ve bu Hân hazretlerine ikrâmda ziyâde kasd olunmağla, Tersâne'de bu eyyâmda kalyon inecek oldukda âdet üzre Pâdişâh ve Vezîr ve Şeyhülislâm geldiklerinde Hân-ı müşârünileyh dahi da'vet olunup Vezîr ile temâşâ eyledi ve nüzûl-i kalyondan sonra kıbel-i pâdişâhîden Sadrıâzam ve Şeyhülislâm'a ve Kapdan Paşa'ya kürkler ilbâs olundukta Hân hazretlerine dahi ilbâs olundu. Ve'l-hâsıl Hân Âstâne'de kırk dört[1043] gün meksden sonra, icâzet verilüp[1044], istikbâlinde tastîr olunduğu vech üzre Davud-Paşa'da yemeklik ve teşyî' içün ziyâfet olundukta savb-ı pâdişâhîden Kapıcılar Kethüdası yediyle iki bin altın ve Vezîr Kethüdası yedile bir samur kürk ve bir mükemmel at hediye olundu. [397/a] ve râhî oldukta Vezîr dahi Davud-Paşa'dan süvâr olup, Hân hazretlerini bir mikdar teşyî' edüp, avdet ve vedâ' eyledi ve Koca-Mustafa-Paşa Şeyhî kutbü'l-ârifîn es-Seyyid eş-Şeyh Nureddin Efendi hazretleri vedâ'-i âlem-i fânî etmekle taht-ı revân-ı tâbûta süvâr olup, Sultan Mehmed Câmi'i müsallâsına geldikde, cümle ulemâ ve ricâl-i devlet, hatta Sadrıâzam ve Şeyhülislâm Efendi salât-ı cenâzesine hazır olup, yine Koca-Mustafa-Paşa tekkesi kurbünde vâki' medfen-i ebrar olan meşhede defn olundu ve yerine kebîr oğlu Kutbüddin Efendi hazretleri ku'ûd etti.

Tatar Hân'ın Âstâne'den gittiği[1045]: Vefât-ı Koca Mustafa Paşa şeyhi[1046] :

Kutbüddin dahi hâl-i şebâbından berü izhâr-ı kerâmâta cür'et eder merd-i ber-murâddır[1047]. Hatta hâl-i şebâbında Horhor nâm çeşmeden su talebinde oldukda bir at sakkāsı kovasını doldururimiş. Mâni' oldun deyü sakkā şabb-ı mümâileyhe

Te'sîr-i sabr[1048] :

bir sille vurdukta müşârünileyh sükût edüp, tahrîk-i femm dahi etmez; akībinde at sakkāya bir çifte vurup sakkânın helâk olduğunu görüp, pederi merhûma nakl ettikde, niçün bir kerre tazallûm[1049] yahud âh etmedin; zîrâ sabr u inkisâr hasmı böyle helâk eder; ammâ âh dahi bu te'sîri kat' ederidi deyü irşâd buyurdu ve

Acem'e devletden elçi gittiği[1050] :

Acem'den gelen elçî Nazîf Efendi[1051] Anadolu Muhâsebeciliği ile ikrâm olundu ve tekrar büyük elçi nasb olunan Kesrîyeli Ahmed Paşa huzûr-ı hümâyûna varup, yed-i pâdişâhîden nâmeyi kabz edüp, müzeyyen alay ile Alay-Köşkü tahtından Üsküdar'a güzâr edüp, Haleb yolundan Bağdad'a gitti. Verilen nâmede olan

İmzây-i pâdişâhî[1052] :

imzây-i pâdişâhî : ألمؤيد المستعين بالله الملك الديان المستمد منه العون فى كل حين وزمان خادم الحرمين المحترمين السلطان الغازى محمود خان ابن السلطان الغازى مصطفى خان.

İmzây-i diğer: المتوكل على الله الكريم المنان المفوض امره اليه فى كل حال و شان خادم الحرمين المحترمين السلطان الغازى محمود خان ابن السلطان الغازى مصطفى خان.

İmzây-i Sadrıâzam : المتوكل على الله الاكرم الحاج محمد الوزير الاعظم.

Diğer : خالص الفؤاد الحاج محمد الوزير الاعظم

İmzây-i Şeyhülislâm : من الداعى لمن خص بالعنايات الوهبية الربانيه السيد محمد زين العابدين المفتى بالممالك العلية العثمانيه.

Nakş-i mühr-i Nâdir Şah : بر گزيدهٔ قادر درجهان بود نادر.

Şâh Hüseyin Safavî'yi[1053] zikri sebk ettiği üzere Afgan, İsfahân'da muhâsara ettikde oğlu Mîrzâ Safî nâm şehzâdesi Devlet-i aliyye'ye ilticâ' etmişidi. Kāide-i devletden, devlete ilticâ' edenleri redd etmeyüp ikrâm etmek olmağla müstevfi ta'yînât ile kâh Âstâne, kâh sâ'ir bilâdda tatyîb olunuriken yüz ellibeş [1742] târihinde Hekim-başı zâde Ali Paşa sadâretinde Âstâne'ye getirilüp, şâhlık[1054] ünvânı ile ve debdebe ve dârât ile Erzurum havâlisine[1055] irsâl olunmuşidi.

Lâkin Nâdir Şâh ile emr-i müsâlâha itmâm olundukda, şehzâde-i mezbûr sûlha infi'âl edüp, nâ-hemvâr harekete mübâderet etmekle, Nâdir Şâh'ın hâtırı içün Samsun kal'asına vaz' olundu. Acem hanlarından kezâlik Devlete ilticâ' eden Mîrzâ [397/b] Sâm dahi sûlha[1056] in-

Akīb-i sûlhda devlete ilticâ edenlerin felâketi :

fi'âlinden firâr ederiken Tokat havâlisinde ahz ve Sinop kal'asına ba'de'l-vaz' ikisi[1057] birden Rodos cezîresine nefy olundu ve Yirmi-sekiz Çelebi-zâde

Sa'id Efendi Vezîr Kethüdası olmuşidi. Vezîr ile ünsiyyet edemediğinden azl ve Defter-emîni nasb olunup, yerine Çavuş-başı Abdi Ağa Kethüda Bey oldu ve Şehîd mühürdarı Mustafa Ağa dahi Çavuş-başı nasb olundu ve Haremeyn Muhâsebecisi[1058] Ali Efendi mübâşeretile yirmi iki sü-

Beşiktaş Sarayı'na mermer direkli köşkün binâ olunduğu :

tûn üzerine mebnî Beşiktaş Sarayı'na deryâ üzerine bir Mısır hazînesi sarf edüp[1059] bir kârgir köşk inşâsı resîde-i hitâm buldu. Hakk budur ki, pâdişâh sâhil-serâları[1060] ve kasırları buna nisbet kasîr ve bâ-kusurdur ve Yalıköşkü dahi ta'mîr olunup sîmden müceddeden bir taht-ı hüsrevânî rîhte kılınup[1061] vaz'[1062] olunmuştur ki, on dört bin dirhem sîm-i hâlisdendir[1063]. Kezâlik Hırka-i şerîfe[1064] Odası'na bir taht ile bir sîm sandık inşâ' olundu ki, yetmiş sekiz bin dirhem sîm-i hâlisdendir[1065] ve bir seneden berü sadrıâzam[1067] olan Tiryâki el-Hâc

Azl-i Tiryâki Vezir[1066] :

Mehmed Paşa Şa'ban'ın on yedisinde [24.VIII.1747] Beşiktaş Sarayı'na rikâba da'vet ile Şeyhülislâm Es'ad Efendi ile bile vardıklarında Vezîr suffada tevkīf olunup, mühür istirdat ve Bostancı-başı sandalı ile Balık-hâne'ye irsâl olundu. Meğer on iki gün mukaddem Aydın muhassılı Eğri-boyun[1068] Abdullah Paşa[1069] hufyeten hatt-ı şerîf ile mühre da'vet olundukda[1070] tebdîl olup, mübâşir olan Haseki ile menzîle süvâr ve Mudanya'ya gelüp, bir kayık ile Fener-bağçesi'ne geldiklerini Dârü's-sa'âde Ağası'na bildirdüklerinde akşam zalâmında getirdilüp, Beşiktaş'da Cânibî Sarayı'na iskân olunmuşimiş.

Sabah olup, şimdi mühür istirdâd olundukda, Abdullah Paşa huzûr-ı hümâyûna getirilüp, mühür teslîm olunduktan sonra, Şeyhülislâm ile Yalıköşkü'ne andan Saray-ı hümâyûn'a dâhil olup, rikâbında Solak ve Peykler ile Bâb-ı hümâyûn'dan hurûç edüp, Paşa-kapısı'na vâsıl oldukda umûm hil'atini ilbâs edüp, selefini çekdiri ile Rodos'a nefy eyledi. Ma'zûl-i merkūm kable's-sadâret me'mûr olduğu her husûsda muvaffak oluriken sadra nâil oldukda gazûb olup, herkesi tekdîr ettiğinden başka beygire gazab edüp, kürek deyicek beygirin küreği değirmendir deyü[1071], değirmene koşturmak gibi elsine-i nâsda[1072] gazabı şâyi' olmuşidi. Gazab sû'-i hûlkdan olmağla tîz azline bâ'is oldu. Mezbûr el-Hâc Mehmed Paşa İvaz[1073] Odabaşı nâm kimesnenin İslâmbol'da[1074] tevellüd etmiş oğlu olup, yüz kırk dokuz [= 1736] tarihinde Ağa-kapısı yazıcılığından[1075] Baş-yazıcı oldukda[1076] pâdişah huzuruna götürüp, orduya vardıkda, göreyim seni ulûfeyi zâyi' etme ve zâid[1077] esâmeleri bulup ulûfesini verme deyü tenbihlerine binâ'en Orduya vardıkda ûlûfeden hazîneye bin iki yüz kîse sa'y-i mîrî[1078] eyledi. Ammâ Ocak bezirgâ-

nı olan David yahûdi iğzâb oldu. Zîrâ bu ziyâdenin bir kaç yüz kîsesi kendüye âid olacakimiş; hemen mezbûru yazıcılıkdan[1079] çıkardup[1080], Su-hınzır nâm rezîl mahâl ağalığına[1081] irsâl olunuriken Vezîr Kethüdası Osman Kethüda duyup va'd-i pâdişâhî muktezasınca bu adama ikrâm olunacak iken böyle ba'îd mahâlle sürmek ne demek deyüp, kalafatını alup Süvâri Mukābeleciliği ile mansıb ve Kafesî destâr geydirüp Hâcegân-ı dîvâniye'den eyledi. Giderek Tersâne Emîni ve Vezîr Kethüdası [*398/a*] oldukda, yine yahudi sarraflık[1082] hizmetinde oluridi.

Ocak bezirgânı nam yahudinin katli :

Aralıkda, çıfıd filân zaman sen bana ettiğin gadri bilürmisin, ahdim olsun vezîr olur-isem seni katl edeyim dedikçe, heman sen vezîr ol da beni katl eyle, ammâ ben tiryâkide vezîr görmedim deyü zımnen istihzâ etmiş. Feyyazda necl yok isti'dâdı sebebine, huzûr-ı hümâyûna varup mührü aldıkda bu vak'ayı pâdişâha söyleyüp sâ'ir ocakluya ettiği hakāreti dahi tafsîl ve gayret-i islâmiyeyi tahrîk edüp, Büyük Mîr-i âhur'u katline me'mûr ettirdi ve mührü alup Şeyhülislâm ile bile Kapı'ya gelüp Arz-Odası'nda sohbet ederleriken, Bezirgân Paşa'nın emektar ve sarrafı olmak takrîbi[1083] ile mâcerâdan gāfil ve oda kapısı[1084] taşrasından Şeyhülislâm'ın gitmesine muntazır ki, varup tebrîk-i vezâret ile dâmen-bus ide, henüz Şeyhülislâm gitmeden Mîr-i âhur Şâhsûvar-zâde gelüp, mesfûr David'i kapı dibinde görücek, bir sille vurup, Bostancı-başı habsine götürdü ve akşam vaktı boğulup deryaya ilkā olundu.

Hakk budur ki, temâm siyâset edüp, sâ'ir tâ'ife-i yahuddan ve Rum keferelerinden, bâ-husûs Ermeni müşriklerinden olan İstanbul sarraflarından muhtâc olan kibâr ve sıgāra cefâ ve tahkīr ve müslümanların irtidâdına bâ'is olanları tahvîf ve gayret eyledi. Emekdârım deyü hazm etmeyüp gayret-i dinîyeyi icrâ ile[1085] ecr-i cezîl kesb eyledi. Garâbet bunda ki, mühürden azlinden sonra vâlilik ile Bağdad'a vardıkda maktûlün akrabasından Moşa nâm yahud[1086] dahi Bağdad ocaklısını kabzasına alup, cümlesini kendüye muhtaç etmiş-imiş; vardıkda anı dahi sâlb eylemek gibi dîn-i mübîne hizmet eyledi. Ancak hîn-i sadâretinde Es'ad Efendi gibi[1087] hayır-hâh-ı Devlet Sadr-ı Rûm bulunup ilm ü fazlı bâhir-iken i'lâmını yırtmak ile beynlerinde bürûdet hâsıla olmuşidi. Cedîd vezîrin azli müvahhiş ve bürûdetten fesad hâsıl olacağı münfehim olmağla bî-câ[1088] Es'ad Efendi azl olundu. Lâkin pâdişâh-ı dil-agâh hayır-hâh-ı devletin[1089] tenkîl olunmasına rizâ göstermeyüp, barıştırmak içün Es'ad Efendi'yi Şeyhülislâm nasb buyurdu. Lâkin vezîrin Sadr-ı Rûm'luğunu hazm etmediği adamı habersiz Şeyhülislâm nasb etmekden vezîre infi'âl hâsıl olduğı devletin ma'lûmu olucak, elbetde ve-

kîl-i mutlakın infi'âli bir bed netîce verür denilüp, mühr-i şerîf nez' olundu. Ve mârü'z-zikr Nemçe Çâsârı Karloviş[1089]/[a] yüz elli üç (1740) sâlinde bilâ veled-i zükûr hâlik oldukda, kızı Maria Terezia Macar ve Çek kraliçesi olup, imparatorluk içün ol-zamandan berü Hersekler mâbeyninde nizâ' mevcûd-idi. Şimdi imparatorluğu kıraliçenin zevci ve Toşkana yâni (دالوقوره) dükası olan Françesko'da karar etmekle, Kapı-kethüdasına elçilik rütbesile nâme gönderüp, te'kîd-i sûlh ricâsı ile mü'ebbed sûlh olunmak ricâ etmiş. Lâkin mü'ebbed sûlh[1090] meşrû' olmamağla, mümted[1091] sûlh deyü nâme tahrîri ile tatyîb olundu ve Françesko dahi Alikorna'ya esir olmuş müslümanlardan yüz sekiz müslime birer al çuka nîmten [mintan] ve dörder kuruş harclık verüp, bahren Âstâne'ye irsâl etmiş; geldikte [*398/b*] Paşa-Kapısı'na ba'dehû Saray-ı hümâyûn'a götürülüp manzûr-ı hümâyûn olduklarında üç kîse in'âm-ı hümâyûn ve iki kîse sadrıâzamdan ve iki kîse Dârü's-sa'âde Ağası'ndan ve iki kîse Vezîr Kethüdası'ndan i'tâ olunmağla mecmu'u dokuz kîse, mecmu'una taksim olundu ve Nâdir Şâh Hind'de iken karındaşı İbrahim, Dağıstanlı ile cengde helâk olduğuna binâ'en Nâdir Şâh Hind'den geldikde karındaşının intikāmı kasdı ile Dağıstanlı yâni Lezkiler ile cengde bir-kaç kerre mağlûb olup, âl-i Osman ile dahi ceng ederiken tafsîli mürûr ettiği üzre sûlh olduktan sonra Kızıl-başlar'a rağbet etmeyüp, Afganiyân ve Özbek'den asâkir-i vâfire cem' edüp, ricâl-i devletini i'dâma bahâne-cû olduğunu erkân-ı devleti iz'ân etmekle erkân-ı devletinden[1092] Revân Hânı itâ'atinden hurûc edicek üzerine asker-i azîm irsâl edüp, Revân'ı muhâsara[1093] esnâsında yine erkân-ı devletinden[1094] Gence Hânı dahi isyân ve Tiflis Hânı itâ'atdan çıkup, Tebrîz Hânı dahi tuğyan etti. Haberleri kendüye vürûd ettikde anların dahi üzerlerine leşker tedâriki kaydında oldukda, kâh Hind gibi diyâr-ı ba'îde, kâh âl-i Osman gibi kuvvetli devlete, kâh Lezki'ye yirmi seneden berü devr-i dâ'im seferlerden nâs âciz olup, Osmanlı ile sûlha ferahlanup, şimdiden sonra istirahat ümîdindeler-iken kendünün sû'-i kasdından münşe'ab vâlilerinin tuğyânını def' içün dahi esfâr-ı adîde peydâ olduğundan[1095] canlarından bîzâr olup ve gā'ileleri ber-taraf ettikde, bizi dahi telef eder deyü mukarrîbânı ve vüzerâsı ve vü-

Tafsîl-i ahvâl-i Nemçe :

Mü'ebbed sûlh :

Helâk-i Şâh-ı Acem Nâdir Şâh :

Erkân-ı devlete sû'-i kasddan şâhlara zarar :

kelâsı havfe tâbi' ve zevâline müterakkibler-iken içlerinden Şâh'ın Tophâne nâzırı Emîr Hân ve Kürd Mehmed ve Hüseyin Hân[1096] dahi isyân ve birer mahâlle tahassün[1097] ve kıtâle[1098] âmâde olduklarında Şâhın karındaşı maktûl-i mezbûr İbrahim'in oğlu Ali Kulu Hân dahi karîb mahâllerde otuz bin asker ile isyân ettikde Şâhın devletinde ihtilâf zuhûr ve hercümerc sûretleri mümâyân olıcak, ve Şâhın mu'temedlerinden ve ordusunun[1099] mukarriblerinden Keşekci (کشکچی) Koca Bey ve Cezâyir-başı[1100] Salih Bey fırsattır deyüp, Nâdir Şâh telef olunur ise mezbûr Ali Kulu Hân şâh olmak üzere mahfî mu'âhede ve karar ve şâhın i'dâmına fırsat-cû oldular.

Vaktâki Şâh kendüye isyân edenlerin kahırları içün ordusu ile Meşhed'den kalkup, cıvârında Kocan (=قوچان) nâm menzile varup, oğulları Nasrullah Mîrzâ ve Riza Kulu Mîrzâ ve İmam Kulu Mîrzâ ve oğlunun oğlu Şâhrûh Mîrzâ'yı haremi ile Külât (کلات) kal'asına irsâl ve başında olan Afgan ve Özbek askerleri ile yanında olan Acemleri i'dâm kasdında-iken Cümâde'l-âhire'nin on birinci [20 Haziran 1747] gecesi Keşekci-başı ve Cezâyir-beyi mu'tâd üzere şâhın çadırını muhâfaza sûretinde ihâta ve Şâh firâşında yatar-iken kattâl-i mürr-nihâd[1101] kızılbaşlardan[1102] on sürh-seri Şâh haymesine idhan[1103] idhâl eylediklerinde girüp mecrûh edüp başını kesdiler ve sorgucu ile cümle mücevherâtını namzed olan mezkûr Ali Kulu Hân'a irsâl eylediklerinde Afganiyân firar ve Kızılbaşlar hazîne ve cebehânesini zabt ve Ali Kulu Hân'a îsâl edüp, Molla-başı'sını ve mu'abbiri[1104] olan Nazar Ali Hân'ı kaçırup, bâkī Şâh haremini dahi mühürdarı ile gönderdiler. Ammâ İran'ın [*399/a*] her cânibinde ihtilâl zuhûr edüp, hânlar biri-birlerile[1105] mukātele edüp, Tava'if-i mülûk oldu. Bundan mukaddemce devletden elçilik ile giden Kesriyeli[1105/a] Ahmed Paşa Hemedân'a varup, henüz şâha buluşmadan bu kavga çıkıcak, eşkıya Kesriyeli Hemedân'dan çıktıkda yağma edelim deyü bekledikleri elçinin ma'lûmu olmağla[1106], dışara çıkamaz-iken şehr-i Hemedân'da dahi ihtilâl peydâ olucak, durmaya mecâl kalmayup[1107], hemen gönül-birliği ile çıkup, bin zahmet ile Bağdad'a selâmet geldi ve götürdüğü hediyeyi geri getürdü ve bakalum şâh kim olur ise hediye ona verilür dedi. Lâkin belli bir şâh peydâ olunmamağla hediyye ba'de'z-zaman Âstâne'ye irsâl olundu. Garâbet bunda ki, bu hediyye Devlet-i Osmaniye'de kaldığından gayri şâhın elçisinin Bağdad'a getürdüğü taht-ı tâvus ve ibrişim tınablı hayme dahi Bağda'da meks olunmuşidi. [ ] sene sonra, sultan Mustafa [III] asrında Âstâne'ye götürüldü[1108]. İbret alınacak iştir. Devletin hediyyesi devletde kaldığından mâ'ada Acem'in hediyesi devlete gelmek ve's-selâm. Bu Nâdir Şâh kırk iki [1729-30] târihinde Şâhlık ünvânını kesb edüp, iş bu altmış [1747] sâlinde helâk oldu.

Müddet-i saltanatı on sekiz senedir. Devlet-i Nâdirîye'nin dahi müddeti bu kadar. Zîrâ zuhûru kendi ile olduğu gibi inkırâzı kendi iledir. Bu Nâdir Şâh, tafsîli târihinde şerh olunduğu-üzere Türkmen tâ'ifesinden a'kal-i nâs zuhûr edüp tedrîc ile tedbîr ile şâh-ı cihân olup, İran Devleti'nin sahibleri olan âl-i Safavîye la'b ü lehve mâ'il olup sefere hazeri tercîh ederek, gafletle devletlerini ra'iyyelerinden Afgan münkariz kılup, şâhları ile şehzâdelerini ve ocâklısı ile ulemâsını ve erkân-ı devletini esîr etmişiken, bu Nâdir Ali tedbîr ile şâh olup, şâh olan Afganiyân'ı[1109] müzmahil eyledi. Sâniyen, âl-i Osman'ın ta'arruz eylediği yerleri nez' eyledi. Sâlisen, Hind'i berbad edüp, cihangirlik sevdasında olmuşidi ve hazînesini şu rütbe ta'mîr etti ki mâ-lâ-mâl ettikden sonra fazlasından Bağdad'a karîb Hazret-i Ali Meşhed-i şerîfine bir câmi' binâ edüp, kubbesinin kurşununu altundan edüp, iki minâresini esâsından bâlâsına varınca altun kapladı ve câmi'in kapısının üst eşiği hizasında dâiren-medâr, kurşun mahâlline varınca altun kaplayup[1110], derûn-ı câmi'i altundan kıymetli ziynetle duvarlarını tezyîn eylemek gibi izhâr-ı şevket ve azemet bir pâdişâhın muktedir olamadığı kârı fi'ile getirmiştir. Akıbetinde ricâl-i devletini bizâr etmekle ni'met perverleri elinde, câme hâbında maktûlen telef olmuştur.

Mısır Beyler-beyi'nin[1111] katli :

Ve Mısır'da Katamışlu(قطامشلو) tâ'ifesinin reîsi İbrahim Bey Mısır'a istilâ edüp, devletin hazînesi ile Haremeyn-i muhteremeyn'in galâlini ve sâ'ir îrâd-ı Mısriyye'yi ekl-eylediğini Mısır vâlisi Râgıb Paşa hufyeten devlete tahrîr edüp, devletden katillerine hatt-ı şerîf getirtdikden sonra fursat-cû olup, mezbûra müdârâ ve iğfâl edüp, Paşa kendi tarafında olan ümerâ ile ittifak ettikden sonra Katamışlu'dan Dîvân'a gelen Emîrü'l-hâc Halil Bey ve Defterdar Dimyâtî Ali Bey ve Pulâd Ömer Bey ve Hazîne beyi Çolak Mehmed Bey ki, mukaddema Osman Bey vak'asında erbaşı-idi, Osman Bey firârından berü alâ-mâyeşâ' Mısır'ı fesad ile tasarruf ederleridi. Vaktâ ki, mu'tâd üzere mesfûrun Dîvân'a geldiklerinde Paşa mu'inleri olan beyler ile mesfurûna hücûm ettikde Halil Bey ile Ömer Bey katl olunup, Defterdar ile Çolak mecrûhen firâr eylediler[1112]. Lâkin ta'kîb olunup anlar dahi katl olunduğu anda[1113], Paşa heman Garb[1114]-ocağı'nı zabt ve Paşa'ya tâbi' olan beyler, yeniçeri ocağı'nı zabt ettikden sonra Katamışlu'dan Dîvân'a gelmeyenler İbrahim Bey ve Küçük Ömer Bey ve Süleyman Bey ve Hasan Bey cümlesi eşkıyâ cem'edüp, İbrahim Bey Sarayı'na tecemmu' ve toplar vaz'ı ile tahassün ettiler. Ammâ Paşa koluna aldığı Ocaklu ile beyleri üzerlerine irsâl edüp, yedi ocakdan müceddeden üç bin adam tahrîr ve bahşişleri verilüp, İbrahim Bey'in konağını muhâsara ettiklerinde, zikr olan dört

Ümerâ-i Mısır'ın ser-i maktû'ları[1119] Bâb-ı hümâyûna vaz' olunduğu :

nefer şakī Beyler firâr etmekle fitne teskîn oldu ve maktûllerin re's-i maktû'ı, dört beyin kellesi Âstâne'ye geldikde Bâb-ı hümâyûn'a vaz' olundu. Ve Fetvâdan ma'zûl Hayâtî-zâde Efendi Şam'da vefât eyledi ve Şevvâl'in dokuzunda [14 Ekim 1747] menâsıb tevcîhâtı oldu ve hamre ve meyhânelere yasağ oldu ve Teşrîfâtilik ile Beylikçilik mansıbını cem' eden Nâilî Abdullah Efendi Reîs oldu ve dört seneden berü reîs olan Tavukçu-başı Mustafa Efendi azl olundu. Lâkin ma'zûlin [*399/b*] hakkında kıyl ü kāl olmağla, damadı olup Mâliye tezkirecisi olan Ebûbekir Efendi ile Edirne'ye nefy olunup iki ay mürûrunda ıtlâk olundu; ya'nî mümâileyh âkil ve reşîd ve kâmil ve sâdık ve fâzıl olmağla pâdişâhın mahabbet ettiğini hüssâd-hazm etmeyüp, avâm lisanına arâcîf koydurmuşlaridi[1116]. Pâdişâh tashîh edüp, ıtlāk olundu ve Zi'l-ka'de [Kasım]'da Bağdad vâlisi Ahmed Paşa vefât eyledi.

Bağdad Vâlisi Ahmed Paşa vefâtı :

Devlet-i Osmanîye'nin a'zam vüzerâsından idi. Dâ'ire ve tedbîr ve etbâ'ı ve şecâ'ati kesîr böyle bir vezîr yüz yılda bir ancak zuhûr eder. Rahmetullahu-aleyh. Hatta arslan katl ettiği meşhurdur; ya'nî bir gün sayda gideriken şu semtde arslan var denildikde havf etmeyüp, üç adam ile ol semte sürdükde, arslan gelüp atının sağrısından çeküp[1117] koyverdikde, at başı üstüne düşünce, Paşa inüp arslanı[1118] kucakladıkda refikleri arslanı hışt ile vurduklarında, arslan kollarını gevşedicek, hemen belinden hançeri çeküp arslanın karnını yarup helâk etmiştir[1119]. Nâdir Şâh ile muhâvere ve muhârebesi kerrât ile zuhûr ettiği, mevkı'inde tahrîr olunmuştur. Nihâyet hasmı olan Nâdir Şâh'ın helâkini ba'de'l-müşâhede dârü's-selâma rihlet eyledi. Yerine Diyarıbekir vâlisi sadr-ı esbak Yekçeşm Ahmed Paşa Bağdad vâlisi olup[1120] ,kezâlik sadr-ı esbak Hasan Paşa Diyarıbekir vâlisi oldu. Kezâlik sadr-ı esbâk Yekçeşm[1121] Mehmed Paşa İç-il mansıbı ile be-kâm oldu. Kezâlik sadr-ı esbak Tiryâki Mehmed Paşa Hanya muhâfızı oldu ve iki tuğlu Zârâlı-zâde Mehmed Paşa'ya üç tuğ ile Sivas verildi.

Sene : 1161 (1748).

Akd-i nikâh-ı Zübeyde Sultan bnt. Ahmed Hân bâ-Süleyman Paşa ve zifâf-ı o. Ve elçi şuden-i Hattî Efendi be-diyâr-ı Nemçe. Ve vefât-ı imâm-ı mahâlle-i Bıçakcı der İstanbul Abdullah Efendi ez mazınna-i kirâm ve imâm-ı evvel-i sultânî Sarmısakçı-zâde Mustafa Efendi. Esîr şuden-i çekdi-

riy-i Mustafa Bey ez ümerâ-i Tersâne-i âmire bâ-gadr-i userâ'-i o ve âmeden-i elçiy-i Şâh-ı Acem Ali Kulu Şâh ve fitne-i Bağdad ve vefât-ı Mîrzâzâde Neylî Ahmed Efendi Sadr-ı Rûm-ı sâbık ve âmeden-i hedâyâ ez-Cezâyir ve ta'mîr-i Saray-ı Beşiktaş ez Sâhil-sarây-ı hümâyûn ve vâli şuden-i Süleyman Paşa be-Bağdad ve fitne-i ekrâd der İstanbul der Bâzâr-ı kehle ve vefât-ı Şeyhülislâm-ı sâbık Ak-Mahmud zâde es-Seyyid Zeynelâbidin ve inkisâf-ı küllî-i şems der Temmuz der Receb ve inhisâf-ı Kamer der Şa'ban ve fitne-i Mısır ba-Râgıb Paşa ve Kādî-i Kostantiniyye[1122] şuden-i İsmail Âsım Efendi ve vefât-ı sadr-ı sâbık es-Seyyid Hasan Paşa der Diyarıbekir.

Muharrem'in beşinde [6 Ocak 1748] hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Ahmed Hân'ın bâkire kerîmelerinden Zübeyde Sultan'ın izdivaç vakti gelmeğle, emmisi olup, şehin-şâh-ı âlem olan Sultan Mahmud Hân[1123] hazretleri Edirne Bostancı-başılığı'ndan üç tuğa nâ'il olan Süleyman Paşa'ya murâd-ı hümâyûnları ta'allûk etmekle, Vezîr kethüdası Yusuf Ağa sağdıç olup, tabla tabla meyveler ve şükûfeler ve yirmi nahl ve şeker bağçeleri ve gümüş nahl piyâde Vezîr ağaları ile ve sîm tebsilerde mücevherât ve akmişe ve altı bin kuruş kîseleri [*400/a*] alay ile[1124] götürüp Dârü's-sa'âde Ağası'na teslîm ve mahâlline îsâl olunup, yine yevm-i mezbûrda tarafeynden vekîl ile Müftî-i enâm akd-i nikâh eyledi. Lâkin Süleyman Paşa Anadolu vâlisi bulunup kable'z-zifâf vefât etmekle, iş bu sene âhirinde Hünkâr Kapıcılar Kethüdası Nu'mân Bey'e Selânik mansıbı ile üç tuğ verilüp, tekrar bâkire-i mahlûle ana akd ve sâbıkı misillû nişân ve nükūd geldi ve Ayasofya kurbünde vâki' Sultan-sarayı sultan-ı müşârü'n-ileyhaya inâyet buyrulmağla beytü'z-zifâf kılındı. Ve zikri bir kaç kerre sebk ettiği üzre Nemçe Çarı[1125] altıncı Karloviş[1126] [Şarl VI.] bilâ-veled üftâde-i hâk-i tengnây-i megâk-i kubûr oldukda, Nemçe devletinin dokuz aded hersekleri ittifakı ile Maritere [Maria Terezia] nâm kızını mülk-i mevrûsları olmak üzere Macar memleketine Çâsâriçe, lâkin Roma İmparatorluğu maddesinde her biri müşettetü'l-kavl olup ba'zı Hersek'e Fransız dahi i'ânet ve ba'zısına İngiliz imdâd etmekle Fransız ile İngiliz beynine adâvet ve ceng ve harb vukū' buldu.

Akd-i nikâh-ı Zübeyde Sultan :

Nu'mân Paşa :

Nemçe tafsîli :

Lâkin Çâsâriçe'nin zevci ve Toşkana memleketinin dükası olan Françesko zevcesi talebi ile ve âl-i Osman'ın i'ânesile imparator oldukda âl-i Os-

man ile sûlhun ber karar olması içün balyosuna orta elçilik pâyesi gönderüp, imparator ünvânı ile taleb eylediği nâme verilmişidi. Bu def'a kendü şânı içün Devlet-i aliyye'den elçi ba's olunmak ricâ etmekle, Mevkûfâtî Hattî Mustafa Efendi Nişancılık pâyesi ile irsâl olundu ve tamam senesinde yine Âstâne'ye gelüp şöyle takrîr ettiki, Âstâne'den elli iki günde Belgrad'a vardığımda, nazarta bekletmeyüp Tuna ortasından istikbâle gelenler bizi alup, Muhac'a vardıkda üç ayaklı kaz gördüm. Andan İstoni-Belgrad'a, andan Yanık'a, andan Peç'e iki sâ'at karîb mahâlle varıldıkta, beş gün meks ve Belgrad'dan[1127] kırk yedinci günü azîm alay ile Peç'e dâhil olduk ve iç kal'adan geçüp varoşuna nüzûl ettik ve bir kaç gün sonra.baş-vekîl'e götürdüklerinde, baş-vekîl bizi görücek iskemlesinden kıyâm ve bir kaç hatve ilerü geldi ve etbâ'ımızdan odaya ilerü dâhil olanlara ben selâm verdim ve bir iskemleye bizi ku'ûd ettirüp, tatlı ve kahveden sonra hânemize geldik ve bir kaç gün sonra Çâsâr'dan gelen altı beygirli hantoya süvâr-olup, on nefer etbâ'ımla Çâsâr odasına girüp, üç mahâlde nâme-i hümâyûnu takıbîl ve Çâsâr kā'imen durduğu suffa kenarına varup, nâmeyi sunduğumda[1128], Çâsâr eli ile alup ta'zîm ettikde, ben geri gelüp, kethüdamda[1129] olan bir sorguç ve mücevher hediyye-i hümâyûnu alup suffa-i mezkûre[1130] kenarına vaz' ettim. Ba'dehu ziyâfeti ekl edüp hâneme geldim. Ertesi gün Çâsâriçe'ye vardığımda kezâlik mezkûr odada kıyâmen mülâkat ettim.

Nemçe'ye elçi gittiği :

Yüz altmış gün ikāmetden sonra veda'a vardığımda götürdüğüm sorguç Çâsârın başında ve meç meyanında olup, Çasâriçe'nin giydiği, götürdüğüm kumaşlardan olmağla makbûllerine geçdiğini iş'âr ettiler. Ba'dehu Çam (=جام) sefînelerile otuz altı günde Belgrad'a, andan Ruscuk'a, andan Kara-deniz'den Âstâne'ye geldim dedi. Ve İstanbul'da neş'et eden ulemâdan ve sulehâdan ve mazinne-i kerâmetden[1132] Bıçakcılar imamı Abdullah Efendi hazretlerinin vücûdu ibâd-ı müslimîne [*400/b*] mahz-ı rahmet idi. Seksen altı yaşında fermân-ı irci'iye imtisâl ettiği gün şedîd şitâ ve karbuzdan suuklara[1133] kimesne çıkamaz iken, bir cem'iyyet-i uzmâ ve cemâ'at-ı kübrâ ile Aynalı-kavak[1134] mezâristanına nakl ve defn olundu ve Yahya Paşa halîlesi Saliha Sultan bnt. Ahmed Hân'ın kızı Fâtime Hanımsultan Yahya Paşa birâderi İbrahim'e[1135], Sadr-ı Rûm Neylî Ah-

Bıçakcılar İmamı Abdullah Efendi[1131] :

Hanım Sultan akdini Sadr-ı rûmlar ettiği :

med Efendi hutbesile akd-i nikâh olundu ve Hekim-başılık'dan ma'zûl Mehmed Sa'id Efendi yine Ser-etibba nasb olundu ve Nâsır-ı bahrî tesmîye olunan kalyon Tersâne'de inşâ ve deryâya inzâl olundu[1136]. Böyle yazdı haritaya târihin İzzî bendeniz - Nâsır-ı bahrî gibi gevher nümâ deryâ deniz; ve imām-ı evvel-i sultânî Sarmısakcı-zâde Mustafa Efendi, İzmir'den ma'zûlen vefât etmekle, sânî Hüseyin Efendi evvel olup, Şehzâde Câmi'i imamı ve Dârü's-sa'âde Ağası hocası ve kurrâ'-ı kâmil es-Seyyid el-Hâc[1137] Mehmed Efendi sânî olup, evvelâ Saray-ı hümâyûn'da, sâniyen huzûr-ı[1138] sadrıâzamide kürkler giydi ve Eflâk Voyvodası İskerlet-oğlu Ligor Boğdan'a ve Boğdan Voyvodası olan Kostantin Eflak'a Voyvoda olmağla mübâdele bi'l-münâsib vâki' oldu ve Rodos mutasarrıfı Mustafa Bey bn. Süleyman Paşa çekdirisi ile sadr-ı sâbık Tiryâkî el-Hâc Mehmed Paşa'ya verilen İç-il mansıbına gitmek içün Megri limanına bırakup, avdetle liman ağzına geldiği gece, sefînede olan şakī Arabı vardiyan başı nasb etmişimiş.

Tersâne çekdirisi Malta'ya esîr olduğu :

Bî-tâb herkes hâbda-iken mesfûr Arab kendü ile hem-zebân olan beş neferin kayıdlarını ref' ve silâhlanup ibtidâ Mîr-i merkūmun etba'ını diri diri deryâya ilkā ve kamara kapısını Mîrin üzerine bend, ba'dehu sâ'ir üserânın dahi paranka bendlerini kırup, sefîneyi zabt edüp, bir baş Malta'ya varup taba'iyyet eyledi. [ ] Sene sonra halâs olduğu senesile tahrîr olunur ve sadr-ı esbak Hekîm-başı zâde Ali Paşa Bosna'dan Tırhala'ya ve Tırhala'da olan kezâlik sadr-ı esbak Muhsin zâde Abdullah Paşa Bosna'ya ve Yahya Paşa Rumeli'ye vâli oldular ve bundan akdem zikri sebk eden Nâdir Şâh fevtinde birâder zâdesi Ali Kulu Han irs ile Şâh-ı Acem olup, bu[1139] def'a şâhlığını beyân içün nâme ile elçisi Kirmân-şâhân Hânı Mehmed Abdülkerim Hân elçilik ile Bağdad'a geldikde meks olunmuşidi. Sonra mihmandar irsâl olunup, bu def'a Kadı-köyüne geldikde Matbah-emîni Mollacık-zâde ma'rifeti ile ziyâfet, iki gün sonra Üsküdar'dan iki çekdiri ile Âstâne'ye geçirilüp, alay ile Şehr-emîni'nde Barut-hâne Sarayı'na îsâl[1140] olundu. Dört ay sonra taraf-ı mîriden yetmiş kîse harclık ve at ve kürk verilüp, ziyâfetler olunup, matlûbu üzere nâme verilüp, yine çekdiri ile Üsküdar'a geçirildi ve Bağdad'da Ahmed Paşa etbâ'ı vâli[1141] olmak zu'mile tahrîk-i fitne edüp, yeniçeri ve sâ'ir askeri ulûfe behânesi ile vâli olan sadr-ı esbak Yekçeşm Ahmed Paşa üzerine gulüvv ve

Acem elçisi :

Fitne-i Bağdad :

ceng ettiklerinde vâfir adam helâk olucak, israr olunsa kıtâl-i azîme bâ'is olunacağı fehm olunmağla, Paşa Dicle kenarına çıkup, istifâsını tahrîr etmekle azl ve İç-il mansıbı verildi[1142] ve İçil'de olan sadr-ı sâbık Tiryâkî Mehmed Paşa'ya Musul ve Musul'da olan [*401/a*] Abdülcelîl zâde Hüseyin Paşa Basra'ya ve Basra Vâlisi Kesriyeli Ahmed Paşa Bağdad'a vâli nasb olundu.

İki ay sonra merhûm Bağdad vâlisi Ahmed Paşa kethüdasına[1143] iki tuğla Adana[1144] mansıbı verilmişti. Âmed ü reft eden elçilere ziyâfetden Bağdad esnafına cem' olan yüz kîse deyn ile Ahmed Paşa'nın deyni olan bin sekiz yüz[1145] kîse akçeyi edâ şartı ile tâlib olduğuna binâ'en Süleyman Paşa'ya üç tuğ ile Basra eyâleti verilüp, selefi olan Abdülcelîl zâde'ye Adana verilüp, mübâdele bi'l-mansıb[1146] oldu[1147] ve vâfir zamandan berü Kıbrıs sadrıâzamlar hassı iken bundan

Hanım Sultan zifâfı alayı :

[ ]sene mukaddem vâlilere verilür olmuşidi. Şimdi yine sadrıâzamlara hass kılındı. Zikri bu sene evâilinde sebk eden[1148] Hanım Sultan bnt. Saliha Sultan zifâfı içün Saliha Sultan Sarayı'nda çarşamba gün ziyâfet olunup[1149], perşenbe gün[1150] ale's-seher ibtidâ Kılavuz çavuş önünde piyâde iki nefer Kapı-kethüdası ile ba'dehu Vezîr ağaları ve Dîvân çavuşları ve Selâtîn kâtibleri ve Haremeyn kalemleri hulefâsı ve kîsedarları ve Haremeyn Evkâfı mütevellîleri ve zu'emâ, ba'dehu Haremeyn Hocaları ve Müfettişi ve sağdıç ve bir kaç yüz dal-fes tersâneli ve Teşrîfâti ve Mîr-i ahûr-ı sânî ve Harem Baş-ağası, arus arabası ve Mehter-hâne ve cevârî arabaları Alay-köşkü altından güzer edüp, dâr-ı zifâfa varıldıkda hil'atlar ve kürkler ve surralar ve askılar (=آسقلر) verildi. Ve iki def'a Sadr-ı Rûmeli[1151] olan Mîrzâ-zâde Neylî Ahmed Efendi a'lemü'l-ulemâ ve sâhib-i te'lîf bir zât-ı âlîyü'l-kadr olup, sinni yetmişden tecâvüz edüp, hâlet-i nezi'e vardıkda, şi'ir ve inşâ'da dahi yed-i tûlâsı olduğuna binâ'en «Gönlümü aldın ilâhi beni de al bâri - Koyma gurbette gönülsüz bu ten-i bî-mârı» du'âsı kabûl olmağla, Üsküdar'a defn olundukda, Çelebi zâde İsmail Âsım Efendi: «Mîrzâ zâde Ahmed Neylî-sahn-ı Firdevs'i eyledi mesken» târihini demiştir. Ve bu

Hedâyây-ı Cezayir :

esnada Cezayir Dayısı fevt olup yerine Dayı olandan dil-ârâ elli re's gılmân-ı efrenci esîr ile bir zî-kıymet elmas yüzük ve envâ' mercan tesbih ve envâ' ihram ve Cezayir-kâri tüfenkler ve piştovlar ve kemerler ve mukaddem şallar ve kaplan postlar ve hayyen arslanlar ve kaplanlar ve tavâşiler ve beş kafes mürg-ı beyzâ tuhafların getirüp pâdişâha arz ettikden sonra, kibâr ve ricâle dahi hedâyâ verdiler ve

Malta'dan korsan Corci, vâfir zamandan berü Bahr-i Sefîd'e hasâret edüp, ele girmez-idi. İş-bu sâl-i ferhûnde fâlde İstanköylü İbrahim kapdan Değirmenlik'de basub hayyen ahz edüp, der-zincir Âstâne'ye getirdükde, Kapdâne nâm kalyonun (جنده) sine (?) sâlb olundu.

Pâdişâh-ı zamanın tab'-ı şerîfi Beşiktaş'ın âb u havâ ve nezâretinden mahzûz olmağla, çehil sütûn binâsından sonra iş-bu sâl derûnunda Şehremîni Yusuf Efendi ma'rifeti ile Arab-iskelesi'nde vâki' câmi'[1152] tevsi' ve binâ olundu ve deryâya karîb köşkler ve suffalar ve odalar ve dîvân-hâneler ile bir dâ'ire-i lâtîfe bünyâd olundu.

Beşiktaş Sarayı'na deryâ üzerine köşkler binâsı :

Selim Giray rihlet-girây-i âhiret olmağla Kalgaylıkdan münfasıl Arslan Giray Hân Kırım'a nasb olundu ve ânfen Ser-etibbâ olan Mehmed Sa'id Efendi'ye Anadolu [*401/b*] ve İzmir'den ma'zûl es-Seyyid Abdullah Molla Efendi'ye Medîne pâyesi akıbinde İstanbul pâyesi verildi. Ve şehr-i Receb [Temmuz 1748]'de Çarşı bekçileri kürdlerden ve Üsküdar bağları kürdlerinden vâfir ekrâd silâhlanup Çarşı'dan zuhûr ve dükkânları kapatırlariken kol ve kolluk üzerlerine vardıkda, muhâlefet etmekle zabt olunmadıkları haberi sadrıâzam Abdullah Paşa'ya vâsıl oldukda, heman etbâ'ı ile erişdi. Lâkin Bit-pazarı kolluğu ve Sultan Bayezid ve Parmak-kapı kollukları ile Çarşı Salması ve dükkâncılar kepenk sırıkları ile def'-i fitne ettiklerini görüp, gelüp[1153] Beşiktaş Sarayı'nda pâdişâha ifâde ettikde, sofa kaplı samur kürk ile bir mücevher hançer i'tâ buyrulup, Yeniçeri Ağası'na dahi kürk ile hançer ve üç kolluğa yüz ellişer altun ve salmaya elli altun ve ehl-i suuka iki yüz elli kuruş ihsan olunup, İstanbul'dan ve Üsküdar'dan kürdler nefy olundu ve Şeyhülislâm olan Ak-Mahmud zâde Efendi'nin sinnî mi'eyi tecâvüz edüp, hâll ü akdde şürekâya muhtâç olmağla azl olunup ve Rûm'dan münfasıl[1154] Es'ad Efendi'yi pâdişâh biniş tarîkası ile Defterdar-burnu yalısı'nda olmağla getirdüp, hil'at-ı beyzâyı ilbas buyurdu ve Sadrıâzam'a dahi serâsere kaplı samur[1155] ilbâs[1156] olunup, bile Paşa-kapısı'na geldiklerinde yeşil şala kaplı samur dahi vezîrden bohça ile Sadr-ı fetvâya ihdâ kılındı. Sâhibü'l-fetvâ Mehmed Es'ad sa'dü's-su'ûd elfâzı târih vâki' oldu ve selefi İstinye yalısı'nda sâkin olmak emr olundu. Ekrâd eşkıyâsı kahrından sonra Yeniçeri Ağası'nın etbâ'ı[1157] bî-cürüm kimesneleri ihâfe ve celb-i mâl eyledikleri içün azl ve Bursa'ya nefy olunup, Kul kethüdası Hasan Ağa Yeniçe-

Fitne der İstanbul :

Es'ad Efendi'nin Müftî olduğu :

Ay tutulduğu ve güneş tutulduğu : ri Ağası ve Zağarcı diğer Hasan Ağa Kul kethüdası ve el-Hâc Ahmed Ağa Zağarcı ve Darbûne[1158]-zâde Nu'man Ağa Sansuncu ve Receb'in yirmi dokuzuncu hamis [25.VII. 1748] günü mâh-ı Temmuz'da âftâb-ı âlem-tâbın sülüsanından ziyâdesi münkesif olup, Şâban'ın on dördüncü [9.VIII.1748] gecesi nısf-ı kamer münhasif oldu ve üç seneden berü Mısır vâlisi Râgıb Mehmed Paşa geçen sene hüsn-i tedbîr ile Mısır'a istilâ eden mîrânı[1159] kahr edüp ümenâsını ibkā etmişidi. Lâkin Mısır beylerinde[1160] vefâ olmaz. Şeyhü'l-beled olan Hüseyin Bey ve Defterdar Abaza Mehmed Bey ve Şarkîye hâkimi Halil Bey ve Anbar-emîni sâbık Osman Bey ve diğer Osman Bey eslâfı içün süfehây-i Mısır'ı cem' ve paşadan buyruldu taleb eylediklerinde bir türlü vermeyüp, nasîhat ettikçe müfîd olmadığından başka ocaklar çavuşları paşanın seccâdesini kıvırıp, önüne düşüp, Garb kapısı'na gelüp tevkīf edüp, ihâfeler ile yine buyruldu taleb eylediklerinde[1161] vermiyecek harb u darba tasaddî ve etbâ'ından bir kaçını şehid ederek mahâll-i ma'hûda tenzîl edüp, eşyâsını yağma ve haklarında buyruldu taleb eyledikleri beylerin dahi hânelerini gāret ve ceng ederek akşam oldukda, Râgıb Paşa tarafında olan beyler firâr ve hânümânları berbad olduğu devlete arz olundukda haklarından gelinmek vakt-i âhare tevkīf olunup, vilâyet ve tevlîyet-i[1162] Mısır Mora vâlisi Ali Paşa'ya ihsân olundu.

Fitne der Mısır ba-Râgıb Paşa :

Lâkin isti'fâ etmekle İç-il'de olan sadr-ı esbak Yekçeşm Ahmed Paşa'ya verilüp, İç-il Köseç Ali Paşa'ya verildi ve Râgıb Paşa Nişâncılık [*402/a*] ile Âstâne'ye da'vet olundu ve Çıldır vâlisi olup yüz yaşını tecâvüz eden[1163] İshak Paşa fevt olmağla, eyâlet-i mezkûre İki-tuğlu oğlu[1164] el-Hâc Ahmed Paşa'ya verilüp, iki ay sonra üç tuğ verildi ve Eylül'de îd-i fıtır günü şiddet-i bârân ve rüzgâr olmağla suuklar ırmak ve deryâ olup[1165], Kâğıd-hâne'nin bağ ve bostanı meyveleri Kasım Paşa deryâsma geldi; hatta Gök-su taşıp köprüsünü götürdüğünden başka, limandır zannı ile bir sefîne[yi] de sâlim durur-iken sel kaldırup bir mil ba'îd bir bahçe içine götürüp bırakdı ve Şehir-emîni mübâşereti ile Dolma-bahçe bayırına köşk ve çeşme binâ olunup, avratlar «Bayıldım» tesmîye etmişleridi. Îdin ikinci Gülhâne günü mevkı'-i merkūm Gülhâne i'tibâr olunup Sad-

Barân-ı şedîdı :

Dolma-bahçe'ye köşkler binâsı :

rıâzam ile Sadr-ı fetvâ gelüp edây-i hizmet ve seyr-ü temâşâ ettiler ve mârü'z-zikr Acem şâhı olan Ali Şâh'ın karındaşı İbrahim Mîrzâ ile bu esnada muhârebesi zuhûr ettikde İbrahim gālib olup, Ali Şâh'ı hayyen ahz edüp, gözlerine mil çekmekle İbrahim, Şâh oldum zannederiken, Şâh Hüseyin evlâdından Kocan ve Horasan ve sâir mahâllerden leşker cem' edüp Meşhed'de şahlığa kılıç kuşanmış haberi gelmeğle, hiç birinde istiklâl kalmadı. Ve Zi'l-ka'de [Kasım 1748]'de Âsım Efendi İstanbul Kādısı olup, Kapdan Şahsuvâr-zâde Ak-deniz'den bir korsan teknesi alup getirdi. Ve Bağdad'da tahrîk ile yine ihtilâl zuhûr etmekle, îd-i adhâda Bağdad, sadr-ı sâbık Tiryâkî Mehmed Paşa'ya tevcîh olunup, Kesrîyeli Ahmed Paşa'ya Anadolu'ya doğru gelesin, mansıb seni istikbâl eder deyü fermân olundu ve Yahya Paşa Aydın'dan Musul'a nakl olunup, Aydın Râgıb Paşa'ya tevcîh olundu ve sadr-ı sâbık Hasan Paşa Kara-hisar-ı Şarkî'de İskefsir (اسكفسر) de tevellüd edüp, kırk altı [1733/34] sâlinde Kul kethüdalığı ile İran seferine ve elli [1737/38] sâlinde Nemçe seferinde Yeniçeri Ağası ve elli iki [1739/40]'de üç tuğ ile yine Yeniçeri Ağası ve elli altı [1743]'da mühre nâil olup, elli dokuz [1746]'da azl ve Rodos ve İç-il'de deverân ederiken, Diyarıbekir verilüp, Diyarıbekir'de ömrü tamâm ve mansıbı hitâm bulmağla, Musul tevcîh olunan Yahya Paşa Diyarıbekir'e ve Yeniçeri ağalığından muhreç İbrahim Paşa Mar'aş'dan Musul'a ve Kesrîyeli Ahmed Paşa'ya Mar'aş verildi.

Acem :

Deli Hasan Paşa vefâtı :

Sene : 1162 (1749).

Vaz'-ı esâs-ı Câmi'-i şerîf der kurb-i Bezzistân-ı cedîd der İstanbul be-mübâşeret-i pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmud Hân der âhir-i mâh-ı Muharrem. Ve tevcîh-i kazâ'-i Medîne-i Münevvere be-İvaz Paşa zâde İbrahim Beyefendi ve şiddet şitâ der İstanbul der Rebi'ül-evvel der-cemre-i sâlise ve vefât-ı Kesrîyeli Ahmed Paşa ve Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi Şeyhü'l-islâm-ı sâbık ve azl-i Şeyhü'l-islâm Es'ad Efendi ve vâli şuden-i Süleyman Paşa be-Bağdad ve Defterdâriy-i Memiş Efendi ve ma'zûl şuden-i Behcet Efendi. Ve harîk der menzil-i Şeyhü'l-islâm Mehmed Sa'id Efendi bn. Kara Halil Efendi der Bâb-ı bağçe der İstanbul. Vaz'-ı hatm-i Buhâriy-i şerîf der Câmi'-i Sultan Mehmed[1166], be-mübâşeret-i Sultan Mahmud Hân ve tecdîd-i pûşîde-i Ravza-i mutahhara. Ve vefât-ı Reîsü'l-küttab Mustafa Efendi, Âmeden-i hedâyâ ez Cezâyir.

Muharrem'de Nusret-nümâ [*402/b*] nâm kalyon Tersâne'de inşâ ve inzâl olundu ve Muharrem'in yirmi sekizinde [18.I.1749] İstanbul'da Bazaristân-ı Cedîd[1167] ile Mahmud Paşa Câmi'i beynine pâdişâh-ı devrân Mahmud Hân bir mu'allâ câmi'-i şerîf bünyâdına esâs vaz' buyurdu. Ve Vezîr, kethüdası Yusuf Efendi fevt olmağla, ikinci def'a Abdi Ağa Kethüdây-i âsafî oldu ve Basra'da râfıziyü'l-mezheb Müşfik (=مشفق) aşîreti isyân etmişidi. Basra Vâlisi olan Süleyman Paşa gereği gibi tedmîr eyledi. Hâlâ Habeş eyâleti ilhâkı ile ve Mekke-i mükerreme Şeyhü'l-haremliği inzimâm ile Cidde mansıbı, Mutasarrıfı Osman Paşa'ya ibkā kılındı ve Bursa'dan münfasıl İvaz Paşa zâde İbrahim Beyefendi Medîne-i münevvere Kādısı oldu ve Rebi'ül-evvel [Şubat - Mart 1749]'de

Şiddet-i şitâ der İstanbul[1168] *:*

Cemre-i sâliseye gelince eyyâm-ı şitâ sayf gibi güzer etmişidi. Yevm-i mezbûrda bir zirâ' kar yağıp şedîd rüzgârdan bir-kaç yüz eşcâr müntehâ, ba-husus minâre misâl serviler devrilüp, Üsküdar'da iki minâre temelinden münhedim oldu ve İstanbul'da vâfir minarâtın külâhı sâkıt oldu.

Sahte fermân :

Ve ekrâd ümerâsından İbrahim Bey Âstâne'ye gelüp bir şey'e nâil olamamakla, Sultan Mehmed avlusu yazıcılarından Ömer Efendi sahte fermân ve tuğrâ ve vezîr mektubu ile Baba[1169] sancağını tevcîh ol-dahi Üsküdar'dan otuz etbâ'ı ile ve Paşa ünvânile gideriken, Balıkesrî'ye vardıkda duyulup, keyfiyeti Âstâne'ye tahrîr olunacak, ahzına fermân gitti. Lâkin fermân varınca İbrahim Bey İzmir'e gitmiş, ahz ve İzmir kal'ası'na bend ve sahte kâğıdları der-i devlete geldikde tahrîr eden Ömer Efendi ahz ve katl olunup, İbrahim Bey dahi İzmir'de katl olunup, başı Âstâne'ye getirülüp ibret olundu

Yerden altun çıkmak :

ve Tiryâkî Mehmed Paşa Musul'da iken bir mahâlde, ibrik içinde Hulefây-i Abbâsiyye sikkesi ile üç bin üç yüz dinar bulundukta, beş bin dirhem altun vezn olunup, Âstâne'ye getirülüp mîrîye zabt olundu

Nemçe :

ve hâlâ Roma İmparatoru ve Toşkana dükası ile geçen sene olan sûlh-nâmede Cezayir ve Tunus ve Trablus dahi Nemçe sefâyinine ta'arruz ettirilmemek şart kılınmağla dukadan gelen[1170] iki adama taraf-ı devletden adamlar terfîk kılınup, Ocaklar'a irsâl olunup, mükâleme ve müsâleha oldular ve Muhsin-zâde Abdullah Paşa Bosna'da vefât etmekle, Eğriboz Muhâfızı el-Hâc Ebûbekir

Paşa'ya Bosna verildi. Ve Bağdad'dan ma'zûlen[1171] Kesrîyeli Ahmed Paşa Mar'aş'a geliriken vefât eyledi.

Vefât-ı Pîrî-zâde Efendi:

Ve sâbıka Şeyhülislâm Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi iş-bu Receb'de [Haziran 1749], merhûm oldu; ya'nî evâil-i hâlinde Çorbacı Pîrî Ağa'nın oğlu olup, Ayasofya Şeyhî Fâzıl Süleyman Efendi'den ta'allüm-i ilm edüp, Mîrzâ-zâde Efendi'ye hizmet, ba'dehu Şeyhülislâm es-Seyyid Feyzullah Efendi'ye kitabcı, ba'dehu Daltaban vezîre imam ve bin yüz on üçde [1701-1702] müderris ve yirmi yedide [1715], Şeyhülislâm Müfettişi ve otuz üçde [1720/21] İlmî Ahmed Efendi yerine Haremeyn Müfettişi ve kırkda [1727/28] İmâm-ı sâniy-i Sultânî ve Mu'allim-i Şehzâdegân ve kırk ikide [1729/30] Mekke Pâyesi ile Bursa olup, kırk üçde [1730/31] İmâm-ı evvel ve Anadolu Pâyesi ile İstanbul Kādısı ve kırk altıda [1733/34] bi'l-fi'il Anadolu ve kırk dokuzda [1736/37] Rûmeli Pâyesi ve ellide [1737/38] bi'l-fi'il Rûmeli ve elli altıda [1743] tekerrür[1172] ve elli sekizde [1745] Şeyhülislâm ve elli dokuzda [1746] azl, ba'dehu [*403/a*] altmışda [1747] hacca gidüp-gelüp[1173] Gelibolu'da meks ve altmışbirde [1748] Tekfur-Dağı'nda ikāmet, andan Üsküdar'a nakl ve iş-bu altmış iki Receb'inde [Haziran 1749] dâr-ı karara rihlet etmekle, seksen beş yaşında Üsküdar'a defn olundu. Her ilimde mâhir bir zâtidi. Rahmetullahu-aleyh[1174].

İmâm-ı sâniler şehzâde hocası olmak:

Nemçe'den gelen hedâyâ:

Bu esnada Nemçe'den pâdişâha hedâyâ gelüp teslim olundu ki, bunlardır: On iki nevi' pişer (?) (=يشمر) ve çalar ve haftada bir kurulur altunlu musanna' bir kebîr sâ'at ve mücevher basma bir altun sâ'at ve ayaklı kebîr sîm şem'dân ve üçer kollu sagīr şem'dân[1175] ve bir kebîr sîm sini ve kahve ibriği ve şeker kutusu ve on iki sîm kaşık ve sîm kahve askısı ve bir sîm saksı ve on iki fağfûr fincan ve müşebbek altun zarf ve sîm bir kebîr kâse ve çay ibriği ve çay kutusu ve yine[1176] altı sîm kaşık ve yine iki sîm şem'dân ve altı fânus üzeri sırmalı istüfe (üstüfe) pûşîde[1177] ve üç takım istüfe mak'ad ve yasdık ve döşeme ve altı ayaklı kebîr sîm sini ve altı sahan ma' kapak ve def'aten iki kebîr şem'dân ve iki sagīr şem'dân ve iki kebîr sîm buhurdân ve gül-âbdân ve def'a bir kebîr sini ve bir kebîr tabak ve[1178] on iki kaşık ve sekiz tabak ve çay ibrik ve on iki fağfûr fincan ve kırk altı zirâ' istüfe ve elli zirâ' dîbâ ve sîm pervazlı kebîr endâm aynası ve dokuz sîm şükûfedân ve tekrar zevcesinden evâniy-i sîmden mâ'ada bir mücevher hançer ve bir mücevher dürbîn ve altun kutu

ve bir kebîr (بادزهر) ve kebîr altun sini ve altun şeker kutusu ve altı mücevher zarf ve altı fincan ve frenk pesend ağır kesme ve asma altun sâ'at ve mücevher lâciverd taşdan ibrik ve altun leğen ve mücevher bir yeşim[1179] kutu ve mücevher billûr kutu[1180] ve mücevher buhurdan ve altun gül-âbdân ve dört top istüfe ve sâ'irden.

Ve Şâban'da [Temmuz 1749] Es'ad Efendi azl ve Üsküdar'a nefy, sonra Sinob'a nefy olundu. Bu Es'ad Efendi her ilimde mehâretine binâ'en

Es'ad Efendi[1181] :

Sadr-ı fetvâya istihkâkı mümâyân olduğundan başka *Behçetü'l-lügat* cem'ine[1182] muvaffak olması evlâ bi't-tarîk ve Ordu kādılığında ve geldikden sonra dîn-i mübîne ve Devlet-i aliyye'ye eylediği hizmet fazla-iken ve Meşîhat-ı islâmîye temam erbâbını bulmuşiken, bir piştahta (=پشتخته) ? sâ'atına mâlik olmuş, piştahta resminde, üzeri bahçe şeklinde ve vasatında ya'nî bahçe içinde bir mevlevî tennûre ile devrân ederidi. Pâdişâha medh olunduğun haber alup, yevm-i mezbûrda sâ'ati pâdişâha hediyye götürmüşidi. Hikmet ki, mevlevî bir mikdar devrân edüp, durucak, Efendi, mevlevînin devrânı tamam oldu buyurdu.

Bu nükteden bir nesne tefehhüm olunmayup, hakīkatı beyân zannolundu. Meğer pâdişâh-ı nüktedan Es'ad Efendi'ye azlini işrâb etmiş. Dışara çıktıkda, Üsküdar'a irsâl olunmağla nükte ibrâz olundu. Bir nükte kaçmamak içün fedâ olundu. Lâkin maksûdu bir zaman istirahat etsün yine[1183] o benimdir zu'munda idi. Lâkin gözden irâğ olanı ağyâr gönülden irâğ eder, Üsküdar'dan Sinob'a yolladılar. Yerine Kara Halil Efendi zâde Mehmed Sa'id Efendi oldu. Ve Defterdar Behçet Efendi, âlî konak binâsını tekmîl ettikde, hüssâd mâl-ı mîrîyi itlâf ediyor diyerek azl ve nefy ettirüp Zimmet Halîfesi [*403/b*] Memiş Efendi Defterdar oldu. Şeyhülislâm Kara Halil Efendi zâde Mehmed Sa'id Efendi'nin Bahçe-kapısı'nda vâki' sâkin olduğu konaktan ateş zuhûr ve hem civarlarına zararı isâbet etmeksizin muntafî oldu. Ammâ eşyâdan ve kütübden ve tuhafdan bir şey halâs olmadı. Lâkin ittisâlinde olan Mehmed Kethüda hânesini pâdişâh ihsân buyurup, etrâfdan[1184] hedâyây-ı firâvan gelmekle mükâfât ve kazâ-i mâfât oldu. Çünki şehriyâr-ı azîmü'ş-şân Mahmud Hân hazretleri on sene mukaddem Ayasofya Câmi'inde Buhâriy-i şerîf hatmî âsâr-ı cemîle ve celîlesini vaz' buyurmuşidi. Şimdi Ebü'l-feth Câmi'inde dahi binâ buyurdukları[1185] Kütüb-hâne'de beher yevm yirmişer akçe ile on nefer kārî-i buhâr[1186], ayda bir hatm-i Buhârî etmek

Buhârî hatmî[1187] :

üzere ta'yîn ve ibtidâ hatmî içün bi'z-zat pâdişâh Câmi'-i merkūmda hatm içün binâ olunan şebîkeye

teşrîf ve salât-ı zuhru ba'de'l-edâ hatm ve da'vât ve va'izler istimâ' olundukdan sonra, kürkler ve hil'atlar ilbâs olundu. Ve vâfir sinînden berü puşîde-i Ravza-i mutahhara

Ravza-i mutahhara puşîdesi tecdîdi:

tecdîd olunmamışidi. Pâdişâh-ı dil-agâh yüz yirmi zirâ' atlas üzerine yedi bin miskal sırma Âstâne'de işledüp bir müsellesü'ş-şekil levhanın vasatına yedi yüz elli iki kırat bir kebîr zümrüd ve yine yedi yüz altmış sekiz kırat diğer zümrüd ve kezâlik yedi yüz elli iki kırat diğer zümrüd taşlar[1188] etrâfına yüz altı elmas[1189] taş ve üç yüz elli iki dürr-i yetimden on üç püskül ve uclarına birer habbe[1190] zümrüd ile tezyîn ve kisve-i hazret-i Fâtime dahi tecdîd olunup, Mescid-i Nebevî (صلى الله عليه وسلم) terbi'an üç bin seksen bir zirâ' seksen sekiz aded kāliçe ile mihrâbın tarafeynine vaz' içün iki kebîr altun şem'dân irsâl buyurup, atîk kisve-i Şeyhü'l-harem, âdet üzre, ba'de'l-kabz alâ-tarîk-ı hedîye[1191] Şehinşâh-ı devrâna îsâl eyledikde bir parçası teberrüken mezâr-ı Hazret-i Ebî Eyyûba âvîze kılınmak sa'âdetlerine nâ'il olmak nasîb oldu. Ve iki ay mukaddem Yirmi-sekiz Çelebi zâde Mehmed Sa'îd Efendi ikinci def'a Vezîr Kethüdası olmuşidi. Bilâ-sebep azl ve Kıbleli-zâde[1192] etbâ'ından es-Seyyid Abdi Ağa Kethüdây-i âsafî oldu ve Bosnavî el-Hâc Mehmed Ağa Çavuş-başı oldu ve Reîsü'l-küttab Mustafa Efendi'nin aslı Kastamonu'dan

Reîs Mustafa Efendi[1193] :

olup, Âstâne'ye geldikde, Tavukcu-başı'ya damad olup, kesb-i me'ârif ederiken, kayın-atası fevtinde Tavukcu-başı ve yüz kırk üç [1730/31] sâlinde silk-i Hâcegâna münselik ve talâkat-ı lisanına binâ'en cülûsda, haber-i cülûsu îsâl içün Nemçe'ye sefâretle gidüp, gelüp kırk beşde [1732/33] Piyâde Mukābelecisi, ba'dehu Beylikçi ve kırkdokuzda, Baba-Dağı'na Moskov seferine gitmişidi. Nâdir Şâh'dan Âstâne'ye gelen elçi ile mükâleme içün Reîs İsmail Efendi ile Âstâne'ye gelüp, mükâlemede cümleden ziyâde rüşd ve sedâd ile muhâtabası ma'lûm-ı devlet olmağla Baba-Dağı'na vardıklarında İsmail Efendi azl olunup yerine Reîsü'l-küttab, oldukda Rusya ile dahi mükâlemeye mürahhas ve elli iki [1739/40]'de Nemçe ve Moskov sûlhlarına nizâm ve elli üç [1740/41]'de azl ve Kastamonu'ya nefy ve mezûnen hacca gidüp geldikte, elli altı [1743]'da Defter Emîni ve elli yedi [1744]'de yerine Reîs olan Râgıb Efendi üç tuğla ihrâç olundukta, ikinci def'a Reîs olup, altmış [1747]'da azl ve Edirne'ye nefy ve üç ayda itlâk ve Rûz-nâmçeci olup, iş-bu altmış iki [*404/a*] Ramazan'ında [Ağustos 1749] vefât etmekle Eyyüb'e defn olundu.

Fuhşiyâttan müctenib, sekînet-i vekar ve tevâzu' ve envâ' ma'ârif sâ-

hibi, fârisîye ve arabîyesi mükemmel, hazır cevab, hayrâta mâ'il idi. Rahmetullahu-aleyh. Ve ânfen zikri mürûr eden Abdi Ağa Vezîr Kethüdası olmuşidi. Üç tuğla ihrâç olunup, Tersâne Emîni olan İbrahim Paşa Divitdârı Mehmed Emîn Beyefendi bn. Aşcı-zâde Mehmed Paşa Vezîr Kethüdası ve Bozoklu-zâde Hüseyin Bey Tersâne Emîni oldu. Lâkin bir kaç günde istîfâ etmekle yerine Hâcegândan Gümüşhâne Emîni Abdullah Efendi oldu[1194].

Hedâyây-ı Cezayir : Geçen sene havâdisinde tahrîr olunduğu gibi bu sene dahi Cezayir'den yüz re's efrenci esîr ile sırma döşemeler ve tavâşîler[1195] ve ihramlar ve tüfenkler ve mercanlar ve arslanlar ve kaplanlar, kezâlik Tunus'dan dahi bu misüllü hedâyâ pâdişâha ve ricâl-i devlete gelüp vâsıl oldukta, Tersâne'den mühimmât ve birer kalyon in'âm-ı pâdişâhî oldu. Ve Büyük Mîr-i âhûr Durak Mehmed Bey bn. İbrahim Bey ez ümerâ'-i deryâ, üç tuğla Karaman vâlisi olup, Mîr-i âhûr-ı sânî olan[1196] Abdurrahman Paşa zâde Mustafa Bey, Mîr-i âhûr-ı evvel oldu.

Nemçe ahvâli : On seneden berü iş-bu tevârihimizin bir kaç mahâllinde zikri sebk ettiği üzre Roma İmparatorluğu kavgası içün umûmen Frengistân biri-birine düşüp, yüz elli üç [1740/41] sâlinde, Françe kıralı on beşinci Lüviz [Louis] Nemçe Çâsârı altıncı Karloş [Şarl] ile münâfese, gittikçe mukätele ve Avrupa'da olan kırallar iki fırka olup, berren ve bahren ceng, çünki Nemçe bilâ sebep Osmanlu ile nakz-i ahd edüp netîcesinde Belgrad gibi kal'ayı bedel-i sûlh verüp, tahlîs-i can ettikde, akranına rüsvây olduğu âr vücûduna te'sîr ve bilâ-veled-i[1197] zükûr helâk oldukda mülk-i mevrûsu olan Avusturya memâlikine tâbi' Macar ve Çek kırallığı ve ülkât-ı sâ'ire hâliğin vasiyyeti üzere kızı Maria Terezia'ya intikal etmekle, zabt ederiken emmî-zâdeleri kızların biri, Bavariya ve biri Saksonya herseklerinin zevceleri bulunmağla, Macar mülkünden irsen hisse-mend olmak da'vâsı ile Bavariya Herseği Françe'ye ilticâ ve Françe azîm leşker ile imdad etmekle Peç kurbüne varınca diyâr-ı Nemçe'yi berbad eyledi. Ve Saksonya Herseği dahi hareket ve bir mikdar bedel-i sûlh alup, râzı oldu.

Ancak Nemçe herseklerinden Prusya Herseği vakıt fırsattır, her-bir hareket edene Nemçe ricâ ederek, matlûbunu verüp sûlh oluyor diyerek, füc'eten zuhûr ve Nemçe'den elli aded kal'a ahz edüp sûlh olmuş. Lâkin Françe mesfûr Bavariya Herseğini diyâr-ı Nemçe'ye Çâsâr nâmı ile yedinci Karlos [Şarl] deyüp, Frankufurt [Frankfurt] şehrinde cülûs ettirüp, Roma İmparatoru nasb etmiş. Ammâ ömrü tamam-imiş; hâlik olmağla yine mesfûre Maria Terezia'da Çâsârlık karar ve zevci olan Toşkana Dükası Fran-

cesko Roma İmparatoru olup, Devlet-i aliyye ile tecdîd-i sûlh ettikde, Françe ve İspanya kıralları yek-dil ve Nemçe ve İngiltere ile husûmet ve berren ve bahren nice müddet cidâl ve Françe Nemçe'den bir kaç kal'a zabt ettikde Nemçelû ile Felemenk kadîmi dost olmağla Françe, Felemenk ile dahi adâlet[1198] peydâ edicek, Moskov dahi Felemenk ve İngiltere'ye otuz bin [*404/b*] leşker ile imdâd etti. Haberini Françe bilince aldığı yerlere kanâ'at edüp, Felemenk kıralının oğlu Don Filyoş nâm kıral zâdeye İtalya (=اتاليه) ülkesinden Parma ve Piyacini (=پياجنى) ve Gustala (=غوستاله) nâm üç eyâleti dukalık nâmile Nemçe'den alıverüp, iş bu âhir senede müsâlâha oldular.

Sene : 1163 (1750).

Tevcîh-i eyâlet-i Bağdad be-Süleyman Paşa ve binâ'-i bend der menba'-ı âb-ı Tophâne. Azl-i sadrıâzam Abdullah Paşa ve nasb-ı Divitdar Mehmed Emîn Paşa ve hüsûf-ı kamer der Muharrem ve küsûf-ı külliy-i şems der sâmin ve'l-ışrîn min Muharrem ve azl-i Ağay-i Yeniçeriyân Hasan Ağa ve nasb-ı Kelleci (كله جى) *Mustafa Ağa der def'a-i sâniye; zuhûr-ı harîk ez Bâb-ı Ayazma ve muhterik şûden-i Bâb-ı Ağay-i Yeniçeriyân ve imtidâd-ı ateş yek rûz-u şeb der Safer. Âmeden-i elçiy-i Hind ba-hedâyây-ı azîme el-Hâc Yusuf Ağa; vefât-ı hâce-i âlem ve fâzıl ve meşhûr Kaz-âbâdî el-Hâc Mehmed Efendi. İhtirâk-ı Çarşûy-ı İstanbul der Rebi'ül-âhir ve azl-i Ağay-i Yeniçeriyân Kelleci Mustafa Ağa ve azl-i Şeyhülislâm Kara Halil Efendi zâde Mehmed Sa'id Efendi ve nasb-ı es-Seyyid Murtaza Efendi. Ve îcâd-ı şerbet der Ağa-Kapısı der güzer-i pâdişâh der pîş-i*[1199] *Bâb-ı Ağa.*

Sâbıka Bağdad vâlisi Ahmed Paşa merhûmun[1200] kethüdası olup, Bağdad vâlilerine rahat vermediği içün üç tuğ ile tatyîb olunan Süleyman Paşa gerçi bu takrîb Bağdad'dan çıktı. Lâkin matlûbu Bağdad olmağla yine tahrîk-i fitne ettikde va'd-i va'îd ile Basra mansıbı ihsân olunmuşidi. Ammâ bir kaç ay mukaddem hâlâ Bağdad vâlisi olan sadr-ı sâbık Tiryâkî Mehmed Paşa ile dahi asılsız adâvet peydâ edüp, bir kaç bin atlı ile Basra hâricinde cevelân ettikde, Bağdad'ı basacak sohbeti şâyi' olduğunu Mehmed Paşa, devlete tahrîr ettikde taraf-ı devletden Süleyman Paşa'ya nûsh ve pend-nâmeler irsâl ve Sivas vâlisi Zâralı-zâde Mehmed Paşa Ser-asker ve Haleb ve Rakka ve Diyarıbekir ve Musul vâlileri ve ekrâd beyleri ve aşâyir Mardin Voyvodası ile ve Mar'aş vâlisi cümle ashâb-ı timar ve zü'amâ ile Ser-asker maiyyetine ta'yîn olundukda, Süleyman Paşa aklını başına çevirüp, hîleye sülûk ile ben devlete itâ'atdeyim, ruhsat verilir ise

Basra vâlisi isyân ettikde ta'yîn olunan[1201] *asker :*

Âstâne'ye varup ahvâlimi beyân ve hizmet-i pâdişâhîde olayım gûne arz-ı hâl geldikde hakīkat-ı hâle vâkıf olmak içün Mîr-i âhûr-ı sânî irsâl olunmuşidi. Bunun Mehmed Paşa ile kavgası ancak Bağdad içün ve Mehmed Paşa'nın tahrîri üzre ser-askerler filân gitse hazîne ve nüfûs itlâf olunacak, Süleyman Paşa Bağdad vâlisi olsa rahat olunur ve Süleyman Paşa rahat durur deyü haber getürüp, Süleyman Paşa'dan gördüğü ikrâmın hakkını yerine getürdükde erbâb-ı devlet vâki'de Süleyman Paşa'ya Bağdad verilmese zor ile alır, sonra halîfelik olan Bağdad elden gider, müşkil olur deyü ihâfe edüp, Mustafa Bey'in hizmetini meşkûr etmelerile, pâdişâh Mustafa Bey'i Büyük Mîr-i âhûr nasb etmişidi. İş bu Muharrem [Aralık 1749]'de Bağdad Süleyman Paşa'ya tevcîh olundu ve Tophâne suyu, çeşmeler teksîr olunup yüz adede bâliğ olmağla kifâyet etmediği içün Büyük-dere üzerinde, menba'ına bir dağdan bir dağa bend çekilüp [405/a], Tophâne ve Fındıklı ve Kasım-Paşa ve Galata ve Beşiktaş ahâlileri suya zarûretden halâs kılındı ve mukaddema Tuna ve Basra Kapdanı[1202], ba'dehu üç tuğ ile Basra Vâlisi olan Aşcı-zâde Mehmed Paşa'nın mahdumu olup bir zaman tahsîl-i ma'ârif ettikden sonra hâl-i şebâbında Maktûl İbrahim Paşa'ya Divitdar, ba'dehu Dîvân Hocası ve Şehir Emîni ve Yeniçeri Efendisi ve Tersâne Emînliği'nden Vezîr Kethüdası olan Mehmed Emîn Bey, Kethüdalığı yüz güne resîde oldukda, Sadrıâzam Abdullah Paşa'dan mühr-i hümâyûn istirdâd ve bu Mehmed Bey'e ihsân buyurdukta, Müftî Mehmed Sa'id Efendi ile huzûr-ı hümâyûndan çıkup, Dârü's-sa'âde Ağası yanında celse-i-hafîfeden sonra Müftî ile hem-inân Paşa-kapısı'na geldikde, Müftî Efendi'ye[1203] bir ferâce samur hediye edüp, Kapdan Şehsüvâr-zâde Mustafa Paşa'ya Serâsere kaplu kürk ve Sadreyn ile Nakîbü'l-eşrâf ve Ser-etibbâ ve İstanbul Kādısı'na ve İmam-ı evvel-i sultânî'ye dahi birer ferâce samur Arz-odası'nda ilbâs edüp, Dîvân-Hâne'ye geldikde umûmen erbâb-ı menâsıba ve Yeniçeri Ağası'na hil'atlar ilbâs eyledi ve Nişâncı olan Yirmi Sekiz-zâde Sa'id Efendi'yi üçüncü def'a Vezîr Kethüdası eyledi ve Muharrem'in on üçüncü [23 Aralık 1749] gecesi, kamer-i münîrin sülüs mikdarı münhasif oldu.

Tophâne suyuna bend binâ olunduğu :

Divitdar Mehmed Paşa :

İnhisâf-ı kamer ve inkisâf-ı[1204] şems :

Kezâlik Muharrem'in yirmi sekizinci [7 Ocak 1750] hamîs günü tulû'-ı şemsden üç sâ'at on dakīka mürûrunda âftâb-ı bûrc-ı cedîde on iki ısbı'dan

on bir ısbı'ı münkesif olup, beş sâ'atde temâmen münkeşif[1205] oldu. Ve Şehid Ali Paşa Mehter-başısı Giridî Mustafa Ağa Çavuş-başı'lıktan azl ve Gümülcine'ye nefy olunup, Vâlide Kethüdası merhûm Osman Efendi'nin damadı ve Zülfikar Efendi zâde Osman Paşa hafîdi[1206], Uzun el-Hâc İbrahim Bey Çavuş-başı oldu ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa azl ve Manisa'ya nefy olunup,

Ağa-Kapısı Harîkı :

sâbıka ağalıkdan Gelibolu'ya menfî Kelleci Mustafa Ağa getirilüp, ikinci def'a Yeniçeri Ağası oldu ve Safer'de [Ocak] Ayazma Kapısı dahilinden zuhûr eden ateş vakt-i işâ'dan vakt-i asre değin on dokuz sâ'at mümted olup, tâ Vefâ'ya ve Süleymaniye Bîmâr-hânesi[1207]'ne varınca nîce kebîr saraylar ve menâzil ve dekâkin ile Ağa-kapısı'nı ihrāk eyledi. Bundan akdem elli yedi [1744] sâlinde Hind Pâdişâhı Ebülfeth Nâsırüddin Muhammed Şâh'dan Seyyid Atâullah nâm elçi

Hind'e giden elçimiz geldi :

nâme ve hedâyâ ile geldikde taraf-ı devletden dahi Mâliye Tezkîrecisi Sâlim Mehmed Efendi sefîr ba's olunup, Atâullah ile bile Hind'e irsâl olunmuşidi. Lâkin Hind'e varmaksızın Sâlim Efendi vefât ettikde, İstanbul'da yağlıkçı olup, ticâretle elçi ma'iyyetile giden el-Hâc Yusuf, Sâlim

Hind pâdişâhından gelen hedâyâ :

Efendi'nin yerine nâmeyi alup, sefâreti icrâ ve nâmeyi teslîm eyledikde, Hind Pâdîşâhı âl-i Osman pâdişâhına bir kıt'a bî-nazîr mücevher sorguç ve bir mücevher hançer ve Şâhin-gerî nâm on bir aded destâr ve on beş aded Çâline zeri (چاله زری) destâr ve dokuz top Gücerâtî alaca ve iki top kâlây-i Kârçob (=کارچوب) ve dokuz tâka[1208] sâde Puta-dârî (=پوتەداری) ve dört tâka elvan câme ve üç tâka Kerbelâyî ve yedi tâka basma çît ve on sekiz tâka Nebûdi[1209] (نبودی) ve dokuz tâka miltan ve on [405/b] bir tâka Senkâgir-i sefîd (=سنکاکر سفید) ve dokuz tâka Sencer Hâniy-i sefîd ve on dört tâka Evreng-i şâhî ve beş tâka Resan[1210] (=رصان) şal ve on sekiz top Kemha-zerî ve Bafta ve dokuz kemer-bend-i Güçerâtî ve yedi kemer-bend-i Tibetî ve yedi kemer-bend-i Çalta ve[1211] yedi kemer-bend şalı ve dokuz Şile-gerî (شیلەگری) ve on beş Şile-ger (تانکی) ve on bir beyaz Ağa-bâni ve on dört top beyaz Bafta behburuç (= بهبروج) ve iki basma şal ve dokuz top sâde şal ve yedi tâka düybe (دویبه) zerî[1212] ki, cem'an iki yüz otuz bir parça esvab ve on dokuz tolça (=طولچه) ıtr-ı gül-i şebbûy ve yirmi tolça ıtr-ı (ملاگر) ve yirmi altı tolça ıtr-ı (خیبه) [1213] ve yirmi sekiz tolça ıtr-ı (موسری)

ve yirmi altı tolça ıtr-ı (صندل) ki her tolçası üç buçuk dirhemdir; her biri musanna' kutu ve sandıklara mevzû'en merkūm el-Hâc Yusuf'a teslîm ve Devlet-i aliyye'ye irsâl etmişler. İş-

Kaz-âbâdî-zâde[1214] :

bu Rebi'ül-âhir [Mart 1750]'de hüccâc ile gelüp Devlete teslîm eyledi. Ve sâbıka Mekke kādısı Kaz-âbâdî-zâde el-Hâc Ahmed Efendi doksan yaşında[1215] vefât etti ki, evâil-i hâlinde Âmidî[1216] Yusuf Efendi'den[1217] ve Turhallı-zâde Osman Efendi'den ve Zorlu-zâde Hasan Efendi'den tahsîl-i ilm edüp, yüz on beş [1703/4] târihinde Âstâne'ye gelüp, tedrîs ederiken Ebe-zâde'den müderris olup, kırk altı [1733/34]'da Selânik ve elli üç [1740/41]'de Mısır, elli sekiz [1745]'de Basra Kadısı[1218] olup, iş-bu altmış üç Rebi'ül-âhiri [Mart 1750]'nde dâr-ı bekāya rıhlet eyledi.

Fazl-u kemâline tesvîd târihine gelince yirmi altı senede mesîl gelmedi. Hâce-i âlem idi. Hâlâ zemâne ulemasının ekserinin bi'l-isâle ve bi'l-vâsıta hocası-iken vefâtı târihinin vak'a-nüvîsi İzzî Süleyman Efendi fâzıl-ı merkūm içün ehl-i tarîka dahl ederidi deyü dahl edüp, meyti gassâlî ehl-i tarīk senk-i musallâda refîkı ehl-i tarīk misüllü tahkīrâne edâ ile imlâ eder[1219]. Ulûm-ı zâhireye bu mertebe mâlik olan zâtın dahli tarîka intisab da'vâ edenler tarīki ile değil deyü îkaz tarîkası ile olmak gerek; gerçi İzzî gibi zâtın dahi kelâmı tezyîf olunmaz, Hâce-i âleme ta'arruzu medhûldür. Ve Rebi'ül-âhir'in yirmi ikinci [31 Mart 1750] gece[1220] sâ'at beşde, İstanbul'da Mercan'dan ateş zuhûr edüp, muntafî

Çarşı harîkı :

olduktan sonra Bit-pazarı'ndan[1221] hallac dükkânından tekrar ateş zuhûr ve Salih Ağa konağına andan kârgir Bit-bazarı'na ve Abacılar ve Yorgancılar ve Yağlıkçılar ve Haffaflar ya'nî külliyen çarşı ile bir kaç bin kîselik eşyâyı kül ve kömür ettikden sonra, Parmak-Kapısı'ndan[1222] çıkup Tatlı-Kuyu'ya varınca on iki sâ'at muhterīk oldu.

Lâkin bâ-fermân cümle dükkânlar mirîden binâ olunup, bahası sonra ashâbından tahsîl olundu. Ve Yeniçeri Ağası Kelleci Mustafa Ağa Ağa olduğu gece, Ağa-Kapısı yanalı ihrāk-ı kebîrler eksik olmadığı içün iki ayda azl olunup yine Gelibolu'ya nefy olundu ve Kul Kethüdası es-Seyyid Ahmed Ağa Yeniçeri Ağası ve Nu'mân Ağa Kul Kethüdası ve Çelebi Mehmed Ağa Zağarcı ve Postalcı[1223]-zâde Osman

Şeyhü'l-islâmın ehl-i ilme rağbet etmeyüp paraya nazar etmesinden zarar :

Ağa Sansuncu ve Bektaş-zâde Mehmed Ağa Muhzir oldu ve Cumâde'l-âhire [Mayıs]'de Şeyhülislâm Kara Halil Efendi zâde Meh-

med Sa'id Efendi, gerçi âlim ve fâzıl, lâkin âdetden ziyâde mülâzemet verüp fazla vus'ıya bakmayup paraya nâzır olduğu içün azl olunup Selânik Kādısı[1224] olan kebîr oğlu Abdurrahim Molla ile bile Burusa'ya nefy olunup, Sadr-ı Anadolu'dan münfasıl, zühd-ü takva ile ma'rûf [*406/a*] olup, Rûmeli Pâyesi'ni iktisab eden es-Seyyid Murtaza Efendi nasb olundukda sâdır olan hatt-ı hümâyûnda[1226] :

Düstûr-ı amel-i ulema[1225] :

Sen ki, vezîr-i a'zam ve vekîl-i mutlakımsın mâ-sadak, âyet-i kerîme-i (قل هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون) olan ulemâ-i a'lâmın el-yevm mer'î olan tarîkat-ı resmîyelerinin fi'l-asl vaz'-ı tertîbi ehl-i ilm nâ-ehilden tefrîk ve talebe-i ulûmu mevâdd-ı fünûna hüsn-i teşvîk ve tahrîse mebni iken, ahd-i karîbde ba'zen kesret-i şüfe'â ve tezâhüm[1227]-i ricâ zuhûru meşâyih-i İslâm du'âcılarımın adem-i i'tinâlarını mûcib ve bu hâlet dahi tâlib-i medrese olanların ibtidâ'-i duhûllerinde tenkīh ve temyîz olunmamalarını müstevcîb olduğu cihetden ukde-i nizâmı muhtel ve müşevveş olduğu sem'-i hümâyûnuma lâhik olmağın, medâr-ı iftihâr-ı dîn-i mübîn olan böyle bir tarīk-ı mergūbun pezirây-i ihtilâli bir türlü câ'iz olmadığından ba'de'l-yevm nâ-müstahaka medrese ve mülâzemet verilmeyüp (ان الله يامركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها) mantukuna ri'âyet ve bu hatt-ı şerîfim düstûrü'l-amel tutula. Hakk budur ki, devâm-ı devlet bu hatt-ı hümâyûnun mazmûnı ile olur ve kuzât dahi ehl olsa, ya'nî ehl-i ilimden umûr-ı hâriciye ashâbı olsa, dünyada kutta'-ı tarīk ve zâlim ve mazlûm kalmaz-idi. Bu bâb fikr-i dakīka muhtâcdır.

Lâkin hâme-i sühan-perdâz demdeme-sâz makāle-i tûl ü dırazdan ihtirâz ile kûşe-gîr-i peygûle-i i'câz olmuştur. Üçüncü def'a Vezîr Kethüdası olan Sa'id Efendi def'ateyn-i evveleteyn (اولتين=) misüllü müddet-i kalîlede[1228], ya'nî kırk elli günde azl olunup, Mısır'a me'mûren gideriken Gelibolu'da tevkîf olunmuşidi; getirilüp Nişâncı nasb olundu ve Ser-etibbâ Mehmed Sa'id Efendi, Sadâret-i Anadolu'dan münfasıl kılındıkta Mahmud Efendi zâde Abdürrahîm Efendi lâhik oldu ve Defterdar Memiş Efendi Vezîr Kethüdası ve Vezîr Kethüdası Uzun Bey• Tersâne Emîni ve Tersâne Emîni Behçet Mehmed[1229] Efendi Defterdar oldu ve Kara Bekir zâde Osman Efendi İstanbul'dan azl olunup, Mahmud Efendi zâde Yahya Efendi nasb olunmuşidi. Cerh ve ta'dîli ifrât ve tefrît olup nizâma halel getireceği zâhir olmağla on günde azl olunup, ikinci def'a Mehmed Salih Efendi nasb olundu. Ve dört seneden berü Kapdan olan Şahsuvâr-zâde Mustafa Paşa donanma ile Bahr-i Sefîd'e revâne olmuşiken Kapdanlık el-Hac Ebûbekir Paşa'ya tevcîh ve bulunduğu mahâlde donanmayı kabza[1230] me'mûr kılınup

selefi Hanya'ya ta'yîn olundu. Lâkin der-akab Adana vilâyetine tahvîl kılındı ve iki ay mukaddem Defterdar olan Behçet Efendi iki tuğ ile Alâiye mansıbına ihrâc olundukda Tersâne Emîni Râkım Efendi Defterdar oldu. Cennet-mekân Gāzî Sultan Süleyman Hân İstanbul'da Şehzâde Câmi'ini binâ ederiken ekseriya gelüp, nişîmenlikde eğlenüp, seyran buyururiken, bir gün su taleb buyurdukta, Eski-odalar'da Altmış-bir Cemâ'at Odabaşısı fağfur kâse ile şerbet getirüp, vekîl harcı Dârü's-sa'âde Ağası'na verdiklerinde, hazz olunmağla her geçdikce at üzerine[1231] sunulmak[1232] kānûn buyurduklarını[1233] şehriyâr-ı zaman ve şehinşâh-ı cihân Sultan Mahmud Hân hazretleri dahi muhterik olan Ağa Kapısı'nı binâ ve tekmîl buyurup ocaklının [406/b] kesb-i mübâhâtlarını kasd buyurup[1234], Ağa Kapısı önünden güzer-i hümâyûn vâkī' oldukca Kul Kethüdası şerbet tutup, andan Ağa alup pâdişâha suna ve diğer maşrabayı Sansuncu tutup, Zağarcı-başı alup Dârü's-sa'âde Ağası'na suna ve sadrıâzamlar geçdikçe, Kethüda yeri tutup, Kul Kethüdası arz eylemek kānûn buyruldu.

Eski-odalar'da Hünkâr'a şerbet verilmek kānunu :

Ağa Kapısında Hünkâra şerbet verilmek kānunu :

Sene : 1164 (1750-1751).

Azl-i Ağay-i Yeniçeriyân ve nasb-ı Nû'mân Ağa[1235] ve fitne der Saray-Bosna; Azl-i Bostancı-başı Terzi Hüseyin Ağa ve nasb-ı el-Hâc Halil Ağa ve firâr-ı üserây-i zindân-ı[1236] Tersâne-i âmire ve ta'mîr-i kışlây-ı Cebeciyân der İstanbul der kurb-i Ayasofya ve zuhûr-ı harîk ez Karaman ve muhterîk şuden-i Kıztaşı ve Yeni-odalar ve Sarı-gez ve Meydân-ı Lâhm ve Orta Câmi' ve binâ'-i Orta-hâ[1237] ez Hazîne-i âmire ve vefât-ı sadr-ı esbak[1238] Tiryâkî Mehmed Paşa der Resmo ve kesret-i bârân der İstanbul ve vefât-ı şâ'ir Rahmî Efendi ve tâ'ûn-ı kesîr ve vebâ-i kebîr der in sâl der İstanbul ve vefât-ı Müftî-i sâbık Ak-Mahmud zâde es-Seyyid Zeynelâbidin Efendi ve nüzûl-i berf der rûz-ı Kāsım der İstanbul.

Dârü's-sa'âde Ağası yazıcısı olan Abdullah Efendi Mevkūfâtilik ile ihrâc olunup yerine Baş hâlife Osman Efendi oldu ve Belgrad Kal'ası ta'mîrine sâbık Topcu-başı hezâr-fen Kara Mustafa Ağa ta'yîn olundu. Ve Rakka vâlisi olan Pîr Mustafa Paşa fevt olmağın terekesini kabza me'mûr olan İvaz Paşa zâde Silâhşor Halil Bey bin kîse nükūd ve eşyâ kabz edüp, mîrîye îsâl eyledi. Ve Râgıb Paşa Rakka vâlisi oldu. Ve Yeniçeri Ağası es-Seyyid Ah-

med Ağa ki, Deli Emîr ağalık ile meşhurdur, üç tuğ ve Sayda eyâleti ile ihrâc olunup, Kul Kethüdası olan Darbûne[1239] zâde es-Seyyid Nu'mân Ağa Yeniçeri Ağası ve Çelebi Mehmed Ağa Kul Kethüdası ve Postalcı-zâde Zağarcı ve Bâkî Ağa zâde Mustafa Ağa Sansuncu ve Mahmud Ağa Muhzir oldu. Defterdar Memiş Efendi iki ayda Vezîr Kethüdası Uzun Bey'i azl ettirüp Kethüda olmuşidi. Ol-dahi tâlib-i mühr deyü şâyi' olduğu içün iki ayda azl ve Bozca-ada'ya[1240] nefy olunup, Şehir Emîni Nazif Efendi Kethüda Bey oldu ve Behçet Efendi yerine Defterdar olan Belgradî Ahmed Efendi dahi dört ayda azl olunup Rûznâmçe-i evvel kîsedarı olan Mustafa Efendi Defterdar oldu ve Mîr-i alem Kādı Halil Ağa evlâd-ı etrâkden olup, Âstâne'ye geldikde Baltacı, sonra Kapıcı-başılık ile çırağ olmuşidi. Yüz on [1698/99] tarihinde Çavuş-başı olup bu vakta gelince on sekiz kerre Sipâh ve Silâhdar Ağası olarak, işbu derûn-ı sâlde vefât eyledi. Kādı lâkabı cehlinden kinâyedir. Bosna-saray'ı a'yânı Abdurrahman Efendi'nin hâric-i medîne-i Saray a'yânı olan Derviş Kapdan ile muhâsaması zuhûr etmekle tarafeyn asker cem' ve ceng ü cidâl ettikleri, serhadde olduğu ecilden devlete azîm dağdağa olmuşidi. Abdi Paşa varup beynlerin[1241] islâh ve cürümlerinin afvine hatt-ı hümâyûn getirdüp, tarafeyni emîn ve mesrûr eyledi ve Durak[1242] Mehmed Paşa Karaman vâliliğinden Kapdan Paşa olduğu esnada Müslim nâm

Zûlm-i ağreb :

Bölük-başı'sını Kayseriye tarafına irsâl etmişimiş; Paşa Kapdanlığa gidicek, Bölük-başı kapısız gibi olup, Kayseriye'de (ارمج) [1243] nâm [*407/a*] karyeyi basub ahâlisi dağda bir ine firâr ettiklerini haber alup, mağra ağzına otluk yakmağla dumandan doksan sekiz nefer ricâl ve nisâ helâk ettiği devletin ma'lûmu olıcak, ahz ve Konya Kal'ası'na habs ve katl olunmağla siyâset olundu. Çünki Durak Paşa Kapdan oldukda, selefi el-Hâc Ebûbekir Paşa'ya Cidde[1243/a] tevcîh olundukda, asılda Cidde'de çok meks edüp, pirliği hasebile liyâkatı olmadığı içün Cidde cidden ba'îd olmağla takā'üd ihtiyâr eylediği ecilden, altı bin kuruş ile müteka'id kılınup, zevcesi Safiye Sultan Sarayı'nda istirâhat eyledi ve sadr-ı esbak es-Seyyid Mehmed Paşa'ya Cidde tevcîh olundu ve dört seneden berü Bostancı-başı olan el-Hâc Hüseyin Ağa Surra-emîni olup,

Tersâne zindanından esîrler firârı :

Haseki Ağa olan el-Hâc Halil Ağa Bostancı başı olup, Koz-bekçi Başı Mehmed Ağa Haseki Ağa[1244] oldu ve Tersâne zindanının etrafı bir kaç kat[1245] duvar olup, derûn-bîrûnunda[1246] pasbanlar kesîr iken, bir gün yirmi altı nefer pâyzen[1247] esîr meğer bir kaç aydan berü zindanın bir mahâllinden zemîni hafr edüp çıkardıkları toprağı

tedrîc ile tışara nakl ederek, beş zirâ' zeminden esâsı altına geçüp, şâh-râha ferce peydâ ve leyle-i merkūmede

Akdarma :

prankadan rehâ bulanlar[1248] firâr eyledikde, akīblerine ve tecessüse[1249] ta'yîn olunup[1250], birer ikişer ahz olundukça yine zindana vaz' olundu ve bu sâl-i ferhûnde-fâl havâdisindendir. Sakız Kapdanlarından Emeksiz Mehmed nâm firkate kapdanı korsan tefahhus ederiken küffârın kavalir ta'bîr ettiği iki tuğ pâyelü bey-zâdesine Atina açığında rast gelicek, kâfir bir hâli yere başdan kara firâr ve ormana ihtifâ ettiklerinde otuz bir otrak firkatesini ahz ve neferâtından yirmi beş nefer kâfir ahz ve küffârın yedine esîr olmuş sekiz nefer müslümanı dahi halâs etti.

Ba'dehu İpsara cezîresinde Moskov nâm korsan şaytiyesini şikest ve kendülerinin firârını haber alup, varup on bir nefer kâfir ile dokuz top dahi andan alup, baş-aşağı bayrak ile akdarmayı Âstâne'ye getirdi ve

İsveç kıralı ve esmâ-i memâliki[1251]:

Devlet'in ni'met-kerdesi İsvec kıralı Frederikoş [Frederik I.] nâm kıral hâlik olmağla yerine câlis olan Adolf (=ادولف) [1252] nâm şahıs kıral olduğunu Devlete inhâ içün nâmesinde biz ki, Adolf Frederikoş bi-lûtfillâhi-ta'âlâ İsvec ve Got ve Vandal tâ'ifelerinin kıralı ve Norvekya (نروكيا) ve Storici (ستوريجي) ve Ustormariya (استورماريا) ve Dunmarsiya (دونمارسيا) diyarlarının irs ile dukası ve Oldemburg[1253] ve Desemburg'un ve ana tâbi' yerlerin kontu ve hükümdarı deyü mâne yazup elçisi ile Âstâne'ye geldikde, sadrıâzam Kâğıd-hâne'ye biniş edüp, elçiyi getirdüp[1255] nâme-i merkūmeyi ahz eyledi. Çünki pâdişâhımız Sultan Mahmud Hân Ağa-kapısı'nı ve

Cebe-hâne Kapısı ta'mîri :

Tophâne'yi ta'mîr etmişidi. Bu def'a Cebe-hâne Kapısı'nı ve Kışlasını dahi ta'mîr ve tecdîd etmekle şân-ı Cebeciyân terfî' olundu ve Yeniçeri Ağası Nu'mân Ağa azl olunup, Kul Kethüdalığından muhrec el-Hâc Hasan Ağa getirilüp Yeniçeri Ağası nasb olundu ve dört bin üç yüz on yedi kîse

Kısteyn mevâcibi :

kısteyn mevâcibi verildi ve Şa'ban[1256] yirmi altısında [20 Temmuz 1751] vakt-ı fecr'de Karaman ekmekci furunundan ateş zuhûr ettikde, şiddet-i rüzgârdan At-pazarı ve Kıztaşı ve Yeni-odalar'dan bölük

Harīk-ı At-bazarı ve kışla-hây-i Yeniçeriyân :

[*407/b*] ve cemâ'at ve Sekbân yüz altmış iki Orta Kışlası muhterik oldu ki, cem'an Yeniçeri Kışlası yüz bir[1257]

cemâ'at ve altmış bir bölük otuz dört Sekbân ile yüz doksan altı olup, yirmi üçü Eski-odalar'da[1258] mâ'ada yüz yetmiş üçü Yeni-odalar'dadır. On biri selâmet olup, yüz altmış[1259] iki kışla muhterik oldu ve Meydân-ı Lâhm ve Orta Câmi' cümlesi on sekiz sâ'at âteş-i fürûzân oldu. Bu Yeni-odalar bir def'a bin yüz beş [1694] sâlinde muhterik oldukta ta'mîr olunmuşidi. Bu def'a[1260] her bir bölük kışlasına bin dokuz yüz altmış altışar buçuk ve ikişer bin yüzer kuruş cemâ'atlere ve ikişer biner kuruş Sekbânlara verilüp, her biri müceddeden kışlalar[1261] binâ eyledi.

Ba'zı kışlanın orta malı olmağla, orta malından dahi akçe zamm edüp, mükellef ve muhâllâ binâ eyledi. Ba'zı orta oldu ki otuz kîse akçe zamm edüp, kışlayı altun hâll ile tezyîn eyledi ve bu binâlar içün hisâb-ı mezbûr üzre mecmû'una Hazîne-i hümâyûn'dan ihrâç olunan altı yüz seksen dokuz kîseyi, ulûfe kîseleri gibi Yeniçeri alay ile Saraydan alup götürdüler. Meblâğ-ı mezbûr kışlalar ta'mîrine kifâyet etmeyüp ve orta akçesi olmamağla za'îf ortaların istidâne ettikleri ma'lûm-ı pâdişâhî olmağla düyûnları Defterdar ma'rifetile hisâb olundukda zuhûr eden ikiyüz altmış bir kîse deynleri altmış beş (1752) sâli âhirinde Hazîne-i âmire'den edâ olunmağla, dokuz yüz elli kîseye in'âm-ı hümâyûn bâliğ oldu.

Vefât-ı Tiryâki Mehmed Paşa:

Ve mârü'z-zikr sadr-ı esbak Tiryâkî el-Hâc Mehmed Paşa Bağdad'dan azl olundukda tevcîh olunan Cidde mansıbına i'tibâr etmedikleri içün Resmo'ya nefy olunmuşidi. Ömrü tamâm olmağla vefât etti. Hâlbuki, kable'l-mevt Âstâne'de olan hânesi dahi[1262] muhterik olmuşidi. Garabet şunda ki, harîkden halâs olan eşyâsını bir[1263] sefîne ile kendüye[1264] irsâl olundukda, sefîne dahi bu esnâda gark olmağla rûhu derece-i i'lâya emlâki dest-i nâra, eşyâsı derûn-ı deryâya ve câhı a'dâya gidüp, mâl ve cân ve câh hebâ-i mensûr oldu ve bu sâl havâdisindendir ki,

Sel-i azîm:

Ağustosun dördünde[1265] [1751 senesi] ra'd ü berk ile kesret-i bârân tamâm on sâ'at mütemâdi olup, İstanbul suukları selden[1266] hendekler olup, köhne binâlar ve duvarlar hedm ve Kasım Paşa'da vâki' dereye sel sığmayup, yüksek kaldırımından dahi[1267] bir kulaç mürtefi' olmağla, yüz altmış beş adet menzil ile altı aded furûn ve altmış dükkân küllîyen kal' oldu ve bu yağmurun suyu tuzlu idi ve Tersâne kâtiblerinden hoştab' Tatar Rahmi Efendi dahi vefât ettikde «Rahmî Çapdı firdevse» kelâmı târih vâki' olmuştur. Ve bu sâlde vâki' olan muvahhişâtdan biri de

Tâ'ûn-ı kebîr[1268]:

tâ'ûn-ı kebîr ve vebâ'-i mufrittir ki,

çok analar ağlayup, çok hâneler kapandı. Meselâ bir hânede zeyd fevt oldukda, amr vâris olmuşidi.

Akabinde amr dahi fevt olup, bekr vâris oldu. Ol-dahi fevt olmağla beşr vâris oldu. Dürrî-zâde Mustafa Efendi Sadr-ı Rûm idi. Bir mâl on kerre tahrîr olunup taksîm olunmağla, on kerre resm-i kısmet alındı. Ve bu esnada gerek Bağdad ve gerek Erzurum vâlilerinden gelen tahrîrâtın hülâsası Nâdir Şâh irtihâlinden berü Ali Kulu Hân ile Şahruh Mîrzâ ve Sâm Mîrzâ ve İbrahim Mîrzâ emsâli sekiz aded hân şahlık da'vâsı ile cülûs edüp, başa çıkaramadıklarından her biri âhare galebe ederek, İran'ı tamam vîran ve ahâlisini perîşân ve kendüleri câlib-i husrân ve telef olarak, hâlâ ihtilâl bir rütbeye vardı ki, dört adama sözü geçer kimesne kalmadığından cesîm saltanat muhtel ve müşevveş olmuştur.

Ahvâl-i İran :

Bir Ser-asker ta'yîn olunsa âsân vechile cümlesi kabza-i tasarrufa girer deyü süâllerine cevabda [*408/a*] anların irtikâb ettiği rafz u ilhad ile tekellüm[1269] ettikleri elfâzın bir harfine bu musîbetleri cezâ olamaz ve böyle mağdûb-ı hâlik-ı cihân olan diyâra tâlib ve zâbit olmaktan felâh bulmaz[1270] mülâhazası ile mukaddema[1271] olan ahd[1272] ü mîsâkımıza binâen nakz-ı ahdden tehâşî olunup, onların digergûn hâlleri er-rahmü'r-râhimîne[1273] havâle olunmuştur deyü tahrîr olundu ve sâbıka Şeyhülislâm Ak-Mahmud-zâde es-Seyyid Zeynelâbidin Efendi bin yüz kırk [1727/28] sâlinden berü dört def'a Sadr-ı Rûm ve dört def'a Nakîbü'l-eşrâf olarak elli dokuz Şevval [1746 Ekim]'inde Müftî ve yirmi bir ay sellemehü's-selâm fetvâ verdikden sonra azl ile Kanlıcak'da yalısında uzlet etmişidi. Sinni seksen beş sâli tekmîl eylediği hâlde merhûm olmağla, Eyyüb'e defn olundu ve «Hüsn-i hâtime» lâfzı târih vâki' olmağla hüsn-i hâtimesine delâlet eyledi. Ve yüz sene mukaddem bin altmış dört [1654] sâlinde Kasım'ın beşinci günü kar yağdığı tevârihde mestûrdur. Lâkin iş-bu bin yüz altmış dört sâlinde, Kasım'dan beş gün mukaddem ve Zi'l-hicce'nin on üçünde [25 Ekim] şiddet-i rüzgâr ile berk-i azîm nüzûl etmekle münteha dırahtları kökünden ser-nigûn eyledi. Saray-ı hümâyûn'da ve sâ'ir hadâyıkda olan sâlhûrde servilerden binden ziyâde ve sâ'ir eşcâr henüz yaprakların ıskat etmeden kar basmağla tâkat getiremeyüp, kiminin dal ve budağı münkesir ve

Vefât-ı Şeyhülislâm Ak Mahmud-zâde :

Kasım'dan mukaddem kar yağdığı, helâk-i eşcâr :

Riyâh-ı şedîd, helâk-i sefâ'in :

kimi temelden ve kökünden telef olduğundan başka, kar damlarda ziyâde teçemmû' ettiğinden köhne bamlar ve binâlar münhedim oldu ve mürtefi' cevâmi' kurşunlarını riyâh-ı şedîd ber-hevâ eyledi. Ve hâsıl olan fırtınadan Kara Deniz'de ikiyüz ve yalnız İznikmid [İzmit] körfezinde kırk sefîne telef olmağla bu fırtınaya ağaç kıran tesmîye olundu.

Eyyâm-ı şitâ, eyyâm-ı sayf gibi olduğu :

Ba'dehu hava küşâde olmağla baharadek köhne bahar olarak imrâr-ı vakt olundu ve bu esnada Simav[1274] kasabasında Deli Ahmed vâdiy-i isyâna[1275] urûc ve Su-başıyı basup katl etmek gibi şakāvete cesâret ve beş on Bölük-başı sâhibi olduğu ihbâr olunmağla, Anadolu vâlisi Yahya Paşa katline me'mûr olup etrafını ihâta ve muhârebe ettiklerinde, vâfir paşalu katl edüp, firâr ettikde ta'kîb olunup, katl olunmağla ser-i maktu'ı Âstâne'ye getirildi ve Kapdan Durak[1276] Ak-Deniz'den Âstâne'ye geldikde üç kıt'a Akdarma getirdi.

Sene : 1165 (1751-1752).

Binây-i Kasır-hâ der Küçük-su der Haliç-i Kostantiniyye ve îcâr şûden-i arâziy-i Kandilli-bağçe ve binây-ı sâhil-sarâyân der mahâll-i merkūm der Haliç-i Kostantiniyye ve harīk-ı Gedik-Paşa ve harīk der kurb-i Sultan-Selim ve harīk der kurb-i Sultan-Bayezid ve harīk der kurb-i Koska ve azl-i sadrıâzam Divitdar Mehmed Emîn Paşa ve nasb-ı Mîr-i âhûr-ı evvel Mustafa Paşa bâ-sebeb-i harīk ve azl-i Ağây-i Yeniçeriyân kezâlik bâ-sebeb-i harīk ve azl-i ağây-i Dârü's-sa'âde Beşir Ağa ve katl-i o der Kız-kule'si ve katl-i Hazînedâr-ı o Süleyman der taht-ı Kasr-ı Alay ve zelzele der Ramazan.

Hacc-ı ekber :

Âdet-i kadîme Haccü'l-ekber senelerinde kisve-i beytden Bâb-ı şerîf perdesi, Şerîf tarafından pâdişâha gelmek kāide[1276/a] olmağla bu sene yine Haccü'l-ekber vâki olmağla[1277] perde-i bâb-ı beyt-i şerîf Âstâne'ye geldi. [*408/b*] ve Ağa yazıcılığından muhrec nâmdar Mehter-zâde Ali Efendi devr-i manâsıb ederek, Defter Emîni olmuşidi.

Hârici mezheb peydâ eden katl olunduğu :

Bu esnada fevt olmağla Vezîr Kethüdalığı'ndan muhrec Memiş Efendi Defter Emîni oldu ve Malatya semtinde El-hâslı aşîreti ekrâdından Kalender-oğlu riyâzet vâdisinde dâll ve mudill olup

humekāya iki vakit namaz bağışlamak gibi mezheb peydâ etmekle başına bir kaç bin adam cem' ettiği devletin ma'lûmu oldukta Mar'aş vâlisine fermân olunmağla etrafını ihâta edicek, kabîlesi isti'fâ ve istiğfâr edüp, şeyh-i mudill ile karındâşı ve ekber avenesinden elli üç nefer katl ve ru'us-ı maktu'aları Âstâne'ye geldi ve Şerîf-i Mekke Şerîf Mes'ûd vefât ettikde, eşrâf-ı Mekke ittifâkı ile birâderi Şerîf-i müsâid, baht-ı müsâid ile şrâfete sâ'id oldu ve Boğaziçi'nde Küçük-su nâm mahâll[1278] bir mümtâz mahâll iken hâli kalmışidi. Sadrıâzam Divitdar Mehmed Paşa pâdişâha lâyık kusûr-ı bî-kusûr binâsı ile ihyâ ve sekiz yüz zirâ' bir Dîvân-hâne[1279] ve havuzlar ve fıskıyeler inşâ ve hoş-nigâr bisât bast edüp, pâdişâha ziyâfet etmekle hizmet-i makbûleye muvaffak oldu. Bu mevkife muvâfık elliden ziyâde şu'arâdan kasâyid sunulmuşidi. Lâkin Rûmeli-Hisarı Dizdarı Râsih'in târihi râcih oldu[1280]. Beyt:

Şerîf-i Mekke:

Küçük-su köşkü binâsı:

Çün ihyâsı olup Sultan Mahmud Hân-ı cem-câhın

Küçük-su bir büyük nüzhet-gâh-ı safâ oldu[1281]. İki mısra' iki târihdir ve Hadâyık-ı Sultânîye'den Kandilli-bağçe mevkı'i hoş bir saray iken terk olunmağla eser-i binâ câ-be-câ kalmışidi. Arazisi evkāf-ı hümâyûna ilhak ve tâlibîne mikdâr-ı kifâye îcâr olunmağla, müte'addid yalılar ve hamam ve dekâkin ile bir kasaba ihyâ olundu ve Şa'ban'ın dördünde[1282] [17 Haziran], Sadr-ı Rûm Dürrî-zâde Mustafa Efendi ve Sadr-ı Anadolu Karabekir zâde Ahmed Efendi ve İstanbul Kādısı Osman Kethüda-zâde İsmail Efendi, üçü birden bir günde tekmîl-i müddet ile azl olunup, İran Kazaskeri Abdullah Efendi Sadr-ı Rûm ve merkūm İsmail Efendi Anadolu Pâyesi ile Kostantiniyye Kādısı idi, Sadr-ı Anadolu ve İvaz Paşa zâde İbrahim Beyefendi İstanbul Kādısı oldu ve Şa'ban'da kabl-i asırda Gedik-Paşa'dan harîk zuhûr edüp, Kum-kapı'ya varınca ihrāk ettikden sonra hâric-i Sur'a geçüp, sevâhili dahi yakdı ki, yirmi sâ'at mümted oldu. Bir kaç gün mürûrunda Sultan-Selim'de, ba'dehu Sultan-Bayezid'de, ba'dehu Koska'da kebîr harīkler zuhûr etmekle, her gün ve her gece üç beş kerre, filân yerde harīk zuhûr etmiş sadâsı ile nâs ol-tarafa hücûm aslı yok, ba'dehu bir[1283] tarafa dahi, halk sokak sokak dolaşıp, vesvesesi ile uykuya hasret

Kandilli Bağçe'nin kasaba olduğu:

Gedik Paşa harîkı:

Bâ'is-i katl-i Kızlar Ağası ve Divitdar Mehmed Paşa ve Yeniçeri Ağası :

oldular ve kundak sohbeti şâyi' olmağla kıyl ü kāl ve sakîm-i fâl lisân-ı nâsda zuhûr etmekle, Sadrıâzam Mehmed Paşa dahi kısteyn mevâcibi ihrâc olunmağla Paşa-kapısı'nda Sergide ulûfe tevzi' ederiken, Şa'ban'ın on dokuzunda [2 Temmuz], Hünkâr Kapıcılar Kethüdası Burgosî Mehmed Ağa Sergi başında vezîre gelüp, mühr-i hümâyûnu hemen halk içinde ahz edüp, gittikde vezîr-i ma'zûl Sergiyi Defterdar'a sipâriş ve iki Çuhadar ile Soğuk-Çeşme Kapısı'ndan Saray-ı Hümâyûn'a dâhil ve Balık-hâne'ye inzâl olundukta vekâlet-i kübrâ mührü hâlâ Mîr-i âhûr-ı evvel olan Mustafa Bey bn. Abdurrahman Paşa'ya Beşiktaş Sâhil-hâne'sinde teslîm ve Sadrıâzam[1284] hil'ati olan Kamaniçe[1285] nâm kürkü ilbâs [*409/a*] ve kayık ile Yalı-Köşkü'ne irsâl olundukta hazır olan Hünkâr takımı Solak ve Peykler ile Bâb-ı hümâyûn'dan çıkıp, Paşa-kapısı'na geldikde, kānûn üzre Arz-odası'nda sadreyne ve sâ'irîne kürkler ilbâs edüp, Dîvân-hâne'ye inüp, erbâb-ı menâsıba ve Yeniçeri Ağası'na hil'atlar iksâ edüp, selefi olan Mehmed Paşa'yı çekdiri ile Girid ceziresinde Resmo'ya irsâl eyledikde vâfir eşyâsı ile harclığını pâdişâh in'âm eyledi ve Mehmed Emîn Ağa-zâde Sâdık Ağa Mîr-i âhûr-ı evvel oldu. Çünki esnây-i harīkde Süleymaniye kurbünde vezîrin sarayı dahi muhterik olur-iken, Yeniçeri Ağası'na Vezîr ateş zuhûr ettikde, ihmâl ve tekâsül ettiğinden, sagīr harīklar kebîr oluyor ve harīk kebîr oldukta dahi itfâsma sa'î etmemekle İstanbul ateşlere yanıyor dedikde, benim elimden bu kadar gelir deyü ünf ile vezîre cevab verdiği şâyi' olup; vezîrin azlini Kızlar-Ağası murâd etmiş, hünkâra azl ettiremediğinden vezîre şey'in[1286] vermek ve[1287] azline bahâne olmak içün kundak bırakılmak sipâriş ettiği için Yeniçeri Ağası etrafı[1288] kundak ile yakıp ateş zuhûr ettikde itfâsına müsâmaha etti ve kasden vezîrin sarayını dahi yakdırdı ve yanariken vezîre ünf ile cevab verdi deyü nâsın lisanına Yeniçeri Ağası düşmekle, vezîr azlinin ikinci günü Yeniçeri Ağası Macar Hasan Ağa dahi azl[1289], Paşa-Kapısı'na getirilüp, Kethüda Bey'in[1290] yanında tevkīf olunup[1291], Kul Kethüdası Sarı Mustafa Ağa geldikde Yeniçeri Ağası nasb ve selefinin etbâ'ı ile Ağa-Kapısı'na vardıkta Baş-çavuş'u irsâl etmekle, Baş-çavuş Paşa-Kapısı'na gelüp, Vezîr Kethüdası odasından ma'zûl ağayı alup, bir sagīr sefîne ile Limni cezîresine îsâl eyledi.

Garâbet bundaki, Ağa azlinden sonra harīklar ve kundak sohbeti mündefi' olmağla, hakkında söylenen kelâmlar tasdīk olur gibi oldu ve Zorlu-zâde el-Hâc Mehmed Ağa Kul Kethüdası, diğer İğci-zâde el-Hâc[1292] Meh-

Harîk içün kundak ameli[1293] : med Ağa Zağarcı ve diğer Gürcü el-Hâc Mehmed Ağa Sansuncu ve Mahmud Ağa Turnacı ve İbrahim Ağa Muhzir oldu. Gâh bî-gâh bu İstanbul'da bu kundak ameli[1294] zuhûr ettikde, mücerrebler bu devletde müteneffis[1295]-i müstakil bulunan zât kendüye şerîk peydâ olucak, hünkâra def'ine müte'âllik şeyler sevk eder, kâr-gîr olmadıkda[1296] Yeniçeri Ağası'na kundak sipâriş eder, sık sık harîklar zuhûrunda bunun hikmeti nedir deyü pâdişâh istifsâr ettikde, pâdişâhım halk vezîri istemiyor demek içün derler; eğer Yeniçeri Ağası[1297] dindar ise i'râz eder, değil ise ben vezîr olurum me'mûlü ile ibâdullahı-ateşlere yakar; Macariyü'l-asl pelîd-i anîd gibi bî-dîn gibiler irtikâb eder. Bu bir günahtır ki, ebedü'l-âbâd Cehennem'de[1298] yanup kalmak içün Cehennem halkolundu, demeğe sezâdır. Zîrâ beş on ev yansın niyyetile ateş ederler, rüzgârına müsâdife etmekle beş on bin ev yanar nicelerin hem hânesi yanar, hem küçük yaşından berü hâsıl-ı ömrü olan mameleki yanar, elleri böğründe kalır bir evde sâhibinden başka sâ'irinin dahi asâleten ve emâneten mâl ve eşyâsı yanar ve nîce bin [*409/b*] hayvânât yanar; ba'zen nîce nüfûs-ı insan yanar ve itfâsına sa'î edenler de gâh ölür; çok kimesne mecrûh olur ve ba'zısı helâk olur ve ümmet-i Muhammed'in itfâya çektiği zahmet ve komşuların esvâb naklinde olan mazarrat ve ziyan ve rahatsızlık ve-lillâhi'l-müşteki gerçi Yeniçeri Ağası azli ile harîklar basıldı.

Lâkin vezîrden herkes hoşnud-idi. Bu gûne azlinden cümlesi münfa'il oldu ve azlini murâd eden Kızlar Ağası olup, azline çâre bulmıyacak, Macar'a mühür va'di ile bu kâr-ı nâ-hemvârı irtikâb ettirüp, îbâdullahı nâra yakdı deyü, sözler zuhûr etti. Çünki bu Kızlar-Ağası Beşir Ağa on beş sene Hazînedar olup, Hacı Beşir Ağa fevtinden berü altı sene Dârü's-sa'âde Ağası oldukta rizây-i pâdişâhîde kıyâm eder. Lâkin[1299] Süleyman nâm kakavanı Hazînedar ve Arnavud Mehmed Ağa[1300] nâm bî-îmânı Kethüda ve Köstendilli Hasan Efendi nâm sâhib-i sâmânı Müsâhib edüp[1301], semt-i celb-i mâlî îzah ettiklerinde, kendü âferinler ederek melce'-i nâs olup, şefi'-i mücbîr olup[1302], Vezîr'den ve Müftî'den ve Yeniçeri Ocağı'ndan ve sâ'irinden matlûbu olan husûs bilâ te'hîr vücûda geldiğinden, her mansıbın üçer beşer tâlibi, tahammülünden ziyâde meblâğ arz ettikde, zâten ve zamânen liyâkat ve istihkaka nazar etmeksizin ziyâde veren tercîh olunup, murâdına[1303] erişdirirdi, ve iltizâm edindiği husûsu ibtidâ' recâ' şeklinde, olmaz ise ibrâm, olmaz ise hünkâra hatt keşîde ettirecek, her kimden recâ-mend olsa bilâ-te'hîr icâbet eder; zîrâ etmese hatt-ı şerîf ile olur; hemen Ağa'yı mu'ber ettiğimiz yanımıza kalır denilmekle, bir mansıb ricâlinde istiklâl kalmayup

cümlesi Ağa'nın hall ü akdini te'kîd içün mansıblarında ku'ûd eder; her kimin işi olsa Ağa tarafından vücûda getirmekle[1304] sa'î eder; meselâ husûs-ı merkümu Vezîr beş-yüz kuruş ile husûle getirse, makbûl değil; bin kuruş ile vücûda gelir ise gelsün, Ağa tarafından vücûda gelsün; zîrâ ben maksadıma nâ'il olduktan sonra bir tâlibi zuhûr eder, Ağa tarafından benim elimden alır[1305]; vezîrin verdiği işe yaramaz dedirmişidi. Cümle erkân-ı devlete hâkim olduğuna kanâ'at etmeyüp, sadrıâzamlara dahi tahakküm ve benim çırağımsın edâsını iş'âr ve sâhib-i mühr olanlar azl ve nasbı Ağa'nın yedinde olduğunu görüp ve selefine muğber oldukda, azl ettirüp, kendinin takarrübü ve rizâ-gerdesi olduğu içün mühre nâil olduğunu bilüp, bi'z-zarûre elin ve eteğin takbîl ve merhametin recâ' eder olmuşlaridi ve Çarşanba günleri Ağa dîvân ettikde, vekîl-i mutlak dîvânından kalabalık ve ednâ mertebe ta'allûk ile herkesin[1306] dîvânına varmayı ni'met bilüp, ma'zûl ve mansûb ricâl ziyâretine vardığından mâ'adâ, kazaskerler dahi iki üçer haftada birer kerre varmağla teşerrüf ederleridi.

Devletin menâsıbının ahvâli[1307] *:*

Bu Devlet-i Osmânîye'nin a'zam manâsıbı vekîl-i mutlak-ı sadrı, ba'dehu Sadr-ı fetvâ olup, kadîmden berü halkın gözü böyle alışup, hilâfından nâs nefret eder. Enderûn bîrûna ve bîrûn enderûna karışmaz ve sadrıâzam olan her nekadar Ağa'nın[1308] i'ânesile sadra gelmiş olsa, yine nâsın nazarı sadırda olanadır. Yoksa onu sadra getirende değildir. Hilâfı ihtilâle, belki fitneye bâ'isdir. İlâcı sadrın hükmünü vermektir. Vezîr olan mahkûm olup, sadrın hükmünü veremiyecek, canından bîzâr olur ve vezîrin aczini görenler Ağa'ya adâvet-i kalbî hâsıla etmişleridi. Lâkin Ağa kendi alup, Süleyman'a ve Arnavud Mehmed'e aldırıp cem' ettiği mâlı ve tuhafı, her gün pâdişâhâ arz etmekle, Ağa pâdişâhın mahbûbu olmuşidi. Bu sebepden hayr-hâh olanlar, pâdişâha ifâdeye muktedir değilidi. Ukalâ fitneden havf edüp, sühûletle Ağa'nın zevâline du'â ederleridi. Gerçi kendüde âlet-i recüliyyet olmadığından fısk-u fücûru[1309] ma'lûm olmaz. Lâkin isneyn ve hamisde sâ'im deyü şöhreti vardı.

Etbâ'ının fıskından efendisine zarar[1310] *:*

Ammâ ne fâ'ide, ehass-ı etbâ'ının fısk-u fücûru ya'nî Süleyman ve Mehmed'in müstesnâ câriyeler ve envâ' zî-kıymetle donanmış ve her ma'rifet âreste olunmuş müte'addid hediye gelen cevâriye kanâ'at etmeyüp, şikeste zebân Rûm kızları ile zinâsı ve nev-civân abd-i Memlûkler ile ettiği fıskı kifâyet etmeyüp, dil-rübâ oğlanlar aradup, getirüp[1311] i'lânından dahi tehâşî etmeyüp, envâ'-ı fısk[1312] ile meşhûr olmuşlaridi. Çünki Ağa sâlih ol-

sa fâsıklara muhabbet etmez deyü Ağa'ya bunlar dahi nâsın derûnî adâvetine vesîle olmuşidi. Ehass-ı etbâ' böyle cesâret ettiğinden, Ağa Çuhadarları ve Baltacılar[1313] dahi fısk u fücûru safa ve zevk add etmişleridi. Ve Devlet'de Kapıcı-başı ve Silâhşor ve Za'îm ve Vezîr çuhadarı hizmetlerine, Ağa çuhadarları gidüp, Vezîr çuhadarı[1315] bir kîse hizmet almak âdet olan hizmetden altmış kîseye kanâ'at etmezleridi. Sâ'ir kimesne şöyle dursun, üç tuğluları sallamayup vüzerâya Za'îm nazarı ile edâ ederleridi.

Haddini tecâvüzden ve etbâ'ına yüz vermekten zarar[1314] :

Zikri sebk ettiği üzre Mustafa Paşa mührü alıcak, gerçi ben hassaten Ağa'nın çırağı oldum; ammâ şân-ı vezâret eslâfımdan ziyâde tevâzu' ve tezellüle mâni' eslâfım gibi olsam azl ve tenkîl[1316] ve fitne ihtimâli var; İyâz-ı billâh pâdişâhın Ağa'ya mahabbeti var deyü, bu hüccetleri kimesne pâdişâha ifâde edemez. Fitne zuhûr eder ise, pâdişâha ve devlete mazarrat olur, fitne olmasa dahi bu mertebe rüşvet ile kâr-hâne-i devletin nizâmı muhtel olur. Bu harîklar bahânesi ile ve sadrıâzamın azli ile peydâ olan arâcîf şüyû' ve sem'-i pâdişâhiye[1317] lâhik olmasına çâre buldu. Fi'l-vâki' Pâdişâh istimâ' edicek, tebdîl-i hey'et iffet-i tâm ile şöhret şi'âr olan Şeyhülislâm es-Seyyid Murtaza Efendi'ye varup, Ağa'nın hâlinden istifsâr ettikde, su'-i hâlini işidiyoruz; hâl ve şânını tefahhus buyurun demekle, Pâdişâh Ağa'nın ahvâlini teftiş ederiken hikmet-i hüdâ rehin olduğu [*410/b*] vakit erişmiş; istidrâcları tamam olmuş. Çünki Ağa'nın saltanata istîlâsı ve şirketi şu mertebeye varmışidi ki, mektubu fermân-ı pâdişâhinin, belki hatt-ı hümâyûnun hilâfına câri ve etbâ'ından bir tâze oğlan asılsız bir hizmet ile taşraya otuz hüddam ile gidüp, yetmiş seksen kîse alup, yollarda ve[1318] vardığı yerlerde vüzerâya ve zu'afâya ettikleri nâ-hemvâr evza'ın evsâfı gayr-i kābil olmağla, âlem zevâllerine muntazır iken, Çerkes Rahtvan Hasan nâm gulâm Konya cânibine hizmete gideriken, Üsküdar menzil-hânesi'ne varup, beygir taleb ettikde, menzilci beygirler cem'i içün te'hîre muhtâç olduğunu ifâde edicek, tehevvür ederek, Üsküdar kādısına gelüp elbetde şimdi beygir isterim deyü ibrâm ettikce, biraz sabreyle oğlum tedârik oluyor dedikde, bak Efendi deyü belindeki gümüş kamçıyı gösterüp, lisânına gelen haltıyâtı tekellümüne tahammül edemeyüp, gelüp[1320] huzûr-ı şeyhülislâmîde kavuğunu yere vurdukda, Şeyhülislâm (الصبر مفتاح الفرج والله تعالى عزيز ذوانتقام) ile teselli edüp, ric'at ve Üsküdar mahkemesine gelüp, sâkit oldu.

Üsküdar Mollası'nın başına mahkeme yıkılup, helâk olduğu[1319] :

Be-emr-i hâlik bi-çün leyle-i merkūmede mollây-ı mümâileyhin beytûtet ettiği oda cevf-i leylde münhedim olup, kādıy-i pîr helâk olduğu ertesi şâyi' olucak ba'zılar, Ağa mahkemenin esâsına cıva (جيوه) [1321] ilkā etmiş ve temeline amel etmiş deyü ma'nâlar ile arâcîf münteşir ve fitneye isti'dâd zuhûr ettiği, Pâdişâh Beşiktaş Sâhilhanesi'nde ârâm üzre-iken mesmu'u oldukta, Şa'ban'ın yirmi sekizinci [11 Temmuz 1752] isneyn günü idi; Biniş tarîkası ile Defterdar-burnu nâm mevzi'-i dil-küşâya teşrîf buyurduğu anda, Bostancı-başı Ağa'yı çağırup yedine bir hatt-ı şerîf[1322] verüp, lisânen tenbîh ile Silâhdar Ağa'yı terfîk etmekle anlar dahi Kızlar Ağası'na füc'eten gelüp, cebrîce kaldırup, Bostancı-başı sandalı ile Kız-kulesi'ne götürüp habs etti ve Hazînedar Süleyman'a dahi ta'yîn olunan Hasekiler gelüp, Beşiktaş'da binâ ettiği sarayında bulup, Bostancılar Mahbesi olan furuna ba'de'l-vaz' Kethüdası Mehmed Efendi ve diğer kethüdası Hattat ve Musâhibi Hasan Efendi gibi etbâ'ını dahi kezâlik[1323] furuna vaz' ve Hünkâr Hazînedârı olan diğer İbşir[1324] Ağa'yı Dârü's-sa'âde Ağası nasb ve ma'zûlün Mısır'a nefyi içün vârid olan hatt-ı hümâyûn mantukunca Sadrıâzam bir çekdiri ihzâr ve Ağa'nın zıdd-ı kâmili ve mağduru olan Kapıcı-başı Serezli Mehmed Ağa'yı mübâşir ta'yîn eylemekle[1325] Mehmed Ağa kuleye varup karar eyledi. Lâkin Ağa'nın baht-ı siyâhından rüzgâr şiddetlenüp, çekdiri kuleye varmak kābil olmadı ve ba'de'l-mağrib Baltacılar Kethüdası hatt-ı şerîfi Vezîre getirdikde, vezîr Çavuşlar kâtibi yediyle hattı Kapıcı-başı'ya, Kız-kulesi'ne îsâl edicek, Kapıcı-başı, Kızlar Ağası'nı katl ve ser-i maktu'unu Bâb-ı hümâyûn'a gece vaz' eyledi. Çünki Salı gecesi olup, dîvân olmağla, dîvândan avdetde, ehl-i dîvân ibretle temâşâ edüp, kibâr ve sıgār handan oldu ve «Hâ'in-i dîn ü devlet» târih vâki' oldu. Gerçi Pâdişâh Ağa'yı hukūk-ı sâbıkaya binâen *[411/a]* nefy ile iktifâ edecekidi. Lâkin[1326] Vezîr, Ağa'nın pâdişâha ne gûne ta'allûku olduğun bilüp, hayatda kalır ise yine gelir ve benim hayatımı kat' eder deyüp, ba'de'l-asr eğer Ağa'nın başı bu sabah Bâb-ı[1327] hümâyûn'da görülmez ise, Kul çorbayı kapmaz deyü telhîs ettiğine binâ'en katle[1328] hatt-ı hümâyûn sâdır olmuş ve akīb-i dîvânda Pâdişâh Alay-köşkü'ne gelüp, mesfûr[1329] Süleyman'ı furundan Soğuk-çeşme Kapısı'na çıkardup tiğ-ı cellâd ile cezâsı tertîb olunduğuna, Köşk'den nâzır oldukta Dîvân'dan avdet edenler dahi görüp mesrûr oldu ve mezbûr Süleyman'a karâbet[1330] iddi'âsı ile fisk u fücûra müte'allik umûrda bezl-i vücûd eden sarraf Agob'ın dahi re's-i küfrü vücûdundan cüdâ kılınup, kâfir-i maktûlün Beşiktaş ve Südlüce ve İstanbul ve Üsküdar'da vâki' binâ ettiği[1331] sarayları ve cümle nükūd ve eşyâsı Defterdar Efendi ma'rifetile temhîr ve furunda mahbuslar intāk olunarak, Vezîr-hanı ve Vâlide-hanı ve sarraflarda emânet malları ve cevâri ve gılman-

ları ve binden mütecâviz a'lâ atları ve musanna' rahtları[1332] ahz olunup, dest-i[1333] rüşveti Arnavud Mehmed ve Köstendilli Hasan ki[1334], İstanbul Cizyedarı ve Baş-bakı kulu olmuşidi; leyle-i Kadir'in ertesi Bâb-ı humâyûn'-da katl olundu ve Rahtvan Çerkes Hasan Üsküdar kādısına, bak kamçıya demekle, Ağa Çuhadarı'yım demeyi iş'âr kasd ettikde, Kādı bak kamçıya demek, seni kamçı ile darb ederim dedi zannetmişidi. Ve yevm-i mezburda süvâr olup gitmişidi. Ağa katlinde akībine mübâşir ta'yîn olunmuşidi. Bor kasabasında ahz olunup, kayd ile Deli-başı Mustafa Ağa hayyen Âstâne'ye getirdikde, Üsküdar Mahkemesi kurbünde katl olundu.

Arab İsmail nâm Çuhadarın dahi Konya Müftüsü'ne hakāret ile darb ettiği ma'lûm olmağla bâ-fermân Konya vâlisi Sinek Mustafa Paşa Konya'da katl eyledi ve ikinci Çuhadar Gürcü Mustafa Magosa kal'asına ba'de'l-vaz' katl olundu ve Ağa'nın mukarriblerinden, Galata kazâsından ma'zûl Kehâl-başı Müstakīm-zâde Efendi ve Saray tabîblerinden Bosnavî Mustafa Efendi Kıbrıs'a nefy olundu ve Silâhşor Cerrahbaşı-zâde Mustafa Bey furundan[1335] ba'de'l-ahz nefy olundu ve Silâhşor Arapgirli Ali Ağa nâm pîr maskat-ı re'sine nefy olundu ve Ağa'nın meşk hocası Mumcu-zâde Mehmed Efendi Mağnisa tevlîyetile çırâğı olmuşidi. Bizzat tevlîyeti zabta irsâl olundu ve hocası olup, imâm-ı sâniy-i Sultânî olan Konevî es-Seyyid Mehmed Efendi, muvakkaten Mağnisa kazâsı ile İzmir'de mekse irsâl olundu ve vezâretden tekā'üd eden Ebûbekir Paşa İstanköy'e ve Keleş nâm Ağa Silâhşoru Şam'a ve Silâhşor Pepe Beşîr nâm kimesne Diyarıbekir'e ve Çuhadar Gürcü Süleyman[1336] bilâd-ı Mısır'a ve Solak Ali Bağdad'a ve etbâ'ından Atâ Efendi Sakız'a ve Üsküdar'lı Çuhadar Limni'ye ve Kozbekçi Abdurrahman Kıbrıs'a ve Çuhadar Ahmed Haleb'e ve Çuhadar Benli Ali ve İsmail Lazkıya'ya ve kayıkcı [*411/b*] Keleş Magosa'ya ve Kapı-çuhadarı Ebrim'e (ازمه) ve Mercimek nâm mudhik Limni'ye ve Harem Kethüdası Avrat adası'na nefy olunmağla canından bîzâr olup, hudûs-ı fitneye muntazır olan ukalâ indinde mesfûrların[1337] def'i ile kıyl ü kāl mündefi' oldu. Bu dîvânelerden hâsıl olan mâl yirmi sekiz bin kîseye bâliğ oldu. Mâmeleki zâhirde pâdişâha arz ederiken bu rütbe mâl ve eşyâ iddihâr etmek, ne hayâl-i bâtıl ve ne tûl-i emel olduğu bilinmedi. Bir alay ahmak süfehâ kurenâsının müdâhenesine ve istidrâclarına mağrur olup, asla kendümüze gelelim, lisân-ı nâsa düşdük, ilmi yaman, beymi yaman, il yamandır demeyüp, pâdişâhın teveccühünü bâkī zannettiler. Azıcık akılları olsa istidrâcımızın âkıbeti ne gûne olur deyü fikr ile fuhşiyâtdan ictinâb ve tama'dan perhîz ve yedlerinde olan ile kanâ'at ve vüzerâ her ne kadar çırağı ise dahi yine amel-i kadîm üzre haddinde kalup, tecâvüz etmemek-idi.

Zîrâ bu felekde hangi kavm haddini tecâvüz etti ise, âkıbeti böyle oldu. Hatta[1338] abd-i memlûklerinden Ahmed nâm tâze gulâmın Emîrü'l-hâc Gade-zâde[1339] Es'ad Paşa'nın yedinde Selim nâm karındaşı olduğunu haber alup Ağa'sına Selim'in mahbûbiyetde kemâlini vasf ve getirilmesini ricâ etmekle Baltacı Ocağı'ndan Şam Alay-beyliği ile çırağı olan Hüseyin Ağa'ya her kaç akçeye olur ise Paşa'dan Selim'i iştirâ edüp irsâl edesün deyü tahrîr olunan Ağa mektubu Şam'da Hüseyin[1340] Ağa'ya vâsıl oldukta, Hüseyin Ağa mektubu Paşa'ya gösterdikde, Paşa gulâma üç kat libâs ve üç yüz kuruş harçlık ve berât verüp, Ağa'ya hediye olmak üzre irsâl etmişidi. Üç dört ay mürûrunda pâdişâh tahtü'r-revânına tüvanâ katır lâzım deyü bir Ağa mektubu ile Selim'i kırk baratalu etbâ' ile Şam Paşası[1341] mezbûr Es'ad Paşa'ya irsâl etmekle, gerr-ü ferr ile Paşa'ya vardıkta merkūm Alay-beyi'den menkūl, Selim geliyor haber geldikde[1342] Paşa bana hitab edüp şimdi bizim gulâmımız olup, Ağa'ya hedîye irsâl ettiğimiz oğlan bir kaç katır talebi ile bize gelürimiş, ne gûne mu'âmele edeyim deyü te'essüfâne sü'âl ettikde, felekde böyle şeyler[1343] çok vâki' olur, size lâyık olan ecnebi Ağa Çuhadarı gibi ri'âyet buyurun[1344] dememle[1345] azîm alay ile istikbâl ettirüp, bile ta'âm ederiken lokmasını Selim'in önüne koyup kırk kîse katır bahâ devlete ve altışar kîselik iki bohça, biri Ağa'ya biri Süleyman'a ve otuz kîse hizmet Selim'e verüp, ikrâm ile avdet ettirdi. Selim Âstâne'ye geldikde hünkâra ma'cûn içün hecin devesi beyni lâzım deyü Ser-etibbâ[1346] haber vermekle, tekrar Selim deve beyni getirmek bahânesile yine Selim[1347], Paşa'sına elli baratalu hüddâm ile hizmete irsâl olundukta, Paşa gayretinden lâ-'an-asl gulâmımızı böyle gerr ü ferr ile bize kerrâren ve merrâren irsâl etmek ne demek[1348] ve bizi böyle masrafa mübtelâ etmek nedir deyü kendüyü helâk ederidi. Ve'l-hâsıl yine elli[1349] altmış kîse hizmet in'âmı ile i'âde eyledi. Ammâ Selim Şam'dan İstanbul'a[1350] gelir ise[1351] Antakya'da bir a'yân define çıkarmış deyü kâğıd getirmekle mâl-ı mezbûru tahsîl hizmetile tekrar Antakya'ya vardıkda mahz-ı bühtân olduğu zâhir oldu. Lâkin seksen kîse hizmet ahz edüp iftirâ olduğunu gelüp ifâde eyledi. Ba'dehu Selim Rûmeli'de Ziştovî Voyvodası olup, elli altmış etbâ' ile gidüp zu'afânın za'fını iz'âf-ı muzâ'af ederek mâl-i kesîreye mâlik olmuşidi. Ağa katlinde malı mîrîye ahz olundukta hemen[1352] yetmiş aded âlâ kürkü çıktı ve Selim kayd ü bend ile Edirne'ye getirilüp, sekiz ay hapisden sonra hacc vakti geldikde pâdişâh-ı kadr-dân gulâm-ı mezbûru Paşa'sına hediye deyü Sakka-başı ile irsâl eyledi. Lâkin Ayıntab'a vardıkda zorba Hüseyin gulâm-ı merkūmu yolda alup, Sayda'dan Mısır'a îsâl eyledi. El'an Mısır'da sefîlen ecel-i mev'ûduna muntazırdır. Sâ'ir

etba' ve ağyarı[1353] buna kıyas oluna deyü mikyâs olarak bu madde tafsîl olundu ve's-selâm.

Ve Ramazan'ın on sekizinci ve Temmuz'ın on dokuzuncu ahed gecesi beyne'l-işâeyn zelzele vâki' oldu.

Edirne zelzelesi[1354] *:*

Gerçi İstanbul'da zarar[1355] kalîl àmmâ Edirne ile Hafsa'da kesîr ve zarar-ı azîm vâki'[1356] olup, Sultan Selim Câmi'i ile dört câmi'den mâ'ada cevâmi'in minârâtı münhedim ve cevâmi' ve kârgir binâlar rahnedâr ve sâ'ir binâlar inhidâmından nüfûs-ı kesîre zâyi' ve mecrûh oldu ve Diyarıbekir'den ma'zûl Tatar es-Seyyid Mehmed Riza Efendi Nakībü'l-eşrâf oldu ve Şevvâl'in dokuzunda [20 Ağustos 1752] tevcîhât-ı vâkı'a olup, Kethüdây-i sadr-ı a'zamî Nazîf Mustafa Ağa ve Reîs[1357] Nâ'ilî Abdullah Efendi ve Çavuş-başı Bosnavî Mehmed Ağa ve Tezkire-i evvel Abdullah[1358] Efendi ve sânî Nu'mân Efendi ve Mektûbî Hâmid Hamza Efendi ve Beylikçi Avni Efendi ve Kethüda kâtibi Derviş Ali Efendi ve Defterdar-ı şıkk-ı evvel Halîmi Mustafa Efendi ve sânî Göynüklü Ahmed Efendi ve sâlis Üsküdârî Sâlih Efendi ve Tersâne Emîni İzzet Paşa damadı Mustafa Efendi ve Şehir Emîni el-Hâc Mehmed Efendi ve Darbhâne Emîni Abdullah Efendi ve Matbah Emîni Mehmed Emîn Ağa zâde Hüseyin Ağa ve Baş-bakı kulu Abdi Ağa ve Mâliye Tezkirecisi Subhi zâde Abdullah Efendi ve Mevkūfâtî Vak'a-nüvîs İzzî Süleyman Efendi ve Cizye Baş-bakı kulu Yusuf Ağa ve Mîr-i alem Abdülbâkī Ağa ve Cebeci-başı Abdullah Ağa ve Topcu-başı Mustafa Ağa ve Arabacı-başı Fâzıl İbrahim Ağa ibkā ve mukarrer olup, Aydın vâlisi Abdullah Paşa zâde Lâtif Bey Sipâh ve Kapıcı-başı Hasan Ağa Silâhdar Ağası ve Memiş Efendi Tevkı'î ve Yeğen Mehmed Efendi Defter Emîni ve Behçet Efendi Rûznâmçe-i evvel ve Hattî Mustafa Efendi Muhâsebe-i evvel ve Elmas Paşa zâde Mustafa Bey Muhâsebe-i Anadolu ve Koca Bekir Efendi Yeniçeri kâtibi ve Defterdar-ı sâbık Belgradî Ahmed Efendi Mukābele-i süvâri ve Râkım Efendi Emîn-i şa'îr ve esbak Matbah Emîni Hâlil Efendi Cizye Muhâsebecisi [*412/a*] ve Osman Paşa zâde Ahmed Bey Sipâh kâtibi ve Abdülbâkī Efendi Silâhdâr kâtibi ve es-Seyyid Selâmi[1359] Efendi Rûznâmçe-i sânî ve Çillizâde Ali Efendi Küçük Evkaf ve Reîs-zâde Feyz Şâkir Efendi[1360] Cebeciler kâtibi ve Faşlı İbrahim Efendi Tophâne Nâzırı ve Âkif Bey Kalyonlar kâtibi ve İbrahim Efendi[1361] Kâtib-i masraf ve Mustafa Efendi Arabacılar kâtibi ve Ârifî Paşa damadı Süleyman Efendi Kal'a-i evvel ve Mührî Mehmed Efendi Kal'a-i sânî ve Mektûbî hulefâsından Hamza Efendi Haslar ve

Hâfız Süleyman Efendi Baş-mukāta'a ve el-Hâc Mehmed Efendi İstanbul Mukāta'ası ve Halil Efendi Bursa Mukāta'ası ve Rûznâmçe-zâde Ahmed Efendi Kâğıd-ı Enderûn emâneti ve Bosnavî Mustafa Efendi Kâğıd-ı Bîrûn ve Enderun'dan çıkma İbrahim Efendi İstanbul Barut-hâne Nâzırı ve Resmî el-Hâc Ahmed Efendi Gelibolu Barut-hâne Emîni ve Atinalı-zâde es-Seyyid Ahmed Efendi Târihî ve Boz Efendi-zâde Feyzullah Efendi Avlonya Mukāta'ası ile be-kâm oldular ve Mîr-i âhûrlar ve Rikâb Ağaları ve Yeniçeri Ağası ve dâ'ire Ağaları ve Kapdan Paşa ve Tersâneli ve sâ'ir Ocak Ağaları ve ocakların ricâli cümle ibkā olundu ve Şevvâl'in on birinde [22 Ağustos 1752] Yeniçeri Ağası Ağa-Kapısı'nda Sadrıâzam'a ziyâfet eyledi ve iki tuğ ile Haleb vâlisi olan Sarı Kethüda deyü şehîr Abdurrahman Paşa cesâret ve şecâ'at ile ma'rûf adam idi, vefât eyledi ve Hazîne-i Enderûn-ı hümâyûn Kethüdası Halil Bey üç tuğ ve Tırhala mansıbı ile çırağ oldu ve Büyük Ayşe Sultan bn. es-Sultan Mustafa Hân-ı sânî bundan akdem vefât etmişidi, mahlûl olan Zeyrek'de vâki' maktûl Şeyhülislâm es-Seyyid Feyzullah Efendi Sarayı, Büyük Ayşe Sultan mahlûlünden Demirkapı'da sâkine Küçük Ayşe Sultan bn. Ahmed Hân'a ihsân olundu ve Bostancı-başı Halil Ağa Kapıcı-başı'lık ile ihrâc olunmağla, Haseki Ağa olan Hüseyin Ağa Ser-bostâniyân olup, Oda-başı Mehmed Ağa, Haseki Ağa ve ikinci Baltacı Vezîr Oda-başısı oldu. Müverrih İzzî Efendi'nin bu mahâlde, yâni altmış beş (Ekim 1752) sene gayetinde, cild-i sânisi gāyet buldu.

Sene : 1166 (1752 - 1753).

Kādı şüden-i be-İzmir fâzıl-ı bi-nazîr Akkirmânî Mehmed Efendi ve tevcîh-i vezâret be-Kapdân-ı deryâ Mehmed Paşa bn. Süleyman Paşa ve binâ'-i Câmi' der Kurşunlu-Mahzen der zîr-i zemîn der Galata ve ziyâfet-i Sadrıâzam be-Pâdişâh-ı mu'azzam der Dolma-bahçe der Şevval [Ağustos 1753] ve temâşâ-kerden-i[1362] *be-canbaz ber resen ve vefât-ı sadr-ı sâbık Divitdar Mehmed Paşa der diyâr-ı Mısır. Vak'a-nüvîs*[1363] *İzzî Süleyman Efendi iki cild vekāyi'ini tevârihe zeyl ettikde, Hâkim Efendi Vak'a-nüvîs olup, henüz zabt ettiği havâdisi tebyîz ve mâbeyn-i deftine vaz' etmeksizin neşâ'-i*[1364] *uhrâya âzim olmağın bin sa'y ile müsveddâtı olan evrāk-ı perîşâna mâlik olup, biri-birine ba'de'l-rabt işbu Mür'i't-tevârih'imizin tertîbi üzre hülâsa-i me'âlî ahz ve kütüb ve sebt olunmağla işbu bin yüz altmış altı [1752/ 1753]*[1365] *sâli ibtidâsından ibtidâ' kılındı.*

Muhsin-zâde Mehmed Paşa Hotin [*412/b*] Muhâfızı oldu ve Aydın Muhassılı Abdullah Paşa-zâde Kapıcı-başı Abdüllâtif Bey Sipâh Ağalı-

ğı'ndan Çavuş-başı oldu ve eyâlet-i Habeş, livâ'-i Cidde inzimâmı ile ve Mekke-i mükerreme Şeyhü'l-haremliği ilhâkı ile sadr-ı esbak[1366] es-Seyyid Mehmed Paşa'ya tevcîh

Vak'a-nüvîs Hâkim Efendi :

olundu ve Hâkim Mehmed Efendi gurre-i Receb'de [4 Mayıs 1753] Vak'a-nüvîs nasb olundu ve ümerâ'-i der-

Kapdan Mehmed Paşa :

yâdan Kapudan Gāzî Süleyman Paşa'nın mahdûmu Mehmed Bey Tersâne Kethüdası olmuşidi. Akıllı ve uslu, kâmil ve mütevâzi' ve umûr-ı Tersâne'ye ârif olmağla, iki ay mukaddem, iki tuğ ile Deryâ kapudanı nasb olunduktan sonra hüsn-i sülûki meşhûd-ı pâdişâhî olmağın işbu Cumâde'l-âhire [Nisan 1753]'de üç tuğ ihsânı ile Derya kapudanlığı ibkā olundu ve bir hafta mürûrunda donanmây-i hümâyûnu alıp, Bahr-i Se-

Bostancı-başı'nın pâdişâha Üsküdar'da Mandıra ziyâfeti[1367]:

fîd'e râhî oldu ve bu esnây-i baharda, Üsküdar'da İbrahim Ağa Çayırı'nda vâki' mîrî mandıra çemen-safa-i sahrâ olduğu ecilden, Bostancı-başı tertîb-i ziyâfet etmek ile Pâdişâh-ı âlem-penâh teşrîf ve akşama dek âhenk ile temâşâ kılındı ve atlar çayırda iken

Büyük Mîr-i âhûr pâdişâha Mîr-i âhûr köşkünde ziyâfeti[1368]:

Büyük Mîr-i âhûr Ağa Mîr-i âhûr köşkünde pâdişâha ziyâfet eyledi ve hitâmında ihzâr ettiği hedâyâsını arz eyledi ve fâtih-i Galata Mesleme, Hazret-i Hâlid (رضی الله عنه) ile geldikde, yâhud dahi mukaddem gel-

Galata fethi ve Kurşunlu Mahzen Câmi'i binâsı :

diğinde, Kurşunlu Mahzen ta'bîr olunan mahâllî kârgîr Câmi binâ etmişidi. Ba'dehu mahzen ittihâz olunup, bu ânâ-cek kalmışidi; ya'nî Galata lâfzı hakīkatda galatdır. Galle-sûde (غلسوده) lâfzından galatdır ve sûde, lâfz-ı Yunânidir[1369], sağmal yeri demektir.

Kostantin, cümle koyun ve keçilerini âb u havâ ve kiyâhı hoş ve a'lâdır deyü mahâll-i merkūmu galle-sûde etmiştir. Hicretin kırk yedi [667/68] târihinde Hazret-i Mu'âviye (رضی الله عنه) tarafından ikiyüz kadırga sefînesi ile iki yüz bin ehl-i islâm leşkeri ge-

Şehâdet-i hazret-i Hâlid :

lüp, Galata'yı muhâsara ve beher sene bir kadırga yükü altun cizyeye müsâlâha olup, Şam'a gittiler ve def'a-i sânîyede Abdullah bn. Abbas ve Hâlid bn. Zeyd (رضی الله عنها) elli bin ashâb ve tâbi'în ile elli Kadırga'-

ya süvâr olup, Yedi-Kule'ye yanaşup, altı ay Kostantiniyye'yi muhâsara ve yürüyüşde Ser-asker Hazret-i Hâlid, zenberek isâbetinden şehîd oldu; yâhud ishâlden vefât etti. Ba'dehu yerine Ser-asker olan, küffârı haraca kesüb gitti. Ba'dehu elli iki [672] sâlinde Süleyman bn. Abdülmelik-i Emevî tarafından karındaşı oğlu seksen yedi bin leşker ile Galata'yı bir ay muhâsara ve nehb ü gāret edüp, yine Şam'a gitti ve yüz [718/19] târihinde, yüz bin asker ile alâ-kavlin, Ömer bn. Abdülaziz, Kara-Deniz Boğazı'ndan ubûr ve Galata Kal'ası'n bilâ-emân feth ve Kurşunlu Mahzen'i ve Arab Câmi'ini câmi' olmak üzere müceddeden, ikisini binâ edüp, derûn-ı Kostantiniyye'den, Eğri-kapı ve Edirne-kapısı dâhili ile Sultan-Selim dağı ve Zeyrek başını ve hâric-i Kostantiniyye'den, Un-kapanı'ndan Eyyüb'a varınca cümle ehl-i islâm zabtında olmak üzre, küffâr ile sûlh ve derûn-ı Kostantaniyye'de Gül Câmi'ini binâ ve Sirkeci Tekkesi'nin[1370] mahâllini Mahkeme ittihâz ve senevî ellişer[1371] bin altun haracdan üç seneliğini alıp gittiler ve Ba'dehu Galata küffâr [*413/a*] yedine Galata geçicek, Kurşunlu Mahzen Galata'da şehîd olan ashâb-ı güzînin adedi yirmi üç bine bâliğdir (رضى الله عنهم) Câmi'ini mahzen ittihâz etmişleridi.

İlâ-hazâ el-ân mahzen olup bir kalın Arabî minâresi dahi mevcût alâmet-iken, kimesne câmi' etmeye kādir ve muvaffak olamamış kalmış-idi. Meşâyih-i Nakşbendîye'nin a'zamlarından es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Murâdî hazretleri Şam'dan Âstâne'ye geldikde, doğru Kurşunlu Mahzen'i[1372] ve havâlisinde olup nâ-ma'lûm olan şühedâyı[1373] ziyâret ve kendüye olan işâret-i ruhânî mûcibince pâdişâh-ı islâma mülâkāt ettikde, işâret-i mezkûreyi pâdişâha işâret etmekle elli beş zirâ' tûl ve kırk dört zirâ' arzı olan mahzen-i merkūmu tahtânî mu'âllâ câmi' olmak üzre ihyâ ve ta'mîr, Hazret-i Osman (رضى الله عنه) hazretlerinin Mescid-i Resûlü'llah (صلى الله عليه وسلم) tevsî' ve cidâr ve amûdunu münakkaş ahcârdan ve sakafını sâç ağacından etmekle, ziynetine ihtimam buyurduğu gibi Câmi'-i merkūmun ziynetine ihtimam olundu ve ittisâlinde vâki'[1374] Galata Gümrüğü duvarında ziyâretgâh olan merkadleri, Câmi'-i merkūmun garb tarafına alup, derûn-ı câmi'de ziyâret-gâh kılınması Şeyh-i müşârü'n-ileyhin tasvîbi ile mezar kılındı. Mâ-rü'z-zikr Gül ve Arab Câmi'i ile bu Kurşunlu Mahzen Câmi'lerinin Arab binâsı olduğu meşhûr ve mütevatirdir. Ancak derûn-ı Kostantiniyye'de, Aya-kapısı dâhilinde Gül Câmi'inin vakt-ı mezbûrda ehl-i islâm câmi'i olduğunu bilür nâdirdir. Lâkin ehl-i tavârihe ma'lûm olduğundan[1375] başka, kıblesi Arab Câmi'i gibi doğru ve rast olduğundan, keferî kilise binâsı olmadığı zâhirdir. Gerçi feth-i Hâkānî'den sonra Sultan Selim-i sânî ta'mîr edüp evkaf

ta'yîn etmiştir. Lâkin müstecâbü'l-da'vet bir makamdır ve sadrıâzam Mustafa Paşa tarîka-i Nakşbendîye'nin cemî' ef'âl ü akvâl ve harekât ve sekenatları ulemây-i zâhirin ve fukahây-i bâhirin tasdîk ve i'tirâf edüp dahle medhâl bulunmıyacak vech üzre sülûkleri olduğunu müşâhede etmekle mahabbet edüp, Havass-ı refi'a kazasında ve İstanbul hâricinde Otakçılar nâm mahâlle bir Câmi' ve on altı hücreli bir Nakşbendî zâviyesi binâ eyledi ve Müftî-i sâbık ve Lügat-ı lehçe sâhibi Es'ad Efendi Gelibolu'dan İncir karyesine götürülmüşidi, vefât eyledi. Rahmetullahu-aleyh. Elli [1737] târihinden berü Ordu Kādısı olup, müsâlâha ve mükâlemelerde dîn ü devlete hizmet ve rütbe-i sadreyni ve mertebe-i sadr-ı fetvâyı ihrâz etmiş, ilm-i tîr-ü kemân[1376] ve ilm-i tüfenk ve mülâ'abe-i huyûl ve fenn-i şi'ir ve mûsikî ve ulûm-ı Arabî'ye ve Fârsî'ye ârif bir zât-ı bi-bedel idi. Çünki Rûz-nâmçe Kîsedarı Halîmî Efendi Defterdar olduktan sonra azl olunmuşidi. İki tuğ ile Sayda mansıbı verilip ihrâç olundu ve Şevval [Ağustos 1753]'de Vezîr Dolmabağçe'de pâdişâha ziyâfet ettikde, canbâz gibi neşât-bahş mülâ'abe ve saz ve temâşâsı[1377] kılındı ve vâfir sinînden berü Büyük Tezkireci olup, istikāmet ile[1378] mevsûf olan Abdi Efendi Reîsü'l-küttab oldu ve sadr-ı sâbık Divitdar Mehmed Paşa Mısır'a vâli olup, vâsıl oldukta henüz zabt etmeden dâr-ı ahrete intikal eyledi[1379]. [*413/b*].

Es'ad Efendi vefâtı :

Defterdar Halîmî Efendi. Dolmabağçe'de pâdişâha vezîr ziyâfeti. Vefât-ı sadr-ı sâbık Divitdar Mehmed Paşa :

Sene : 1167 (1753 - 1754).

Nüzûl-i Üç-anbarlı nâm kalyon be-rûy-i deryâ der Tersâne-i âmire ve tekmîl-i binâ'-i kitâb-hâne der Saray-ı Galata ve zelzele der İslâmbol ve münhedim şûden-i ba'zı emâkin der evâsıt-ı[1380] Zi'l-ka'de [Eylül 1754] ve zuhûr-ı harîk der şeb-i zelzele der Beşiktaş ez sâhil-sarây-i Yusuf Efendi-zâde reîsü'l-kurrâ'-i cihân ve vefât-ı o ve vefât-ı Emîn-i Matbah-ı esbâk ve meşhûr Pîr[1381] Halil Efendi.

Tersâne'de iki seneden beri inşâsına mübâşeret olunan üç anbarlı kalyonun tekmîli karîb olmağla, pâdişâhdan bohça ile tâkalar ve dîbâlar gelüp, kalyona âvîze[1382] kılındıkta, Vezîrden gelen bohçanın tâkaları dahi âvîze kılındı. Ba'dehu Kapdan Paşa ve Yeniçeri Ağası ve Defterdar ve Çavuş-başı ve Cebeci-başı ve

Üç-anbarlı binâsında askı asıldığı:

Hortumlu yangın tulumbaları îcâdı[1383]:

Tersâne Emîni ve ricâl-i tersânenin dahi ağır askıları âvîze kılındı ve bu esnada Bostancılar Tulumbacısı Mehmed Ağa hezâr-fenlik edüp, harîklerde çeşme bulunmayıcak, susuz tulumbalar mu'attal kalırdı. Kuyudan su çıkarmaya hortum sarkıtup, iyi cerreder[1384] ya'nî tulumbayı tahrîk ettikde bir hortum ile kuyudan tulumbanın havzuna su çıkarır, âher[1385] hortum ile havzdan matlûb olan mahâlle su erişdirür. Hakk budur ki, pesende sezâ kâr etmiştir. Âferin ve meşhûr

Vefât-ı Matbah Emîni Halil Efendi:

Halil Efendi Baltacı iken Şehîd Ali Paşa himmeti ile Arpa Emîni olup, devr-i İbrahim Paşa'da Matbah Emîni ve merci'-i enâm olup, kırk üç [1730] vak'asında maskat-ı re'si olan Kayseriye'ye nefy ve elli beş [1742]'de Hasan Paşa sadâretinde, hukūk-ı kadîmesine binâen ıtlâk ve Büyük Rûz-namçe Hâcesi idi. İş-bu sâle gelince devr-i manâsıb-ı hâcegân edüp, sinni mi'eyi mütecâviz olduğu hâlde vefât eyledi.

Üç-anbarlı[1386]:

Ânfen zikri mürûr eden üç-anbarlı kalyon ki, altmış bir buçuk zirâ' (بورسته) ya'nî tûl ve yirmi iki buçuk zirâ'[1387] alt[1388] güvertesinin arzıdır. İki buçuk senede tekmîl ve Receb-i şerîfde [Nisan/Mayıs] nüzûl ettirildikde mi'mârı olan Salih Halîfe-oğlu müderrisîn-i kirâma ilhak olunmağla dil-şâd kılındı ve sefîne-i merkūmeye Nüvîd-i fütûh tesmîye olundu ve geçen sene tahrîr olunduğu

Büyük Mîr-i âhûr ziyâfeti:

üzere Büyük Mîr-i âhûr Mehmed Emin Ağa-zâde Sâdık Ağa atlar çayırda iken Mîr-i âhûr Köşkü'nde pâdişâha ziyâfet eyledi ve Top-hâne'de on iki kıt'a top dökümüne Pâdişâh Tophâne'ye teşrîf eyledi ve îd-i fıtrın ikinci günü Büyük Mîr-i âhûr yedile Pâdi-

Pâdişâhdan vezîre at geldiği:

şâh bir mükemmel at sadrıâzama irsâl buyurdukta, hademe-i Bâb-ı âsafî hâric-i bâbdan ve sâhib-i devlet binek taşından istikbâl ve dizginini takbîl ve râkib olup, bir mikdar cevelân ettikde, Çavuşân alkış ettikden sonra[1389] nüzûl ve Arz-odası'na ku'ûd edüp Mîr-i âhûr Ağa'ya samur kürk ve kîse ile altun atiyye ettikde hademe-i Bâb tebrîk için dâmen-i sadr-ı a'zamiyi alâ-merâtibihim takbîl eylediler ve sene-i sâbık misillü Şevvâl'in on birinci [1 Ağustos 1754] günü Dolma-bahçe'de Vezîr ziyâfetine Pâdişâh

Bezazistan'a sârık girdiği :

teşrîf buyurup, envâ' seyrân, ba-husûs canbaz temaşâsı kılındı ve İslâmbol'da[1390] Mi'mâr Sinân ma-hâllesinden bir şakī Bezazistan kurbünde, Sarıkcılar kurbünde bir kârgir dükkânın kubbesini gece [*414/a*] kazma ile delüp, ip ile inüp eşyâsını çı-karırken, şakī ahz olunup, Dîvân-ı âsafî'ye götürüldükte, ber mûcib-i fer-mân dükkân-ı merküme sâlb olundu ve Gümrükcü İshak Ağa'nın Beykoz'da bin kîse sarfı ile binâ eylediği bahçeye Pâdişâh teşrîf buyurup hedâyâsını kabûl eyledi ve

Pâdişâhın Gümrükcü bağçesi'ne teşrîfi ve Zelzele-i azîme der İstanbul :

Zi'l-ka'de'nin on beşinci [3 Eylül 1754] salı gecesi, sâ'at üç buçukda İstan-bul'da zelzele olup, Ebü'l-feth Câmi'i ile Sultan Bayezid Câmi'i kubbeleri ve ba'zı cevâmi' minâreleri ve ba'zı kârgir binâlar hedm oldu ve leyle-i mer-kümede, hîn-i zelzelede Reîsü'l kurra' ve a'lemü'l-ulemâ Yusuf Efendi-zâde Efendi'nin Beşiktaş'da Kırk pencereli ta'bîr olunur yalı-sından harīk zuhûr edüp, muhterik oldukta, cümle kitabları ile ömür sarf edüp nüshası nâ-yâb te'lifâtı süzân olduğu gam-ı mühlike ile bir ay mürû-runda vefât eyledi. İmâdü'd-dîn idi.

Vefât-ı Reîsü'l-Kurra' Yusuf Efendi-zâde :

On sekiz senede[1391] Buhâriy-i şerîfi yirmi cild şerhe muvaffak olup, nüshasını Pâdişâha verdikde, bin altın ile bir kat libâs-ı fâhire ve samur kürk, ba'dehu Ağa-bahçesi'ne, fâzıl-ı müşârü'n-ileyh huzûr-ı hümâyûna dâ-hil oldukta altı bin kuruş dahi inâyet olundu. Çorlulu Vezîr vaktinden beri Saray Hocası idi. Ömrü seksen ikiyi[1392] tamam ettikde, a'lây-ı illîyine âzim oldu. Tüveffâ allâmetü'z-zaman (تُوُفِّيَ علامة الزمان) târih vâki' oldu ki, tamam vasf-ı hâlidir. İstanbul ve Anadolu ve Rûmeli kurra'ları şâkirdi olmağla cümle huffâz bi'l-isâle ve bi'l-vâsıta şâkirdi olmuştur; hatta Mekke-i mü-kerreme huffâzı ve kurra'sı dahi teberrüken fâzıl-ı mümâileyhden telemmüz etmişlerdir.

Sene : 1168 (1754-1755).

Vürûd-ı Şeyh Murad-zâde es-Seyyid Mehmed el-ma'rûf ez kibâr-ı Nakşbendîye be-İstanbul ez Şam ve vefât-ı pâdişâh-ı İslâm Sultan Mahmud Hân der İstanbul der Safer [*Kasım-Aralık 1754*] *ve cülûs-ı birâdereş Sul-tan Osman Hân ve harīk der Fındıklı ve müncemid şuden-i Haliç-i Kâğıd-*

hâne ve Haliç-i Galata ez şiddet-i şitâ ve azl-i sadr-ı a'zam Mustafa Paşa ve Kaymakam şuden-i Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ve âmeden-i sadr-ı esbak Ali Paşa be-mühr ve nez'-i mühr ez-o der çihl rûz ve sadr-ı a'zam şuden-i Nâ'ilî Abdullah Paşa be-cây-i o ve harîk-i kebîr der liman-ı Kadırga der Şevvâl [Temmuz 1755] ve harîk-ı kebîr ez[1393] *Hoca Paşa tâ-be Bâb-ı âsafî ve Bâb-ı Defterdar*[1394] *ve Ocak-ı Mehterân ve Çarşûy-ı Mahmud Paşa ve Bâb-ı Bağçe der Zi'l-hicce ve târih in harîk «ihrāk-ı azîm» ve vefât-ı Kethüdây-i sadr-ı a'zamî Nazîf Efendi ve Müverrih-i hoş-nüvîs Teşrîfâti İzzî Süleyman Efendi ve*[1395] *Defterdar Behçet Efendi ve Defterdâriy-i Halîmi Efendi.*

Vasf-ı Şeyh Murad-Zâde :

Geçen sene havâdisinde[1396] zikri mürûr eden eş-Şeyh Murad-zâde Mehemmed el-Murâdî hazretleri[1397] hacca varup Âstâne'ye geldiğinde taraf-ı pâdişâhiden ve etrafdan avâtıf ile mükrim kılındı. Mümâileyh, Mekke'den avdetde Medîne-i münevvere'ye vusûlünde vâlid-i Fahr-i âlem (صلى الله عليه وسلم) Abdullah'ın kabri nâ-ma'lûm idi. Kendi müşâhede edüp, bir menzil iştirâ ve kazdırdıkta başında beyaz imâme mevcûd ve vücûdu asla mütegayyir olmamış, fevtinden berü bin iki yüz on sekiz sene mürûr etmişiken Vechesine [*414/b*] şeyb dahi târî olmamış; hîn-i fevtinde Fahr-i âlem aleyhü's-salât ve's-selâm alâ-kavlin on aylık idi, yâhud batn-ı ümmde idi. Bu âmel-i hayr[1399] muvaffak olucak sanduka ve kisve-i binâ ve kanādil âvîze etmekle ihyâ eylemek[1400] sırrına mazhar oldu ve

Vâlid-i fahr-i âlem[1398]*:*

Fındıklı harîkı ve Vefât-ı Sultan Mahmud Hân :

Safer [Kasım-Aralık 1754]'de[1401], ümerâ'-i deryâdan Mandal-oğlu Yalısı muhterîk oldu ve pâdişâh-ı zaman Sultan Mahmud Hân bir kaç haftadan berü mizacsız ve gāyetle za'îf iken Saferin yirmi sekizinci [14 Aralık 1754] cum'a günü yine gayret edüp, Demir-kapı'da vâkı' Ağa Câmi'ine çıkup, ba'de'l-cum'a Demir-kapı'dan, Saray-ı hümâyûn'a dâhil oldukda dabbesinden sukūt eder gibi olucak, akreb-i hüddâm kucaklarına aldıklarında teslîm-i rûh eylediğini müşâhede ettiklerinde envâ' hüzn ve elem ile râhat döşeğine îsâl eylediler. Ve li-eb er karındaşı Sultan Osman Hân'ı taht-ı sa'âdete iclâs ettiklerinde erbâb-ı hâll ü akd gelüp bi'at ettiklerinde toplar atılıp, dellâller nidâ etmekle cülûs-ı Osman Hân i'lân olundukda «Sultan Gāzî» târih vâki' oldu.

Merhûm-ı mebrûr bin yüz sekiz [1696] târihinde dünyaya gelüp, otuz

beş yaşında, kırk üç sâlinde [1730] cülûs etmişidi. Yirmi beş sene saltanat ile altmış yaşında mürg-ı revân-ı hümâyûnu, hümâ gibi i'lây-i illiyyin cânibine pervâz eyledi. Bahtı âlî pâdişâh-idi. Gayûr ve sâdık vezîrlere muvaffak olmağla izhâr-ı husûmet eden Nemçe ve Moskov ve Acem ile Sarı-Bey-oğlu gibi dört düşmana birden cevab verüp gālib oldu ve zamanı mu'tedil geçdi; ya'nî ifrât halka yüz verilüp, İbrahim Paşa zamanı gibi fısk u fücûr i'lân olunmadı ve ifrât tazyık olunmayup eyyâm-ı münâsibede canbâz temâşası ve leyâliy-i mütenâsibede fişenk seyrânı ettirilmek ile nâs beyne'l-havf ve'l-recâda olurlaridi. Ancak dünyâya evlâdı gelmediğinden safây-ı evlâddan ve evlâd zuhûrunda olacak şehrâyîn safâsından mahrûm-idi; hatta maraz-ı mevtinde iki şeyden kâm alamadım; biri evlâd ve biri mehtâbda deryada kayıkla gezmektendir demiş[1402].

Düstûr-ı amel :

Akvâm-ı erba'a-i devlet olan Saray halkı, Vekîl-i mutlak kapısı, Ulemâ, Yeniçeri Ocağı bu cümlenin şânına lâyık ri'âyet ve bir tarafa istiklâl vermeyüp, i'tidâle[1403] getirmişidi. Ba'zen Kızlar Ağaları gālib göründü; ol-dahi haddini tecâvüz ettiği ma'lûm oldukta fedâ olundu.

Vâlide Sultan nakli :

Ve cülûsun altıncı günü Sultan Osman Hân'ın vâlide-i mükerremesini, Haremeyn Hocaları ve mütevellîleri ve Yazıcı ve Dârü's-sa'âde Ağası ve Teberdârân ve Vâlide Kethüdası Saray-ı atik'-den Peykler ve Solaklar, tahtü'r-revân etrafında yürüdüğü hâlde Vâlide hazretleri Kolluklara altun vererek Saray-ı cedîd'e geldikde, Pâdişâh istikbâl ve destini bûs ve du'âsını celb eyledi. Ba'zı nâdânlar, Vâlide Sultan cümlenin vâlidesi ve mahremidir; bilâ-hicâb kafesleri açup[1404] bahş-ı selâm ederek, mürûr eder deyü tevâtür ettiler. Ma'-hezâ ümmü'l-mü'minât ezvâc-ı mutahharâtdır. Peygamber aleyhü's-salât ve's-selâmın fevtinden[1405] sonra ezvâc-ı mutahharâtını ümmeti alamaz, mahremdir mes'elesinden [*415/a*] galat etmişler. Tâcü'l-mestûrât ve fahrü'l-muhadderât olduğu hâlde[1406] kafes içinde geçdi ve yedinci hamîs günü pâdişâh-ı müşârü'n-ileyh alay-ı azîm ile karadan Ebü'l-feth türbesini ziyâret edüp, Edirne-kapısı'ndan Ebî Eyyüb-i Ansârî(رضي الله عنه رب البارى) türbesine varup, taklîd-i seyf buyurduktan sonra, kayıkla Yalı-Köşkü'ne teşrîf ederiken, Tersâne'de olan sefâ'in bayrakların tezyîn ve top şenliği, kezâlik Tophâne ve Kurşunlu Mahzen'den toplar atıldı ve beş gün sonra Vâlide Sultan Kahveci-başısı ile Dolab Halîfesi yedlerile bir[1407] tezkire ve bir samur kürk ve bir hançer irsâl edüp, sadrıâzamın hatırını sü'âl ettikde, Vezîr istikbâl ve telebbüs edüp, bin altun ile bir

Cülûsiyye:

samur kürk Kahveci-başı'ya ve beşyüz [altun][1408] ile bir kürk Dolab Halîfesi'ne ve hüddamlarına hil'at ilbâs ve atiyyeler i'tâ eyledi ve cülûsun on ikinci günü cülûsiyye bahşişi ulûfe resminde iki bin iki yüz kırk iki kîse-i dîvânî ihrâç olunup, tevzî' olundu ve mükāta'âtdan birer aylık cülûsîye ve mâlikâne ve zi'âmet ve timârdan resm-i cülûsiyye alınmak mu'tâd iken, afv olundu ve tebrîk-nâmeler ile Kapıcı-başı Ziştovili Ali Ağa Leh'e ve İzzet Ali Paşa Mühürdarı Derviş

Deryâ Donduğu:

Efendi Moskov'a ve Halil Efendi Nemçe'ye[1409] irsâl olunup, Kethüdây-i bevvâbîn-i şehriyârî Kırım Hânı'na ve Silâhşor İsmail Ağa Mekke Şerîfine irsâl olundu ve Erba'în'de şiddet-i şitâdan deryâ dondu ya'nî Hasköy ile Eyyüb beyni, Kurşunlu Mahzen'e gelince müncemid oldu. «Deniz altmış sekizde dondu buzdan bendeniz geçdim = (دکز آلتمش سکزده طوکدی بوزدن بندکز کچدم) mısra'ını Vak'a-nüvîs Hâkim Efendi merhûm târih düşürmüştür[1410]. Ve müştehi libâslar ile hâtunlar sokakta gezmekten men'olundu; lâkin bir hafta sürmedi ve velîyü-n-ni'amım[1411] Damad-zâde Mehmed Murad Efendi Edirne Kādısı oldu ve Kızılhisarlı Ca'fer Bey kendi perkendesi ile üç kıt'a korsan sefînesine tesâdüf edüp, biri gark ve biri firar ve birini ahz edüp, Âstâne'ye getirdikde, Pâdişâh Yalı-köşkü'nde temâşâ edüp, aldığı sefîneyi kendüye ihsân ve sâlyânesine senevî altı kîse zamm ve surra ve hil'at ilbâs buyurdu ve Nazîf Mustafa Efendi, evâ'il-i hâlinde on sene mikdarı Boğdan Voyvodası kâtibi, ba'dehu, zikri mahâllinde[1412] mürûr ettiği üzre iki def'a İran'a elçilik ile gidüp, muvaffak oldukda, ikrâma şâyeste olmağla devr-i menâsıb ettirilerek, Vezîr Kethüdâsı olmuşidi.

Hekim-başı-zâde Ali Paşa'nın üçüncü def'a sadrıâzam olduğu:

Ba'de'l-azl şimdi vefât etti ve Şeyhülislâm-ı sâbık Kara Halil Efendi-zâde Sa'id Efendi Bursa'da menfîyen vefât etti ve Cümâde'l-ûlâ'nın dördünde [16. Şubat. 1755], Mustafa Paşa'dan mühr alınup, Midilli'ye irsâl ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa otuz dört gün Kaymakam Paşa olup, Trabzon'dan Hekim-başı-zâde Ali Paşa gelüp, üçüncü def'a mühre nâ'il oldu ve bir kaç gün mürûrunda mükemmel at ile Pâdişâh vezîrin hâtırın sü'âl buyurmağla tatyîb buyurdu[1413] [*415/b*] ve Teşrîfâtî Mü-

Pâdişâh'dan Vezîre at geldiği; vefât-ı vak'a-nüvîs Süleyman Efendi:

verrih Süleyman Efendi merhûm olup, vâkı'ât-ı vefeyâtı tahrîr eder-

iken kendi vefâtı dahi işbu Cumâde'l-ûlâ (Şubat)'da tevârîhe sebt olunup, rahmet ile yâd olmağına vesîle kılındı. Rahmetullahu aleyh. Hoş nüvîs ve ashab-ı ma'ârifden vücûdu devlete lâzım adam dimeğe şâyeste-idi. Âsâr-ı kalemi ile kuru nâmı kaldı. Ve

Vasf-ı Gümrükcü İshak Ağa[1414] :

Gümrükcü İshak Ağa'ya sâhib-i devlet mukaddem târih ile kirlenmiş olmağla hisâbı rü'yet içün Başbakı-kulu mahbesine vaz' olunup, Haseki Mustafa Ağa Gümrükcü oldu. Gerçi vezîrin İshak Ağa'ya kem niyyeti yoktu. Lâkin Gümrük'den bu vakta gelince, senede beş-altı yüz kîse intifa'ından bîrûna bahşından ma'âda Enderûn celeblerini yaldızlamış[1415] bu takrîb, hünkâra takarrüb etmiş ol-

Azl-i Kapdan Mehmed Paşa :

mağla yakayı sonra sıyırdı ve Kapdan Paşa olan Fındıklılı Süleyman Paşa zâde Mehmed Paşa azl olunup, yerine Kapudâne-i hümâyûn kapdanı Karabağlı Süleyman kapdan Kapdan Paşa oldu[1416] ve Vezîr Kethüdası Terzi Hüseyin Ağa azl olunup, sâhib-i

Yahudilerin Seyyid katl ettiği :

devletin taşrada kethüdâsı olan Velî Kethüda gelüp Devlet Kethüdası oldu ve hâric-i Bâb-ı Balat'da bir Yahudi Kasabı bir Seyyidi katl ettiği içün dört aded rüfekası ile kasab katl olundu ve pâdişâh-ı cedîd Sultan Osman Hazretleri eyyâm-ı sayf vürûdunda cennet-mekân karındaşı hüdâvendigâr-ı sâbık Sultan Mahmud Hân'a taklîd, Beşiktaş ve Beyler-beyi Sâhil-sarayларına göç eyledi ve Şa'ban'ın

Velî Kethüda :

yedisinde [19 Mayıs 1755], sâhib-i devlet olan Ali Paşa'dan elli üç günde mühr-i şerîf istirdâd olunup, magzûben Kız-kulesi'ne vaz' olunmuşidi. İrtesi oldukda çekdiri ile Kıbrıs'a irsâl olundu ve azline bâ'is kethüdâsı olan Velî Kethüda bir kaç gün habs ve malı ahz olunup, Resmo'ya nefy olundu. Vezîr-i müşârü'n-ileyhin mârü'z-zikr üç def'a sadrıâzam olup, Rûmeli ve Anadolu ve Bosna ve Arabistan ve İran ahvâline vukûf tahsîl edüp, her birinde yüz aklığına muvaffak olmuş-iken, elli üç günde azli, dokuz kıralın câsusu ve yed-i rüşvetleri olup, zâhirde kendüden olmak üzere herkesin ve mukarribîn-i mülûkün haddinden hâric atiyye ile kulûbunu cezb ile mahcûb etmiş ve urûk-ı devlete hulûl

Gümrükcü İshak[1417] :

etmiş Gümrükcü İshak'ı[1418] tard kaydında oldukta, mukarribîn ise mezbûrun esrâr-ı devleti kırallara keşf edüp, mal ahz edüp, devleti iğfal etmekle, devletden tardı vâcib olduğu hâcetleri değil, belki kendülere men-

Velî Kethüda ve nekbet-i ehl-i nücûm :

fa'atlü olduğu içün indlerinde andan a'lâ adam olmaz. Bu hususdan, sadrıâzama[1419] gayz edüp fırsat-cû idiler. Velî Kethüda'nın, müneccimlik iddiâsı ile bi-pervâ hareketini istiskal ederek kibâr-ı devletin vezîrden nefretini pâdişâha bildirüp, vezîri azl ettirdiler.

Vezîr-i müşârü'n-ileyh çok kemâl ehli ile görüşüp, çok seyahat etmiş iken, bu def'a asla ehl-i tevârih ile görüşmemiş gibi [*416/a*] Velî Kethüdâ'nın bir kaç maddede nücûmdan istihrâcı isâbet etmekle, bu def'a sadâretin imtidâdının haber vermesine i'timâd edüp, terk-i ihtiyât ile lâübâlî hareket edüp, müneccime i'tibâr ve kavli ile âmel eden vüzerânın ekserinin maktûl olduğundan gaflet etti[1420]. Du'âcısı kesîr[1421] olmağla, Kız-kulesi'nden ve katilden halâs oldu. Velî Kethüda bir dîvâne ki, bir Arabî kasîde inşâ etmiş, Kethüdây-i Devlet oldukta, İstanbul'da benim kasîdemi şerhe kādir adam yoktur deyü Şam'dan Giylâni-zâde es-Seyyid Abdurrahman[1422] Efendi'yi menzil ile getirdüp, kasîdesini şerhe mübâşeret etmişidi. Tekmîli nâsîb olmadı ve Defterdar[1423] Nâ'ilî Abdullah Efendi[1424] sadrıâzam oldu ve Hünkâr Silâhdarı Bıyıklı Ali Ağa üç tuğ ve Nişâncılık ile çırağ oldu ve Şâban'ın yirmi yedisinde [8 Haziran 1755] İran Kazaskeri deyü şöhretdar olan Vessaf Abdullah Efendi pîr olup, dâ'iresi mazbut olmayup hizmetinde olan süfehâ efendileri sadra geldikte sefâhetlerini terk veya[1425] ketm lâzım iken dahi ziyâde i'lân-ı fısk ve ahz-ı rüşvete derkâr oldukları içün efendileri def' olunup yerine nehhâb[1426] ve vehhâb olmayup, uslu ve mu'tedil olduğu içün Damad-zâde Feyzullah Efendi Şeyhülislâm oldu. «Damad-zâde Feyzullah Efendi» elfâzı fetvâsına târih denildi ve eyyâm-ı sayf olmağla îd gecesi İstanbul ve Galata ve Üsküdar suuklarında mum donanması olup, herkes biri-birine nisbet mum ve kanâdil ile dükkânlarını ve kaldırımları tezyîn edüp, mübâlâğa isrâfa cesâret etmişleridi. Ertesi gece Kadırga Limanı'ndan harîk zuhûr edüp, Köprülü-türbesi'ne varınca yirmi sâ'at yandı ve (قبرەلى كسمه وخشه) yasak oldu ve Şevvâl'in on ikisinde

Defterdar vezîr olduğu ve Bıyıklı Ali Paşa :

Damad-zâde Feyzullah Efendi :

Harîk-ı kebîr :

Yeniçeri Ağası îdde vezîre ziyâfet ettiği ve Vezîrin Hünkâra ziyâfet ettiği :

[22 Temmuz 1755] Yeniçeri Ağası Ağa-kapısı'nda vezîre ziyâfet etti[1427] ve altı gün mürûrunda Vezîr dahi Sa'd-âbâd'da pâdişâha ziyâfet eyledi ve her ocakdan neferât-ı kesîre desti nişânına kurşun atıp nâ'il ihsân-ı pâdişâhî oldular.

Bıyıklı Ali Paşa. Harîk-ı kebîr :

Ve Nemçe elçisi, Paşa-Kapısı'na geldikde tatlı ve kahve ve gül-i âb ve buhûr verildi ve İffet Efendi Bağdad Kādısı oldu ve Zi'l-ka'de'de [Ağustos] Defterdar Behçet Efendi vefât etmekle, Halîmi Efendi ikinci def'a Defterdar oldu ve yine Zi'l-ka'de'de Nâ'ili Abdullah Paşa'dan doksan dokuz günde mühr-i hümâyûn ahz olunup, Sakız'a nefy olundukda Nişancı Bıyıklı Ali Paşa nâ'il-i mühr-i hümâyûn oldu ve Zi'l-hicce'nin yirmi ikinci gece[1428] Hoca-Paşa'dan zuhûr eden harīk Bahçe-kapısı'na ve Kapıdan dışarı çıkup, Yeşil-kiremidli Câmi'i ihrāk eyledi ve bir koldan Paşa-kapısı'nı ve Defterdar-kapısı'nı ve Çadır Mehterhânesi'ni ve Çarşı'da Çuhacılar Hanı'nı ve bi'l-küllîye Mahmud-Paşa Çarşısı'nı cümle ihrāk eyledikde[1429] Pâdişâh terahhûmen Soğuk-Çeşme Kapısı'nı açup, zu'afânın eşyâsını Ağa Bahçesi'ne nakl eyledi ve Mahmud Paşa Câmi'i derûnuna selâmet zannile eşyâ nakl olunmuş, ateş sirâyet etmekle eşyâ ve Câmi'-i [*416/b*] şerîf muhterīk oldukda pâdişâhın ağladığını görenler cümle bükâ eyledi. Tamam otuz altı sâ'at yandı. «İhrāk-ı azîm=(احراق عظيم) kelîmesi târih vâki' oldu ve Kadırga Limanı'nda vâki[1430] Esmâ Sultan Sarayı, Paşa Kapısı ittihâz olundu ve Kapıcılar Kethüdası Arabgirli İbrahim Ağa Bursa'ya nefy olunmağla, Terzi Hüseyin Ağa Kapıcılar Kethüdası oldu.

Sene : 1169

METNE AİT NOTLAR

1 H.T. Habere.
2 H.T. «Ve» yok.
3 A.E. Melâl.
4 A.E. خلیده بانوفانده قشلایم
şeklinde noktalar yanlış.
5 H.T. Ricâ.
6 H.T. Çağırttığından.
7 H.T. Bu kelime noksan.
8 A.E. Tenfiz.
9 A.E. Bu kelime yok.
10 H.T. Bu kelime yok.
11 A.E. Tâlib.
12 A.E. Naklini.
13 A.E. Saltanatda.
14 A.E. «اولدقنده» şeklinde yanlış yazılmış.
15 H.T. Bildim.
16 H.T. Kilâriye.
17 H.T. Olup.
18 A.E. «ابتداوورر» şeklinde.
19 A.E. Bir evvelki «Pâdişâhdan» kelimesinden, buraya kadar olan kısım Ali Emîrî nüshasında noksandır.
20 H.T. İstidrâcın; B.D. İstidâricin.
21 A.E. Umuru.
22 A.E. Bir evvelki vezîr kelimesinden buraya kadar olan kısım, daha sonra şu şekilde yazılmıştır :

«... Halkın vezîr ile ricâli güle oynaya bu devletin izmihilâline sebep olur deyü sırren ve alenen zemm ve fasl olunduğun işidüp, kendü dahi bu hâl bir fitneye bâ'is olur deyü söylediği vezîrin sem'ini...».

23 A.E. On yedi Cema'atının.
24 A.E. Bu kelime yok.
25 A.E. Batorna Halil.
26 A.E. Altı la'în.
27 H.T. Bu kelime yok. A.E. «Var diyerek».
28 H.T. Bedesten'e.
29 A.E. «Bâb» kelimesi yok.
30 A.E. Saray.
31 A.E. Bostancı.
32 A.E. Zevâllerin.
33 A.E. Bu kelime yok.
34 H.T. Olan.
35 H.T. Hayyen defter mûcibince isteriz.
36 A.E. Kaldup.
37 H.T. İspir.
38 A.E. Olup.
39 A.E. Yunmak.
40 A.E. Su'ud'ın «d» si düşmüş.
41 H.T. Adettin.
42 H.T. Ahmed.
43 H.T. Hânesine.
44 A.E. İşler.
45 H.T. Bak.
46 H.T. Getirüp.
47 H.T. Tarafında.
48 A.E. Eder-iken.
49 H.T. Bu kelime yok.
50 H.T. «Olunmadan Mehmed Kethüda» şeklinde eksikdir.
51 A.E. Bu kelime yoktur.
52 A.E. Olundu.
53 H.T. Bu kelime yoktur.
54 A.E. Bu kelime yok.
55 A.E. Bu gün.
56 A.E. Buradan.

57 A.E. Lâyık.
58 H.T. Hânelerine; A.E. Hânesine.
59 A.E. Mezâlime.
60 A.E. Def'.
61 H.T. «Alaya atlanmak murad ettikleri için vezîr bisâtı ile atlar donadub göndermişidi. Mesfûr Serdengeçdiler» kısmı Hazine nüshasında noksandır.
62 A.E. Alaya alınmak.
63 A.E. Nesli « نسلی » kelimesi, teselli « تسلی » şeklinde yazılmış.
64 H.T. A.E. Sultan Selime.
65 H.T. Yüz.
66 A.E. Anlar.
67 A.E. Bazaristan.
68 A.E. Odalarına bölüştüler.
69 A.E. H.T. Kendülerden.
70 A.E. Bu kelime yok.
71 A.E. Biz.
72 A.E. 2500 kise.
73 A.E. Üç gözlü.
74 A.E. Sarf.
75 H.T. Hükm.
76 A.E. Etmesidir.
77 H.T. On ziyade.
78 H.T. Fıkhîde.
79 A.E. «Gerek» kelimesi yok.
80 A.E. Harezm.
81 H.T. Diyârını.
82 H.T. Biz.
83 A.E. Bu kelime yok.
84 A.E. Hanının.
85 A.E. Etti. «ve» kelimesi yok.
86 Her üç nüshada dahi boş.
87 H.T. «Bu takrîb dahi cümle malını almak» şeklinde değişik.
88 A.E. Gelüp.
89 A.E. Ağa kelimesi yok.
89/a H.T. «Vezîre götürüp tenha câriye» şeklinde.
90 A.E. Bu kelime yok.
91 H.T. «Hâfız Ahmed Paşa» kaydı yok.
92 A.E. «قاغام» şeklinde yanlış yazılmış.
93 A.E. Ser « سر » yazılmış.
94 A.E. İki defa «ettiniz» yazılmış.
95 H.T. Erbâb-ı müşâvere.
96 A.E. «متجاهلرنه» şeklinde yazılmış.
97 H.T. Ederiken.
98 A.E. Bu kelime yok.
99 A.E. Arz oda kapısı.
100 H.T. Enderûn'dan.
101 A.E. Bazaristan'a.
102 H.T. Olundu.
103 H.T. Anadolu.
104 A.E. Bu başlık yok.
105 A.E. Zorba.
106 A.E. Ettirmişlerdi.
107 A.E. Bu gün.
108 H.T. Mahâllerinde.
109 H.T. Bu kelime yok.
110 A.E. «Gerçi a'zam-ı mezbûru a'zam sâdık kulundur» şeklindedir.
111 A.E. Vaktinin.
112 A.E. Bu kelime yok.
113 A.E. Bazaristan.
114 A.E. Ma'hûdede.
115 A.E. Nâ-hemvâre.
116 H.T. Etti.
117 A.E.« سنجاغی شریف » olarak yazılı.
118 A.E. Nefer.
119 A.E. Hıdemâtından.
120 A.E. Dühûl.
121 A.E. « مفاسدن » tarzında.
122 A.E. Ağânın.
123 A.E. Peydâ.
124 A.E. Olundukta ile olmuşiken kelimeleri arasındaki kısım Ali Emîrî nüshasında noksandır.
125 A.E. Şan ve vezâreti.
126 A.E. Kahve hâneleri.
127 A.E. Sefer.

128 H.T. Bu kelime noksandır.

129 H.T. «Ordûy-ı hümâyûn Üsküdar'a geçdiğini Şah istimâ' edüp sûlha tâlib ola» şeklindedir.

130 H.T. Olan.

131 A.E. «عنك» şeklinde yazılı.

132 A.E. Elçilere.

133 A.E. Maksûdu.

134 A.E. Bu başlık yok.

135 A.E. Bu kelime yok.

136 A.E. Elçilik.

137 A.E. Velî.

138 A.E. Bu başlık yok.

139 A.E. Bulup.

140 H.T. Nüshasında «cezâları tertîb ve tahkîk olundu» şeklindedir.

141 A.E. Bu başlık «Azl-i Kaba Kulak İbrahim Paşa» şeklindedir.

142 A.E. Bu başlık yok.

143 A.E. Bu başlık yok.

144 H.T. Ettiğinden.

145 H.T. Hakîkati.

146 H.T. Mîrî kapdanlarından.

147 H.T. ve B.D. Her iki nüshada dahi isim yeri açık. A.E. isim yeri açık değil.

148 A.E. Başlık yok.

149 H.T. Çekdiri.

150 A.E. Bu başlık yok.

151 A.E. Beşer.

152 A.E. Murâbıt Hüseyin Kapdan Paşa oldu.

153 A.E. Başmakdan.

154 A.E. Dergâh.

155 A.E. Müşâvere.

156 A.E. Dedik.

157 H.T. Bu nüshada, birinci Bağdad vâlisi ifâdesile, ikinci Bağdad vâlisi ifâdesi arasındaki kısım noksandır. Atlama olmuştur.

158 H.T. Bu kelime yok.

159 H.T. Aslından.

160 A.E. Münâsebeti.

161 A.E. Hayr-ı intizar.

162 A.E. Olduktan.

163 A.E. İşlenmedi.

164 A.E. Olmasına.

165 A.E. Bu kelimenin noktaları noksan.

166 A.E. Kındı.

167 H.T. Mustafa Han.

168 A.E. Bu nüshada «vaz' etmişidi» ifâdesinden itibâren «kasd ettikde»'ye kadar olan kısım noksan.

169 H.T. A.E. Başılarından

170 A.E. Denizi.

171 A.E. Bu kelime yok.

172 A.E. Kebîr.

173 H.T. Ettiği.

174 Üç nüshada boş bırakılmış.

175 A.E. Koçusu.

176 H.T. Bu nüshada «ve ba'de'l ziyâfe...» den itibaren buraya kadar olan kısım noksandır.

177 A.E. Bu kelime yok.

178 H.T. Bezastan.

179 H.T. Ve karındaşı.

180 H.T. Kılmayan.

181 A.E. Nikâbetde.

182 A.E. Tersâne Emîni Cânibi.

183 A.E. Bey.

184 A.E. Pâye.

185 H.T. Bu kelime yok.

186 A.E. Tahrirat.

187 H.T. Seksen bin nefer.

188 H.T. Kîse akçe.

189 A.E. Paşa.

190 A.E. Burada «Nâdir Ali'nin hiyle ve Özrü» diye bir başlık vardır.

191 A.E. İbret.

192 A.E. Bağdad.

193 A.E. Bu kelime yok.

194 A.E. Bu başlık sâdece bu nüshada vardır.

195 H.T. Fâkîr.

196 H.T. Bu kelime yok.

197 A.E.«ار» Şeklinde yazılmış

198 A.E. Azil.

199 H.T. Olup.

200 A.E. «Musul cânibi ser-asker olanlar olundu» şeklinde.
201 H.T. Bu kelime yok.
202 A.E. Askeri günde Nusaybin.
203 H.T. On bin.
204 A.E. Köşke.
205 H.T. Bu kelime yoktur.
206 H.T. Bu kelime yoktur.
207 A.E. Paşa.
208 A.E. Tebriz'e.
209 A.E. Olunmuş-idi.
210 H.T. «Madam ki» den, «azlini» kelimesine kadar olan on üç kelime noksandır.
211 A.E. Bu kelime yok.
212 A.E. Olıcak.
213 H.T. ve A.E. İstanbul.
214 H.T. «Pâyesile» kelimesinden, «Tekrim kılındı» ifadesine kadar on kelime yok, atlanmış. Ancak bir cümle sonra bu noksan kısım, metin içine alınmış.
215 H.T. ve A.E. Olmamağla.
216 A.E. Ayazma'da Sarayında.
217 A.E. « صوره » şeklindedir.
218 H.T. ve A.E. İstanbul.
219 A.E. Bu başlık yok.
220 H.T. Ba'dehû.
221 A.E. Bu başlık yok.
222 A.E. Sâdece «Mısır'ın» yazılı.
223 A.E. Bu başlık yok.
224 A.E. Cânibine.
225 A.E. Eyledi.
226 A.E. « كوكندو » şeklinde yazılmış.
227 A.E. « رحمة الله تعالى عليه »
228 H.T. «Ve dâmâd-ı sadrıâzam hizmetle» şeklinde noksandır.
229 A.E. « فارصده » gibi, nokta hatası var.
230 A.E. Bu başlık yok.
231 A.E. «Câmi' binasına».
232 A.E. Bu kelime yok.
233 A.E. « صبيا » şeklinde yazılmış.
234 A.E. «Zulemâyı» şeklinde.
235 H.T. Serdar.
236 A.E. Bu başlık yok.
237 A.E. Bu kelime yok.
238 A.E. Ve birgün.
239 A.E. « اولەيشمز » şeklinde yazılı.
240 A.E. «اولوب يكن» tarzında yazılı.
241 A.E. Bu kelime yok.
242 A.E. Bu kelime yok.
243 H.T. Ta'allümü.
244 A.E. Bu kelime yok.
245 A.E. Merhum.
246 A.E. « الزام » şeklinde yazılmış.
247 H.T. Katlini.
248 A.E. «O» yok.
249 A.E. «İnhizâm-ı ümerâ ve» şeklinde.
250 A.E. Bu ek yok.
251 A.E. Nişancılık.
252 A.E. Mahâlde.
253 A.E. « انسنه سيه » şeklinde yazılmış.
254 A.E. Paşa'yı.
255 A.E. «قالقده» olarak yazılı.
256 A.E. Babda.
257 A.E. Olup.
258 A.E. « استغاره » şeklinde yazılı.
259 H.T. Sonradan «dek» kelimesi ilâve edilmiş.
260 H.T. Kabz.
261 H.T. İstanbul.
262 A.E. Bu kelime yok.
263 H.T. Oldu.
264 A.E. Bu kelime yok.
265 H.T. Serbestileri.

266 A.E. « ایدن» yazılmış. Sonradan sahife kenarında «İran» olarak düzeltilmiş.

267 A.E. « وسیبه‌و » şeklinde yazılı.

268 A.E. Han.

269 H.T. «Kırım'dan Demir-Kapı'ya varınca olan kabâil beyân olunur» cümlesi ilâve olarak fazladır.

270 A.E. Ettiği.

271 A.E. Gelüp dahi.

272 A.E. « نحسان » şeklinde.

273 H.T. ve A.E. Vardıkda.

274 A.E. Bağdad'ın.

275 H.T. Ve.

276 A.E. Bu kelime yok.

277 A.E. Olduğu içün.

278 A.E. Gittiğin.

279 A.E. Bu kelime yok.

280 A.E. Bu kelime yok.

281 A.E. Lâzımdır.

282 A.E. Umûma.

283 H.T. «Etmiş» kelimesi sonradan ilâve olmuş.

284 H.T. Edersün.

285 A.E. Ordu ve alay.

286 A.E. « رحمةالله تعالى عليه »

287 A.E. « جل جلاله »

288 A.E. «Ömrü şerifi» olarak yazılmış.

289 A.E. Olmağla.

290 A.E. Bu isim yok.

291 A.E. Tarafına.

292 A.E. Bu kelime yok.

293 A.E. « تفلته » olarak yazılı.

294 A.E. İran.

295 A.E. Muhârebe.

296 A.E. Zuhûru.

297 A.E. Olunduğu.

298 A.E. Bn. İshak.

299 A.E. Ne harfinin noktası yok.

300 A.E. Ba'is.

301 H.T. Olduğu.

302 A.E. «اولدى اولده» şeklinde.

303 H.T. Nez' ve Safî.

304 A.E. « وزيا » şeklinde.

305 H.T. Bu kelime yok.

306 A.E. İsmi.

307 A.E. « بدجبست » gibi yazılı.

308 H.T. Kebir oğlunu edna.

309 A.E. Çıkarduttu.

310 H.T. Babasını eski tabi'atda.

311 A.E. « سپانت » şeklinde yazılı.

312 H.T. Bu kelime yok.

313 A.E. « نت » şeklinde yazılı.

314 A.E. « مصفدر » şeklinde yazılı.

315 A.E. « مهيانه » şeklinde yazılı.

316 A.E. « حسارت » şeklinde yazılı; nokta hatası var.

317 A.E. Bulunmazdı.

318 A.E. « رابلستان » yazılı; nokta hatası var.

319 A.E. « مكرمان » yazılı.

320 H.T. Padişahın.

321 H.T. Azilden.

322 H.T. Olmağla.

323 A.E. « كثر » şeklinde yazılı.

324 A.E. Hususda.

325 A.E. «عرض» şeklinde yazılı.

326 A.E. « فور » şeklinde yazılı.

327 A.E. Hîle kelimesi yok.

328 A.E. Nasih.

329 A.E. Ricâline.

330 A.E. Zaman.

331 A.E. ارا يعقوب olarak yazılı.

332 H.T. Bu kelime yok.

333 A.E. «Çok alup» yok.
334 A.E. « جل جلاله »
335 A.E. Bu kelime yok.
336 H.T. Olanları ve.
337 A.E. Muhâfazası.
338 A.E. عسریلر şeklinde yazılı.
339 A.E. Ederler.
340 A.E. Bilmez.
341 A.E. «یور» şeklinde, noktasız yazılmış.
342 A.E. Olunmayup.
343 A.E. Takrîb.
344 A.E. Meşveretle.
345 A.E. Diyarlarından.
346 A.E. Hüsn-i tedbîr.
347 H.T. ve A.E. Esnada.
348 H.T. Ettiler.
349 H.T. Helâk.
350 A.E. Kâfir.
351 H.T. ve A.E. Verdiniz.
352 A.E. Bu kelime yok.
353 A.E. Def'a.
354 A.E. Bu kelime yok.
355 A.E. Alup.
356 A.E. Bu kabîle.
357 H.T. Bu kelîme yok.
358 A.E. « ابدکده » şeklinde yazılı.
359 H.T. Bu kelîme yok.
360 A.E. Komaz.
361 A.E. İnşaallahü-ta'âlâ.
362 A.E. Bahtıdır ki,
363 A.E. Eylerim.
364 A.E. « علیه » şeklinde yazılı. Nokta hatası var.
365 A.E. Bu kelime yok.
366 A.E. Mektûba.
367 A.E. Hakîkatına.
368 A.E. Gürcistan.
369 A.E. Oluplar.
370 A.E. Gün.
371 H.T. Hayretden ve. A.E. Hayrete.
372 H.T. ve A.E. Ser-askeri.
373 A.E. « توا » olarak yazılı.
374 H.T. Olan.
375 H.T. Cem'iyeti.
376 A.E. Haşmetden.
377 A.E. Etmesinden.
378 A.E. Öldürüp.
379 A.E. « اغوانیا » olarak noksan yazılı.
380 A.E. Addedüp.
381 A.E. « ایمیو » şeklinde eksik.
382 H.T. Bu kelime yok.
383 A.E. «باکرانی» olarak yazılı.
384 A.E. Han.
385 H.T. Bu kelime yok.
386 A.E. Bu kelime yok.
387 A.E. Kirman.
388 A.E. Safavîye.
389 H.T. Adam.
390 A.E. Bu kelime yok.
391 A.E. « محیر » gibi yazılmış.
392 A.E. Bu kelime yok.
393 A.E. « عزل » olarak yazılı.
394 H.T. Bizi.
395 A.E. «صودت» olarak yazılı.
396 H.T. Satır altına sonradan, gün yerine ay yazılmış.
397 A.E. « ضبطه » şeklinde.
398 A.E. Ceng.
399 A.E. Afganîler.
400 A.E. Bıraktırup.
401 H.T. ve A.E. Hüseyin'in.
402 A.E. « سلتدن » şeklinde yazılı.
403 A.E. Tahtına.
404 A.E. Tahmas'a sebeb ise.
405 H.T. Gece.
406 A.E. « قطع » Kat' olarak yazılı.
407 A.E. «حضورره» şeklinde yazıyor.
408 H.T. «Nahs» tarzında.
409 A.E. Bu kelime yok.

410 A.E. Bilmeyüpsün.
411 A.E. Bu kelime yok.
412 A.E. Etti.
413 A.E. « اتحكه » şeklinde yazılı.
414 H.T. Tebdil.
415 A.E. Bu kelime yok.
416 A.E. « نبك » olarak yazılmış.
417 A.E. Bilmekden.
418 A.E. Bildik.
419 H.T. Deyüp.
420 A.E. Etti.
421 A.E. « اندن » şeklinde yazılı. Nokta hatası var.
422 H.T. Burada tam bir satır noksandır; yâni «bi'at edüp» ifâdesine kadar olan kısımda takdim tehir olmuştur.
423 A.E. Sokakları.
424 A.E. Bu kelime yok.
425 A.E. Etmedi.
426 A.E. « بنك » tarzında yazılı.
427 A.E. Şâh.
428 A.E. « لكن » lâkin olarak yazılı.
429 H.T. ve A.E. Almışlardı.
430 H.T. Kibârlarından.
431 A.E. « هدبان » yazılı. Nokta hatası var.
432 H.T. Bu kelime yok.
433 A.E. Olmağla.
434 A.E. Ettirülüridi.
435 H.T. Ağavân'da.
436 A.E. Tertîb.
437 A.E. « طاقبوب » şeklinde.
438 A.E. Sebebe.
439 A.E. Fikir.
440 A.E. Getirüp.
441 A.E. Başından.
442 A.E. Hapisde.
443 A.E. Verin.
444 A.E. Bu kelime yok.
445 A.E. « باسنى » şeklinde yazılı. Nokta hatası var.
446 A.E. Bu kelime yok.
447 A.E. « اعوان » şeklinde, noktasız yazılı.
448 Noktalı kısım her üç nüshada boş bırakılmış.
449 A.E. Olmıyacak.
450 H.T. İstimdad ettikden sonra ve aşirctinden.
451 A.E. Ettikde.
452 H.T. Kendüye dahi.
453 A.E. « بقيه » bakıyye şeklinde yazılı.
454 A.E. « فوتنه » fevtine şeklinde, nokta hatası var.
455 A.E. İyilikle.
456 H.T. Eyledi.
457 A.E. Bu kelime yok.
458 A.E. Nâdir Ali'nin.
459 A.E. Ferman « فرمان » şeklinde.
460 A.E. Bu kelime yok.
461 A.E. Fâzıl « فاضل » şeklinde, nokta hatası.
462 A.E. Revan'dan itibaren buraya kadar olan kısım noksan.
463 A.E. Abbas.
464 A.E. İclâsı.
465 A.E. Bir kara « قره » şeklinde yazılı.
466 A.E. Mektubda.
467 A.E. Havab «حواب» şeklinde, nokta hatası var.
468 A.E. Paşa.
469 H.T. «Dedikde» kelimesi fazla.
470 A.E. Bu kelime yok.
471 A.E. « اساری » olarak yazılı.
472 A.E. Memur.

473 A.E. Bir yerine « دو » yayılmış.
474 A.E. Ca'fer.
475 H.T. Mezhebine.
476 A.E. ve B.D. Dediler.
477 A.E. Mesrûr.
478 A.E. « اودودن » şeklinde yazılı.
479 A.E. «Geldi ve zikri getirilen reîs» şeklinde.
480 A.E. Sâdık.
481 A.E. « لها =» Laha şeklinde yazılı.
482 A.E. Olsun.
483 A.E. Olup.
484 H.T. ve A.E. Za'ifâne.
485 A.E. Nihayetine.
486 H.T. Şer'î.
487 A.E. Verildi.
488 H.T. Bu kelime yok.
489 A.E. «بندادە» şeklinde yazılı.
490 H.T. Bu kelime yok.
491 A.E. « فتى » olarak yazılı.
492 A.E. « طريقنى » şeklinde yazılı.
493 A.E. Hümayûn'da.
494 H.T. İ'tâ olunup irsâl olundu.
495 H.T. Sûlha.
496 A.E. Tutamaz.
497 A.E. Me'mûldur.
498 A.E. Bu sûlhun.
499 A.E. Sininde.
500 A.E. İrtikâb.
501 A.E. Bu kelime yok.
502 H.T. Bu kelime yok.
503 A.E. Tî.
504 A.E. Mîzaları «ميزالرى» tarzında.
505 A.E. Kırım Fetih-giray Han.
506 H.T. A.E. Maksudu.
507 A.E. Top.
508 A.E. Gitmeyle.
509 A.E. Diyarına. Diğer nüshalarda diyâr.
510 A.E. Olundu.
511 A.E. Bu kelime yok.
512 A.E. « اوليدى » şeklinde yazılı.
513 A.E. Mel'un.
514 A.E. « وزيدن » şeklinde yazılı.
515 A.E. Olayım.
516 A.E. Bu kelime yok.
517 A.E. Bu kelime yok.
518 A.E. Demeyüp.
519 A.E. «Sûlh etmenizi dahi muhârebe olmasın deyü cevap bu hasmın cür'etine» şeklindedir.
520 A.E. Geçiyorsuz.
521 A.E. Çar'a.
522 H.T. ve A.E. Te'hir.
523 A.E. «Mektub gelüp» den, buraya kadar olan kısım noksan.
524 A.E. Sordika = صوردقه
525 A.E. « دستورنه » tahvil şeklinde, yanlış yazılı.
526 A.E. Bu kelime yok.
527 A.E. Mektubu.
528 H.T. Nemçe.
529 A.E. Fesâdının.
530 H.T. «Zâde» yerine Efendi.
531 A.E. Gafleti.
532 A.E. Mizâc.
533 A.E. « تصيح » tasih olarak yazılı.
534 H.T. Vardır.
535 A.E. «يرا» şeklinde.
536 H.T. Bu kelîme yok.
537 A.E. «Gâfilen nakz-ı ahd» den itibâren buraya kadar noksandır.
538 A.E. « افلاقدن » şeklinde yazılı.
539 A.E. چوداريى olarak yazılı.

540 A.E. «بنك» bin'ler hep «بنك» şeklinde yazılıyor.

541 Bu kelime yok.

542 A.E. Kal'a.

543 A.E. Kuvvet.

544 H.T. « رحمةالله تعالى عليهم ».

545 « فرماشالى » Fermaşalı olarak yazılı.

546 « چارجوا » Çarçeva şeklinde yazılı.

547 H.T. Deyüp.

548 H.T. Gidemediler.

549 H.T. Bu kelime yok.

550 H.T. Leşker.

551 A.E. Vezir kethüdası.

552 H.T. Bu kelime yok.

553 A.E. Rebi'ül-âhir.

554 A.E. Tefhim.

555 A.E. Hümâyuna.

556 A.E. İken Mehmed Ağa'ya.

557 A.E. « زن » şeklinde yazılı.

558 A.E. «ازورنيق» şeklinde.

559 H.T. Otuz.

560 « ازوارنيه » her üç nüshada.

561 A.E. Bu kelime yok.

562 H.T. Derûnundaki.

563 H.T. Bu kelime yok.

564 A.E. Küffar.

565 A.E. Harbiyye.

566 A.E. « سحراى » şeklinde yazılı.

567 A.E. Buradan itibaren tekrar var ve yine : «Firar ve büyük Çarhaya bozup göz açdırmayup, bozup perişân ettiklerinde firar ettikleri «ابن المفر» şeklinde devam ediyor.

568 A.E. « جكلين » şeklinde yazılı.

569 A.E. Dedikler.

570 A.E. İğfâl.

571 A.E. Casûsu.

572 A.E. Ukalâya.

573 H.T. Mahrem.

574 A.E. Yemininde.

575 A.E. Burada « شابلره » şeklinde bir kelime var.

576 A.E. Niyazdan.

577 H.T. Bu terkip yok.

578 H.T. Bu kelime yok. A.E. «ركمنلر شلريله» şeklinde.

579 A.E. Kesilmişti.

580 A.E. Oldukda.

581 A.E. Cânibi.

582 H.T. Olunduğun.

583 Namuslu « نامسلى » şeklinde de okunabilir.

584 A.E. Bu kelime yok.

585 H.T. Haberi.

586 A.E. Alup.

587 A.E. Mahâlde.

588 H.T. Bu kelîme yok.

589 A.E. Ekserini.

590 A.E. Etti.

591 A.E. «Bosna'nın kapısından» itibâren buraya kadar olan kısım yok.

592 A.E. Götür demiş.

593 A.E. Muhtelif kazalarda.

594 H.T. Vilâyetlerile.

595 A.E. Şevkî.

596 A.E. Kâfir.

597 A.E. Bu isim yok.

598 H.T. Sonradan «küffar» kelimesi ilâve olunmuş.

599 H.T. Moskov'a giden şeklindedir.

600 A.E. Bu kelime yok.

601 A.E. ve B.D. «اجرى» olarak yazılı.

602 H.T. Melik.

603 A.E. «Bosna'dan aldığımız» dan itibaren buraya kadar olan kısım yoktur.

604 A.E. Nüshasında, burada,

85. sahifeden, 99. sahifeye atlanmaktadır.

605 A.E. « براد » şeklinde yazılı.

606 A.E. «İzhar dahi hem himmetsiz».

607 H.T. Eyleyüp.

608 A.E. Nusret.

609 H.T. İlerü.

610 H.T. Sâ'at berü.

611 H.T. Ettiği haber alunup.

612 A.E. Bu kelime yok.

613 A.E. Nüshasında, burada, 99. sahifeden, 87. sahifeye geçilmektedir.

614 A.E. Bu kelime yok.

615 A.E. «Geldiklerinde» kelimesinden itibaren buraya kadar noksan.

616 A.E. Bu kelime noksan.

617 H.T. İstanbul.

618 A.E. Mührü.

619 H.T. Alup.

620 A.E. Efendi.

621 A.E. Eyledi.

622 A.E. «Mertebe ile sûlh» kelimeleri yok.

623 H.T. «Ez Başvekîl-i Nemçe» yoktur.

624 A.E. Bu kelime yok.

625 A.E. «Ve nasb-ı İvaz Mehmed Paşa» ifâdesi noksan.

626 H.T. Olup.

627 H.T. Doyub.

628 H.T. Oldu.

629 A.E. Merhum.

630 « الحرب خدعه ».

631 H.T. Vezîr Paşa.

632 A.E. Ser-askerin.

633 A.E. «ايتدريدى»şeklinde yazılı.

634 H.T. Asker.

635 H.T. Bir.

636 A.E. Ürküntüsünden.

637 H.T. Yakada.

638 A.E. Muhtaçdır.

639 A.E. «النون» şeklinde, nokta hatası var.

640 H.T. Esirleri.

641 H.T. Cengden.

642 A.E. Reîsâ.

643 H.T. Kâtibe.

644 A.E. Perişanlık.

645 A.E. Tevkı'.

646 A.E. Gelinür.

647 A.E. Yazarmış.

648 H.T. Azâsını.

649 A.E. Eşyaları.

650 A.E. « توز » imlâsı ile.

651 H.T. İle.

652 H.T. Şecâ'atlû olmağla.

653 A.E. Nu'man.

654 A.E. Tâkrîb.

655 H.T. Nüshasında, metin dışında, sonradan «olıcak» kelimesi ilâve edilmiş.

656 A.E. Almağla.

657 H.T. Sancâğ-ı şerîfi.

658 H.T. Bu kelime yok.

659 H.T. Voyvodaların.

660 A.E. Tahsîn.

661 H.T. Askerini tahsîn etmiş.

662 A.E. Bir.

663 A.E. Za'if.

664 A.E. Mağlûbane.

665 A.E. « الله تعالى ».

666 H.T. «Kadar yine» şeklinde.

667 A.E. Olanınca.

668 A.E. Acele.

669 H.T. Vâlisi.

670 A.E. Bu kelime yok.

671 H.T. Olundu.

672 A.E. « تون » şeklinde yazılı.

673 A.E. Dü düşman.

674 H.T. Hoş.

675 A.E. ve B.D. « قبيل » şeklinde yazılı.

676 B.D. ve A.E. Teb'îd.

677 A.E. « طالت » şeklinde yazılı.

678 A.E. Gitti.

679 A.E. Askeri.

680 A.E. Ve Vidîn.

681 A.E. *Evamîrler.

682 A.E. Fevtine.

683 H.T. Verüp.

684 H.T. Abdullah.

685 A.E. Fütuhat.

686 A.E. Bozgun «بوزغون» şeklinde yazılı.

687 H.T. Piyâde leşker.

688 H.T. Mîşe-zârâ.

689 H.T. Yağdı.

690 A.E. Timurun «تيمورك» şeklinde.

691 H.T. Bu kelîme yok.

692 A.E. «Ve bir tarafdan Mevkufatcı» ifâdesi yok.

693 H.T. Bir.

694 A.E. «Belgrad iki saat çekmiş» diye yazılı.

695 A.E. Ziyâfet.

696 A.E. « فريه » şeklinde.

697 H.T. Etmekle.

698 A.E. Bu kelime yok.

699 A.E. «nın» eki yok.

700 Her nüshada burası açıktır.

701 H.T. Çavuş-başı.

702 H.T. «Ve gark etti» yok.

703 A.E. Oda.

704 A.E. Mesarifâtı ile.

705 A.E. « «مالكاريله» şeklinde.

706 H.T. Zabt ve kabza.

707 A.E. Olmağla.

708 A.E. Bu kelime yok.

709 H.T. ve A.E. Tuğyan.

710 A.E. «Tahrir oluna dîvan yedi madde» şeklinde.

711 H.T. Gelüp.

712 A.E. Vezir.

713 H.T. Olunca.

714 A.E. Bu kelime yok.

715 A.E. Tahta.

716 H.T. Ku'ûd edüp.

717 A.E. Bu kelime yok.

718 A.E. « مهوم » şeklinde yazılı.

719 A.E. «Eyyâm».

720 H.T. «Ve âmeden-i haber-i Çâsâr-ı Nemçe ve Çâriçe-i Moskov ve zuhûr-ı harîk der Sultan Bayezid ve» kısmı noksan.

721 H.T. Emîn.

722 A.E. Emîni Paşa'dan buraya kadar olan kısım noksandır.

723 A.E. «اتاليه» olarak yazılıdır.

724 H.T. Şerîfi.

725 H.T. Zâzhirde.

726 A.E. Kapayaba.

727 H.T. Kulluğu'ndan.

728 A.E. Bu kelime yok.

729 H.T. Bayrakdarı.

730 A.E. Buyurduklarımı.

731 A.E. Gelmişkeri«كلمشكرى». şeklinde.

732 H.T. Bu kelime yok.

733 H.T. Olundu.

734 A.E. Sekzener.

735 H.T. Helâ.

736 H.T. Vezir.

737 A.E. Payrid « پاريد » şeklinde yazılı.

738 A.E. Buruc «بروج» şeklinde yazılı.

739 A.E. Padişah.

740 H.T. Yalnız «Mehmed» Paşa yazılı; İvaz yok.

741 H.T. ve A.E. İbn.

742 A.E. Han.

743 A.E. Küçük.

744 A.E. « عليه وسلم».

745 A.E. Bu kelime yok.
746 A.E. Defterdarı.
747 A.E. Sultan.
748 H.T. «İç» kelimesi yok.
749 A.E. « نشه » şeklinde yazılı.
750 A.E. Nidelanda.
751 A.E. «Ba'dehu İsvec Balyosuna» ifâdesi yok.
752 A.E. Oldu. «Memleket-i Nemçe tafsili» kısmı yok.
753 A.E. Divariye « دیواریه » gibi yazılmış.
754 A.E. « انودیو » şeklinde yazılı.
755 A.E. « اتاته » şeklinde yazılı.
756 H.T. ve A.E. Kurulup.
757 A.E. Bir ve iki saat.
758 A.E. « الدکارنده » şeklinde.
759 H.T. Şerî'atımızda.
760 A.E. Bizim padişahımızın.
761 H.T. «Günden güne» yok.
762 A.E. Bu kelime yok.
763 A.E. Hayrat.
764 H.T. Bu kelime yok.
765 A.E. Fasl « فصل » olarak yazılı.
766 A.E. İçi « ایچی » olarak yazılı.
767 A.E. Elçileriden « الچیلریدن » şeklinde.
768 A.E. Faslen « فصل » şeklinde yazılı.
769 A.E. Tevayih « توايح » şeklinde yazılı.
770 A.E. « اولور الامزه » kazaları diye bir ifâde var.
771 H.T. Mansıba. A.E. Bu kelime yok.
772 H.T. «Önünce mâşiyen» ifâdesi yok.
773 H.T. Taş.
774 A.E. Kapısının önünde.
775 A.E. Tasına « طاسنه ».
776 H.T. Bu kelîme yok.
777 H.T. Kapulu.
778 A.E. Bu kelime okunamamış.
779 A.E. «Bu küffâra bile» şeklindedir.
780 A.E. İbtidâ'sından.
781 A.E. Olur.
782 H.T. Tezyîl.
783 H.T. Hizmetde.
784 A.E. ve B.D. Nâm, tam şeklinde.
785 A.E. İktizâsı.
786 A.E. Üzre.
787 A.E. Binek «بنك» şeklinde.
788 A.E. İ'tâb.
789 A.E. «آغای» olarak yazılı.
790 H.T. ve A.E. Etmeyüp şeklinde düzeltilmiş.
791 A.E. «اولیوب» şeklinde.
792 A.E. Bu kelime yok.
793 H.T. Bu nüshada tam bir satır noksandır. «Olunup» kelimesinden «zahîre mübâya'a» ifâdesine atlanmıştır.
794 A.E. Yeniçeri kelimesinden buraya kadar olan kısım noksan.
795 A.E. «Tuhaf» kelimesine sonradan, satır arasına «lâ» ilâve olunmuş.
796 A.E. Yürütmeye.
797 A.E. Arkasına.
798 A.E. Duhûl ettikde.
799 A.E. Olundu.
800 H.T. Buraya «Olan» kelimesi ilâve edilmiş.
801 A.E. Etmekle.
802 A.E. « مقیدر» yazılı.
803 H.T. Nâme.

804 A.E. Deryadan.
805 H.T. «Mücevher tîr-keşler ve mücevher tüfenkler» şeklindedir.
806 A.E. Kayığına.
807 A.E. « فلان » şeklinde yazılı.
808 H.T. Unvânile.
809 A.E. Otağa.
810 A.E. Arab « عرب » olarak yazılı.
811 A.E. Muntazır.
812 A.E. Bu kelime yok.
813 A.E. İlbas olunup.
814 A.E. Es'ad Efendi'den sonra isimler arasında yer değişikliği vardır.
815 A.E. «Yoktur bu»» şeklinde yazılı.
816 H.T. Bu kelime yok.
817 H.T. Verdi.
818 A.E. Nad ber «نادبر» şeklinde yazılı.
819 A.E. Olup.
820 H.T. Bu kelime yok.
821 A.E. كيديكمز olarak yazılı.
822 H.T. Teklifinizi.
823 H.T. Etmeyüp.
824 A.E. Bağçesine.
825 A.E. Noktalar yok.
826 A.E. «بابك» şeklinde yazılı.
827 A.E. « بابنه » şeklinde yazılı.
828 A.E. Ziyâfetin.
829 A.E. Çelebi zâde.
830 A.E. Nemçe'nin.
831 H.T. Tarafından.
832 H.T. Tahsil.
833 A.E. « قيوورميوب » olarak yazılı.
834 A.E. Bu kelime yok.
835 A.E. Emîn.
836 A.E. Bu kelime yok.
837 A.E. Moskov elçisine ziyâfet.
838 H.T. Bu kelîme yok.
839 H.T. A.E. Garîb.
840 H.T. Der-bâb-ı.
841 A.E. Hâne.
842 A.E. Harâbi.
843 A.E. Şer'-i şerîf.
844 A.E. «اجرهم الله».
845 A.E. Bu kelime yok.
846 A.E. Teklif.
847 A.E. Sadâret-i Hekim başı zâde Ali Paşa der def'a-i sâniye.
848 H.T. Pirî.
849 A.E. İslâmbol.
850 A.E. «Ve nasb-ı» dan itibâren buraya kadar olan kısım noksan.
851 A.E. Kibâr.
852 A.E. Dahi vefat etmekle.
853 H.T. Sa'dullah Efendi nasb olundu.
854 A.E. Kapudâni-yi Yahya Paşa.
855 A.E. Ağa dahi.
856 H.T. A.E. Emîni :
857 A.E. Olup yerine.
858 H.T. Nasb olundu.
859 A.E. Olunup.
860 H.T. (Sultan Mahmud Halim Efendi mısra'ını söyledikde) şeklindedir. A.E. Hâki Efendi.
861 A.E. «Ve vefât şûd» dan itibaren buraya kadar olan kısım yok.
862 A.E. Kerden.
863 A.E. Nâme-res.
864 H.T. Bu kelime yok.
864/a A.E. Hamavî
865 H.T. Olmalarile.
866 A.E. Bu kelime yok.
867 H.T. Çayırı'nı.
868 H.T. (Nasb olunan humâya) şeklinde yanlış.
869 H.T. Hân ile.
870 A.E. Üzerlerimize.
871 A.E. İnâyeti ile.

872 A.E. Tahvil içün.

873 A.E. «Mecrây-i kadîmine yine kâl-evvel su cereyan edicek Şâh'ın çekdiği» şeklindedir.

874 A.E. «حاينه» şeklinde yazılmış.

875 H.T. Ser-asker :

876 H.T. (Nâdir Şah) yok.

877 H.T. Bu kelime yok.

878 A.E.«قوم الروافضى لقبوبالجعفريه» şeklinde yazılı.

878/a A.E. «Sadrıâzama verdikde» ifâdesi yok.

879 H.T. Bir.

880 H.T. A.E. Kimesne.

881 A.E. Ettikde.

882 H.T. Ser-asker.

883 H.T. ve A.E. Olunup.

884 A.E. Mecûsiden.

885 A.E. Şuden.

886 H.T. Zükûra.

887 H.T. Edüp.

888 A.E. Balyosları.

889 H.T. Verüp.

890 A.E. «Kılıçdan» şeklinde, yâni nokta hatası var.

891 H.T. Oldu ve.

892 H.T. Bu kelime yok.

893 H.T. Hastalığından.

894 A.E. ve B.D. Resmi.

895 H.T. A.E. Mikdarı.

896 A.E. Sened.

897 A.E. Bu kelime yok.

898 H.T. Beyninde.

899 A.E. Bu kelime yok.

900 A.E. On paraya.

901 A.E. Küllisinden « كليسندن » şeklinde yazılı.

902 H.T. Bu kelîme yok.

903 A.E. ve B.D. Âdemisine.

904 H.T. Acem.

905 A.E. İmamı.

906 H.T. A.E. Tahir.

907 A.E. «تابنلى كلى» şeklinde yazılı.

908 H.T. «طلو»

909 H.T. Düşmana.

910 A.E. Mezkûz « مذكوز » şeklinde yazılı, nokta hatası.

911 H.T. Bu kelime yok.

912 A.E. «Bu inhizamdan» ifâdesini müteâkıb, buraya kadar olan kısım noksan.

913 A.E. كرستانى şeklinde noksan yazılı.

914 H.T. « خنكتاى » şeklinde.

915 H.T. Nüshasında, «İbka olunup» dan «ibka olundu» ya kadar olan kısım noksandır.

916 A.E. Ba.

917 A.E. Defter.

918 A.E. «Be» yok.

919 A.E. «Be» yok.

920 H.T. Evâilinde.

921 A.E. «دماتهبارى» şeklindedir.

922 A.E. « قاعرندن » şeklindedir.

923 A.E. Değin.

924 A.E. Def'e.

925 H.T. Bu kelime yok.

926 A.E. Basra.

927 A.E. Ve bu.

928 A.E. « كلدر » şeklinde.

929 A.E. Cem'iyyet ve müşâvere.

930 H.T. Bu kelime yoktur.

931 A.E. Aceme elçi gittiği.

932 A.E. Hâcegân-ı Dîvân'dan.

933 H.T. Nazîf Mustafa Efendi'den, Nazîf Efendiye kadar olan kısım bu nüshada noksandır.

934 H.T. Ser-asker.

934/a A.E. «Sefere gelecek üç bin iki yüz kîse bedel verüp» şeklindedir.

935 A.E. Olundu.

936 H.T. Bu kelime yok.
937 A.E. Müsalâhada.
938 A.E. ve B.D. Bu kelime yok.
939 A.E. Bâzı isimler, bu kısımda iki def'a yazılmıştır.
940 H.T. Yüz.
941 H.T. Ma'lûmdur.
942 Bu kısım 395/a varağında değişik şekilde tekrarlanıyor. Burada üzeri çizilmiş bulunduğu içün, Topkapı Sarayı, Hazîne kitablığı nüshasında (H.T.) ve Ali Emîri Efendi kitaplığı nüshasında (A.E.), köşeli parantez içindeki kısım hiç alınmamıştır.
943 H.T. Edüp.
944 A.E. Kadısı.
945 A.E. Mansıbı.
946 A.E. «حل النهى»
947 H.T. Bu kelime yok.
948 A.E. Oldu.
949 A.E. Cünûna.
950 H.T. Bin.
951 A.E. Sûretde.
952 A.E. Allahü-te'âlâ.
953 A.E. «قير» şeklinde yazılı.
954 A.E. Âstâne'ye.
955 A.E. Kavgasından.
956 A.E. Acem'den.
957 A.E. Bu kelime yok.
958 A.E. Bu kelime yok.
959 H.T. Galibimiz.
960 A.E. Mağfur.
961 A.E. Şefi'.
962 H.T. İstanbul.
963 A.E. Defterdar.
964 A.E. Çıkup.
965 A.E. Mahâlle.
966 A.E. Ezmine
967 H.T. Eylediği.
968 A.E. Ağa.
969 A.E. «gecesi» yazılıdır.
970 A.E. «Genç Ali nâm şakinin levent katli» şeklindedir.
971 A.E. Başlarından.
972 H.T. Mucîbince.
973 A.E. «ويوسى» şeklinde yazılı.
974 H.T. «Ve» yok.
975 A.E. Abaza Mehmed.
976 H.T. «Paşa» kelîmesi yok.
977 A.E. «Ma'en» kelimesi yok.
978 A.E. Fırsatı.
979 A.E. İnşâallahü-te'âlâ.
980 A.E. Gördüm.
981 H.T. «Abaza kendü adamlarına» ifâdesi yok.
982 A.E. Mesfûr.
983 A.E. Hâllerine.
984 H.T. «Mesrûr olup» ifâdesi yoktur.
985 A.E. Her üç nüshada burası boştur.
986 H.T. Bu kelîme yok.
987 H.T. Tuğunu.
988 H.T. ve A.E. Meşhur.
989 A.E. «Oldukda kendüye» ifâdesinden buraya kadar olan kısım noksan.
990 A.E. Vardığımda.
991 A.E. Maddesi.
992 A.E. «وزردارى» tarzında kayıdlı.
993 A.E. Pâdişâhımıza «عمر» şeklinde.
994 H.T. Etmekle.
995 A.E. Ülâsından.
996 A.E. «رحمة الله تعالى عليه» şeklinde.
997 A.E. «İhtişâm-ı مقرطه zarar, etba'ın gayr-i mağdub olmasından zarar».
998 A.E. Ettiklerinde.
999 A.E. Anadolu'yı da.
1000 Kal'a cengi.
1001 H.T. ve A.E. Edirne.

1002 A.E. Sûlh-ı sulh-ı Nâdir Şah.
1003 A.E. Asıl.
1004 A.E. Şehîdin.
1005 A.E. Ve bu.
1006 A.E. Etmesini.
1007 A.E. Arz telhîs.
1008 A.E. Diyarların.
1009 A.E. Kâr.
1010 H.T. «Acem'den gelen hedâyâ ile Hacı Han» şeklindedir.
1011 H.T. Bu nüshada ayrıca «on aded elmas» yazılı.
1012 H.T. «Kıymetlü iki kıt'a diğer sarı» şeklindedir.
1013 A.E. La'al kelimesi yok.
1014 A.E. Elli.
1015 A.E. Cemi'an.
1016 A.E. «Ahmed Paşa ile bizden giden hediye» şeklindedir.
1017 H.T. Kîse kıymetlü.
1018 A.E «اوبر» şeklinde yazılı.
1019 A.E. Bu kelimenin yeri boş.
1020 A.E. «Kemer mücevher» şeklinde yazılı.
1021 A.E. Çekme.
1022 A.E. Kuruş kıymetli.
1023 A.E. «موحلى» şeklindedir.
1024 A.E. «Bir kîse» yazılı değil.
1025 A.E. Hedâya.
1026 A.E. Geldiğini vasfı.
1027 H.T. Nüshasında «Han» yazılıdır.
1028 A.E. Günü.
1029 H.T. Pâdişaha.
1030 A.E. Han'ı.
1031 A.E. «تاسانه» şeklinde yazılı.
1032 A.E. es-Sa'id.
1033 A.E. «Tezkîr tarihinin» şeklinde.
1034 A.E. Bu kelime yok.
1035 A.E. Bu kelime yok.
1036 H.T. ve A.E. Hân.
1037 A.E. Eyleyüp.
1038 H.T. ve A.E. Verdiler.
1039 A.E. Biner.
1040 H.T. Bir.
1041 H.T. Vezîr.
1042 A.E. Bu kelime yok.
1043 A.E. Bu kelime yok.
1044 H.T. Verüp.
1045 A.E. Bu başlık yok.
1046 A.E. » » »
1047 H.T. Pür murâddır.
1048 A.E. Bu başlık yok.
1049 H.T. A.E. Tekellüm.
1050 A.E. Bu başlık yok.
1051 H.T. ve A.E. Efendiye.
1052 A.E. Bu başlık yok.
1053 A.E. Hüseyin Safveti.
1054 A.E. Şâhin.
1055 A.E. Havalisinde.
1056 A.E. «Sûlha» kelimesi yok.
1057 A.E. İkisini.
1058 A.E. Muhâsebe.
1059 A.E. Olup.
1060 A.E. Sâhil-saraylarını.
1061 A.E. «قليوب» şeklinde.
1062 H.T. Rîhte ve vaz' olunmuştur.
1063 A.E. Hâlise nedir.
1064 A.E. Şerîf.
1065 A.E. Dirhem hâlise nedir.
1066 Bu başlık, H.T. nüshasında yok.
1067 A.E. Vezîr-i âzam.
1068 A.E. اكريبون şeklinde yazılı.
1069 H.T. Paşa'ya.
1070 H.T. Oldukda.
1071 H.T. Deyüp.
1072 A.E. Nâsında.
1073 «عيواز» şeklinde yazılı.
1074 H.T. İstanbul.

1075 A.E. « پازنجيليكدن » şeklinde yazılı.
1076 A.E. Olduğunda.
1077 A.E. Zevâide.
1078 A.E. « منبر » şeklinde bir kelime var.
1079 A.E. Yazıcılikden.
1080 A.E. Çıkarup.
1081 A.E. Rezil ağalığın.
1082 A.E. Taraflık.
1083 H.T. Takarrübü.
1084 A.E. Orta-kapısı.
1085 A.E. Eyledi.
1086 H.T. Yahudi.
1087 H.T. Bu kelime yok.
1088 H.T. Bîcâr. A.E. Bî-çâre.
1089 H.T. Ulemây-i Devletin.
1089/a VI. Şarl.
1090 H.T. Bu kelime yok.
1091 A.E. «Nâme gönderüp» den, buraya kadar olan kısım A.E. nüshasında yok.
1092 H.T. ve A.E. Devletden.
1093 A.E. Revan muhasarası.
1094 H.T. Devletden.
1095 H.T. Olunduğundan.
1096 H.T. Bu kelime yok .
1097 H.T. Tahsin.
1098 H.T. Vaktâki.
1099 H.T. Ordusunda.
1100 A.E. Cezir-başı.
1101 H.T. Merhabadır.
1102 A.E. Kattal ve bahadır Kızılbaşlardan.
1103 H.T. nüshasında bu kelimenin üzeri çizilmiştir. A.E. nüshasında bu kelime yok.
1104 H.T. Mu'teber.
1105 H.T. Biribirlerine.
1105/a B.D. Kesriye.
1106 H.T. Olucak.
1107 A.E. Kalmaya.
1108 A.E. Getirüldüğü.
1109 A.E. Olup evvelâ Afganiyânı.
1110 A.E. Kaplı.
1111 A.E. Beyleri.
1112 H.T. Ettiklerinde.
1113 H.T. Ânide.
1114 H.T. Azab.
1115 A.E. Maktu'ı.
1116 A.E. Koyvermişler-idi.
1117 H.T. Kapup.
1118 A.E. Arslan.
1119 A.E. Etmiş-idi.
1120 A.E. «Yerine» kelimesinden buraya kadar olan kısım yok.
1121 H.T. Bu nüshada, birinci «Yekçeşm» kelimesinden ikinci «Yekçeşm» kelimesine atlanmıştır. Aradaki kısım noksandır.
1122 A.E. İstanbul.
1123 Sultan I. Mahmud amcasının oğludur.
1124 A.E. «Alay ile» ifâdesi yok.
1125 H.T. ve A.E. Çâsârı.
1126 A.E. Marloviş.
1127 H.T. Üstoni-Belgrad'dan Belgrad'a atlanmış, arası noksan.
1128 A.E. Sunacağımda.
1129 H.T. ve A.E. Kethüdamızda.
1130 A.E. Mezbur.
1131 A.E. Abdullah Efendi vefatı.
1132 A.E. Kirâmdan.
1133 A.E. Sokaklara.
1134 A.E. Ayna-kavak.
1135 H.T. nüshasında bu araya, sonradan «Beye tezvic olundu» ifâdesi yersiz olarak ilâve edilmiştir.
1136• A.E. Burada, fazla olarak «beyt» kelimesi var.
1137 A.E. « الجلى » şeklinde yazılı.
1138 H.T. Bu kelime yok.
1139 A.E. Bir.
1140 H.T. İrsâl.
1141 H.T. Vâlili.
1142 H.T. Bu kelime yok.

1143 H.T. Bu nüshaya sonradan «Süleyman Ağa» ismi ilâve edilmiştir.

1144 H.T. Edirne yazılmış; sonradan «r» harfi kısmen silinmiş.

1145 H.T. Üç bin sekiz yüz.

1146 A.E. Menâsıb.

1147 H.T. Olundu.

1148 H.T. «Evâilinde mürûr eden» şeklinde sonradan düzeltilmiş.

1149 H.T. Olundu.

1150 A.E. Bu kelime yok.

1151 H.T. Sadr-ı rûm.

1152 A.E. Câmi'i.

1153 A.E. Bu kelime yok.

1154 H.T. Ma'zûl.

1155 H.T. Samur kelimesi yok.

1156 A.E. Samur kürk ilbas olunup.

1157 A.E. Bu kelime yok.

1158 H.T. Darbûze.

1159 H.T. «Mısır'a istilâ ve mîrânı» şeklindedir.

1160 A.E. Beylerinden.

1161 A.E. Ettiklerinde.

1162 H.T. «Tevliyet» kelimesi yok.

1163 A.E. Mütecâviz.

1164 H.T. «Oğlu» kelimesi yok.

1165 A.E. Dolup.

1166 A.E. Mehmed Han

1167 H.T. «Bezazistanda cedîd» şeklindedir.

1168 A.E. Yalnız «şiddet-i şitâ» şeklindedir.

1169 H.T. Payas.

1170 A.E. «Sûlh-nâmede» kelimesinden itibâren buraya kadar olan kısım noksan.

1171 A.E. Ma'zûl olan.

1172 A.E. Tekrar.

1173 H.T. Bu kelime yok.

1174 A.E. «رحمةالله تعالى عليه رحمة واسعة» şeklindedir.

1175 H.T. Bu nüshada, iki şem'dan arasındaki kelimeler noksandır.

1176 H.T. Burada «bir takım» ifâdesi fazladır.

1177 H.T. ve A.E. Puşîdeli.

1178 H.T. «Ma' kapak» dan buraya kadar olan kısım daha aşağıda yazılmıştır.

1179 A.E. « بشب » yazılı.

1180 A.E. «Ve mücevher billûr kutu» ifâdesi yok.

1181 A.E. Bu başlık yok.

1182 H.T. Te'lifine.

1183 H.T. Bu kelime yok.

1184 H.T. Etrafından.

1185 H.T. Buyurduğu.

1186 H.T. A.E. Buhâri.

1187 A.E. Buhâri-yi şerîf hatmi.

1188 A.E. «Taslar» yazılı.

1189 A.E. Elmasa.

1190 A.E. Birerce.

1191 A.E. Alâ-tarîku'l-hediye.

1192 A.E. Çelebi-zâde'den buraya kadar olan kısım bu nüshada noksan.

1193 A.E. Vefât-ı Reîs Mustafa Efendi.

1194 H.T. «Lâkin» ile başlayan cümle yoktur.

1195 A.E. Bu kelime yok.

1196 A.E. Bu kelime yok.

1197 A.E. Bu kelime yok.

1198 H.T. ve A.E. Adâvet.

1199 A.E. Biniş.

1200 H.T. Bu kelime yok.

1201 A.E. Ola.

1202 A.E. Tuna'ya kapdan.

1203 H.T. «Müftî Efendiye» ifâdesi yok.

1204 A.E. İnkisâf-ı şems.

1205 H.T. A.E. Münkesif.

1206 A.E. Çıkdı.

1207 H.T. ve A.E. Timâr-hâne.

1208 A.E. Bu kelime yok.
1209 A.E. «طانبودی» yazılmış.
1210 A.E. « طارصان ».
1211 A.E. «Ve yedi».
1212 A.E. Bu kelime yok.
1213 A.E. «جنبه»
1214 A.E. «Vefât-ı Kaz-âbâdî zâde.
1215 A.E. Bu kelime yok.
1216 A.E. «Hâlinde ulemâ-i asr ve füdelây-i dehirden Âmidî».
1217 A.E. Efendi hazretlerinden tahsîl-i ilm ve fazl ü kemal edüp, ba'dehu Turhallı».
1218 Batha (=بطحا)
1219 A.E. Edalar eder.
1220 H.T. Gecesi.
1221 H.T. Bit-pazarında.
1222 A.E. Parmak Kapıdan.
1223 A.E. Bostancı.
1224 A.E. Bu kelime yok.
1225 A.E. Düstûr-ı amel-i ulemâ olan hatt-ı hümâyun.
1226 A.E. Hümâyundur.
1227 A.E. Terâhüm.
1228 H.T. Bu kelime yok.
1229 A.E. Bu kelime yok.
1230 A.E. Kabzına.
1231 H.T. Üzerinde.
1232 A.E. Sunulmağı.
1233 A.E. Buyurmuşlar.
1234 A.E. Kabza buyurmağla.
1235 A.E. Bu kelime yok.
1236 A.E.«تردان» Tirandan şeklinde yazılı.
1237 A.E. Odahây.
1238 H.T. «Sadr-ı esbak» kelimesi yok.
1239 A.E. «صربونه» şeklinde yazılı.
1240 A.E. «Uzun Bey'i adaya nefî olunup» şeklinde noksandır.
1241 A.E. Beynlerini.
1242 H.T. Tavarık «طوارق» şeklindedir.
1243 A.E. « اتاغج » şeklinde yazılı.
1243/a H.T. «Ba'dehu» yazılmış.
1244 A.E. Bu kelime yok.
1245 A.E. Bu kelime yok.
1246 H.T. «Olan pasbanlar» şeklinde.
1247 A.E. « پازيد » Payzid diye yazılı.
1248 A.E. Bunlar.
1249 H.T. Bu nüshaya, sonradan «adamlar» kelimesi ilâve olmuş.
1250 A.E. «Akîblerine tecessüse adamlar tâyin olunup».
1251 A.E. Başlık sâdece «İsvec Kralı» şeklinde.
1252 A.E.«ازوقو» şeklinde yazılı.
1253 A.E. «اولهمبورغ» şeklinde yazılı.
1254 A.E.«دوسمم» şeklinde yazılı.
1255 A.E. Elçi getirüp.
1256 A.E. Şa'ban'ın.
1257 H.T. Yüz cema'at.
1258 A.E. «Yüz bir cema'at» dan buraya kadar olan kısım noksandır.
1259 A.E. Yetmiş.
1260 H.T. «Bu def'a ta'mîr içün».
1261 H.T. Kışla.
1262 A.E. Bu kelime yok.
1263 H.T. Son iki cümle yok. Bunun yerine şu ifâde metin dışı ilâve edilmiş. «Bu esnada Âstâne'de hâne muhterik oldukda çıkan eşyası».

1264 A.E. Sinoviye «سنويه» şeklinde yazılı.
1265 A.E. Derûnunda.
1266 H.T. Bu kelime yok.
1267 H.T. Bu kelime yok.
1268 A.E. Bu başlık diğer nüshalarda yok.
1269 A.E. Bu kelime yok.
1270 A.E. Olmaz.
1271 H.T. Bu kelime yok.
1272 H.T. Akd.
1273 H.T. Rahimin.
1274 H.T. Simavî.
1275 H.T. İsyanda.
1276 H.T. Tavarık Paşa. A.E. Durak Paşa.
1276/a B.D. Bu kelime yok.
1277 A.E. Olduğundan.
1278 H.T. Mahâlle.
1279 H.T. Dîvâr-ı enhâ :
1280 A.E. Racihdir.
1281 A.E. «Nüzhet-geh-i cây-i safâ oldu».
1282 A.E. Derûnunda.
1283 H.T. Bu.
1284 A.E. Sadrıâzamı.
1285 Bayezid Devlet ve Hazîne (Topkapı) nüshalarının her ikisinde de «Kamaniçe» olarak yazılmış ise de bu «Kapaniçe» olmalıdır. A.E. Kapaniçe.
1286 A.E. Şe'en «شأن» şeklinde yazılı.
1287 A.E. Bu kelime yok.
1288 A.E. Etrafını.
1289 H.T. Bu kelime yok.
1290 A.E. Bey.
1291 H.T. Bu kelime yok.
1292 A.E. «İğci-zâde» kayıdlı değil.
1293 A.E. Bu başlık yok.
1294 A.E. İlmî.
1295 A.E. Müntefis «منتفس» şeklinde.
1296 A.E. Olmadıkca.
1297 H.T. «Yeniçeri Ağasına» ifâdesinden, «Yeniçeri Ağası» sözüne kadar arada olan kısım, H.T. nüshasında noksandır.
1298 H.T. ve A.E. Bu kelime yok.
1299 A.E. İken.
1300 A.E. Bu kelime yok.
1301 A.E. Edinüp.
1302 A.E. Olmağla
1303 A.E. Bu kelime yok.
1304 A.E. Getirmeye.
1305 A.E. «Bir tâlibi Ağa tarafından zuhûr eder, benim elimden alır».
1306 A.E. Herkes.
1307 A.E. Bu başlık yok.
1308 A.E. Ednadan Ağa'nın.
1309 A.E. Fısk-ı fücûrı.
1310 A.E. Bu başlık yok.
1311 A.E. Getirdüp.
1312 A.E. Füsuk.
1313 A.E. Baltacıları.
1314 A.E. Bu başlık yok.
1315 A.E. Çuhadarları gitse.
1316 A.E. Tenkîl hazır.
1317 A.E. Padişâhi.
1318 H.T. ve A.E. Bu kelime yok.
1319 A.E. Bu başlık yok.
1320 A.E. Bu kelime yok.
1321 A.E. «جيوه» cıva.
1322 A.E. Hatt-ı hümâyûn
1323 H.T. Bu kelime yok.
1324 A.E. Beşir
1325 H.T. Etmekle.
1326 A.E. Bu kelime yok.
1327 H.T. Eğer Bâb-ı hümâyûn'da
1328 A.E. Katline.
1329 A.E. Mezbûr.
1330 A.E. Te'allûk.
1331 H.T. Eylediği.

1332 H.T. A.E. Rahtlar ahz olup.
1333 A.E. Deşt-i.
1334 A.E. Yine.
1335 A.E. Furuna.
1336 H.T. Gürcü Sultan.
1337 A.E. Mezbûrların.
1338 H.T. Bu kelime yok.
1339 H.T. ve A.E. Adem zâde.
1340 A.E. Bu isim yok.
1341 A.E. Vâlisi.
1342 A.E. Geldi.
1343 A.E. Şîveler.
1344 A.E. Buyurmaktır.
1345 H.T. Demekle
1346 A.E. Etibba.
1347 A.E. Şam.
1348 H.T. Demek deyü. A.E. Demektir.
1349 A.E. Bu rakam yok.
1350 A.E. Âstâne'ye.
1351 H.T. ve A.E. Gelür-iken.
1352 A.E. Bu kelime yok.
1353 H.T. ve A.E. Ensâri.
1354 A.E. Zelzele.
1355 A.E. Zararı.
1356 H.T. Bu kelime yok.
1357 A.E. Reîsü'l-küttab.
1358 H.T. Abdî.
1359 H.T. Selâm.
1360 H.T. A.E. Bu kelime yok.
1361 A.E. Bu kelime yok.
1362 A.E. «كردند» şeklinde yazılmış.
1363 H.T. Ve vak'a-nüvis.
1364 B.D. «نشئتا» ve H.T. «نشئة اخرى» A.E. «نشانه اخرى» şeklinde.
1365 H.T. «Bin altmış altı» şeklindedir.
1366 H.T. Sadrıâzam.
1367 A.E. Mandıra ziyâfeti.
1368 A.E. Bu başlık yok.
1369 H.T. Yunanîde.
1370 A.E. Sirkeci Teknesi'nin.
1371 A.E. Altışar bin.
1372 H.T. Mahzeni ziyâret.
1373 H.T. Şühedayı dahi.
1374 H.T. İttisâlinde olan.
1375 H.T. Buradan «keferî» kelimesine kadar olan kısım noksan.
1376 A.E. «İlm-i tîr ü keman» ifâdesi yok.
1377 H.T. Temâşâ.
1378 A.E. Bu kelime yok.
1379 A.E. Eyledi

« رحمة الله عليه رحمة واسعة »

1380 H.T. ve A.E. İstanbul.
1381 H.T. Pîrî.
1382 H.T. Üzerinde.
1383 A.E. Bu başlık yok.
1384 A.E. «Âbı icrâ eder».
1385 A.E. «Ve âher».
1386 A.E. «Nüzûl-i üç anbarlı».
1387 A.E. «Dahi dahi».
1388 H.T. Altı.
1389 H.T. Buradan itibâren «hademe-i bâb'»a kadar olan kısım atlanmış.
1390 H.T. İstanbul.
1391 A.E. «Sene».
1392 H.T. Seksen iki.
1393 A.E. Der.
1394 A.E. Defterî.
1395 A.E. Vefât-ı.
1396 H.T. Havâdisinden.
1397 H.T. Bu kelime yok.
1398 A.E. «Vâlid-i Fahr-i âlem

« صلى الله عليه وسلم ».

1399 H.T. ve A.E. Sonradan bir « ه » ilâvesile hayra olmuş.
1400 H.T. Etmek.
1401 A.E. Fındıklı'da ümerâ-i deryadan.
1402 H.T. Gezmekten der-imiş.
1403 H.T. İ'tidâl.
1404 A.E. Cevab.
1405 A.E. Dâr-ı ahrete teşrifinden sonra.

1406 A.E. Ecilden.

1407 H.T. Ve.

1408 H.T. «Altun» kelîmesi ilâve olunmuş.

1409 A.E. Elçi irsâl.

1410 H.T. Nüshasında, bu kısıma ve *sahife* yanına sonradan ayrı bir yazı ile aşağıdaki kısım ilâve olunmuştur.

«Ve Edirnevî Feyzî Efendi'nin dediği târih dahi garra olmağla bu mahâlle tesbit olundu.

Şitâ târîhini sıbyâna okurlar rûy-i deryâda

Münâsib geldi kaymak Südlüce'den *şehr-i* Eyyüb'a

شتا تاریخنی صبیانه اوقورلر روی دریاده

مناسب کلدی قیمق سود ایجه‌دن شهر ایوبه

Mısra'-ı sânî tamâm bin yüz altmış sekiz olur».

1411 A.E. Ni'am.

1412 H.T. Bu kelîme yok.

1413 A.E. Buyruldu.

1414 A.E. Bu başlık yok.

1415 A.E. Yazılmış.

1416 A.E. Bu kelime yok.

1417 A.E. Bu başlık yok.

1418 A.E. İshak Ağa'yı.

1419 A.E. Sadrıâzam.

1420 A.E. Etmiş-idi.

1421 A.E. Çok.

1422 H.T. Abdurrahim.

1423 H.T. Bu kelime yok.

1424 H.T. «Efendi Defterdar iken» şeklindedir.

1425 A.E. Ve.

1426 A.E. Nihat « نهات » şeklinde yazılı.

1427 H.T. Eyledi.

1428 H.T. A.E. Gecesi.

1429 H.T. Ettikde.

1430 H.T. Vâki' olan.

GENEL İNDEKS

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

K

L

M

N

O

Ö

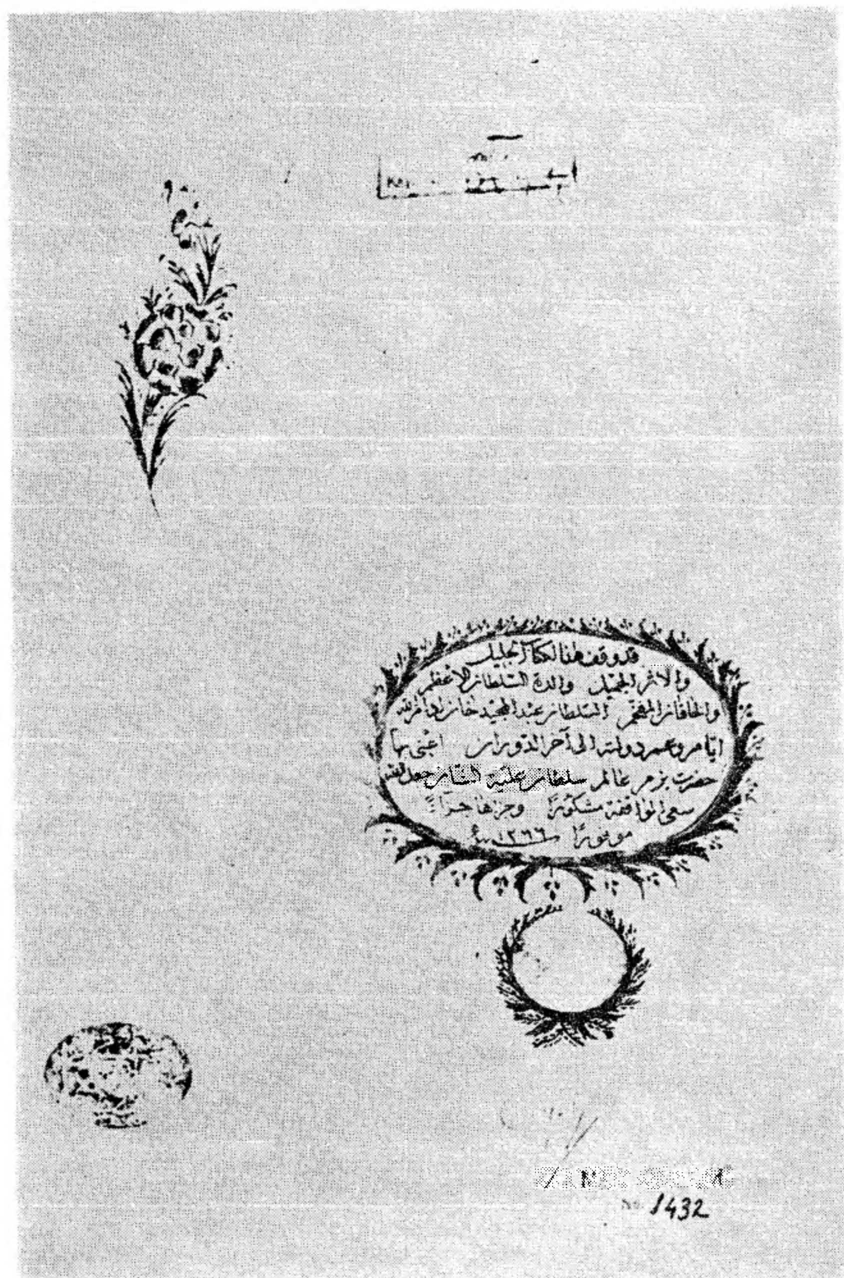
P

R

S

Z

	Yanlış	Doğru
S. 24 :	علی مالیق	علی مایلیق
S. 32	Gayyur	Gayur
». »	بوز	آوز
S. 46 :	la'ba	lû'ba
S. 49 :	Vak-tâki	Vaktâki
S. 60 :	کاللات	کلات
S. 61 :	Ekberî	Ekber'i
S. 65 :	Devleti	Devletin
S. 67 :	fücc'eten	füc'eten
S. 67 :	Cebehâne	cebehâne
S. 177 :	علده	علیه
S. 232 :	Kutamışlı	Katamışlu

Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144
nüshası, vrk. 1/a.

II

Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144
nüshası, vrk. 1/b.

Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144
nüshası, vrk. 2/a.

Berlin, Staatsbibliothek Ms. or. quart 1128, nüshası. Vrk. 1/b.

اسم كتاب

سبب تأليف

خطبه پادشاه زمان

نام همايون

مأخذى اولان كتب مفصلات مثللو اواخرى مطالعه اولنمه او انلى فرآموش
اولور باخصوص مأخذلرى اكثرسنده مطالعه اولنمازه حال بوئيه
لازم اولان بو خلاصه ده مرقوم اولنمه. بو شرح منشرح الصدر
مرئ التواريخ تسميه اولندیكه تمام وصف حالى وتعريف ما ليدر
چونكه هبوط ابو البشر صلوات الله على نبينا وعليه حضرتلرندن برو يدى
بيك دردبوز بدى سالده واقع ومعلوم ومعتبر اولان حوادثك تسويد
اولنوب تبييضى خاطره خطور ابدرايدى. وقتاكه مكارم اخلاق ايله
اوله انداز آفاق اولان پادشاه حميدة الخصال. صاحبقران فريدون
جلال. حضرتلرينك تحيۀ اسلامبولده باغچه قپو آخلنده سزاوار شان
سلطنت وشايستۀ مشرب وهمت بنا بيوردقلرى دار الضيافه.
وفى سبيل الله ابناى سبيله مثل سلسبيل سبيلدن مسلسل حكم جهانگيرلرى
كبى آب زلال اجرا بيورد قلرنده. عمارت بر عمارت عامره كه. تعمير قلوب
وعمار بلاد ايله معموريت ومعمريه مصدر اولديغنه بناءً. اشبو عمرم
حاصلى مرئ التواريخى نام همايونه منسوب قلديغم شهر بار اسكندر
وقار حضرتلرينك آثار حسنه جمله سبيله حنامى مسك اتمك قصد
ايدوب تبييضنه آغاز ايتدم. لله الحمد والمنه سبع واربع مائة وسبع الاف
سنين بايه اولان كتابك بالاى ديباجۀ منيرنده اسم اعظم شهنشاهى
خطبۀ شريفه قرائت ايتدم يعنى تاج ابتهاج خليفة الهى ايله سر سعادتى
سرفراز وسرغوج ظل الهى ايله افسر سماحتى ممتاز امام المسلمين.
وامير المؤمنين وعبد رب العالمين. وامين حرفۀ بنى الامين. وحافظ لواء
رسول الثقلين وملك ملوك الخافقين. سلطان البرين وخاقان البحرين
خادم الحرمين المحترمين وحاكم القبلتين المكرمتين وتعظيم لامر الله وشفقت
على خلق الله ايله شاه عصر ميمون. وامر بالمعروف ونهى عن المنكر ايله
شهنشاه ربع مسكون. اعظم سلاطين آل عثمان. ايده الله ونصره الرحمن
السلطان ابن السلطان ابن السلطان السلطان عبد الحميد خان.
ابن السلطان احمد خان ثالث ابن السلطان محمد خان رابع حضرتلرى
نام همايونى ياده. وطغراى معلا سبيله كتابك غرا لمعين اجتهار ايتدم
اوله كه ديار روم ايله روم ايلى بلكه دست سلاطين آل عثمان ايله
دار اسلام قالان جناب مستعان بو شاه شاهان جهان وحيد بوددر
باذل بحر عرفان دوران نام هفت كشورى مسخر تيغ ظفر پيكرى ابدوب
زمانى زمان امن وامان قلمغله جميع عباد في حمدان ايله وصدر اعظمى
وحامل خاتم وكالت كبراسى اولوب كلزار سلطنتده نسيم امن وامان تنسمه
وبستان جهانده ازهار معدلت تنميه جهد اولان اشبو دولت عليه نك

Berlin, Staatsbibliothek Ms. Or. quart 1128 nüshası. Vrk. 2/a.

Fâtih Millet Ktb. Ali Emîrî Efendi,
Târih kısmı, nr. 131, vrk. 1/b.

Fâtih Millet Ktb. Ali Emîrî Efendi,
Târih kısmı, nr. 131, vrk. 2/a.